STUDIEN UND MITTHEILUNGEN

AUS DER

Kaiserlichen Oeffentlichen Bibliothek

ZU

ST. PETERSBURG.

von

Dr. A. Harkavy

ACHTER THEIL

Likkute Kadmoniot II.

Zur Geschichte des Karaismus und der Karäischen Literatur.

ERSTES HEFT;

Aus den ältesten Karäischen Gesetzbüchern

(von **Anan, Beniamin Nehawendi** und **Daniel Kumissi**).

Mit 3 Lichtdruck-Tafeln.

ST. PETERSBURG.

(Gr. Puschkarskaja, 47).

1903.

הוספה ראשונה.

הוספה שניה.

פרק שני. המאמרים מספר המצות לענן המובאים בלשונו (עמוד 120—55)

פרק ג'. המאמרים המובאים מס' המצות לענן בתרגום עברי (עמוד 168—127)

מפתח הענינים.

עמוד 153 שורה 1. צ"ל ובנימין.

עמוד 155 סימן ט"ו. מדברי בעל ס' העושר נראה כי הוא הבין כנכון טעם האסור לשכב עם אשה הרה. וראה למעלה בהערה לעמוד 135.

עמוד 170. דין הנזיפה להחלוץ כפי דעת ענן לא היה נודע עד כה.

עמוד 175. אחשוב לנכון לתקן פה את דברי אדות היבום לדעת בנימין במאמרי אודות הקרקסאני (ברוסית עמוד 265 ובעברית עמוד 14). כי כונת הקרקסאני במלת אלממלכה אינה לשפחה כי אם לארוסה שלא נבעלה עוד מבעלה. וכן כתוב במשאת בנימין הנדפס: ואם נבעלה לבעלה וכו' אסורה ליבמה לעולם. וכן הביאו בשמו החכמים הבאים אחריו.

עמוד 192 הערה 1. צ"ל ופוזנאנסקי.

יאמרו שתות (אחד מששה חלקים). ודעתי נוטה שהוא דאנק]. ודומה לזה נמצא גם בפירושו לס׳ ויקרא (№ 564 מאסיפה א׳ דף קי״א בכ״י). ויוכל להיות כי המעתיק ס׳ דינים לבנימין הוסיף הערתו על פי דברי יפת.

עמוד 132 שורה 5 מלמטה. צריך להעיר כי המלה יעבור בספרי הקראים הקדמונים שהיא תרגום המלה הערבית יגוז יש לה שתי ההוראות של זאת האחרונה: א) יוכל להיות, אפשר. ב) אינו אסור, מותר, ופה אצל לוי הלוי היא בהוראה ראשונה. ועל פי זה יש לתקן ולהשלים דברי גאטטלאבער בבקרת לתולדות הקראים (עמוד 216 למלת עובר).

עמוד 135. ליתר באור דעת ענן בענין פירוש הפסוק לא יחבל רחים ראיתי להעיר כי בחלק מפי׳ דברים (כ״י באסיפה ב׳ № 3233 שהוא כפי הנראה מפ״פ) מצאתי כתוב: ואמא מן פסר הדא עלי גמאעה אלמרה אלחבלי וזעם אנה מחטור הו קול בעיד ודלך אנה פסר לא יחבל לא יפסד במא יטרח אלנטפה פי אלרחם ולא תעלק ולים פי אללגה רחים עלי מא אומי אליה בל רחם רחמתים פטר רחם. ואמא רחים לים מוגוד אלא אלארחיה ובדלך פסרוה אלאואיל עלי אסתרהאן אלרחא [ומי שפירש זה מהביאה על האשה ההרה ודעתו שזהו אסור הלך בדרך רחוקה, וזה כי הוא באר בלא הוכחה לא יחבל לא יוציא את הזרע לבטלה בתוך הרחם. אמנם לא נמצא בלשון (עברית) השמוש במלת רחים על מה שרמז עליו רק רחם רחמתים, פטר רחם. אולם רחים לא נמצא כי אם במובן אלארחיה (רחים לטחינה) וכן פירשוהו הקדמונים על לקיחת הרחים במשכון]. ומזה נראה כי ענן פירש המלה רחים מן רחם. גם הלך ענן בדרך האסיים או האיסיים באסור הוצאת זרע לבטלה. ולכן אסר הבעילה יותר מפעם אחת בכ״ד שעות ואסר בעילת המעוברת. ולפי עדות הקרקסאני פירש ענן את הכתוב אשר יתן מזרעו למלך (ויקרא כ׳ ב׳) שיוציא זרעו לבטלה על ידי מחשבת הלב. ולדעתו למלך הוא מן וימלך עלי לבי (נחמיה ה׳ ז׳) שהוראתו מחשבה.

עמוד 139. בטעות הדפוס החליפו הערה 6 והערה 7 את מקומן.

עמוד 142. הערה 16. צ״ל: (עמוד 128).

עמוד 146 הערה 3. גם מדברי יפת בפירושו על פסוק לא תאכלו על הדם (כ״י באסיפה א׳ № 564, דף ק״ה ע״א) נראה כי ענן פירש כן. ואלה דבריו שם (כפי אשר אתרגמם לעברית): וכבר חשבו אנשים מכתתנו אשר יאמרו כי בשר הצאן והבקר אסור בגלות כי הפסוק הזה נאמר על החולין שנשחטו שלא בפני המזבח. וגוף דבריו יבוא בחוברת שניה.

[צ"ל כתב] ילגלות לאודעך זה איי [צ"ל דהאיין] לצריר לגלות היא ומפי כתב [חסר לצרור] ואי כתב לגלות ולא כתב לצרור הזה לצרור [שתי המלות האלה הן למותר] היי סגי לה [צ"ל ליה] קא מגמר לך דאי נוחה [צ"ל ניחה או ניחא] לה לאשתו דנסיב לה לבת אחיתה בהדה שרי לה [צ"ל ליה] למנסבה דהא ולא [צ"ל לא] איכה לצרור. ג) אי טלק אלכאלה פאן תטלק לה כקו' בעד הדא (או גרש את דודתה אז היא מותרת לו כמו שאמר ענן אחר זה) אבל מגרי שלח אשתו [צ"ל אבל אי מגריש ליה לאשתו] שרי לה [צ"ל ליה] למנסב בת אחותה. ויפת שם ישיג על ענן ויאמר כי הוא טועה וסותר דברי עצמו. ראה בפרקים הבאים.

עמוד 106 והלאה. חלק מדיני יבום וגירושין נדפס על ידי במה"ע האשכנזי מאגאציין להר' ברלינר והופמאן ובגוף האשכנזי מחבור גרעטץ הנ"ל (חלק ה' הוצאה ג' עמוד 426 והלאה).

עמוד 114 הערה 2, צ"ל דם הנמצא.

שם הערה 3. צ"ל (גם עוגיה).

עמוד 119. הסוף מסימן נ"ז ראה למטה בהשלמה (עמוד 170). ואחריו ימצאו שם עוד שני סימנים נ"ח ונ"ט (עמוד 172—170).

עמוד 121—124. ברשימת המבטאים והמלות יש להוסיף: עמוד

אלף—למד (בודאי ארמית)	3—22
בתל, בתולים—ראה תול	
דוך (דעך) - בבה.	69
מהר - צריך להוסיף כי הפעל כבר נמצא בשמות (כ"ב ט"ו)	105
פקר, אתפקר?—החציף פניו.	16
תול, תולים (בתולים)—תלם, תלמים. . . .	114

עמוד 127 הערה 5. בפירוש יפת לשמות (№ 562 מאסיפה א' באוצר הספרים דפה) לכתוב עשרים גרה השקל (ל' י"ג) כתוב כזה (דף י' בכ"י): וקולה עשרים גרה קיל עשרין קיראט וקיל דאנק וקיל כמס וקיל סדס ואלדי אמיל אליה אנה דאנק [ומאמר הכתוב עשרים גרה יפרשו אחרים עשרים קיראט, ואחרים יאמרו דאנק, ואחרים יאמרו חומש, ועוד אחרים

עמוד 84. צ״ל לא יִגע (תחת יָגע הנדפס בטעות).

עמוד 85 סימן ט״ו. דומה לפירוש ענן את המלות אל גבעת הערלות נמצא גם בויקרא רבה (פרשה כ״ה): אל גבעת הערלות. אמר ר׳ לוי מקום שהיא גבעה בערלה. וראה למטה (עמוד 181 סימן י״ב) בדברי בנימין הנהאונדי.

עמוד 85—7 (סימן ט״ז וי״ח). נגד דברי ענן אלה כי בנבואת יחזקאל הכונה לדיני מילה הרחיב רב סעדיה גאון לדבר בפירושו לספר שמות בכ״י. ואביא גוף דבריו בחוברת שניה.

עמוד 88 הערה 5. צ״ל במלה הזאת והדומה לה (במקום לו הנדפס). שם באותה הערה. צ״ל בתרגום (תחת הנדפס כתרגום).

עמוד 89. הערה 4 נדפסה בטעות שלא במקומה והיא צריכה להיות במקום הערה 1. ועל פי זה סימני המספר בכל ההערות האחרות צריכים תקון.

עמוד 90 הערה א׳ בסוף. במבוא כונתי לתולדות ענן הנשיא ושיטתו שתבאנה בפרקים הבאים מזאת המחברת.

שם הערה 1. המקום מספר הישר נדפס גם במאסף הגן (עמוד 5—191) על ידי ה׳ מארקאן. אך שם לא נתקנו השבושים הרבים גם נלקה המקום בחסרון כמה שורות. ושני סימנים מן הפרק הזה הנקרא אלפדלכה נדפסו על ידי בגוף האשכנזי של דברי הימים לגראֶטץ (חלק חמישי הוצאה שלישית, עמוד 6—425).

עמוד 93 הערה ב׳. צ״ל בקב״י (בקצת כ״י).

עמוד 96. הערה י״א. תחת (טעות הדפוס) צ״ל (טעות הסופר). כי כן כתוב בכ״י (אסיפה א׳ № 564 דף נ״ג עמוד ב׳).

עמוד 6—105. צריך להוסיף כי בכ״י יפת הנזכר בסמוך (דף נ״ד עמוד א׳) הביא עוד ג׳ מאמרים מהנדפס אצלי בסימן ל׳ בשנוים ושבושים. ואלה הם: א) וקאל (ואמר ענן) ואחותה קאים על אתתה ובת אחותה דלא למנסבתין [צ״ל למנסבינין או למיסבינין] בהדי הדאדי. ב) וקאל פי תפסיר (ואמר ענן בבאור) לצרור לגלות ערותה. ואמא לצרור לגלות ולא לכתוב

עמוד 40. בין המלות ישראל וקצרתם נשמטה מטעות הדפוס המלה של.

שם. אודות שבעים ימי הצום ראה למטה בדברי הקרקסאני (עמוד 130), לוי הלוי (עמוד 133), יהודה הדסי (עמוד 149) ובגן עדן לאהרן האחרון (עמוד 157).

[ההערות מעמוד 41 והלאה תבאנה בחוברת השניה. ופה אתן רק תקוני טעיות הדפוס אשר הרגשתי בהן לעת עתה ואיזה הערות הרשומות אצלי מכבר].

עמוד 43 הערה 1. בספר האגרון לדוד אלפאסי (באב ג ם, ראה לקוטי קדמוניות לפינסקר עמוד קמ״ו בהערה) ישתמש גם בערבית במלת הם במובן ג ם.

עמוד 45. בגוף הערבי בשורה האחרונה צ״ל אפילו (תחת אפילי).

עמוד 53. צ״ל המובאים.

עמוד 60 הערה 5. בדבר האסור לבא על האשה ההרה צריך להעיר כי ענן הלך גם בזה בדרך האסיים. ראה פלאוויוס מלחמות היהודים (ספר שני פרק ח׳ סימן י״ג). והטעם הוא מפני שהתשמיש הותר אצלם רק לצורך פריה ורביה ובזולת זה נחשב התשמיש כמוציא זרע לבטלה. וכפה״נ בעבור זה אסר ענן גם כן התשמיש יותר מפעם אחת בכ״ד שעות (ראה למעלה עמוד 130) וראה עוד למטה בהערות פירוש ענן על ומזרעך לא תתן להעביר למלך.

עמוד 65 הערה 1. צ״ל האתם.

עמוד 72 הערה 2 בסוף. צריך להוסיף: אף כי בפעל הארמי אלף ישתמש ענן למעלה (עמוד 3 — 22) אך לא על עצמו.

עמוד 79. צריך למחוק את הקו הנדפס בטעות בגוף הארמי קודם סימן ז׳.

שם סימן ז׳. ההוכחה מן המלות וערל זכר כי המילה היא באבר הזכרות נמצאת גם בויקרא רבה (פרשה כ״ה): וערל זכר וכי יש ערל נקבה? אלא ממקום שרואין אותו ויודעין אם זכר הוא או נקבה.

שם. שנאמר כי תצא ממנו שכבת זרע. כפי הנראה ילמוד גזרה שוה של המלות תצא ויצאת שמה חוץ.

עמוד 33. מן המלה את שנאמרה אצל המלות ידיהם ורגליהם ילמוד כי צריך לרחוץ יס את הערוה (לפי דרכו לדרוש את ין). ואמנם בעשיית צרכיו כבר ח למעלה (עמוד 32) שצריך לרחוץ הערוה. לכן נראה כי פה יכוון אל המוציא זרע.

עמוד 35. ראה למטה (עמוד 129) בדברי הקרקסאני וההערה שם כי אולי דברי ענן אלה שהשווה את בית הכנסת אל חצר אהל מועד נתנו מקום לומר כי הוא קרא לבית הכנסת בשם חצר.

עמוד 36. בראש העמוד צריך למחוק המלות: וארבעה שצריכים להודות שנדפסו בטעות.

שם. התפלה כקטורת חשובה. זהו במקום מאמר הרבנים כי התפלה היא במקום הקרבנות (תפלות כנגד תמידים תקנום, ברכות דף כ״ו, וראה מאסף נדחים 10 № I, עמוד 226, 176, 160).

עמוד 37. ברכות הודאה של הארבעה שצריכים להודות לדעת ענן לא היתה נודעת עד כה. והברכה הזאת היא במקום ברכת הגומל לרבנים.

שם הערה 1. צ״ל שנעשו לו (תחת לי הנדפס בטעות).

עמוד 38. הודוי על החטאים אצל הצריכים להודות ילמוד ענן מגזרה שוה של המלות תודה והתודו.

שם. הקריאה בתורה בכל ימי השבוע היא ערוכה נגד דעת הרבנים המחייבים לקרוא רק ביום שני וחמישי וביום השבת.

עמוד 39. גוף התפלות של שחרית ושל מוספי שבת וראש חודש ומועדים לפי דעת ענן לא הובא פה. והיו כתובים במקום אחר מספר המצות שלא הגיע לידנו. ורק מדברי הקרקסאני נדע כי לדעת ענן התפלות צריכות להיות ממזמורי תהלים. ראה זכרון לראשונים מחברת ה׳ (עמוד ק״ז) ובפרקים הבאים.— ומן המקום הזה נודע לנו כי לדעת ענן לפי מספר התפלות צריך להיות מספר הקריאות בתורה. וזהו דומה למנהג הרבנים אשר אמנם הם יכללו בתפלת המוסף שבת ור״ח ושבת ומועדים ביחד.

עמוד 31. משנוי המלות אזנך ומאזנים ילמוד ענן כי אף שהן מורות על דברים דומים בחלק בכל זאת הם נפרדים וחלוקים זה מזה. וכן למד למעלה (עמוד 5) משנוי המלות נז ונזל.

שם. שם את שני הדבורים ביחד. יותר טוב יהי לתרגם: שוה את שני הדבורים זה לזה. כי ילמוד מגזרה שוה של המלות תהיה לך הכתובות אצל יד ואצל יתד.

שם. גם פה ידרוש ענן אתין מן המבטאים את יתד ואת המקבת, ומקבת ילמוד מגזרה שוה של ומקבות ושם מפורש כלי ברזל.

שם הערה 7. צ״ל הכתיב בלשון יחיד.

עמוד 32. ההשואה של בשבתך ובאכלכם הוא מפאת שווי אות השמוש בראש המלות ומציאות אותיות הכנוי בסופן.

שם. ואמר בו ושבת. כונתו כי המלות ושבת וכסית הוראתן לשוב ולעשות הכסוי הזה פעם שנית. ומזה יוכיח כי צריך לעשות הכסוי שתי פעמים. ומן המלה את ילמוד כי צריך לכסות גם את עפר הקנוח. וזהו לפי דרכו לדרוש אתין.

שם. צ״ל בתרגום העברי (שורה 12) תקנח תחת תקח.

שם. הלמוד מן והיה הוא מפני שנאמר בלשון יחיד אף כי זהו מוסב על כל היוצא לחוץ כמו שאמר למעלה.

שם. ההוכחה של וחפרת בה ושבת היא מפאת שווי אותיות השמוש והכנוי. וכפי הנראה דקדק ענן הרבה בכסוי הצואה מפני שגם האסיים (האיסיים) דקדקו הרבה בזה. ראה מלחמות היהודים ליוסיפוס פלאוויוס (ספר שני פרק ח׳ סימן ט׳). וכבר ראינו למעלה (בהערה לעמוד 22) ועוד נראה למטה כי הלך ענן בדרך האסיים.

שם. מן ערות דבר יוכיח כי בעת יציאתו מבית הכסא ירחץ תיכף למען יוכל לדבר את דבור הברכה. ורחיצת הגוף אחר עשיית צרכים היתה להובה גם אצל האסיים. ראה פלאוויוס שם (ספר שני פרק ח׳ סימן ט׳ בסופו).

עמוד 24 הערה 10. ועל הרחיצה מברכים לדעת ענן ברכת המצוות ככתוב למעלה (עמוד 20). והיא תחת ברכת על נטילת ידים לרבנים אשר אמנם היא רק לרחיצה קודם האכילה.

עמוד 25. מדבריו פה: כי הצואה היא דומה וכו׳ נראה כי רק על הצואה מוסב זה. אולם למטה מוכח כי גם על השתן נאמר זה.

עמוד 26. גם פה הלך ענן לשיטתו לדרוש האתין ולמד מן את צאת.

עמוד 27. עד עתה לא נודע כי לדעת ענן חייבים לכסות בעפר את דם הנדה וזיבת הזב והזבה ובלאותיהן. ולמד זה על פי סמוכין מפני שנסמכו בכתוב לצואה.

עמוד 28 הערה 2. שבתי וראיתי כי אין כל יסוד להפסיק הענין אחר מלת בתורה. כי למעלה (בעמוד 27) דבר בענין הכסוי בעפר הלקוח מן הפסוק ויד תהיה לך.

שם. אודות הרחקת בית הכסא בחלק אחד משמנה עשרה לא נודע עד עתה דבר. ולפי עדות יוסיפוס פלאוויוס במלחמות היהודים (ספר ב׳ פרק ח׳ סימן ט׳) בחרו האסיים (האיסיים) לבית הכסא מקום רחוק ממשכנם. ובימי התלמוד היה מקום בית הכסא גם כן בשדה ובבקעה הרחק מן בתי דירה.

עמוד 29. והביאה היא בלילה. מעדות הקרקסאני נדע כי אסר ענן את הביאה ביום. ראה למטה (עמוד 130). ומבמקום הזה נדע הוכחתו מן הכתוב.

שם. ההוכחה כי תוך המחנה הוא המקדש היא על פי גזרה שוה מן הכתוב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.

עמוד 30. השתוות הרואה קרי בחוץ ובמקום קדוש הוא על פי גזרה שוה של המלות והיה וכי יהיה.

שם. מדת ההרחקה ממקום קדוש שהיא לפי דעת ענן אחד מששים ממדת המקום הקדוש—לא נודעה לנו ממקום אחר.

שם. אחר המלות וקרא להמכנסים נשמטה בדפוס המלה אזנך.

שם. נוסח הברכות על המזון ועל המים של ענן שהן תחת הברכות שנהגו הרבנים (המוציא ושהכל וברכות המזון)—לא היה נודע עד עתה. וזכר פה רק את הברכה על המים ולא על היין מפני שלדעתו שתיית היין אסורה בגלות כמו שאמר למעלה (עמוד 4).

עמוד 19. גם פה ילמוד מטעם סמוכין (על כי נסמכו בכתוב מים ולחם) כי גם בברכת המים צריכים לזכיר את ציון כמו בברכה שעל המזון. ובברכת המזון ילמוד הזכרת ציון מגזרה שוה של המלות הארץ הטובה שנזכרו בברכת המזון ואצל ארץ ישראל כי ביחד נזכרו גם ההר הטוב (הרומז לדעתו על הר ציון) והלבנון.

שם. הזכרת ציון וגדולת ה׳ בברכת התורה יפרש למטה בעמוד הסמוך.

שם בהערה 9. צ״ל: השערתי שצ״ל הוא (תחת דהוא).

עמוד 20. אומרים שירה. אמרתי בהערה כי יכוון לשיר של יום מפני עדות הקרקסאני שענן תקן שני מזמורי תהלים לכל יום בבקר ובערב וקרא שמם שיר (ראה בפרקים הבאים). וזהו על דרך מאמר הרבנים (משנה תמיד פרק ז׳ משנה ד׳, ראש השנה דף ל״א) השיר שהיו הלוים אומרים בבית המקדש.

שם. נוסחת ברכת המצוות של ענן שהיא תחת ברכת אשר קדשנו במצותיו וצונו של הרבנים—לא נודעה עד עתה.

עמוד 21. בתחלה אמר כי גם בחצר אהל מועד אסור לכנוס אם שתה יין ודבר המשכר. ואחר זה הוסיף כי בזמן הזה אסור לכנוס לבית הכנסת כששתו וזהו מפני כי לדעתו דין בית הכנסת הוא דומה לדין חצר אהל מועד. ראה למטה (עמוד 35). אך בכמה דברים דין בית הכנסת לדעתו הוא כדין אהל מועד עצמו כאשר יבאר למטה בסמוך (עמוד 3—22).

עמוד 22. צ״ל: כל הכהנים והלוים חייבים ללמוד את התורה ופירושה (תחת ולפרשה הנדפס). — וצריך להעיר כי דברי יפת בפירושו (שמות ל׳ י״ט)—אשר אביאם בחוברת שניה—ערוכים כפי הנראה נגד דעת ענן בדיני הרחיצה. ואמנם ענן הלך בדיני טהרת הגוף בדרך האסיים (האיסיים).

עמוד 23 הערה 3. יש להוכיח כי גורם (בארמית גרים) הוא בפה גם מדברי הראב״ע (לדברים ל״א י״ט): שימה בפיהם. שידעוה בגרסא. וראה ערוך ערך גרם.

דיני מומים. וכן הוא דעת הרבנים אודות חוץ לארץ (שם דף פ"ד) כי ניזקי אדם באדם אין גובין אותם בבבל. ולמטה באר ענן כי עונש המזיק בזמן הזה הוא שנבדלים ממנו עד שיפייס את הניזק.

עמוד 15. ענן ילמוד כי אין דנים דין נגפו אשה הרה מן המלה בפלילים שהוראתה לפי דעתו כהנים ושופטים של בית המקדש (מגזרה שוה של פלילים וכי יפלא). וכי אין דנין דין השומר שנגנבו אצלו כסף וכלים מפני שנאמר בו עד האלהים שהוראתו לדעת ענן היא כי בתחלה הולכים אל דייני המקום. ואם יש ספק בדבר הולכים אל השופטים של בית המקדש. ומפני שבזמן הזה זה אי אפשר לכן בטלו הדינים האלה.

שם בהערה 2. צ"ל מפני שבפסוק, רגל ועד ראש.

שם. דעת ענן כי לא נקבל תשובה מחייבי מיתה היא נגד מאמר הירושלמי (פאה פרק א' הלכה א'): אין לך דבר עומד בפני בעלי תשובה. הרי שהיה אדם רשע כל ימיו ובסוף עשה תשובה הקב"ה מקבלו. וכן בבבלי (קדושין דף מ'): ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שוב רשעו. ועוד אמרו (ברכות דף ל"ד וסנהדרין צ"ט): במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אין יכולים לעמוד. ואולי יש חלוק לדעת ענן בין דין שמים לדין בני אדם נידון זה. ולדעת הרבנים בזמן הזה אין דין חייבי נפשות בידי אדם כלל ונגד דין שמים תועיל התשובה.

עמוד 16. אם הקריאה הנכונה היא בגוף הארמי היא דאתפקר (שנתפקר מב"ד, שהחציף פניו נגד ב"ד) אזי צריך להוסיף ברשימת המבטאים והמלות את השרש פקר.

עמוד 17. מפני שהוציא יחזקאל ענין קריאת המגלה בלשון אכילה גם אמר על האכילה הזאת כדבש למתוק והמבטא הזה מצאנו גם כן בדברי התורה והמצוות. לכן ידמה ענן את קריאת התורה לאכילה לענין ברכה בתחלה ובסוף. וברכות אכילה גופה ילמוד מלשון הכתוב ואכלת ושבעת וברכת. כי לדעתו המלה וברכת נמשכת אל ואכלת (בתחלת האכילה) ואל ושבעת (בסוף האכילה כשאדם שבע). והרבנים למדו (תורת כהנים לפ' קדושים וברכות דף ל"ה) מן קדש הלולים: מלמד שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם.

עמוד 18. גם בבבלי (ברכות דף מ"א ומ"ב) נמצא החלוק בין סעודה קבועה לשאינה קבועה לענין ברכת המזון.

הקראים נראה כי הם חשבו שהמלה הזאת היא מורכבת מן הוא לכך. וכן כתבוה לפעמים (או הו לכך) בשתי מלות. ובאופן זה יובן עוד יותר מדוע כתבו את המלה הזאת באות ו׳.

שם. דרשת ענן על עבדו את ה׳ כי המלה את תורה על המצוות תזכיר את דרשת ר׳ עקיבא על את ה׳ אלהיך תירא (פסחים כ״ב, קדושין נ״ו, בבא קמא מ״א). ובכלל אנו רואים כי ענן דרש אתין כמו שמעון (או נחמיה) העמסוני, ר׳ עקיבא, ר׳ ישמעאל (בראש ספרי: זה אחד משלשה אתין שהיה ר׳ ישמעאל דורש בתורה).

עמוד 13. דעת ענן כי המטיח דברים להקל בכבוד התורה והמצוות הוא חייב מיתה בסקילה היא ערוכה כנגד דברי המשנה (סנהדרין פרק י״א משנה א׳) שהאומר אין תורה מן השמים אין לו חלק לעולם הבא. אם כן ענשו בידי שמים ולא בידי אדם.

שם בתרגום העברי שורה 5. אחרי המלה אלהיכם תחסר נקודה מפסקת.

שם שורה 16, צ״ל: יאבידו (יכריתנו).

שם. דברי ענן כי נקב הוראתו פירוש יסכימו לדברי ר׳ מיאשא (סנהדרין דף נ״ו): גר ואזרח הוא דבעינן בנקבו שם אבל עכו״ם אפילו בכנוי חייב. נגד דברי הגמרא (שם): ממאי דהאי נוקב לישנא דברוכי הוא. ר״ל כי נקב וקלל הם שמות נרדפים.

שם. למעלה ראינו כי ענן ידרוש אות ו׳ מהכנויים. ופה נראה כי ידרוש גם ו׳ החבור של ונקב.

עמוד 14. ענן יסכים לדעת הרבנים כי אין דנים דיני נפשות בזמן הזה ובטלו ארבע מיתות בית דין (כתובות ל׳, סנהדרין ל״ז). אולם לדעתם חייבי מיתה דינם מסור לשמים (שם: מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו וכו׳). ולדעת ענן יש עליהם עונש גם בידי אדם כי נחשב כמת וצריכים להבדל ממנו מכל וכל.

שם. מדברי ענן בדין המומים נראה כי הוא לא קבל דעת הרבנים כי עין בעין הוא עונש ממון (בבא קמא דף פ״ג) כי אם עין ממש. וכפי הנראה כן היתה גם דעת ר׳ אליעזר בברייתא שם. אף כי האמוראים יתרצו דבריו באופן אחר. ולמד סמוכין כי מפני שעין בעין נסמך אל נפש בנפש. לכן כמו שאין דנים דיני מיתות בגלות כמו כן אין דנים עתה

שם. עד עתה לא היה נודע בברור כי לדעת ענן חלב האליה הוא אסור (אף כי יכלנו לשער כזה). וכעת נראה זה בדבריו מפורש. וילמוד מן המלה תמימה. ומגזרה שוה של אות ו׳ הכנוי ילמוד כי הציץ היה מכסה את כל המצח. ומפני שרוחב המצח טפח לכן גם רוחב הציץ הוא טפח. ובעבור זה גם הציצית שנמשלה לציץ היא טפח.

שם: דעת ענן כי כסף המקח ושכר שכיר אינם בדין שמיטה היא כדעת בעלי התלמוד במשנה (שביעית פרק י׳ משנה א׳): הקפת החנות אינה משמטת. שכר שכיר אינו משמט. ורק אם זקפם במלוה השמיטה חלה עליהם.

עמוד 11. גם דעת המשנה היא כי דין שמיטה נוהג בגרים (שם משנה ט׳): הלווה מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו. ומובן מאליו הוא כי לא קבל ענן את תקנת הפרוזבול שתקן הלל הזקן (שם משנה ג׳). גם לא קבל דעת רבי (מועד קטן דף ב׳, קדושין דף ל״ח וגיטין דף ל״ו) כי מן התורה שמיטת כספים נוהגת רק בזמן ששמיטת קרקע נוהגת ורק מדברי סופרים נוהגים בשמיטת כספים בחוץ לארץ. רק הסכים לדעת ר׳ אלעזר בר׳ שמעון (קדושין שם) כי השמטת כספים נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ. וכן הוא לפי הגרסא הנכונה בספרי (הוצאת איש שלום דף צ״ז עמוד ב׳ סימן קי״א).

שם. גם דעת בעלי התלמוד (תורת כהנים בהר פרשה ב׳ סימן ג׳ וראש השנה דף כ״ו ל׳ ול״ד) כי תוקעין ביום הכפורים של שנת היובל. וענן למד מדעתו מכפל המלות בהעברת שופר כי גם בשנת השמיטה צריכים לתקוע. והוא על דרך: אם אינו ענין לזה תנהו לדבר אחר.

עמוד 12. דברי ענן כי השמיטה נוהגת גם במשכון ערוכים נגד דברי המשנה (שביעית פרק י׳ משנה ב׳): המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב״ד אינן משמטין. ודעת ר׳ יהודה הנשיא (בבא מציעא דף מ״ח, שבועות דף מ״ד) כי אם המשכון אינו כנגד כל ההלואה נוהג בו דין שמיטה.

שם בגוף הארמי. הולכך תחת הילכך נמצא לרוב בכ״י מארצות המזרח, ומלבד החלוף הנהוג שם באותיות ו׳ וי׳ (כאשר העירותי למעלה לעמוד 3) אולי יש עוד טעם לזה. כי בחדשים גם ישנים 7 №, I (עמוד 4—3) הבאתי מכתאב אלחאוי לרב האיי גאון כי המלה הזאת נתקצרה משתי מלות הואיל כך (מפני כן, בעבור זה). ואיזה מן הסופרים והמְבַטְאים בחרי לקצר את המלה הואיל—הול, ואחרים היל. אמנם מספרי

שם בתרגום העברי בשורה האחרונה. בין המלות הארץ ושלא חסר הציון: (דף ב׳).

עמוד 7. דעת ענן שאסור לגור יחד עם הגוים ועם הקרובים מבני ישראל ועם אשתו שאינם מתנהגים לפי דת ישראל ושבני ישראל מקיימי התורה צריכים להתאסף במקום אחד—לא הובאה מסופרי הקראים הבאים אחריו.

שם. צריכים אנו להטיל חוטים (בגוף הארמי נדפס בטעות גראדי וצ״ל גדאדי) לציצית לכתחלה. הוראת המלה לכתחלה בפה הוא בכונה כמו למטה במקומות המצויינים ברשימת המבטאים והמלות. והחיוב להפריש מקודם את חוטי הציצית ילמוד מגזרה שוה של המלה ועשו הנמצאת גם במשכן אהל מועד. והוא מסכים לדעת בעלי התלמוד (מנחות דף מ״ב ובמדבר רבה פ׳ י״ז) תעשה ולא מן העשוי וכו׳. וראה עוד מאמר רב יהודה אמר רב (סוכה דף ט׳) עשאה לציצית מן הקוצים מן הגדדים ומן הציצין פסולה אלמא טויה לשמה בעינן.

עמוד 8. להם עושים ציצית ולא לערלים — זה מסכים לדברי רב (מנחות שם). מנין לציצית בגוי שהיא פסולה שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית וכו׳. רק שם ילמוד מן ישראל ועשו ואין הגוים ועשו. וענן ילמוד מן להם נגד דברי רב יהודה שם שילמוד מן להם שציצית בגוי כשרה. ועוד ילמוד ענן גזרה שוה מן להם הנאמר בשחיטת פסח שהזכר צריך לעשות הציצית ולא אשה. וכפי הנראה דעתו כדעת ר׳ שמעון (בספרי מהדורת איש שלום, דף ל״ד עמוד א׳ סימן קט״ו) שהנשים פטורות מציצית.

שם הערה 9. ראה ברשימת המבטאים והמלות כי שם שערתי שכדם של ענן הוא השרש הארמי כדן בחלוף למנ״ר.

עמוד 9. בגוף הארמי (שורה 11) טעות הדפוס אשואתא תחת ראשואתא.

שם. בתלמוד ומדרש נמצאה השואת מלת ציצית למלת ציצת ראשי, מציץ מן החרכים, אין ציצית אלא דבר היוצא וכו׳. וענן ידמה את המלה אל ויצץ ציץ ואל ציץ נזר.

עמוד 10 בראש העמוד. צ״ל דיני ציצית ושמיטה.

כי לכן נסמך כתוב זה לחברו או מלה זאת לחברתה מפני שנמצא בהם דמיון מצד מה. ובתלמוד כמה פעמים: דרשינן סמוכין, למה נסמכה וכדומה.

שם. באור ענן לשם שעטנז הוא על דרך פירוש בעלי המשנה (כלאים פרק ט׳ משנה ח׳ ובבלי יבמות דף ד׳) שוע טווי ונוז. כאשר העירו כבר בעל ס׳ העושר (למעלה עמוד 154) ואפנדופולו בהשלמת האדרת לבשייצי (למעלה עמוד 166).

שם. האסור להיות בגד שעטנז גם של אחרים בביתו מפני הטלטול ממקום למקום ילמד ענן מן המלות לא יעלה עליך. כי הנושא ומטלטל דבר מה אותו הדבר עולה עליו. ועד עתה לא היה נודע דעת ענן בזה. והיא ערוכה נגד בעלי התלמוד באמרם (יבמות שם): יכול לא יפשילנו בקופה לאחריו וכו׳ דאי כתב רחמנא לא יעלה הוה אמינא העלאה אסר רחמנא ואפילו מוכרי כסות כתב רחמנא לא תלבש דומיא דלבישה אסור בהנאה וכו׳.

שם הערה א׳. צ״ל היה כתוב ועשבים ונמחקה אות ו׳ ונכתב במקומה אות ד׳ מעל השורה.

עמוד 6. טעם אסור הכלאים והשעטנז שהוא מפני תערובת דבר הבא מן בעלי חיים עם דבר הבא מן הזרעים והצמחים כבר היה ידוע לקדמונים. ראה פירוש הרשב״ם על התורה (הוצאת ראזען עמוד 161) וכפי הנראה הטעם הזה לקוח מאיזה מדרש קדמון. ואם לא יטעני זכרוני נמצא זה גם בדברי פילון האלכסנדרי. ובמדרשים שלפנינו כתוב סתם שלא לערבב זה בזה את הנבדלים על פי חקי הטבע שחקק הבורא. אך מעין טעם ענן והרשב״ם נמצא במדרשות בענין קין והבל. ראה תנחומא הישן לבראשית (סימן ט׳). פרקי דר׳ אליעזר (פ׳ כ״א). מדרש אגדה הוצאת הר״ש בובער (פ׳ קדושים עמוד מ״ז). מדרשי התורה מאשתרוק (עמוד 8). וראה גם דברי הבחיי לפ׳ קדושים: מפני שכל הדברים הנבראים בארץ בין חי בין צומח יש לו כח ומזל וכו׳. וזה לא כביר הביא גאלדציהער עדות סופרים ערבים המקיימים את דברי הרמב״ם כי המכשפים השתמשו בתערובת צמר הזרעים ובעלי החיים (צייטשר. ד. ד. ווים. ד. אלט. טעסט. 1900 עמוד 36—7). — וענן חדש כי גם העור הוא שעטנז עם הצמר (אף כי שניהם מבעלי חיים) והפשתים. וזהו מפני סמוכין כי כלי עור נזכר בכתוב ביחד עם צמר ופשתים. וזהו ערוך נגד דברי המשנה (כלאים פרק ט׳ משנה א׳) שאין אסור כלאים נוהג אלא בצמר ופשתים. ושם (משנה ב׳, ג׳) כי השיריים הכרים והכסתות ומטפחות הידים אין בהם משום כלאים. ובאור ענן למלת השתי והערב שהוראתם זרעים וחיות לא היה נודע עד הנה.

באשכל יאמר כי למד מבני יונדב בן רכב. וכבר העירותי במקום אחר שהמקור הראשון לאסור הבשר והיין בגלות היתה דעת הפרושים שעמהם התוכח ר׳ יהושע בתלמוד בבלי (בבא בתרא דף ס׳ ע״ב). וראה שם גם דברי ר׳ ישמעאל בן אלישע. וכפי הנראה זכר רב סעדיה גאון באחד מספריו דעת ענן והשתדל לסתור אותה. אמנם על פי טעות כתבו מחברי הקראים המאוחרים (בעת שכבר ספו תמו הענניים והם בעלי דת ענן) כי רס״ג אסר את הבשר והיין בגלות. וכזה נמצא גם בפירוש דניאל המיוחס לרס״ג ואינו ממנו. והדבר הזה בלבד דיו להוכיח שנזדייף הפירוש על שם רס״ג או שהוא לר׳ סעדיה מאוחר. וכבר דברו מזה בפרטות הרשי״ר בתולדות רס״ג והר״ש פוזנאנסקי בהגרן לגורודצקי (חלק ב׳ עמוד 7—96). ודברי גרינהוט בזה אין להם כל יסוד כי לא ראה את הפירוש האמתי לדניאל מרס״ג שהוא בכ״י בערבית. — ועל כל פנים נדע עתה ברור מגוף דברי ענן בס׳ המצות כי אסור הבקר והצאן למד מן הכתוב (דברים י״ב כ״א): וזבחת מבקרך ומצאנך וכו׳ ואכלת ב ש ע ר י ך. ואסור היין והשכר למד מן הכתוב (דברים י״ד כ״ו): בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר. ולפי דעתו השוה הכתוב בזה את היין והשכר אל הבקר והצאן לאסור גם אותם חוץ מ ש ע ר י ך. וזהו מטעם ש נ ס מ כ ו הדברים האלה זה לזה בכתוב. וראה למטה בסמוך.

שם בסוף העמוד. ח ר י ש ה נקראת גם כן ר ב י ע ה. לפי סגנון הלשון צריך להיות בהפך: ר ב י ע ה נקראת גם כן ח ר י ש ה.—ראה מה שהבאתי מן הראב״ע (למעלה עמוד 140) על בחריש ובקציר תשבות. והנה ברשימת המבטאים והמלים (למעלה עמוד 123) אמרתי כי ענן השתמש במלת ר ב י ע ה לביאת האנשים על הנשים. אולם עתה שבתי וראיתי כי אין הדבר ברור כל כך. כי אף על פי שהביא ראיה מדברי שמשון על אשת לולא חרשתם בעגלתי. אמנם שם הדבר נאמר על צד ההשאלה כי קרא להאשה הפלשתית בשם ע ג ל ה. לכן יוכל להיות כי בעבור זה החזיק גם ענן בדברי המשל הזה וקרא לביאת העגלה הזאת בשם ר ב י ע ה. וצריך להוסיף כי בפירוש יפת לויקרא הביא למקום הזה משם בנימין נהאונדי שאמר כי בפסוק לא תחרוש בשור ובחמור נכללו שתי הוראות. האחת פשוטה וגלויה והשניה היא כונה פנימית (באטנה) על דרך היוצא מן הפשט (אלתאויל). והיא אסור הרבעת מין ושאינו מינו על פי לשון הכתוב לולא חרשתם בעגלתי. ויפת שם יתוכח עם בנימין ישיב על דבריו. ומזה נראה כי יפת לא ראה את החלק הזה מס׳ המצות לענן וכי בנימין לקח את ההוכחה הזאת מענן. את גוף דברי יפת אביא בחוברת השניה.

עמוד 5. ובעבור זה כתבו (לא תחרוש) אחרי לא תזרע כרמך. — בין המדות שהתורה נדרשת בהן לדעת ענן היתה גם המדה של ס מ ו כ י ן. לומר

הערות תקונים והשלמות.

עמוד 3 בגוף הארמי. כ ג י ן כמו כ ג ו ן, ברוב כ״י מארצות המזרח גם מספרי הרבנים יתחלפו הו׳ והי׳, וכן למטה ב ע ו נ ן (עמוד 8)=ב ע י נ ן, א ו (עמוד 10)=א י. ה ו ל כ ך (עמוד 12)=ה י ל כ ך, ועוד כמה דוגמאות, ואודות ה ו ל כ ך ראה עוד ההערה למטה (לעמוד 12).

שם בתרגום עברי, ולחם של גוים האם מותר הוא לנו ?—כפי הנראה דבר ענן אודות אסור לחם הגוים במקום אחר מספרו, ובסמוך למטה נראה כי לדעתו כל דבר שנשתנה צורתו על ידי הנכרים הוא אסור לישראל, וכלשון הזה כתב גם כן יפת בפירושו על התורה (לשמית ל״ד ט״ו) עם הראיה מהכתוב בדניאל, ואין ספק שלקח דבריו מס׳ המצות לענן (ואולי לא מגוף הספר שכפי הנראה לא ראהו בשלמותו כאשר נראה למטה, כי אם לקח אצל מחבר המביא דבריו), ואת דברי יפת בלשונם אביא בחוברת השניה.

שם הערה 4. ראה למעלה ברשימת המבטאים והמלות (עמוד 123) כי ע ר ו ר א הוא הקצור מן ע ר ע ו ר א שהוא שם המן בסורית.

עמוד 4. אודות אסור הבשר בגלות העידו הקרקסאני וקראים אחרים (ראה בפרקים הבאים) כי ענן היה הראשון בזה ואחריו הלכו ב נ י מ י ן ה נ ה א ו נ ד י ו ד נ י א ל ה ק ו מ ס י ואחרים, אולם במקום אחר העיד הקרקסאני בעצמו (בהוצאתי עמוד 311) כי א ב ו ע י ס י שהוא עבדיה ה א ס פ ה א נ י שהיה כשבעים שנה קודם ענן אסר את הבשר והיין; ונוכל לתרץ דבריו כי כונתו שענן היה הראשון שהוכיח את האסור הזה מן ה כ ת ו ב, אמנם אבו עיסי אמר כי נתגלה לו האסור הזה ב ד ר ך נ ב ו א ה, והדס׳

ח. (קול דניאל [1]) אלקומסי קאל
דברי דניאל הקומסי. אמר:)

ובהמה טהורה לא כתוב בהם טמאים הם לכם אחרי מותם. למען כי אחרי אשר תעשה למלאכה לא תטמא. כאשר לא כתוב בכלים בגד ועור ושק טמאים הם לכם. למען כי גבול טמאתם עד הערב ורחיצה. כן לא כתוב לבהמה טהורה טמאים הם לכם. למען כי גבול טומאתה עד אשר תעשה למלאכה. על כן כתוב וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה. ועל כן כתוב וגם את המת יחצון. וכתוב בה וכי ימות כי לא כלם ימותו להודיע כי הנשחט לא מטמא. ויש שיאמר כי הכתיב וכי ימות היא הבהמה הנשחטת בחליה [2]). ולא כן הוא. וגם יאמרו וחלב נבלה היא הנשחטת בחליה. ולא כן הוא. כי אין בכל המקרא שם הנזבח נקרא נבלה. וגם אם נזבח לגלולים. וכתוב וזבחו לאלהיהם. לבעלים יזבחו. זבח רשעים תועבה. קרא בשם זבח ולא בשם נבלה. והנזבח בחליו אם אסור לאכול ואסור לנגוע הלא הוא במשפט [3]) המת כאחד. ובמה להפריד בינו ובין המת. ואם מותר לאכול ומותר לנגוע הלא הוא כמשפט החי מְתֹם הגוף. ולמה קרא אותו נבלה. ובמה תפריד בינו ובין החי מְתֹם הגוף. ואם מותר לאכול [ואסור לנגוע] ושכן כתוב הנוגע בנבלתה למה אסור לנגוע. ואם תאמר הוא האוכל בשגגה או לאונס. ולמה גם כן לא יגיע שגגה ואונס גם על הבהמה המתה. ולא נפלא זה מן הכתוב ונבשל את בני ונאכלהו [4]). בזאת תדע כי הנוגע בבהמה טהורה המתה אחרי אשר נעשה למלאכה לא יטמא. והנוגע בבהמה וחיה טמאה ושרץ טמא אם נשחט למלאכה יטמא. על כן כתוב או בנבלת חיה טמאה או בנבלת שרץ טמא. ולא הזכיר הנה בהמה טהורה.

---

[1]) מפירוש פ"פ לויקרא כ"י בריטיש מוזיאום בלונדון (Or. № 2494). ופוזנאנסקי הדפיס המאמר הזה במה"ע האנגלי J. Q. R., חלק ח' עמוד 4—683. ועפ"י הסימנים אשר כתב לי פוזנאנסקי הגדתי לו שהוא חבור פ"פ. וכן נמצא אחרי כן באמת שהוא שייך לו. והבאתיו הנה עם תקוני פוזנאנסקי של השגיאות הנמצאות בכ"י. ונמצאים בו הסימנים מסגנון הלשון המיוחד לדניאל: כן הוא, לא כן הוא. בזאת תדע וכדומה

[2]) כונתו לדעת ענן בספר המצות. ראה למעלה (עמוד 8—57). וכן שער פוזנאנסקי שם. וגם הקרקסאני חלק על ענן בענין זה.

[3]) אולי צריך להגיה כמשפט. כמו למטה: כמשפט החי.

[4]) פוזנאנסקי יפרש זה: כי אם יוכל להיות שאנשים יאכלו בשר אדם כמו שנמצא בכתוב, מכל שכן שיוכלו לאכול בשר הבהמה המתה.

זאת על בעל זאת. ככתוב שארה הנה זמה היא. וזה הכתוב ואשה אל אחותה שלא[1]) בת אביה ולא בת אמה היא. אסירתה למען צרור כי לא שארה הנה ככתוב לצרור. וכאשר הודיעני[2]) יוי כתבתי ואשר לא ישמע עונו בו.

ו. (וקאל[3]) קבל
ואמר קודם לזה:

ואשה אל אחותה. זאת האחות הכתובה הנה לא היא אחות אשתך הנולדת מאבי אשתך ולא מן אם[4]) אשתך. כי היא נקראת[5]) אחות אשתך למען כי נולדה מאשת אבי[6]) אשתך מאיש אחר. כאשר כתוב[7]) ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא[8]). ולא אחותך בילידה כי אם מאשת אביך. וכן ואשה אל אחותה לא אחותה היא בילידה[9]) כי אם הנולדה מאשת אביה או מן בעל אמה. ובזאת תדע כי אחות אשתך אסורה עליך בחייה ובמותה. כי כאשר אסורים שני אחים על אשה בחיים ובמות[10]). כן שתי אחיות אסורות לעולם בחיים ובמות. ואם ימות איש הלא אשת המת אסורה על אחיו. כן אם תמות אשה הלא בעלה אסור על אחות האשה המתה. ובזאת תדע כי שתי נשים שהן שאר זאת לזאת אסורות הן לעולם להיות זאת אשת בעל זאת. להיות שתיהן לאיש אחד בחייהן ובמותן. כי זמה ותועבה היא[11]). והדבר הזה כתוב בענין אשה ובתה למען כי זאת שאר זאת. ככתוב שארה הנה זמה היא. כן האחות הלא שאר אחותה היא[12]). על כן אסורות שתי אחיות[13]) בחיים ובמות כי אמר שארה הנה. והן[14]) שארות קרובות זאת לזאת מן קריבת[15]) אשה ובתה לירושה נחלה[16]) ומשפחה. כי אשה ובתה זאת משבט ראובן וזאת משבט שמעון. ואולם אשה ואחותה משבט אחד ומשפחה אחת נולדו ממשפחת אב או ממשפחת אם.

[1]) בל״ק: שאינה שלא כנכון. כי המלה היא תהי מיותרת.
[2]) בל״ק: הודיענו שלא כנכון.
[3]) גם זה שם ובל״ק שב.
[4]) בל״ק: מאב אשתך ולא מאם.
[5]) בל״ק וכ״י אחר: נקראה.
[6]) בל״ק: אב.
[7]) בל״ק: ככתוב.
[8]) בל״ק מוסיף: וגו׳ שלא לצורך.
[9]) בל״ק חסר בשבוש מן כי אם הראשון עד כ״י אם השני.
[10]) מזה נראה כי גם דניאל אסר היבום להאח האמתי.
[11]) בכ״י מוסיף: כי שארה הנה זמה היא.
[12]) בל״ק חסר מן היא הראשון עד היא השני.
[13]) בכ״י אחות.
[14]) בל״ק והם.
[15]) בל״ק קרובת.
[16]) בל״ק וכן בכ״י א׳ ונחלה. ויותר טוב להגיה לירושת נחלה

לבד. ואם על המשכב לבד[1]. ואם אשר הוא בשפת נהר פרת יטמא מן הבגד המחֻבר בנדה אשר בירושלם מה חפץ לדבר משכב. כי מן טמאת הנטמא מרחוק הלא נוכל ללמוד טמאת המשכב אשר תחת הנדה. ומה חפץ לדבר צווי משכב לנוגע במשכב ואם מחֻבר עד מאה כלים עד למרחוק יטמא. מה חפץ לדבר נוגע הלא כדבריך ראוי לדבר וכל המחובר במטמא ולא ראוי לכתוב נוגע אם הנוגע הוא מואצל. ומה חפץ לו לדבר נושא כי כלם כאחד מחברים בדבריך[2]. ואם פתרון נוגע מואצל למה הפריד בין נוגע ובין נושא. נוגע ברחיצה ונושא בכבוס. ומה חפץ לצוות כבוס כי כל מלבוש הנוגע אמנם הוא מואצל בכל מטמא אשר יגע בו. ולמה כל נוגע לא יכבס בכל מטמא. ואם תאמר כי כל נוגע מואצל. כי כן מצאנו כתוב וישלח המלאך (מלאך יי׳) את קצה המשענת אשר בידו ויגע. ומה תוכל להשיב לאיש אשר יאמר אליך כי נגיעה נפלה על קצה המשענת. וְקָצֶה יֵאָמֵר בלשון זכר. ואם תאמר וילך ויגע בעצמות אלישע. ומה תדע כי לא בעצמו נגע הגידני. ואם זה הכתוב על המלאך ויגע הוא כדבריך למה תדמה נגיעת מלאך לנגיעת אדם. ומלאך הוא רוח ולא גוף. ככתוב עושה מלאכיו רוחות[3]. ורוח הוא במזרח ונוגע במערב. וכן כתוב על יי׳ יגע בהרים ויעשנו. ואמנם לא נוכל להצות[4] דבור יגע אשר כתוב על יי׳ בדבור נגיעת האדם. ולמה תדמה נגיעת מלאך והיא שבועה לדבר[5].

ה. (והדא נץ[6]) קול דניאל בן משה אלקומסי נ״ע פי ספר מצות אלדי לה קאל וזה גוף דברי. דניאל בן משה הקומסי נ״ע בספר מצות אשר לו. אמר:)

ואם תהיה לאשתך אחות הנולדת מן אשת חותנך. או בת בעל חותנך[7]) היא. ולא נולדה לא מן אם אשתך ולא מן אב אשתך. אסורה היא עליך בחיי אשתך. ומותרת אליך[8]) אחרי מות אשתך. ככתוב עליה בחייה. ואסורות שתי אחיות[9]) בחיים ובמות לא למען צרור. כי אם למען כי[10]) זאת שאר זאת. וכל שתי נשים שהן שאר זאת לזאת[11]) אסורות הן לעולם

---

[1]) וסוף הפסוק שם (ויקרא ט״ו כ״ו): וכל הכלי אשר תשב עליו טמא יהיה.

[2]) או: כדבריך.

[3]) לפי עדות הקרקסאני (בהוצאתי עמוד 316) לדעת דניאל המלאכים הם כחות הטבע שישתמש בהם ה׳ כמו האש והעבים והרוח. אולם פה כונתו שהמלאך הוא רוחני.

[4]) להצות הוראתו לחבר ולאחד (מן צותא בתלמוד). או צ״ל להקצות.

[5]) ר״ל כי נגיעת המלאך בקצה המשענת האמורה אצל גדעון (שופטים ו׳ כ״א) היתה כעין שבועה שינצח גבעון את מחנה המדינים.

[6]) מספר המצות בערבית להחכם יפת בן צעיר (בערבית צגיר). והוא נמצא בכ״י דפה באסיפה שניה (№№ 305.1401) והמאמר הזה נדפס בשנוים קטנים בלקוטי קדמוניות לפינסקר (הערה י״ג עמוד 9—188).

[7]) כן בכ״י וכן אצל פינסקר. אולם ברור הוא כי צ״ל חותנתך.

[8]) בל״ק שם עליך.

[9]) בל״ק שם נוסף: אמתיות (שאולי ההוספה היא מפירקאוויץ או מפינסקר ליתר באור).

[10]) בל״ק: למען שהוא.

[11]) בל״ק: שהן זאת שאר זאת. ומסימן הסמוך נראה כי נוסחת הכ״י ישרה היא.

עד יבוא מורה צדק. למען כי כל[1]) עוף שקץ או דג שקץ יִכְלֶה ויסוף ביום פְּקֻדה כאוכלי חזיר. ככתוב אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדו יספו. השקץ נזכר בין החזיר והעכבר. והשקץ הוא עוף ודג טמא[2]) כאוכל חזיר וגמל. וכל ירא אלהים עליו להִנָּזֵר מכל דבר אשר יש בו פוגות[3]).

ב. (וקול דניאל[4]) אלקומסי נ״ע פי ספר מצוות
ודברי דניאל הקומסי נ״ע בספר מצות הם:)

אסור לנו לדרוש ולחשוב את חשבון הקוסמים[5]). ככתוב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים וג׳. ואין מותר לנו לדרוש חדשי יוי ומועדיו בחשבון הקוסמים והוֹבְרֵי שמים. ועוד הזמין יוי להוברי השמים ומודיעים חדשים ועתידות תבואות הזמנים לשרפת אש. ככתוב החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבואו עליך הנה היו כקש אש שרפתם.

ג. (דניאל[6]) נ״ע קאל
דניאל נ״ע אמר:)

ואסורה עליך מלאכתך להֵעָשׂות (בשבת) בידי גוים אם בח[נם] ואם בשכר יום ואם בשכר הנכרת[7]).

ד. (קאל אלקומסי[8]) רחמה אללה
אמר הקומסי ירחמהו האל:)

ויש שאמרו כי אם יהיו כמה כלים מחוברים זה בצד זה מ ו א צ ל[9]) כלם יטמאו ואם עד נהר פרת[10]). ולא כן הוא כאשר יאמרו. הלא תדע כי טמאה אין קשה מן טמאת מת אדם. כתוב בו וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו. להודיע כי אם פתוח יטמא הכלי. ואם עליו צמיד פתיל מונע את הטמאה מן הכלי. ואף כי יתר הטמאות שהם קלים מן טמאת מת. הלא להם גבול ומדה. ואחרי טמאת מת טמאת נדה קשה. ולולי היה גבול אחד ומדה לטמאת נדה ואם כל המחובר בנדה יטמא. ואם עד נהר פרת כלם יטמא. ומה חֵפֶץ לדבֵּר מושבה ומשכבה. מושב לבד והמשכב

---

[1]) נראה כי צ״ל: כי כל ה א ו כ ל. [2]) גם פה צריך להשלים: ו ה א ו כ ל י ם א ו ת ם.

[3]) פ ו ג ה ופ ו ג ו ת בהוראת ס פ ק וס פ ק ו ת נמצא למכביר אצל הדסי באשכל ומחברים קראים אחרים. ראה למעלה (עמוד 151 הערה 3).

[4]) בכ״י מחלק מס׳ המצות בערבית באסיפה ב׳ (№ 910, מיפת בן צעיר ?).

[5]) כונתו לבעלי התכונה וחשבונות העבור. ומצאתי כתוב (ולא ידעתי עתה אנה) כי זאת היא גם דעת ענן.

[6]) בכ״י מחלק מס׳ המצות בערבית באסיפה ב׳ (והוא בדיני שבה № 1491) ואולי הוא מהרואה.

[7]) ה נ כ ר ת הוראתו פה הקצוב בעד כל המלאכה ולא בעד כל יום ויום. ובערבית שם: יעני אלאגרה אלמקטועה אלמ...

[8]) מפי׳ התורה לפ״פ בערבית באסיפה ב׳ (№ 2001). והמאמר הוא וכוח נגד האומרים כי המחובר לטמא טמא. [9]) מ ו א צ ל בערבית מ ח ו ב ר. [10]) ואף (ואפילו) עד נהר פרת.

העוף ויאכל. מראה הוא הלקט אשר בתוך הנוצה. והנוצה היא מקום אסיפת האוכל. ככתוב והסיר את מראתו בנוצתה ולא כתוב מראתו ונוצתו. והוא נתח אחד ולא שני (שתי) נתחים. ובזאת תדע כי כן הלא הכתוב אמר והשליך אותה כי אחת היא. ולא כתוב (כי היא אחת. ולא אמר) והשליך אותם. ללמדך כי לא שנים הם (הם שנים)[1]. כלל דבר מראה הוא מאכל העוף. ונוצה המקום אשר יְקֻבַּץ בו מאכל העוף. ואי זה מן העופות אשר אין בקרבו מקום המאכל אם נוצה ואם מעים. ואשר הם אומרים זֶפֶק סגיאנה[2] קְאנצה ואין זה בתורת יוי. ועתה דע כי אין לנו לאכול עופות טרם נדע אלה שמות העופות באֵר הֵיטב. ומי הוא היום הזה אשר ידע פתרון אלה שמות העופות. באמת זה אומר כן וזה אומר לא כן. וכל דבר אשר יש לו דומה במקרא[3] נוכל לפתור אותו כמו עורב ונשר. ואשר אין לו דומה במקרא לא נוכל לפתור אותו כמו הפרס והעזניה והתחמס והאחרים. ודִבור לשון הקדש שבת ממנו ולא נדע אלה העופות אי זה הם. על כן אסור לאכול כי לא נדע[4] עוף טמא מעוף טהור כי אם תורים ובני יונה. ותורים הוא שפנין[5] יונה חמאם. ולא דיך ודגאגה[6]. ובזאת תדע כי כן. כי הלא דגאגה עוף הבית תמיד בבית ולא נודע מועדה לבוא. ותורים נודע עת בואם בשנה. ככתוב ותור וסים ועגור שמרו את עת בואנה. בזאת תדע כי תור שפנין. ימאם[7]. ואם תאמר כי איך צוה יוי אשה אלמנה לצוד ציד עוף מן השדה ולהקריב[8]. דע כי על כן צוה על מקום תורים או בני יונה. אם לא נמצא זה הלא נמצא זאת. ואם תאמר שכוי הוא דיך[9]) ולא נזכר שמו בתוך הטמאים על כן ידענו [כי עוף] הבית דיך והוא מותר לֶאֱכֹל. דע כי לא כל עוף טמא נזכר שמו כי מכל מין ומין שהוא[10] אב וראש למינהו. ככתוב את כל עורב למינו. ומי ידע כמה מיני עורב. ואת האיה למינה. ואת השחף ואת הנץ למינהו. בזאת תדע כי כל אלה הנזכרים הם אבות העופות. ויש להם כמה מינים למיניהם שלא נזכרו שמותם. ומי יודע כי שכוי לא שם העוף[11] הוא. עתה דע כי כל ירא אלהים אין לו לאכול עוף כי אם תורים ובני יונה[12] ויוני שדה וְרַשִׁין[13]

---

[1] עד הנה בכ"י ב' וההמשך בדף הסמוך חסר.

[2] אשער כי המלה נשתבשה וצ"ל יגי אנה בערבית (ר"ל יוכל להיות כי זפק הוא קאנצה). ובתרגום וספרא יתרגמו מראה במלת זפק.

[3] כפי הנראה כונתו: מה שנזכר עוד במקרא.

[4] ר"ל לא נכיר להבדיל.

[5] ראינו למעלה (עמוד 67) כי גם ענן תרגם כן. ודניאל יתרגם השמות לערבית.

[6] זה ערוך נגד מַלֵךְ הרמלי שאמר כי תור הוא תרנגול ותרנגולת ראה למעלה (עמוד 145).

[7] אשער כי צ"ל: יונה חמאם כמו שכתוב למעלה.

[8] כפי הנראה דעת דניאל היא כי הכתוב (ויקרא י"ב ו' וח') על היולדת שתביא קרבן שהיא אלמנה ולכן לא בא הצוי על בעלה.

[9] כן פירשו הרבנים בידוע. כי שכוי הוא תרנגול.

[10] כמו: כי אם מכל מין ומין מי שהוא. [11] ר"ל העוף הטמא.

[12] כזאת היא גם דעת ענן למעלה (עמוד 8—67) מטעם אחר.

[13] ורשאן בערבית שם יונה המדברית.

מספר המצות לדניאל הקומסי

(ובערבית אלקומסי או אלדמגאני) המכונה ראש כלה.

א. (קאל דניאל [1]) ראס אלכל רחמה אללה
אמר דניאל ראש כלה [2]) ירחמהו האל:

דע כי טהרת הבהמה והדגים והארבה נודע באותיהם (באותיהם) [3]). הבהמה (בהמה) בשסוע פרסה וגרה. ודגים בסנפיר וקשקשת. וארבה בכרעים ממעל לרגליו (לרגלים). וטהרת העוף נודע בשמותם לא באותיות (לא באותות) [4]). כי לא צוה יוי (יי׳ וכן למטה) כל עוף אשר לו (עליו) אות כן וכן תאכלו. כי אם כל מין ומין בשמו (כשמו). ככתוב את הנשר וג. (קאל, אמר) ולמה לא צוה יוי גם טהרת עופות באותיות כאשר צוה לבהמות ולדגים. למען כי אות בהמות טמאות לא כטהורות. ואולם אות עוף טהור כאות עוף טמא הרבה מהם. על כן צוה בשמות לא (ולא) באותות. בזאת תדע כי כל המדבר כל עוף אשר לו אות כן או כן הוא טהור דבר סרה על יוי והוא בודֶה מלבו. ויש אומר כל עוף אשר לו מְראה ונוצה [5]) מותר לֵיאָכל. ולא כן הוא ולא בדעת יאמרו. והם חושבים כי מְראה ונוצה (הם) שתי נתחים. כי הם חושבים כי מראה ונוצה היא קאנצה וחוצלה [6]). ולא כן הוא. ודע כי המראה (מראה) הוא האוכל אשר ילקט

[1]) המאמר הזה מצאתי בשני כ״י מאסיפה ב׳. בחלק מפי׳ התורה לפ״פ (№ 2989) וכ״ב׳ בספק הוא לי אם הוא חלק מס׳ המצות לעלי בן סלימאן או של ישר בן חסד התסתרי (ובערבית שמו: סהל בן פצל אלתסתרי). והוא נמצא באסיפה שניה (№ 717).

[2]) התאר ראס אלכל בערבית ינתן לחכמי הרבנים המכונים בעברית ראש כלה. לכן תרגמתי כן את התאר הזה. ואגב אודיע כי החלק מפי׳ התורה שהדפסתי בהחוקר (שנה א׳ עמוד 169) הוא כפי הנראה מדניאל ולא מבנימין. כי כן דרך דניאל להביא מלות ערביות ולהציגן ביחד עם תרגומן העברי. וכדעתי היא גם דעת ר״ש פוזנאנסקי. ובכ״י ב׳: קאל דניאל בן משה נ״ע פי ספר מצוות אלדי לה (אמר דניאל בן משה נ״ע בספר מצות שלו). [3]) המלות המוקפית הן מכ״י ב׳.

[4]) דבריו ערוכים לבד מהרבנים גם נגד ענן (ראה למעלה עמוד 154) ובנימין (ראה בלקוטיו סימן ג׳). [5]) על פי הכתוב (ויקרא א׳ ט״ז) שהביא למטה.

[6]) כן תרגם גם הרס״ג שהיה אחריו ולקח מהספרא ראה הערת דרנבורג (כל ספרי הרס״ג חלק א׳ עמוד 144). והוא הדפיס קאנסה. אולם ראה דוזי (Dozy, Supplement II, 411) כי הנוסחא הנכונה היא קאנצה. וחלוף הס׳ והצ׳ בערבית הוא דבר הרגיל.

הוספה שניה

מספר המצות להחכם דניאל הקומסי

השמיני כזרוח השמש לימי ספירתם. שעל כלם צוה להביא קרבן ביום השמיני למקדש לאחר עולת הבקר. שנאמר וביום השמיני וג׳. וביום בואו אל הקדש אל החצר הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו. ויולדת לאחר ימים שלשים ושלושה שלזכר [וששים] וששה שלנקבה תעלה לה טהרה שנית. שנאמר ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת. ללמדך שעד שימלאו ימי טהרה שלום[1]) ואחר כך תעלה לה טהרה שניה. כן הוא אומר ימים רבים שמונים ומאת יום ובמלאת הימים האלה עשה וג׳[2]). הילכך טהרת יולדת תעלה ביום שלשים וארבעה לספירת זכר וביום ששים ושבעה לספירת נקבה כזרוח השמש. ותפלתם ככתוב למטה.

יז. (וכדלך[3]) קאל איצא בנימין
וכזה אמר גם כן בנימין:

הפריש בואו בין עריות אנשים לעריות נשים[4])...

---

[1]) שלום כמו שלם, בשלמותם.
[2]) כנראה ילמוד גזרה שוה ממלת ובמלאות הנאמר בשני המקומות.
[3]) גם זה שם. [4]) זה המקום נמצא בכ"י בסוף הדף והדף שאחריו חסר. ומזה נראה כי גם בנימין דרש את אות ו׳ החבור כמו ענן.

והקריבו לפני יי וכפר עליה וג׳. ואומר ולקחה שתי תורים או שני בני יונה וג׳. מלמד שטהרתה בקרבן. ומצאנו במקום שלא היה בקרבן עלתה טהרתה בלא קרבן. שנאמר והנה לא עלתה. מלמד שלא עלתה חנה לאחר שלשים יום ושלשת ימים ימי טהרה למקדש יי׳. וכיון שלא עלתה גם קרבן לא יכולה להביא חוץ למקדש יי׳ כמו פתרנו. ללמדך שעלתה לה טהרתה בלא קרבן. לפיכך אין לנו מי נדה וקרבן בגלות אבל יש לנו רחיצה וכבוס במים. ואין לנו עולת שבת ולא עולות במועדים ופסח [אבל יש לנו] שמירת שבת ומועדים וחג מצות שבעת ימים. לכן כל המצוות כל השיגת יד [1]) חייבים בה לקיימה. וכל שאינה נמצאת ואין בה השיגת יד או נצטותה במקום אחר או לא ידעו אותה אין חייבין [לקיימן. שנאמר] כל לבבו הכי לדרוש האלהים יי׳ אלהי אבותיו ולא כטהרת הקדש. ואמר כי אכלו אתן הפסח בלא ככתוב כי התפלל חזקיהו עליהם לאמר יי׳ הטוב יכפר בעד. ואמר וישמע יי׳ אל יחזקיהו וירפא את העם. ללמדך שבכל מצוות שיש בהן השיגת יד ויכולה להעשות חייבים לעשותו. וכל שאין בהן יכולה [2]) והשיגת יד אין חייבים בהן.

טז. (וענד כלאמה [3]) פי אלטהר מן אלצרעת קאל בנימין
ובדבריו אודות הטהרה מן הצרעת אמר בנימין:)

[אמר] וביום השמיני יקח לו. מלמד שלא עלתה לו טהרה שניה אילא ביום השמיני כזרוח השמש. שכל הקרבנות ומוספים הקבועים נקרבים אחר עולת התמיד. שבכלם אמר מלבד עולת הבקר. מלבד עולת התמיד. וכל קרבנות מוספים שאינם קבועים נקרבים בין הקבועים לעולת התמיד לאחר עולת התמיד לפני הקבועים [4]). שנאמר על כל קרבנות מוספים הקבועים אלה תעשו ליי׳ במועדיכם וג׳. אמר תעשו ליי׳ במועדיכם לבד מנדריכם. ללמדך שמוספי כל מועדיכם נקרבים לאחר כל נדרים ונדבות ועולות ומנחות ונסכיהם וזבח[י] השלמים שאינם קבועים. שכל המתאחר באמירה במלבד ולבד הוקדם בעשיה. שנאמר מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד. לפיכך תחלה עולת תמיד. ואחריה קרבנות נדרים ונדבות. ואחריהם עולות ומנחה ונסכים שאינם קבועים. ואחר כל דבר זבח שלמים שאינו קבוע. לפיכך זב וזבה ומצורע וכהן גדול טמא נפש טהרה שניה שלהם תעלה ביום

---

[1]) השיגת יד כמו השגת יד. כל אשר תשיג יד האדם, כל האפשר.

[2]) יכולה כמו יכולת. [3]) גם זה שם.

[4]) ראה מזה בדברי ענן למעלה (סימן ט״ו וט״ז עמוד 62).

יב. (קול בנימין[1]
דברי בנימין:)

ומזכרות חייבין למול[2]). ממעל מתחילים בפסיקה למטה ממול גבעת זכרות אל גבעת זכרות[3]). שנאמר וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות.

יג. (וקאל בנימין[4]
ואמר בנימין:)

ומגיעים דמי מילה לקומת הרגל[5]). שנאמר ותכרות את ערלת בנה ותגע לרגליו. והגיע[6]) לרגל מלמעלה למטה כך יהיה שמגיעים לקומת הרגל. שנאמר הרס בעברתו מבצרי בת יהודה הגיע לארץ. שלמטה מכלם ארץ ולמטה איברים רגל[7]).

יד בנימין קאל[8]
אמר בנימין:)

אמר כל זכר ללמדך שחיבין כל זכר להמול ולא נקיבה. ואמר בן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם יליד בית ומקנת כסף מכל בן נכר אשר לא מזרעך הוא. ללמד שבן שמונת ימים חייבים למול. כן הוא אומר וביום השמיני ימול בשר ערלתו. אמר ימול לכם ולא אמר ימול ואמר כל זכר. ללמד שכל זכרים חייבים למול ולא כל נקבות[9]).

טו. (וקאל בנימין[10]
ואמר בנימין:)

לפיכך טמאה וטהרה שנאמרו בימי נדה על אותו זמן נאמרו שיהיה מי נדה ויכשר לעשות מי נדה כמו יולדת שתעלה טהרתה בקרבן[11]). שנאמר

---

[1]) גם זה שם. [2]) ראה דברי ענן למעלה (סימן ז' עמוד 79—80).
[3]) ראה דברי ענן למעלה (סימן י"ד וט"ו עמוד 84—5). [4]) גם זה שם.
[5]) ראה דברי ענן למעלה (סימן י"ט עמוד 87—8). וקומת הרגל הוא כפי הנראה כף הרגל שעליה האדם קם ונצב.
[6]) בנימין ישתמש במלה ג י ע בהוראת נ ג י ע ה כמו שישתמש ענן במלת ג י ש א בהוראת נ ג י ש ה (ראה למעלה עמוד 11).
[7]) וילמד גזרה שוה ממלות הגיע לארץ ותגע לרגליו כי בשני המקומות הכונה למטה.
[8]) גם זה שם.
[9]) ההוכחה הזאת שייכת אל סימן י"ב כי המילה היא בזכרות. [10]) גם זה שם.
[11]) ר"ל כי לפי דברי הכתובים שמביא נראה כי רק בזמן שיש מי נדה וקרבן נמצאים דיני טומאה וטהרה. אולם למטה יוכיח מכתובים אחרים כי גם בעת הגלות נמצאים הדינים האלה. וכפי הנראה זהו ערוך נגד דעת ענן המובאה אצל הקרקסאני והבאים אחריו למעלה (עמוד 129).

לא נאמר על פעם ראשונה. לא כך הוא. שגם שיבה נאמרה על פעם ראשונה. שנאמר וישב יהושע וכל עמו דבירה וילחם עליה. ואמר וישב יהושע בעת ההיא וילכד את חצור ואת מלכה הכה בחרב. ואם תאמר שזו שיבה על מלחמה ראשונה ויותר נאמרה שעשה יהושע עם כנענים[1]. אם כן הוא גם זו שיבה נאמרה אצל מילה על מילה ראשונה נאמרה שמלו[2] ישראל במצרים ועד שבאו לארץ לא מלו. שנאמר כי ערלים היו כי לא מלו אותם בדרך. הילכך שנית ליציאת מצרים.

ט. .... [יום מילה[3]] שלקטן הוא] קבוע כמצות שדי. ויום מילה שלגדול אינו קבוע[4].

י. (וקאל[5]) בנימין פי ילידי בית
ואמר בנימין אודות ילידי בית:)

אבל לא עבדים הם[6]) אלא גרים הם מולים את נפשם הם[7]). שנאמר וכי יגור אתך גר ועשה פסח ליי׳ המול לו כל זכר. אמר המול לו ולא אמר לכם. לפיכך הכל כשרים למול אנשים ונשים[8]) ואב ואם. אבל גר וגוי[9]) הם מולים נפשם אחד לאחד. וישראל מולים נפשם אחד לאחד. שנאמר ימול לכם כל זכר לדורותיכם. אמר ימול לכם ואמר המול לו ללמדך שישראל מולים אחד לאחד וגם גרים וגוים מולים אחד לאחד[10]). אבל כלם מולים כסידור ישראל. אמר לכם שכל ישראל כשרים למול ואפילו נשים. שנאמר ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה. במה דברים שתכרות את ערלת קטנים. שנאמר ותכרות את ערלת בנה[11]).

יא. (ובנימין[12]) קאל פי אלעבד
ובנימין אמר אודות העבד[13]):)

ואנשים מולים אותו והוא איננו חייב למול נפשו. שנאמר המול לכם כל זכר. וכיון שידע נפשו שהוא ערל ולא מל חייב כרת.

---

[1]) ר״ל עם מדינות אחרות בארץ ישראל קודם דביר וחצור.

[2]) בכ״י אחד בטעות: שמתו.

[3]) גם זה שם. והדף הקודם חסר בכ״י.

[4]) זה ערוך נגד דעת ענן שמילת הגדול הוא בי״א לחדש. ראה למעלה (סימן ג׳ עמוד 77).

[5]) גם זה שם.

[6]) לפי ההשערה צריך להשלים המלות: מולים את נפשם. ור״ל כי בני ישראל מולים את עבדיהם ולא העבדים זה לזה.

[7]) המלה הם השניה היא מיותרת.

[8]) זהו נגד דעת ענן שהמוהל הוא איש זכר. ראה למעלה (סימן ה׳ עמוד 78).

[9]) לפי הנראה גר הוא נכרי השוכן בין ישראל (גר תושב). וגוי הוא נכרי הנכנס לדת ישראל

[10]) ראה בדברי ענן למעלה (סימן ו׳ עמוד 79).

[11]) אולי בהמשך דבריו הוכיח בנימין כי האשה תוכל למול רק את בניה (מן המלה בנה אצל צפורה). [12]) גם זה שם.

[13]) אולי המאמר הזה הוא שייך לקטן ולא לעבד. וטעות הסופר המעתיק הוא.

ו. . . . . . לקיים כל נדריה[1]) ואסריה. ואם הניא אביה אותה ביום שמעו. מלמד שאם ביום שמעו לא יבטל עד לאחר ערב חייב[ת לשלם[2]). ואם] יבטל בתוך יום שמעו פטורה היא מלשלם. ואמר ויי׳ יסלח לה כי הניא אביה אותה. מלמד שאין סולחין[3]) אם לא יבטל אביה ביום שמעו אילא אם יקיים. וכן אין לנדרו ואסר[ו] סולחַן אלא לקיים. ואם מבטל אחר ערב אותו היום עונה תלוי בראשה ונפרע ממנה שדי. שנאמר ואם הפר יפר אתם ביום שמעו ונשא את עונה. וכן בעלה כמו זה הסדר הפתור למעלה באב. לפיכך האב זכאי בבתו ורשאי בהָפיר נדריה ביום שמעו ובקיום נדריה. וכן במכירתה ובהשָאָתה לבעל ובכל דבר שלא שנוי מצוות הוא עד שתצא מרשות אביה לרשות בעלה. וכיון שהיתה לרשות בעלה בעלה רשאי בהפיר נדריה ואסריה ביום שמעו ובקיום נדריה. אבל במכירתה [אינו] רשאי„ ואם נתאלמנה ואם נתגרשה חיבת בכל נדריה ובכל אסריה לקיים. שנא[מר] ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה.

ז׳. (וקאל[4]) בנימין
ואמר בנימין:)

ובחרבות צורים מולים. שנאמר עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית. ויעש לו יהושע חרבות צורים וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות. אמר עשה לך שקדש הוא[5]). שנאמר עשה לך שתי חצצרות כסף. עשה לך שרף. מה חצוצרות ושרף שלא יכשרו אלא למעשיהם אף חרבות צורים לא יכשרו אלא למילה. חרבות צורים חרבות הם[6]) שנאמר בחרבות גבורים אפיל [המונך]. צורים חַדים הם שנאמר מצור החלמיש. ושמן מחלמיש צור. וכֵיוָן שלא נמצא חרבות צורים מולים בכל דבר שנמצא. שנאמר ותקח צפורה צור ותכרות [את ערלת בנה].

ח. (בנימין קאל[7])
בנימין אמר:)

ואמר שנית[8]). ליציאת מצרים הוא. שמן שיצאו ישראל ממצרים לא מלו בדרך עד שבאו לארץ כנען[9]). שנאמר כי מולים היו כל העם היוצאים וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו. ואם תאמר ושוב

---

[1]) גם זה שם, והדף הקודם חסר. והסגנון יוכיח שהמאמר הוא מבנימין. ונמצאת פה המלה שדי הרגילה אצל בנימין גם בספר דינים שלו גם פה בסימן א׳ ולמטה.
[2]) או צריך להשלים: חייב [לקיים. [3]) אולי צ״ל סולחן (ר״ל סליחה) כמו למטה.
[4]) גם זה שם. והלך בזה בדרך ענן ללמוד את דיני המילה מן הכתובים של יהושע. אף כי באיזה פרטים חלק עליו.
[5]) ראה למעלה בדיני מילה לענן (סימן י״א עמוד 83).
[6]) ר״ל חרבות של בעלי מלחמה. וזהו להוציא מדעת ענן שהמילה היא במספרים (שם עמוד 83 סימן י״ב). [7]) גם זה שם. [8]) ושוב מול את בני ישראל שנית.
[9]) ראה בדברי ענן למעלה (סימן ט׳ עמוד 81).

ג. (פצל פי [1]) מא דכרה בנימין רחמה אללה קאל
פרק במה שזכרו בנימין ירחמהו אל. אמר:

ושרץ עוף טהור נכר בשלוש סימנים [2]). בכָנף שיָעוף. ובארבע רגלים שילך עליהן. ובשתי כרעים שינתר בהן. שנאמר זה תאכלו מכל שרץ העוף ההולך על ארבע אשר לו כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ. אמר שרץ העוף שעל כנף עומד שנאמר ועוף יעופף על הארץ. ואמר כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף בשמים. ואמר אשר לו כרעים ממעל לרגליו. מלמד שאילו שתי כרעיו ממעל רגליו. ואמר לנתר בהן מלמד שאילו שתי כרעיו לא מהלך בהן אבל בן מן [3]) הליכה הוא מגורר אותן. ואמר אשר לו כרעים ממעל לרגליו. ללמדך שכרעים עם ארבע רגלים צריכים [4]). ואמר שרץ העוף ההולך על ארבע. מלמד שארבע רגלים צריכים עם כנפים. לפיכך כל שרץ העוף הנחסר [5]) מן שלוש סימנים אסור לאכול.

ד. (בנימין [6]) רחמה אללה קאל
בנימין ירחמהו האל אמר:

ועופות טהורות לא ניכרות אלא יונה ומינו. ויש בהם טהורים וטמאים הרבה. שנאמר שתי צפרים חיות טהורות. ואמר כל צפור תאכלו. ללמד שיש בהם טהורות הרבה אלא לא ניכרות בסימניהם שלא פֵרש קרא בסימניהם. ויונה ותור הם הטהורים [7]). שנאמר והקריב מן התורים או מן בני היונה את קרבנו. ויונה שתהגה קול בגרונה שנאמר וכיונים הגו תהגה. ותור מן יונה היא שנאמר ובן יונה או תור לחטאת. לפיכך לא זכר בטהרה בעופות אלא יונה ומינה.

ה. (תם [8]) ארעי בנימין
ועוד טען בנימין:

כי האיש יורש (את אשתו) כאמור וכל בת יורשת וג׳. ולא תסוב נחלה ממטה אל מטה אחר וג׳. אמר לולי האיש הוא יורש את אשתו לא אסר זוג מי שהיתה יורשת נחלה למי שהוא משבט אחר. ובמנעו מזה ביאר שאישה יירשנה חוץ מאחר מן שבטה [9]).

---

[1]) גם זה שם.
[2]) זהו ערוך כנגד דעת ענן המכשיר בשני סימנים, ראה למעלה בדברי בעל ס׳ העושר (עמוד 154) והבאים אחריו.
[3]) כן בכ״י. ונראה דצ״ל בזמן.
[4]) המספר ארבע לקח מן הכתוב שהביא תיכף למטה.
[5]) ר״ל הנחסר אצלו.
[6]) גם זה שם.
[7]) ראה למעלה דברי ענן (עמוד 67). רק לדבריו הכתוב עצמו לא התיר לאכילה רק התורים ובני היונה.
[8]) גם זה שם.
[9]) ר״ל כי הבעל קודם לירושת אשתו מכל איש אחר אף שהוא בן שבטה.

בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט. נמצאו חמשים ומאת יום המשה חדשים כל חדש שלשים יום [1]). וחדשי מצות ומועדים [2]) מנהגים עם ירח כמו פתרנו [3]). ומניין שיש לחדשים שני חשבונים שאמר וביום עשרים וארבעה לחדש בששי בשנת שתים לדריוש המלך בשביעי בעשרים ואחד לחדש היה דבר יי' [ביד חגי הנביא]. אפשר כך שעשרים וארבעה לחדש באלול יהי עשרים ואחד לחדש בתשרי. אלא היה חדש תקופה מאוחר אחד ועשרים יום. וכל מועדים וצומות וכל עסקי מצות במספר חדשי ירח מתעלים [4]). שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם. ראשון הוא לכם לחדשי השנה. ללמדך שחשבון ראשי חדשים שלנו חדשי מועדים ומצות הם. והם חדשי ירח שנאמר עשה ירח למועדים. לפיכך כל העולם וכל חבילה וחבילה חשבון חדשי שנתה נוהגות מולידה ומוליכה חשבון עבור חדשיה עד שחוזרת לעיקר ירח. לפיכך חדשי מועדים ומצות שלנו נוהגים עם ירח. שכיון שיהיה ראש חדש אחד יומים וראש חדש שני יום הוא יום [5]) חדש אחד שלשים יום וחדש שני עשרים ותשעה ימים. וזה הוא מנהג ירח במראות עינים ובמראות כל העולם. ותחלת הראותו לעין כל העולם הוא וזמן [6]) ערב שיראה לעין כל העולם. ימן אותו ערב ועד ערב מהרת הוא ראש חדש. ומונים ימי חדשים מן אותו היום שכל מועדים וזמנים יצמוו מן ערב היום ועד ערב יומו. שנאמר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם. ואמר בראשון בארבעה עשר יום בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים להדש בערב. ובמה דברים אמורין שחיבין לקבוע ראש חדש בהראות חדוש ירח בערב ניסן ותשרי וחדשי [7]) מועדים כמו פתרנו. אבל שאר חדשי שנה כיון שראש חדש אחד מתעבר וראש חדש שני כסידורו כמו פתרנוהו ויום נוהגים [8]) עם ירח כמו פתרנו.

ב . . . ובקשו [9]) את הירח אם תראו אותו דעו כי ההדש הראשון יצא וזה חדש אחר [10]).

[1]) לפי ספור קרקסאני (בהוצאתי עמוד 304) הוכיחו הצדוקים מראיה זאת כי החדשים הם בעלי שלשים יום. וכפי הנראה לקח בנימין גם את ההוכחה הזאת מן הצדוקים.

[2]) למטה יפרש כי כונתו להדש ניסן ותשרי. וכן אמר למעלה.

[3]) המבטא כמו פתרנו נמצא פעמים רבות גם בספר דינים לבנימין לפי הכ"י. ובדפוס שנו תמיד ללא צורך: כמו שפתרנו.

[4]) ר"ל נחשבים (נעשים לפי חשבון).

[5]) המלה יום נראה מיותרת. ואולי צ"ל יהי.

[6]) אולי צ"ל לזמן או בזמן.

[7]) כפי הנראה צ"ל חדשי.

[8]) נראה כי נפל פה שבוש או חסרון איזה מלות.

[9]) גם זה שם בראש הדף והדף הקודם חסר.

[10]) ממאמר הקודם נראה כי גם זה שייך לבנימין.

בניסן ובתשרי הם לפיכך עם חידוש ירח מתחדשים. ואם יהי עב יתנהג כסידורו גם ניסן וגם תשרי. ומניין שגם ראשי חדשים מתעברין שנאמר ויסתר דויד בשדה ויהי החדש וישב המלך אל הלחם לאכל. וישב המלך על מושבו כפעם בפעם אל מושב הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום דויד. ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דויד ויאמר שאול אל יהונתן בנו מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם. אמר ויהי החדש ואמר ויהי ממחרת החדש השני. ללמדך שגם ראשי חדשים מתעברין. ואמר וישב המלך אל הלחם לאכול ללמדך שמתקינים [1]) סעודת חברים בראשי חדשים. אמר ויישב המלך אל הלחם [2]). ויקם יהונתן ויישב אבנר ויפקד מקום דויד. ללמדך שבחבורה מקום לכל אחד ואחד היה נכר. זה בצד זה וזה בצד זה. ואמר ממחרת החדש השני שני ימים היו ראש חדש. אמר גם תמול גם היום אל הלחם. ללמדך שאפילו יהיו שני ימים ראש חדש גם אותם שני הימים מתקינים סעודות חבורה. אלא מניין לעלה [3]) מניין ראש חדשים לא מונים אלא מיום מחרת החדש השני. שלא אפשר שמונים ימי חדשים מיום חדש ראשון ומיום חדש שני יהיה שנים בחדש. שכיון שיהיה שנים בחדש לא ראש חדש חדש [4]) הוא. לפיכך לא מונים ימי חדש אלא מיום מחרת החדש השני. וגם קרבן ותפלה שלראש החדש לא יהיו אלא ביום מחרת החדש השני. שנאמר ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם ועשיתם עולה לריח ניחח. ואמר מלבד עולת התמיד וג' [5]). לפיכך לא מקריבים קרבן ראש חדש ותפלתו בו אלא באחד לחדש. ומונים ימי חדשי תקופת שלשים יום שלשים יום [6]). וראש חדש ניסן [7]) כל שנה שנים עשר חדש עד שנת הששית ומעוברת שלישית. שכל ימות השנה יתירים על שנים עשר חדש תקופת חדשי השנה חמשה ימים שהם תמימים נמנים שלשים יום. לפיכך שנת עבור שלישית בחמשה בשבוע ועל השלישית בארבעה בשבוע עד בעבור עבורו לשנית בתחלת השנית. והם שבעה עבורים מחזור אחד וארבעים ארבעים ושתי שנים עד עבור שנת ששיתו [8]). ומניין שחדשי תקופות שלשים יום שלשים יום. שנאמר בחדש השני בשבעה עשר לחדש נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבות השמים נפתחו. ואמר ויגברו המים על הארץ מקצה חמשים ומאת יום. ותנח התבה בחדש השביעי

---

[1]) כמו שמתקנים: (שעושים).

[2]) כונתו למלות הבאות אחר זה: אל מושב הקיר.

[3]) כפי הנראה כונתו: מנין הימים לקרבן העולה (עולת ראש חדש). וכן אמר למטה.

[4]) אם לא נכפלה המלה בטעות הסופר אזי צריכה היא להנקד: חֳדָשׁ.

[5]) ר"ל כי פה לא נאמר ב ר א ש ו ן כי אם ב א ח ד. וכבר הוכיח כי למנין הימים מתחילים מיום ב' דראש חדש.

[6]) כפי עדות הקרקסאני ויפת זאת היתה דעת הצדוקים. ואם כן אחז בנימין בזה את שטת הצדוקים. ורק בזה נבדל מהם כי לדעתו ניסן ותשרי מתקדשים על פי הראיה.

[7]) אולי שלשת המלות ו ר א ש ח ד ש נ י ס ן נכתבו פה בטעות הסופר. כי אין להם מקום פה. [8]) כן בכ"י.

2. אצל החכם יפת בן עלי הלוי (ובערבית אבו עלי הסן אללאוי) בפירוש תרי עשר בתרגומו העברי[1].

א. (ואמר בנימין ז"ל[2]) באחת מספרו[3]: אני בנימין אחד מאלף אלפים ורבי רבבות לא דברתי[4]. ולא נביא אנוכי ולא בן נביא [וכו']. (וכן כל[5]) חכם מן הקראים לוקח זה הדרך וכתבו מה שהתבוננו כי הוא אמת. וצוו לאנשים להבחין ולנחות[6]). ויש שיחליף אח על אחיו ובן על אב. ולא אמר האב למה החלפת דברי. וכן התלמיד למלמד. ולכן יצאו מידי חובה והם נצולים מלפני ד'. ואעפ"י שיעבור מהם שגגה במקצת דבריהם וספריהם. ויש להם שכר גדול על אשר גלו והאירו עיני האנשים).

---

3. אצל החכם ישועה בן יהודה (פ"פ) בפירוש התורה.

א. (כלאם יסיר[7]) לבנימין רחמה אללה דכרה והו מתכלם פי סדר מועדים פי החדש הזה לכם קאל

דבר קצר מבנימין ירחמהו אל שוכר בסדר מועדים בדברו אודות החדש הזה לכם. אמר:)

ואם בשל קציר שעורים בחדש ניסן כדי שיוכלו להקריב ממנו עמר בתוך שבעת ימי הפסח השנה כסידורה. ואם לא בשל קציר [שעורים בחדש ניסן] מעברין חדש...[8]) לניסן כדי שיבשל קציר [שעור]ים שמקריבין ממנו [עמר] בתוך [שבעת ימי] הפסח וכל השנה מ[עוברת. ומתחדשים שני חדשים] ראש חדש ניסן וראש חדש תשרי עם חידוש ירח[9]). שהם חדשי מועדים וירח לתקנת מועדים נברא. שנאמר עשה ירח למועדים. כל מועדי יי'

---

[1]) התרגום העברי מפירוש יפת לתרי עשר נמצא בכ"י ליידען (ווארנ' № 12). והלקים מגוף הערבי נמצאו בפה בכ"י. ומהם נראה כי רק ראש המאמר עד: ולא בן נביא אנכי וכו' (ותמאם אלקול) הוא מבנימין. והשאר הם דברי יפת עצמו. גם מגוף הערבי למדנו כי המאמר הזה נמצא בסוף חבורו (פי כאתמה קולה). ועל כי לא זכר את שם הספר קרובה ההשערה כי זה היה בסוף חבורו המפורסם שהוא ס' המצות.

[2]) המאמר הזה הדפיס דוקעס בחבורו האשכנזי ליטעראטורהיסטארישע מיטטהיילונגען (שטוטטגארט 1844, עמוד 7—26 בהערה).

[3]) שבוש גלוי שנוכל לתקנו מגוף הערבי (פי כאתמה קולה): בחתימת ספרו.

[4]) לא דברתי. המלות האלה אינן נמצאות בכל הנוסחאות מגוף הערבי. גם הן משוללות הבנה ומיותרות.

[5]) מכאן ואילך הם דברי יפת עצמו. ולא דברי בנימין כאשר חשבו עד הנה.

[6]) המלה ולנחות היא הוספה מהמתרגם העברי. וכן הוסיף המלות אח על אחיו. ובגוף הערבי כתוב: ואמרו אלנאס באלבחת חתי אן אלואחד יכאלף אבאה ולא יקול לה אלאב לם כאלפתני.

[7]) מכ"י דפה אסיפה שניה (№ 1989).

[8]) אולי צריך להשלים כזה: יום ראש חדש שני. ראה למטה.

[9]) כזאת העידו גם הקרקסאני והבאים אחריו בשם בנימין.

מספר המצות לבנימין הנהאונדי

(ובערבית אלנהאונדי) הדיין לבני מקרא.

1. אצל מחבר בלתי נודע בשמו[1].

א׳ (קול בנימין פי ספר מצות אלדי לה
מאמר בנימין בספר מצות שלו:)

וזמן בקר משיאור העולם ועד שיזרח השמש. שנאמר הבקר אור והאנשים שלחו. ואומר וכאור בקר יזרח שמש. אמר[2]) כמו אור בקר כך השמש. מלמד שהאור בקר לא זריחת שמש הוא. ואומר והשכמתם בבקר ואור לכם ולכו. הולכך[3]) מן שיאור העולם ועד שיזרח השמש. שנאמר והיה בבקר כזרח השמש תשכים ופשטת על העיר. זה תכלית בקר שכך הוא אומר תכלית בקר בעת זריחת שמש.

(וקד קאל פי תפסיר בראשית
וכבר אמר בפירוש בראשית:)

שלשה בוקרים[4]) בו ביום ברא שדי. בקר ראשון הוא עלות השחר. שנאמר וידעו אותה ויתעללו בה כל הלילה עד הבקר וישלחוה כעלות השחר ותבא האשה לפנות בקר וג׳ ויקם ארוניה בבקר. אמר כל הלילה עד הבקר ואמר כעלות השחר. מלמד שבקר ראשון הוא עלות השחר. והוא לפנות השני. יאמר עד האור. ואמר ויקם ארוניה בבקר. ללמדך שבקר שני הוא בקר אור. ואמר הבקר אור והאנשים שלחו. בקר שלישי הוא עת זריחת השמש. שנאמר והיה בבקר כזרח השמש ופשטת על העיר.

---

[1]) והוא מחבר קראי שכתב ספרו בשפת ערבית בוכוח נגד הרבנים אודות קדוש החדש כ״י אסיפה שניה (№ 317). ומאמר שהביא מספר הגלוי לרס״ג הדפסתי בזכרון לראשונים מחברת ה׳ (עמוד קצ״ד וקצ״ה). וראה גם במה״ע החוקר שנה ראשונה (עמוד 169 בהערה). ואמנם החלק מפירוש התורה שהבאתי שם בפנים (עמוד 173—169) הוא כאשר התבוננתי אחרי כן לא לבנימין כי אם לדניאל אלקומסי. ראה למטה בהערתי להוספה שניה.

[2]) ר״ל כונתו והוראת דבריו. [3]) צריך להשלים: זמן בקר הוא.

[4]) אף כי המאמר הזה אינו מס׳ המצות בכל זאת הבאתיו פה מפאת שהוא מרחיב ומבאר את המאמר מס׳ המצות.

הוספה ראשונה

מספר המצות

להחכם בנימין בן משה הנהאונדי

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

זקנים מותבינן בבית דינא דכת' גבי בעז ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ובעז בבית דינא [הוא] דסדר מלתיה [כי] היכי דפרישון א) וכתיב גביה על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה בישראל. אמא לקיים כל דבר ואי לא אמא וזאת התעודה הוה סגי ליה אילא טפי כתב וזאת התעודה לאודעך דכל דעביד בעז בהדא מלתא מן אוריתא עבד דתעודה אוריתא היא דכת' לתורה ולתעודה. הילכך כל דמזבין מידי לחבריה או דמחליף בהדי חבריה או כל ענינא דעביד אינש בהדי חבריה שלף מסניה ייהיב ב) ליה לחבריה קמי עדים ובהכי קאני מן הדדי ולא מצו הדרין חד בחבריה דקא אמא על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה בישראל דק ואמא לקים כל דבר לאודעך דקיום כל דבר דמשלף מסני הוא.

א) נראה דצ"ל דפרישנן.
ב) נראה דצ"ל ויהיב.

[1]) ראה בדברי ענן למעלה (סימן מ"ח, עמוד 113). [2]) רות ד' ב'.

התרגום העברי

דין). ומושיבים אנחנו בבית דין עשרה זקנים [1]). שנאמר אצל בעז ויקח עשרה [2]) אנשים מזקני העיר. ובעז סדר (הציע) דברו בבית דין כמו שפרשנו [3]). וכתוב אצלו על הגאולה [4]) ועל התמורה לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה בישראל. (הנה) אמר לקים כל דבר ואלו לא אמר וזאת התעודה הלא היה די לו. אולם הוסיף וכתב וזאת התעודה להודיעך שכל מה שעשה בעז בדבר זה עשה אותו מן התורה (על פי דין התורה). כי תעודה היא תורה שנאמר לתורה ולתעודה [5]). לכן כל מי שמוכר דבר לחברו או שמחליף עם חברו וכל ענין שעושה איש עם חברו הוא שולף נעלו ונותן [6]) לו לחברו בפני עדים. ובזה הם קונים זה מזה ולא יוכלו לחזור איש ברעהו. כי אמר על הגאולה ועל התמורה לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה בישראל. דקדק ואמר לקים כל דבר להודיעך כי קיום כל דבר הוא שליפת הנעל.

[3]) תרגמתי כפי תקוני בגוף הארמי. וכונתו למה שאמר למעלה (עמוד 115).
[4]) רות ד' ז'.
[5]) ישעיה ח' כ'.
[6]) תרגומי הוא לפי תקוני בגוף הארמי

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

הויא א) לבתר דשלחה אישה כד הויא לגברא אחרנא כי לא איכא דאית ליה רשותא לאפוקה מגברה ואי מגריש לה גברה אסיר לה למהדר לגברה קמאה דכת' לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה. אף היי הויא דיבמה אי שבקא יבמה ואזלא ואינסיבא לגברא אחרנא לא אית לן רשותא לאפוקה מגברה ואי מגריש לה גברה אסירא למהדר לגבי יבמה. וכל שכין ב) חליצא ג) לא חלצא דהא לא אית לה למימר מאן יבמי אבל עון ודינא אית עלה דבטלא לה דב[ר מציה] אילא גברא דנסבה אי לא הוה ידע דיבמה היא לא אית עליה מידי ואי הוה ידע ונסבה אית עליה עון דינא דכת' על אחת מכל אשר יעשה לאשמה בה.

נט. (תם קאל רח' אללה) ד)

וגברא דחלצה ליה יבמתו נעלו נהיג נזיפותא בנפשיה ולא מתחזי בההוא בית דינא דחליץ קמיהו שבעה יומי דכתיב הכא וירקה בפניו וכתיב התם ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים מה ההיא ירק ירק בפניה דהתם צריכא כלימא ה) שבעה יומי אף הדא ירקה בפניו דהכא צריכא כלימה שבעה יומי. ואמא הכא לעיני הזקנים לאודעך דמן הלין זקנים הוא דצריך איתכלומי. ועשרה

א) הויא כמו הויה בתלמוד.
ב) כמו וכל שכן.
ג) הרש"פ יגיה חליצה. אך ענן יכתוב לפעמים א' תחת ה' בסוף השמות.
ד) שם עמוד 68--67.
ה) רש"פ יגיה כלימה כמו למטה.

התרגום העברי

באשה (ובזה) הוא מרמז כי כמו באותה ההויה (של הגרושה) אחר ששלחה אישה והיתה לאיש אחר לא נמצא מי שיש לו רשות להוציאה מבעלה (השני). ואם מגרש אותה בעלה (השני) אסור לה לשוב אל בעלה הראשון שנאמר לא יוכל [1]) בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה. כמו כן ההויה זאת של היבמה אם היא עוזבת את היבם שלה והולכת ונשאת לאיש אחר אין לנו רשות להוציאה מאישה (זה). ואם בעלה (זה) מגרש אותה אסור לה לשוב אל היבם שלה. וכל שכן שחליצה אינה חולצת מפני שלא תוכל לומר מאן יבמי [2]). רק יש עליה עון ועונש מפני שבטלה דבר מצוה. אך האיש שנשא אותה אם לא ידע שיבמה היא אין עליו (עון ועונש) כלום. ואם ידע (שיבמה היא) ונשאה יש עליו עון ועונש שנאמר על אחת [3]) מכל אשר יעשה לאשמה בה.

נט. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואיש שחלצה לו יבמתו את נעלו נוהג נזיפה בעצמו ואינו מתראה באותו בית דין שחלץ לפניו שבעה ימים. שנאמר פה וירקה בפניו [4]) ונאמר שם ואביה ירק ירק בפניה [5]) הלא תכלם שבעת ימים. מה אותו ירק ירק בפניה שנאמר שם צריכה כלימה שבעה ימים אף זה ירקה בפניו שבפה צריכה כלימה שבעה ימים. ואמר פה לעיני הזקנים להודיעך כי צריך הוא להכלם (להיות נכלם) מאותם הזקנים (של בית

ואינו מוכרח כאשר העירותי למעלה. וענן יכתוב מלה אחת פעם בא' ופעם בה'.

[1]) שם כ"ד ד'. [2]) שם כ"ה ז'.
[3]) ויקרא ה' כ"ו. [4]) דברים כ"ה ט'.
[5]) במדבר י"ב י"ד.

מספר המצות לענן הנשיא.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

נז. (הסוף). [בנישואין] היא א) דאמר בגירושין לא אמר. אבל או לבתר דמיבים לה ובעילה ב) בעי לגרושה מגריש לה בספר כריתות כי כל נשים.

נח. (תם קאל רח' אללה)

ואי מקמי ג) דמיבים לה אזלא מינסבא לגברא לא מפקינן לה מגברה ולא חלצא. ואי מגריש לה גברא אסיר לה למיהדר גבי יבמה דכת' הכא לא תהיה אשת המת וכתי' התם והלכה והיתה לאיש אחר תלינהו להלין תרתין הויות באשה הא ד) רזים דכי היכין דההיא

א) במה"ע הנ"ל עמוד 64, ונ"ל דצ"ל הוא,

ב) הרש"פ יתקן: ובעילה. ואין הגהה זו מוכרחת כי ובעילה שבה על לבתר. וענן יקשר לפעמים פעלים ושמות ביחד.

ג) שם עמוד 65—64.

ד) נראה דצ"ל קא.

התרגום העברי

נז. (הסוף). [כי מה שנאמר [1]) שהחקים של היבמה הם כחקים של כל אשה בנישואים] הוא שנאמר. אולם בגירושין לא נאמר (זה). אבל אם אחר שמיבם אותה ובא עליה רצה לגרשה הוא מגרש אותה בספר כריתות כמו כל הנשים.

נח. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואם קודם שמיבם אותה הולכת (היבמה) ונשאת לאיש אין אנו מוציאים אותה מאישה ואינה חולצת. ואם בעלה זה מגרשה אסור לה לשוב אל היבם שלה. כי כתוב פה לא תהיה [2]) אשת המת. וכתוב שם והלכה [3]) והיתה לאיש אחר. תלה את שתי הויות [4]) האלה

[1]) המוסגר לקוח אצלי למעלה (עמוד 119). וכזה נראה לי עתה לתרגם את המאמר.

[2]) דברים כ"ה ה'. [3]) שם כ"ד ב'.

[4]) השם הויה נמצא פעמים רבות בתלמוד (יבמות דף י"ג, קרושין דף ה' ועוד). ובמ"ר הויות (כתובות דף מ"ו, קדושין דף ט' ועוד). וגם שם ילמוד גזרה שוה כזו: איתקוש הויות להדדי, הויות להדדי מקשינן.

השלמה

(לעמוד 119 *).

*) זה עתה הגיע לידי מכתב העתי הצרפתי Rev. d. et. juives חלק מ"ה ושם הדפיס הר"ש פוזננסקי איזה לקוטים מס' המצות לענן מכ"י בריטיש מוזיום שכבר נדפסו אצלי למעלה עפ"י כ"י שבפה. אך שני לקוטים והסוף מלקט ג' (וראש הלקט הזה חסר אצלו) לא נמצאו אצלי. ואתנם פה עם התקונים של הרש"פ שם לבד מאיזה תקונים קטנים ממני שאולי הם טעיות הדפוס.

19. אצל החכם אברהם הרופא בן יעקב באלי (או בלי) בספר אגרת אסור נר השבת.

א. והחכם רבינו ענן[1] נשיא העדה ואבי התעודה הורה[2] שמאמר לא תבערו אש כולל השתי דליקות. הדליקה ההיוה בשעת התחדש האש. והדליקה ההווה בעת הותרה[3]. וכלן באות תחת מאמר לא תבערו אש. שהכתוב ייחס הבאור במאמר נגדי[4] באמרו לא תבערו אש. וכלל זה המאמר בין שעת התחדשה. בין שעת הותרה. בין שהמציאה אחר ונתיחסה אליו. כלם באים תחת מאמר לא תבערו אש[5]. (וכן הורה האלהי רבי' ישועה ז"ל וכו').

ב. כי החכם[6] רבינו ענן הנשיא ראיתו באיסור ההדלקה הוא מזה הפסוק (לא תבערו אש). (ואם החכמים האחרונים הביאו ראיה באיסורו ממקום אחר[7]. זה וזה יכשר).

---

[1]) ס' אגרת אסור נר שבת כ"י דפה אסיפה ראשונה (№ 744) וכ"י גוזלוו (№ 1). שער ב' פרק א'. והאגרת הזאת היא ערוכה כנגד בשייצי בעל ספר אדרת אליהו המתיר נר שבת.

[2]) בכ"י גוזלוו: הודה. ואולי היא הקריאה הישרה מפאת החרוז עם העדה והתעודה. וידוע השמוש במלות תודה והודה אצל הקראים.

[3]) צריך לנקד הֻיְתרה.

[4]) בכ"י גוזלוו: נגדיי. [5]) ראה למעלה בדברי ענן (עמוד 69).

[6]) שם שער ג' פרק ב'.

[7]) ראה למעלה בלקוטים מס' האדרת (סימן ג').

המשך הלקוטים האלה יבוא בחוברת שניה. ושם יבואו גם כן הלקוטים מספרים שנכתבו בשפת ערבית.

ב. מגזרה שוה[1]) וכו'. ואמר רב ענן ראש הגלות ז"ל זאת התורה לכל נגע הצרעת וכו'. זאת התורה לעולה למנחה וכו'. וכתיב הכא זאת תורת השלמים. וכתיב הכא זאת תורת הזב. וכתיב הכא[2]) אדם כי ימות באהל. מה עולה ומנחה ושלמים ונגעי צרעת[3]) אין אנו עושים עתה בגלות ונתבטלו אף טומאת מת וזב נתבטלו בגלות ואין אנו חייבים בשמירתם[4]). גם כתיב זאת חוקת התורה והחוקה היא הפרה שנאמר והיתה לעדת ישראל לחקת עולם. והתורה היא טומאת מת שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל. והכתוב לא חייב טומאת מת אלא במציאות[5]) אפר הפרה והכהן המשיח כי טהרתו תלויה בם[6]). כדכתיב ואם לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר. ובגלות לא יש לנו אפר[7]) פרה ולא כהן משיח. וכמו שנתבטלו אלו ותלוים בידי[8]) שמים כך נתבטלה[9]) גם כן טומאת מת בגלות שלא יטהר זולת מי נדה[10]).

ג. מבנין אב[11]) מכתוב אחד וכו'. ואומר דלכך קורהו בנין אב ואמרינן יש אם למקרא מפני שהאב פועל בשלישי הוא מוליד באשה ואשה יולדת הולד. כך הוא בנין אב הכא גבי משכב ומושב ידעינן דין אחר לטמא אדם ובגדים. ואותו דין בכל שדומה לו שהוא עשוי לנחת (אדם). כמו שהאיש שבו טבע המוליד וכלי ההולדה ואותו הכח מהוה באשה והאשה יולדת הולד שהוא מכח הולדת האיש. כך המשכב והמושב יש בו כח לטמא אדם ולטמא בגדים. ומינייהו ילפינן כל דדמי להו זה הדין. וכן נוטה דעת רב ענן ז"ל לזה האופן[12]).

ד. (בספר זבח פסח הביא החכם הזה מאמר ענן בלשונו. ראה למעלה בפרק שני[13]).

---

[1]) שם בכ"י דף י"א ע"ב. ומכ"י ליידען אצל גרעטץ שם.

[2]) בכ"י ליידען אצל גרעטץ שם הנוסחא משונה מעט: כתוב הכא זאת התורה לכל נגע הצרעת וכתוב זאת התורה לעולה ולמנחה וכתוב הכא זאת תורת השלמים זאת תורת הזב. מה עולה ומנחה וכו'. וכן למטה נמצאים עוד שנוים קלים.

[3]) בכ"י דפה: נגעים צרעת. [4]) בכ"י דפה שמירתם.

[5]) בכ"י ליידען במציאת. [6]) בכ"י דפה: אפר הפרה כי טהרתו תלוי בו.

[7]) בכ"י ליידען: ובזמן הגלות אין יש אפר הפרה.

[8]) בכ"י דפה בשבוש לידי. [9]) בכ"י דפה נתבטל.

[10]) ראה למעלה בדברי הקרקסאני (עמוד 130) כי גם הוא הביא כזאת בשם ענן.

[11]) שם שם בכ"י. [12]) זה לא נודע לנו ממקום אחר.

[13]) למעלה בדיני שבת סימן ז' (עמוד 4—72).

במקום אחד יחד. ורמז בעבור הנחלה שלא תעתק לאיש זר [1]). ולכן נפלה זאת המצוה בגלות [2]). ובאחים לא יתכן זה. אלא בין שיהיו במקום אחד בין שלא יהיו.

יח. ואם מל הגוי [3]) כראוי היתכן שימול ישראל פעם שנית. אמרו הענניים שימול המאמין פעם שנית. ונסתייעו בזה מדור המדבר שכבר מלו. ומפני שהמלים היו רשעים לא היתה המילה כשרה. ולכן מל אותם יהושע פעם שנית [4]).

יט. וקצת מן [5]) החכמים ע"ה הראשונים בראותם שבעלי הקבלה הלקו המלה (שעטנז) לשלשה חלקים. אמרו גם הם שהמלה מורכבת משני מלות. מן שעטת ומן נוזלים. וענין שעטת מן קול שעטת פרסות אביריו. ונוזלים מן יזל מים מדליו. וכונתם ז"ל שמלת שעטנז הוא צמר מן הבעלי חיים ופשתים שהוא מהצמחים הגדלים במים. עד שאסרו מזה הבגד שהוא כלאים מדבר שמדרגתו כצמר בבעלי חיים ומדבר שהוא צומח שהוא במדרגת הפשתן וכו'. והכלל אסרו לדעתם כל בגד כלאים שהוא מורכב מן היוצא מן החי ומן היוצא מן הצומח [6]).

18. אצל החכם משה בן אליהו בשיצי בספר מטה אלהים.

א. (וקודם שאכנם [7]) בזה הדרוש עתה אבאר לך מכמה אופנים התורה נדרשת. בעלי התלמוד אמרו משלש עשרה אופנים ואלו הן. ר' ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת מקל וחומר וכו'). וכן אמר רב ענן ז"ל שזה האופן אמתי [8]) ממה שאמר הכתוב ערות בת בנך או בת בתך ואסר בת הבת. ואמר ואם בת הבת אסורה והיא קלה כ"ש (כל שכן) הבת עצמה שהיא יותר חמורה מבתה [9]).

[1]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 7—106). והמחבר לא ידע או לא הסכים לדעת ענן (למעלה שם סימן ל"ב) כי רק אם הם יושבים במקום קרוב נמצא חיוב היבום.

[2]) ראה למעלה בדברי בעל ס' העושר (סימן ט"ז, עמוד 155).

[3]) שם סדר המילה פרק ג', דף צ"ט עמוד ב'.

[4]) ראה למעלה בלקוטים מס' גן עדן (סימן ל'). וזהו המקור של המחבר.

[5]) שם בדין כלאי בגדים (מהשלמת החכם כלב אפנדופולו) פרק א', דף י"ז עמוד ג'.

[6]) הם דברי ענן למעלה (עמוד 6—5). וראה למעלה בלקוטים מס' העושר (סימן י"א עמוד 154).

[7]) בספר מטה אלהים כ"י באסיפה ראשונה בפה (№ 746) דף י' עמוד ב'. (ופירקאוויץ ברשימתו קרא לו: העתקת התורה). ומכ"י ליידען אצל גרעטץ חלק ה' עמוד 432. ובהקדמתו לספר זה (בכ"י דף ג' ע"ב) יאמר המחבר: וספר רב ענן. אל חי לעבדו יחנן. כי דרוש דרש משה. והנה שורף בשה. ומזה נראה כי כבר בימיו נאבד ספר המצות לענן. וכן נראה מדבריו בס' זבח פסח שהבאתי למעלה (עמוד 72). [8]) בכ"י דפה האמתי.

[9]) בחלקים מס' העריות של ענן שלפנינו (ראה למעלה סימן כ"ג עמוד 100—99) לא נמצא המקום הזה.

תודות גדולות. התודה האחת הם מהראשונים אשר אסרו שחיטת בקר וצאן בגלות. ואמרו שבזמן הבית היו אוכלים קדשים במקום המובחר וחולין בשערי ישראל. אמנם בזמן הגלות לא נאכל קדשים כי אין לנו מקום מובחר. ולא חולין כי אין לנו שערי ישראל [1].

יג. בתנאי השוחט [2]). הראשון שיהיה איש בוגר. כי הכתוב אמר איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר ישחט וגו׳ [3]).

יד. אמנם החכמים [4]) נחלקו על שיעור הנבלה. מהם אמרו והם הענניים שנבלה בכלל תאמר על כלל הגוף המת. אמנם חלקי המת לא יקראו נבלה. ונסתיעו בזה במצאם בכתוב פעם כתוב והנוגע בנבלתם שהטעם בו כלל הגוף. ופעם והנושא מנבלתם שהטעם בו חלק מן הגוף. והנה לפי דעתם אם יכרת אבר אחד מהבהמה לא תקרא נבלה [5]).

טו. אמנם החכמים [6]) נחלקו בטמאת המת בגלות. מהם אמרו שאין טומאת מת בגלות. מפני שטהרתו היא במי אפר הפרה ובגלות לא יתכן זה. ואלה הם הענניים [7]). ואמרו שלא נוכל לטמא אלא אשר יצא לידי טהרה באופן מה. ואם נטמא טומאת מת ולא נוכל לתת אופן לטהרתו היות שאינו נטהר טמא מת במים כאשר בשאר טמאים נשאר שאנו טמאים. ולפי זה לא נוכל להתפלל ולקרוא ולגעת בספרי הקדש. וכבר מצאנו שהכתוב חייב התפלה בגלות ככתוב והלכתם והתפללתם. וכתוב והתפללו אליך דרך ארצם [8]).

טז. והתודה [9]) השנית (בענין העריות) הם חכמי הקראים שקיימו ההקש בעריות. ואמרו שהכתוב הודיענו הערת ההקש בענין העריות בכמה מקומות. הא׳ שהכתוב לא הזכיר אסור הבת וידענו זה מהקש קל וחומר. אחרי שאסר בת הבת כל שכן הבת עצמה. ב׳ שהכתוב אמר ערות אחי אביך לא תגלה. ומהקש גזרה שוה ידענו אסור אחי האם. ואחר כן גם כן אסר אחות האם והניח מקום להקיש בעריות [10]).

יז. והיבמה [11]) היא אשת אח משפחה. והטעם קרוב במשפחה שאינה תחת אסור ערוה. ככתוב כי ישבו אחים יחדו. ומטעם ישבו יודע משמע הכתוב. כי אם אחים ממש מה טעם כי ישבו. אמנם בקרובים ילך משמע הכתוב על נכון. שטעם ישבו מרמיז על האחים שהם אחי משפחה כפי מנהג הקרובים להיות יושבים ודרים יחד במקום אחד. כי כל שבט ושבט מקומו וישיבתו

---

[1]) מדברי הקרקסאני נודע שזאת היא דעת ענן. וגוף דברי ענן בקצרה למעלה (עמוד 4).

[2]) שם פרק י״ג, דף ס״ו עמוד א׳. [3]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 57).

[4]) שם טומאה וטהרה ראש פרק א׳, דף ע׳ עמוד ג׳.

[5]) ראה למעלה דברי ענן (עמוד 60—59).

[6]) שם פרק י״ט, דף ע״ו עמוד א׳.

[7]) מעדות הקרקסאני נדע כי זאת היתה דעת ענן עצמו. ראה למעלה (עמוד 130).

[8]) ראה למעלה בלקוטים מס׳ גן עדן (סימן כ״ג).

[9]) שם סדר העריות פרק ד׳, דף פ״ה עמוד א׳.

[10]) זה לקח המחבר מס׳ גן עדן. ראה למעלה בלקוטים ממנו (סימן כ״ד) והערתי שמה. וגם אצל המחבר למטה בפרק ה׳ בבאור דעת בעלי הרכוב (הלקוח גם כן מס׳ גן עדן) נבלעו כפי הנראה כמה פרטים מדעת ענן.

[11]) שם סדר נשים פרק ה׳, דף צ״ג עמוד א.

ו. עוד אמר[1]) שהמצה אשר תעשה ראשונה עם הפסח תעשה עוגה על האש לא בתנור כדי שתהיה כדרך צלי[2]). (ואלה סברות זולת הכתוב. וכבר השיבו החכמים על דבריו).

ז. אמנם[3]) במה שכתוב במגלת אסתר וכאשר קיימו וקבלו על נפשם דברי הצומות וזעקתם החכמים נחלקו. מהם שחייבו לצום שבעים יום מן י״ג לחדש ניסן עד כ״ג מן חדש סיון. כי מן גזרת האבוד שכתב המן עד הפוך הגזרות שכתב מרדכי עברו אלה הימים. ואז היו ישראל בצרה גדולה ככתוב וכל מדינה ומדינה אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד[4]). (וכבר השיבו על זאת הדעת מרבית החכמים).

ח. כתוב ולקחתם[5]) לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וכו׳. ומהם אמרו שזה המאמר (ולקחתם לכם) נאמר בעבור עשיית הסכה. כי אחרי שידוע ממכוון הכתוב עשיית הסכה אי אפשר שלא תבא מצוה בכתוב. לכן יהיה זה המאמר בעבור חיוב עשייתה. והביאו סיוע לדבריהם ממה שנאמר בעזרא לעשות סכות ככתוב. ולפי זה יראה שעזרא הודיע שעשיית הסכה כתוב בתורה. ואמרו שמאמר ולקחתם לכם כטעם ויקחו להם איש שה לבית אבות[6]).

ט. במספר התפלות[7]) נחלקו החכמים וכו׳. ומהם אמרו שהן שתים ככתוב ולעמוד בבקר בבקר להודות ולהלל לה׳ וכן לערב[8]). (והוא הנכון מפני שהם עתי התמיד).

י. חכמינו[9]) ע״ה נחלקו בענין המליקה לשלש דעות. הדעת האחת היא דעת רבינו ענן שאמר שאין שחיטה בעוף כלל אלא מליקה. מפני שאין הבדל בין מה שיעשה למקדש. ובין מה שיעשה חוץ מן המקדש במליקת העוף. וכתוב ומלק את ראשו ממול ערפו[10]). (וזה בטל מפני שמצאנו ושחט את הצפור וכו׳. והחכם רבינו ישועה אמר שתלמידי ענן שהיו נקראים ענניים שבו מזאת הדעת בראותם שפשוטי הכתוב עומדים כנגדם).

יא. ומהם אמרו[11]) (שהעוף כשר) בהיות שואף ומאכיל אפרוחיו. ולקחו מן התורים ובני היונה[12]). (ואמר רבינו לוי נ״ע שאם היה מן האפשר לתת סימנים היה הכתוב מזכירם).

יב. אם יש התר[13]) לשחוט בכל מקום אם לא. דע שהחכמים נחלקו בזה לשתי

---

1) שם בפרק ודף הנ״ל. 2) זה הביא הקרקסאני בשם ענן.
3) שם יום כפור פרק ד׳, דף מ״ו עמוד ג׳.
4) ראה למעלה בדברי ענן (עמוד 40). והביאו מזה הקרקסאני לוי הלוי והדסי והבאים אחריהם.
5) שם חג הסכות ראש פרק א׳, דף מ״ז עמוד א׳.
6) דברי ענן אלה מובאים מהקרקסאני והבאים אחריו.
7) שם ענין תפלה פרק ב׳, דף נ״ח עמוד א׳.
8) כזה הביא הקרקסאני בשם ענן. ראה למעלה (עמוד 20) והערה לזה בסוף המחברת.
9) שם ענין השחיטה פרק ו׳, דף ס״ג עמוד א׳.
10) ראה למעלה בדברי ישועה (סימן א׳ עמוד 137) והדסי (סימן ד׳ עמוד 144).
11) שם פרק ז׳, דף ס״ג עמוד ב׳. 12) ראה למעלה (עמוד 154) שזאת היא דעת ענן.
13) שם פרק י״ב, דף ס״ה עמוד א׳.

לח. כי ישבו אחים [1]), אלו הם אחי משפחה אחרי שאשת האח נאסרה בעריות [2]).

17. אצל החכם אליהו בן משה בן מנחם בשייצי בספר אדרת אליהו [3]).

א. והנשיא רבי' ענן [4]) אמר להעשות (המילה בשבת) סמוך למוצאי שבת אחר ביאת השמש [5]). (ואמר החכם רבי' לוי ולא אדע מה היה חפצו וכו' [6]).

ב. ורבי' ענן [7]) י"א (ירחמהו אל) אמר שתחתיו ומקומו יורו לענין אחד. והטעם ששניהם יורו על מעבר. והטעם על מקום נרחב. אמנם תחתיו יורה על מקום רשותו עד אלפים אמה שהוא מגרש העיר ללכת אל המדרש והכנסת. ומקומו יורה על זאת המדה בעצמה שהיא עד אלפים אמה אמנם אינה תחת רשותו כי יש בתוכה גוים [8]). (אמנם החכם רבי' לוי בהר"י לא ישרו בעיניו מאמרי החכמים הנזכרים וכו').

ג. סוף דבר [9]) חכמי הקראים נחלקו לשתי תודות גדולות. התודה האחת והם הראשונים. כהחכם רבינו ענן והנמשכים אחריו עד דור רבינו ישועה. היו אומרים שאסור ההדלקה (בשבת) ממאמר לא תבערו. ואמרו שכל עת שהאש דולקת בשבת כאלו אנו עוברים בלאו. ועל זה חוב שנכבה אותה בשבת כשנמצאנה דולקת [10]). (והתודה השנית שהוא רבינו ישועה [11]) והנמשכים אחריו הוציאו אסור ההדלקה ממאמר לא תעשה כל מלאכה).

ד. ור' ענן [12]) נ"ע אמר כי צריך להעשות המצה מהשעורים לבד ממה שאמר הכתוב לחם עוני ר"ל מאכל העניים [13]). (ואמרו החכמים שאין טעם המאמר כן וכו').

ה. ואמר עוד [14]) החכם רבי' ענן שצריך שתאפה המצה בין הערבים ממאמר בערב תאכלו מצות [15]). (וזה מבואר הבטול וכו').

---

1) שם פרשה תצא, דף כ"ח עמוד א'.

2) ראה למעלה בלקוטים מס' גן עדן (סימן כ"ו).

3) ונשלם הספר על ידי החכם כלב בן אליהו אפנדופולו (הנקרא כלב אב"א)

4) ס' אדרת אליהו (גוזלוו תקצ"ד) ענין שבת פרק ה', דף כ"ו עמוד ב'.

5) ראה דברי ענן בדיני מילה סימן ב' וג' (למעלה עמוד 7—76).

6) מזה נראה כי שאב דבריו מס' המצות ללוי הלוי. וראה הערתי שם.

7) שם פרק י"ג, דף כ"ט עמוד ג'.

8) גם זה לקח מס' המצות ללוי הלוי, וכאשר יורה גם ההמשך.

9) שם פרק י"ז, דף ל"א עמוד ב'. 10) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 69).

11) קודם ישועה כבר השיג על ענן ותלמידיו החכם יעקב הקרקסאני. (ראה בהוצאתי עמוד 319). 12) שם חג המצות פרק ו', דף ל"ט עמוד ד'.

13) ראה למעלה בלקוטים מהקרקסאני (עמוד 129) ומס' המצות ללוי הלוי (סימן ג' עמוד 133). 14) שם בפרק ודף הנ"ל.

15) לא נודע איפוא שאב דברי ענן אלה. רק מעדות הקרקסאני נדע כי הקיש ענן את המצה לפסח (ראה בסימן הסמוך למטה).

על ידי יהושע ושוב מול את בני ישראל שנית כי בעבור שהיתה מילתם על ידי רשעים[1]) נשנית על ידי יהושע[2]).

לא. ואנשי דת[3]) ענן ע"ה ראו להמול (בשבת) באחרית היום בעבור דבר הרפואה[4]). (וכנראה לי שזה דבר מנוע לשער השעה. אבל כמו שהשבת נדחית במילה כך נדחית ברפואתה).

ובספרו כתר תורה מצאתי הלקוטים האלה.

לב. ולמתגיר[5]) אמרו מקצת חכמים שימול לשמונה לביאתו לדין[6]). (ואינו נראה אלא ממתינים ליום שמיני ללידתו).

לג. לא תבשל[7]). יש מפרשים בעבור שאמר ראשית בכורי אדמתך ומדבר במין הצומח השתדלו לתת טעם במאמר לא תבשל גדי. ופירשו שהמאמר הזה גם כן במין הצומח. והטעם שלא לבשל הפרי לעשותו ראשית בכור בחלב אמו. והוציאו גדי מלשון מגד. ותבשל מטעם הבשילו אשכלותיה (בראשית מ, י')[8]). (וזה אינו נכון וכו').

לד. ונתחלפו (החכמים) אם שהמליקה[9]) תעשה בקדשים כדעת רבינו ענן נ"ע שלא יאכל כל עוף אלא במליקה[10]). (והנה מצאנו שחיטה בעוף וכו').

לה. ומאמר[11]) רבינו ענן שהעוף הטהור שואף המים ושותה ומאכיל אפרוחיו[12]). (גם זה כיוצא בדברי בעלי הקבלה. ואולם אנחנו מסופקים בשמות וכו').

לו. ודוכיפת[13]). תרנגולת הבר[14]). (ונאמר דו לועז שנים שכרבלתו כפולה)[15]).

לז. ומאמרו ואשר[15]) יעשה מלאכה בהם ולא אמר אשר נעשה. מכלל אשר שנתקן בשם כלי יקבל טומאה. ולא בהיותו גולם. כי לא תלה הטמאה אלא בקריאתו בשם כלי[17]).

---

[1]) ראה הערה 16 בעמוד הקודם. [2]) גם זה מובא אצל הקרקסאני שם.

[3]) שם פרק ו', דף קס"ג עמוד ד'.

[4]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 77). ושם כתוב טעם אחר כי בין הערבים מתחשב ליום העבר וליום הבא.

[5]) בפירוש התורה של המחבר הנקרא כתר תורה (גוזלוו תרכ"ז) פרשה לך לך, דף מ"ז עמוד ב'.

[6]) אולי נולדה הדעה הזאת מדעת ענן שמילת הגר צריכה להיות בשמיני לחדש. ראה דבריו למעלה (עמוד 80 סימן ח').

[7]) שם פרשה משפטים, דף ע"ט עמוד א'. [8]) ראה למעלה (עמוד 151).

[9]) שם פרשה ויקרא, דף ה' עמוד א' וב'.

[10]) ראה למעלה (סימן ט"ז מלקוטי ספר גן עדן של המחבר).

[11]) שם פרשה שמיני, דף כ"ה עמוד א'.

[12]) ראה למעלה (סימן י"ג מלקוטי ס' גן עדן). [13]) שם שם, דף כ"ה עמוד ב'.

[14]) ראה למעלה בלקוטים מס' העושר לתורה (סימן ח' וי"ג, עמוד 5—154).

[15]) כן פירש רש"י במקומו. וראה עוד פירושו לחולין ס"ג כי כן יפרש דברי הגמרא שהודו כפות.

[16]) שם שם, דף כ"ז עמוד א'.

[17]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 51,58). ולפלא כי למעלה (בסימן כ"א מלקוטי ס' גן עדן) חלק המחבר על זה. וכפי הנראה חזר בו המחבר מדבריו שם.

קל וחומר הבת[1]). והנה הכתוב הניח לנו מקום להעיר להקש קל וחומר. וגם כן במקום אחר אמר ערות אחות אביך ואמר ערות אחות אמך. ואסר אחי האב באמרו ערות אחי אביך. ואי אפשר שאחות האב תהיה אסורה ואחי האם לא יהיה אסור כמו שאחי האב אסור. ואם כן הניח לנו מקום להעיר לגזרה שוה[2]).

כה. ויש אומרים[3]) מולדת בית שנולדה בהכשר. מולדת חוץ שנולדה בזנות חוץ מן הדרך הנכון. כמאמר בזונה פעם בחוץ פעם ברחובות[4]).

כו. וזאת היבמה[5]) חכמי הרבנים אומרים שהיא אשת אח האמתי וכו'. על כן פסקו החכמים שהוא אח משפחה[6]). כגון שאומר כי ישבו אחים יחדו. (ואומר להקים שם המת על נחלתו שהוא ישוב בנחלה שהוא נחלת הארץ. ועל כן בטל היבום בגלות). והאומרים כי מן מאמר לאיש זר מלמד שהוא אח ממש. אדרבא מלת זר מורה שהוא אח משפחה. שאם היה אח ממש מה טעם לאיש זר[7]).

כז. עושה המילה[8]) צריך להיות מיחד מאמין בתורה ומודה ביופי המצוה וזה נודע מקבוץ ישראל[9]).

כח. אך ספר החכם[10]) בשביל אנשי דת ענן נ"ע שכונתם אם מל האינו ישראל אין מילת האינו ישראל מילה אבל צריך למול אותו ישראל. עד שאמרו כי אנשי דור המדבר כבר מלו. אלא מפני שהיו תועים לא היתה מילתם כשרה. ועל כן מל אותם יהושע[11]).

כט. הדבור בכלי[12]) אשר תעשה בו המילה. החכם ר' ענן נ"ע אמר כי חוב שתעשה המילה במספרים בעבור שנאמר חרבות צורים לשון רבים[13]). (ואלו היתה מלה שמורה על שניות[14]) היה דבורו צודק. אלא אמר לשון רבים ויסבול כי היו כלים רבים למול את העם).

ל. גם דעת[15]) הענניים כי מי שמל אותו רשע[16]) שצריך מילה על ידי מיחד מאמין[17]) אין דבריהם נראים וכו'). עד שנלחצו בעבור דור המדבר שנאמר

---

[1]) ראה דברי ענן למטה מספר מטה אלהים לבשייצי.

[2]) זה יהיה מה מצינו או הקש ולא גזרה שוה. וראוי להעיר כי למטה שם בדברי בעלי הרכוב אצל המחבר ימצאו בלי ספק כמה פרטים המתיחסים לענן.

[3]) שם פרק ז'. דף קל"ה עמוד ד'. [4]) הם דברי ענן למעלה (עמוד 99).

[5]) שם סדר נשים פרק י"ג, דף קמ"ט עמוד ב'.

[6]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 8--106).

[7]) ראה דברי ענן שם (סימן ל"ד ול"ו). וראה עוד דברי המחבר פרק ל'. דף קנ"ט עמוד ב' וג'. [8]) שם ענין מילה פרק ב', דף קס"א עמוד ב'.

[9]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 78). ולמטה שם (עמוד ד') דברי המחבר.

[10]) שם דף קס"א עמוד ג'. וכונתו כפי הנראה לקרקסאני.

[11]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 4—83) אף כי לענין דור המדבר דעתו היא שלא נמולו במצרים, ראה למעלה שם סימן ט' (עמוד 81).

[12]) שם פרק ד', דף קס"ב עמוד ב'.

[13]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 83 סימן י"ב).

[14]) ר"ל אלו היתה המלה במספר זוגי (צורים). [15]) שם פרק ה', דף קס"ב עמוד ד'.

[16]) ראה באדרת אליהו (דף צ"ט עמוד ד').

[17]) זה מובא בשם ענן אצל הקרקסאני. וראה בדברי ענן למעלה סימן י"ב וי"ג (עמוד 4—83).

כא. ויש מפרשים[1]) שבארו מאמר אשר יעשה מלאכה בהם באור וגבול אשר יקרא כלי. (וזה לא יתכן וכו'). יכל זה בלבלם מאמר אשר יעשה מלאכה בהם. בעבור שנראה להם הכתוב מרמיז בעוד שהם כלים לא על חמריהם קודם שיעשו כלים[2]).

כב. אומר על האדם[3]) הנוגע במת לכל נפש האדם. ואינו הרוצה[4]) הוין מן השוגג כאשר אמרו בעלי דת ענן נ"ע[5]) מפני שדמוהו כמו כל העושה בו מלאכה יומת שהוא מוסגל בצורה[6]) הוין מן השוגה.

כג. דעות החכמים[7]) חלוקות לשלשה חלקים בטמאת המת. מהם אומרים שאין טומאת מת בגלות. והם בעלי דת ענן נ"ע[8]) מפני שטהרת טומאת מת תלויה באפר הפרה. כמו שאמר ואם לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר. ובזמן שיש אפר הפרה אז תהיה טמאת מת. ועוד כי כן חברם הכתוב באמרו זאת חקת התורה. והחקה היא הפרה שנאמר והיתה זאת לכם לחקת עולם. והתורה היא טמאת המת שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל. והכתוב לא חייב טומאת מת אלא במציאות אפר הפרה. שנאמר והיתה לבני ישראל ולגר וכו' ואחרי כן אמר הנוגע במת ואמר הוא יתחטא. שבתחלה באר החוקה ואחרי כן התורה. מכלל שהתורה תלויה בחקה וכי תמוש החקה חוב שתסור התורה. זאת ראיה אחת. ועוד אומרים בידוע שטמאת המת שבעה ימים. ואחרי שטהרתה בגוף השבעה על ידי אפר הפרה בזמן שאין אפר הפרה אין לטמאה גבול. ולשוא דבר הכתוב שבעת ימים. מכלל שאין טמאת מת בגלות. ועוד אומרים שיש דברים שחייבים אנחנו לעשותם בגלות בהכרח ואינם ראויים שיפלו מן איש טמא. ואם תהיה הטמאה בגלות ובידוע שאין לנו טהרה ממנה. מפני שטהרתה תלויה באפר הפרה ואין לנו יכולת באפר הפרה. נשאר מהם[9]) מפני הטמאה. כגון התפלה והקריאה בספרי הקדש. ושנשאר מהם מפני הטמאה אי אפשר שהכתוב חייב התפלה בגלות. כמו שאמר וקראתם אותי והלכתם והתפללתם אלי. ושנהיה עושים אותם ואנחנו טמאים אי אפשר מפני שהם דברים אי אפשר שיעשו בטמאה. והדין נותן שלא תהיה טמאת מת בגלות. שאם חייבים להעשות בגלות הכונה שלא להעשות בטמאה. ואנחנו על כל פנים אם נלכד בטמאה ולא נוכל להנצל ממנה יהיה רצונו בטל וזה אי אפשר. על כן ראוי להאמין שאין טמאת המת בגלות.

כד. אמנם החלק[10]) השני (מחכמי ישראל) הם חכמי הקראים אשר קיימו ההקש בעריות ונעזרו מצד הכתוב. מפני שהכתוב לא אסר הבת עצמה. באמרו ערות בת בנך או בת בתך ולא הזכיר הבת עצמה. ואם בת הבת אסורה

[1]) שם פרק י', דף ק"ג עמוד ג'. [2]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 58, 51).
[3]) שם ענין טומאת המת פרק ז', דף קכ"ד עמוד ג'.
[4]) ר"ל ואין הכונה, ואין ההוראה. [5]) ראה למעלה סימן כ'.
[6]) נראה דצ"ל בצודה, ר"ל במתכוין. וכן כתוב למטה שם.
[7]) שם פרק י"ב, דף קכ"ז עמוד א' וב'.
[8]) ראה למעלה בדברי הקרקסאני ולוי הלוי והדסי.
[9]) ר"ל נמנע מהם. [10]) שם ענין עריות פרק ב', דף ק"ל עמוד א'.

יד. ואמת שהכתוב[1]) לא הרשה לשחוט אלא אשר הוא בריא שנאמר זאת החיה אשר תאכלו. ונאמר על ידי נח כל רמש אשר היא חי לכם יהיה לאכלה. ואע"פ שרצון הכתוב באמרו חי שהוא מרגיש. יסבול היותו מורה על בריאותו ועל חזקתו כגון כי חיות הנה. ואם כן יהיה אסור החולה[2]).

טו. אכן החכמים[3]) ע"ה מתוך המאמרים הנזכרים באלו הפרשיות שסדרנו מהם אסרו לשחוט בגלות[4]) ומהם התירו. ויש לאלו ולאלו ראיות. (ואנחנו כפי קשר המאמרים עוררנו לפי דעת המתירים והוא האמת).

טז. נחלקו חכמי הקראים[5]) לשלש דעות בעוף שיאכל במקדש. הדעת האחת היא דעת ר' ענן נ"ע אומר[6]) כי אין הבדל בין מה שתעשה במקדש ובין חוץ מן המקדש הוא במליקה[7]). (והלא הכתוב אומר ושחט את הצפור וכו'. וכאשר לא היה לזה ר"ל לדעת זו עקר בכתוב תלמידי ר' ענן נ"ע שבו אל השחיטה).

יז. ואשה שידעה[8]) דברים שהתנינו בשחיטה לא תשחט לכתחלה (אע"פ שמכשירים גם את האשה קצת החכמים וכו'). ובאמת אין ראוי לאשה לקרבה אל המלאכה הזאת רק אחר צורך רב אם אין שם איש[9]).

יח. ודין לנו[10]) לבאר חלוק דעות החכמים בשם נבלה. דעת החכם רבינו ענן נ"ע כי הנבלה כאשר היא בבנינה תקרא נבלה. וחלקיה לא יקראו בשם נבלה. כי מה שהוא בבנין החיים ויצאו החיים היא תקרא נבלה. ופירש על הנוגע בנבלתה שיהיה גוף שלם. ופירש על הנושא מנבלתם חלק מן הבהמה[11]) וכו'. (אך ר' ענן נ"ע מה שאמר כי הגוף אם יכרת ידו לא יקרא הגוף נבלה בעבור שנשחת הבנין והנוגע בו לא יטמא אין כן דרך בעלי הלשון וכו').

יט. ורב ענן[12]) הנשיא נ"ע אמר (כי סימני העוף הטהור הם) ששואף המים ומאכיל אפרוחיו[13]) (מה שאין לי צורך להזכירם).

כ. והרבנים פטרו[14]) את הקטן מלהטמאות. ורבינו ענן נ"ע פטר את השוגה[15]). (ועל פי האמת כלם נכללים).

---

[1]) שם פרק ה', דף פ"ד עמוד ד'.

[2]) ראה למעלה דברי ענן (עמוד 58) בקצרה. ואין ספק כי טעמו היה מבואר בהמשך הדברים או במקום אחר מס' המצות.

[3]) שם פרק ח', דף פ"ו עמוד ב'.

[4]) ראה למעלה (עמוד 4) כי דעת ענן היתה לאסור.

[5]) שם פרק י"ב, דף צ' עמוד א'. [6]) נראה דצ"ל האומר.

[7]) ראה למעלה (עמוד 37—136), [8]) שם פרק ט"ז, דף צ"ב עמוד א'.

[9]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 57).

[10]) שם ענין טומאה וטהרה פרק ב', דף צ"ט עמוד ב'—ד'.

[11]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 60—59).

[12]) שם פרק ה', דף ק"א עמוד א'. [13]) ראה למעלה סימן י"ג והערתי שם.

[14]) שם פרק ז', דף ק"ב עמוד ג'.

[15]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 60—59, 57—42). ושם (עמוד 50,44; 57,53) כתוב כי רק הקטנים שאינם יודעים את עצמם אינם נטמאים. ולמטה (סימן כ"ב) ואמר כי זה דעת בעלי דת ענן.

ח. על כן [1]) נחלקו דעות המפרשים. אם שמאמר ולקחתם לכם נאמר כדי להעשות מהם סכה [2]). וזהו טעם בסכות תשבו שבעת ימים וכו'. ויש לעזור בבונה זאת הואיל ואמר בעזרא צאו ההר והביאו עלי זית ועלי גפן. ואמר לעשות סכות ככתוב. מכלל שבתורה הורה בעשיית הסכה [3]).

ט. ואמנם החלוק [4]) שמצאנו ביניהם (בין הכתובים בתורה ובעזרא) הוא. כי ערבי נחל שנזכרים בתורה אינם נזכרים בעזרא. ועלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס שנזכרים בעזרא אינם נזכרים בתורה. ואם שני המאמרים כאחד צריך להשוות את שניהם. על כן נדחקו החכמים ואמרו כי פרי עץ הדר כולל הזית ועץ שמן. מפני שמצאו ויהי כזית הודו. והוד והדר כאחד [5]). ואולם חלוק עלי זית ועלי עץ שמן אמר רבינו ענן נ"ע ששניהם מעצי זית. אמנם הזית שני מינים. זית שעושה שמן וזית שאינו עושה שמן. (ואלו היה כן היה ראוי לומר וכפות תמרים).

י. ואולם בענין [6]) ההדס אמרו שהוא ערבי נחל. ונאמר בין ההדסים אשר במצולה. ויאות להיותם ערבים [7]).

יא. ודוד תקן [8]) המשמרות וחבר ספר תפלות כאשר כתוב ואלה אשר העמיד דוד על ידי שיר. על כן זכה מה שזכה וכו'. ואחרי שיסד דוד ע"ה אלו התהלות וההודאות בהם היו משוררים ומתפללים כל מי שהיה צריך להתפלל כאשר אמר בדברי דוד ואסף החוזה. כי כל מה שתקן תקנם כפי צורך כל מבקש. בין לעניני שבח והודאה. בין לענין בקשה למחילת עון. בין על טובות וחסדים שגמל השם ית' לישראל [9]) וכו'.

יב. מחוייב כל אדם [10]) לשבח לשם ית' בכל מה שיהנה קודם שיהנה ואחרי שיהנה. כי כן מצאנו עליו שצריך לברך קודם באמרו כי הוא יברך הזבח ואחרי כן יאכלו הקרואים. ואחרי האכילה אומר ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך [11]).

יג. ויש מהם [12]) שנתנו סימנים אחרים [לעופות טהורים] בהיות שואף המים ומאכיל אפרוחיו ולקחו דמיון מן התורים והיונים [13]). (ואולם לא השמע לדברי הנותנים סימנים לדעת המין המותר).

---

1) שם ענין חג הסכות פרק א' (דף ס"ה עמוד א').

2) מדברי הקרקסאני ידענו שזאת היא דעת ענן.

3) גם ההוכחה מדברי עזרא הביא הקרקסאני בשם ענן.

4) שם (דף ס"ה עמוד א' וב'). 5) זה הביא הקרקסאני בשם ענן.

6) שם (דף ס"ה עמוד ב'). 7) גם זה מדברי ענן אצל הקרקסאני.

8) שם ענין תפלה פרק א', דף ע"א עמוד א'.

9) לפי עדות הקרקסאני היתה דעת ענן כי התפלה צריכה להיות רק מספר התהלים ושתי פעמים ביום בבקר ובערב חייב אדם לקרוא מזמור מתהלים הנקרא שיר. ולשבתות וימים טובים קבע מזמורים מיוחדים. ראה למעלה (עמוד 20)

10) שם פרק ה', דף פ' עמוד א'.

11) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 17).

12) שם ענין שחיטה פרק ב', דף פ"ב עמוד ד'.

13) כבר ראינו למעלה (עמוד 154.156) שזו היא דעת ענן. ולמטה שם יכלול המחבר בין העופות הטהורים גם את התרנגולים. וזה הוא נגד דעת ענן.

ב. אכן האומרים[1]) שתחתיו ומקומו במענה אחד אמר רבינו ענן נ"ע כי שבו איש תחתיו הוא מקום רשותו. והתיר לו ללכת לאשר הוא מוכן לו כמו בית המדרש והכנסת ומה שהוא צריך לנקביו. כי תחתיו כולל כמו והארץ אשר תחתיך ברזל. ונתן המדה שיש לו רשות ללכת אל מה שהוא תחת רשותו אלפים אמה כמו שקדם לנו הבאור. אך באמרו אל יצא איש ממקומו אסרם לו ללכת בזאת המדה אל מה שאין רשות עליו[2]) וכו'. (אך מאמר[3]) רבינו ענן נ"ע נפלא. להיות מלת שבו מורה התר ההליכה מביתו אל בית המדרש ואל זולתו שיש לו רשות. ומניעת היציאה מן הבית באמרו אל יצא כשלא יהיה לצורך זה. שהכתוב לא הורה באלו התנאים. שיציאה אחת על מנת תהיה מותרת ואל (צ"ל ועל) מנת תהיה אסורה).

ג. ראיתי מדברי[4]) החכם רבינו ישועה ז"ל שמדברי בעלי הלכות ראה שהיציאה לא תהיה מותרת בתחום כי אם על ידי הערוב). ומדברי רבינו ענן נ"ע נראה שלא הבין מדבריהם כן[5]). (וכן ראיתי אני מדבריהם שאינם צריכים ערוב רק כדי לטלטל בחצר ובעיר).

ד. ורבינו ענן[6]) יר"א אמר להמול (כשחל יום המילה בשבת) סמוך למוצאי שבת כדי שתהיה הרפואה בחול[7]).

ה. ואמנם מקום הטענה[8]) אם אלו הדברים (השייכים לאכילה ושתיה) צריכים הכנה מיום ששי אם לא. וידוע כי החכמים מהם שסמכו במאמר והיה ביום הששי הנאמר במן והקישו עליו לשאר דברים[9]).

ו. והחכם רבינו[10]) ענן יר"א אמר כי מה שאמר לחם עוני לא חייב הכתוב לעשותו כי אם משעורים[11]) שטעמו מאכל העניים. (וכן לא יאות כי טעם לחם עוני יש לו משמע אחר).

ז. אכן מה[12]) שכתוב במגלה וכאשר קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם. ואלה הצומות שצמים שבעים יום מן שלש עשרה לחדש ניסן עד יום עשרים ושלשה מן החדש השלישי. מן הגזרות הראשונות שכתב המן עד הגזרות שכתב מרדכי הספרים בהפך[13]). מפני שכל אותם הימים היו ישראל בצרה גדולה שנאמר ובכל מדינה ומדינה וכו'.

[1]) שם פרק י"ג (דף ל"א עמוד ב').

[2]) ר"ל כי במדת אלפים אמה מותר ללכת לבית המדרש והכנסת ולצאת לנקביו.

[3]) שם (דף ל"א עמוד ג').

[4]) שם (דף ל"ב עמוד א').

[5]) המחבר קצר בדבריו ולכן לא ידענו אם הסכים ענן בזה לדעת הרבנים או חלק עליהם. ועפ"י ההשערה לא הצריך ערוב שהוא מדברי סופרים. גם לפי דעתו היציאה לדבר הרשות אסורה.

[6]) שם פרק ט"ז (דף ל"ג עמוד ד').

[7]) ראה בדברי ענן בדיני מילה סימן ב' וג' (עמוד 7—76).

[8]) שם פרק י"ח (דף ל"ד ע"ב).

[9]) וכן היא דעת ענן בדיני שבת סימן ג' (עמוד 70).

[10]) שם ענין חג המצות פרק ג' (דף מ"ו עמוד ג').

[11]) זה הביא בשם ענן הקרקסאני והבאים אחריו.

[12]) שם ענין יום הכפורים פרק ה', דף ס"ד עמוד ב'.

[13]) זה נרמז בדברי ענן למעלה (עמוד 40) והביאו זאת בשמו הקרקסאני והבאים אחריו.

ב. על כן לא יאכלו[1]. (בעבור כן לא יאכלו כי הבנים חיבים לנהוג כבוד באביהם). והמהפך דברי אלהים חיים אשר פירש יאכלו מן אל ההרים לא אכל (יחזקאל י"ח)[2]. והנשה נשים. והגיד כמו שידעת[3]. (וכפי כעור דעתו היה בגיד הבית פתוחה).

ג. מן התורים[4]) הם הגדולים. בני יונה הם הקטנים וכו'. ולא נסמוך על שבועת מי שאמר כי התרנגול היה נקרב[5]).

ד. ורבנו ענן[6]) ירחמהו אל אמר כי עוף הטהור שואף המים בלי הבדל וגם מאכיל אפרוחיו[7]). (וגם זה רחוק).

ה. הדוכיפת[8]). י"א (יש אומרים) הוא תרנגולת הבר[9]).

ו. והנה טעם[10]) הפרשה שיקחו הדברים הנזכרים לעשות סכות. וכתוב בעזרא צאו ההר והביאו עלי זית וכו' לעשות סכות ככתוב[11]) וכו'. או יהיה עץ הדר הוא הנזכר בעזרא עלי זית (נחמיה ח'). כמובן ויהי כזית הודו (הושע י"ב). זית רענן יפה פרי תאר (ירמיה י"א)[12]).

---

16. אצל החכם אהרן בן אליה הנקרא גם בן אהרן השני או האהרון בספר המצות הנקרא גן עדן ובפירושו לתורה הנקרא כתר תורה.

א. ומהם אומרים[13]) שמאמר לא תבערו כולל שתי דליקות. בין בשעת התחדש האש בין בשעת הותרה. שהכתוב יחס הבעור במאמר נגדיי באמרו לא תבערו אש. וכלל זה המאמר בין בשעת התחדשה בין בשעת הותרה בין שהמציאה אחר ונתיחסה לו. כלם באים תחת מאמר לא תבערו. וזאת דעת החכם רבינו ענן נ"ע[14]).

סימן ט' ול"ב (עמוד 145,148). ומעיני המפרש למבחר שם נעלמו לא לבד דברי ענן שלא נודעו אז כי אם גם דברי הדסי באשכל.

[1]) שם פרשה וישלח, דף נ"ז עמוד א'.

[2]) מזה נראה כי לדעת בעל המבחר הוראת הפסוק ביחזקאל הוא כפי פירוש ענן. כאשר הביא בשמו ר' יונה בן גנאח.

[3]) גם פה נעלמו מעיני המפרש למבחר שם דברי הדסי באשכל שהבאתי למעלה (סימן כ"ה, עמוד 146). [4]) שם פרשה ויקרא, דף ג' עמוד ב'.

[5]) כבר ראינו למעלה בדברי הקרקסאני והדסי וס' העושר כי מלך הרמלי בהתנגדו לדברי ענן נשבע כי התור הוא התרנגול. [6]) שם פרשה שמיני, דף ט"ו סוף עמוד א'.

[7]) כפי ההשערה לקח זה מס' העושר שהבאתי למעלה (סימן ז'). [8]) שם דף ט"ז ע"ב.

[9]) מדברי בעל ס' העושר (למעלה סימן ח') ידענו כי בעבור זה אסר ענן את התרנגולת.

[10]) שם פרשה אמור, דף מ"ג עמוד א'.

[11]) זו היא דעת ענן כאשר הביא הקרקסאני בשמו.

[13]) גם ההוכחות האלה הם מענן אצל הקרקסאני.

[12]) בספר המצות המכונה גן עדן (גוזלוו תרכ"ו) בענין שבת, פרק י (דף כ"ט ע"ג).

[14]) ראה למעלה גוף דברי ענן דיני שבת סימן ב' (עמוד 69).

יב. והדבר בערירים [1]) הוא כי יוציאום בעת הריגתם ויהיו ערומים [2]). אלא ערותם לבד תהיה מכוסה.

יג. כל צפור טהורה [3]). אבל בגלות יש אומרים כי לא נאכל אלא תור ובן יונה [4]). ומן הקראים אומרים הלא ישובו אל קבוין ישראל כי יתקבצו בגדולן אל בתי ישר' וירושה הן בידיהן כי התרנגולים טהורים. ואם תאמר שמעתי יקראו לתרנגולת בלשון ישמעאל העמוק [5]) דוכיפת. (אמרתי לא יכשר שנקה מבעלי לשון נכרית ראיה על תורתנו כי יש לנו דברים מותרים בלשון סוריאני יודיעו אסורן כמו תפוחי חֲזורי ולא נגזור אותו מן חזיר. וכ"ש [וכל שכן] כי השומרונים ומקצת הפותרים יאמרו תור הוא תרנגול) [6]).

יד. לא תבשל גדי [7]). (אמרו הרבנים לא תאכל בשר בחלב. ולא כן הוא וכו') · וזכר לא תבשל ג' פעמים. הא' ראשית בכורי והסמיך לגדי שלא יבשלו הזרע בתחבולה בחלב הפירות למהר בשולו שנאמר הבשילו אשכלותיה [8]) וכו'.

טו. לא יחבול רחים [9]). הם האבנים העליוני יהתחתוני וכו'. וי"א (ויש אומרים) שלא תשכב עם אשה הרה כי ילך הזרע לבטלה [10]). (ולא כן), ד"א (דבר אחר) לא תמנע נפשך משכיבת אשתך [11]).

טז. כי ישבו אחים [12]). קרובים במשפחה [13]) (בא"י אבל בגולה אינו נוהג) [14]).

15. אצל החכם אהרן בן יוסף הנקרא גם בן אהרן הראשון בספרו המבחר על התורה.

א. וימל [15]). כטעם בריתה מלשון ימולל (תלים צ'). ואין צריך לשאל באיזה מקום המילה [16]). (כי השמות המוסכמים במקום נודעים דור אחר דור. ובהתחלף מקום הבריתה יתחלף השם וכו').

[1]) שם דף 59 ע"א בכ"י. [2]) ראה למעלה בדברי הראב"ע סימן י"א (עמוד 141).

[3]) שם דף 98 עמוד ב' בכ"י. וראה ל"ק עמוד 85.

[4]) ראה למעלה בדברי ענן (עמוד 8—67). אולם משם נראה כי לא בלבד בגלות כ"א גם בזמן הבית היו אסורים כל הצפרים חוץ מתורים ובני יונה.

[5]) ר"ל בלשון ישמעאל הנשחת (מן עמקי שפה, ישעיה ל"ג י"ט). וזהו סותר למה שכתב למעלה (סימן ח') כי דוכיפת היא מארמית.

[6]) כבר ראינו למעלה כי לא כן הדבר. [7]) שם דף 99 עמוד א' בכ"י.

[8]) ראה למעלה בלקוטים מהראב"ע סימן ד' (עמוד 140) ומהדסי (סימן ד"ז. ובעל ס' העושר לא הביא כי גדי נגזר מן מגדים. [9]) שם פרשה תצא, דף 105 עמוד א' בכ"י.

[10]) יוכל להיות כי זה הפירוש היא מענן. ועל כל פנים הוא מסכים לשיטתו. ראה למעלה בלקוטים מלוי הלוי סימן י"ב (עמוד 135) והראב"ע סימן ל' (עמור 143) וההערות בסוף המחברת.

[11]) גם זה הפירוש שהביאו הראב"ע למעלה שם יוכל להיות מענן.

[12]) שם שם, דף 105 ע"ב בכ"י. [13]) כבר ידענו שזו היא דעת ענן (למעלה עמוד 106 והלאה) וכל הקראים אחריו לבד מבנימין נהאונדי.

[14]) זה נוסף מהמחבר. כי מדברי ענן שם נראה ברור כי דיני יבום וחליצה נוהגים גם בגלות. ורק הקראים האחרונים בטלו אותם (אולי מזמן הרואה ופ"פ כי בעל ס' העושר ידבר מזה כמדבר ידוע ומוסכם. [15]) המבחר לתורה סוף פרשת לך לך, דף מ' עמוד א'.

[16]) ראה למעלה בגוף דברי ענן בדיני מילה (סימן ז', עמוד 80—79) ודברי הדסי למעלה

אי זה הוא מהם. ואם יאספו הג' מן הד' סימנים לא יאסר, ואם הוא טורף וימצא בו ב' סימנים מסימני ההתר לא יהיה מותר בהם וזו דעת הרבנים). ור' ענן ראש הגולה אמר ב' סימנם אשר ישאף מים ויאכיל אפרוחיו[1]. ואמ' מה[2]) נשר מפורש שאין לו אצבע יתרה ולא זפק ולא קרקבן נקלף ודורס ואוכל כל כיוצא בו אסור. ואמ' מה תורין ובני יונה מיוחדין שיש להן אצבע יתרה ויש להן זפק וקרקבן נקלף ואין דורסין ואוכלין כל שביוצא בו מותר.

ח. (ואת בת היענה[3]). דע כי נתחלפו בבת היענה וכו'. ואנחנו נעביר כי התרנגולת א' מהמינים הזכורים אשר לא נדע שמותם. התחמס עוף שעומד חצי שנה במזרח וחצי שנה במערב. ורוב האומה וגדוליה אשר יאכלו האווזים קטפפייא קטאירטיקיאה משפטם כמשפט התרנגולות). ור' ענן יר"א אסר[4]) התרנגולת למען כי מצא שמו בלשון הארמית דוכיפתא וכמדומה לי[5]) כי הוא דוכיפת (ואינו כן. שמעתי כי מלך הרמלי היה אומר כי היה מוקרב במזבח התרנגולת והיה[6]) נשבע על זה הכשרון כי תורים היא התרנגולת. והשומרונים כן אומרים וגם פיומי[7]).

ט. (לשעירים[8]) פתרו מקצתם לע"ז. ומקצתם פתרו ע"ז שהם בצורת שעירים כמו הפסילים אשר יציירום כדמות בני אדם. ע"ז כדמות העגלים. ואמרו מקצתם המחשבות והרהורים. אם אמ' היכשר לאשה שתזבח. נאמר כי מצאנו הראשונים יענה הרבנים כי התירו לאשה שתזבח). ובעלי מקרא ז"ל יאסרו זה[9]) כי לא יכשר לה שתזבח אלא בראיה[10]).

י. (מולדת חוץ[11]), היא הנולדת מאמך מאיש אחר וכו'). וי"א מולדת בית הוא הנולד מאשה אחרת. ומולדת חוץ הנולד בזנות[12]). (ולא כן הוא).

יא. (שעטנז[13]). הוא שביאר צמר ופשתים וכו'). ואמר פותר אחר כי העלה למען כי הם צמחים וב"ח (בעלי חיים). והביא ראיה מאשר אמר שעטנז. וחלק המלה לב' שעטת ונוזלים. מן קול שעטת ונוזלים הצמחים מהמים[14]). (והוא כי ראה הרבנים חלקוהו לג' שוע טווי ונוז).

[1]) זה הביאו כמה מחכמי הקראים בשם ענן.

[2]) מכאן עד סוף הסימן איננו כפי הנראה מענן כי אם מדברי הרבנים שהביאם קודם דברי ענן. [3]) שם בכ"י דף 145 עמוד א' וב'. ראה ל"ק (עמוד 84).

[4]) ווהו על כי לפי דעת ענן כל הצפרים לבד מתורים ובני יונה אסורים באכילה ראה למעלה (עמוד 67). ועוד נוסף על זה הטעם מבאורו על המלה דוכיפת.

[5]) נראה דצ"ל וכדומה לו.

[6]) אצל הדסי נשתבש זה המקום כי לא הרמלי נשבע כי אם אבו עמרן התפליסי.

[7]) עדותו על הרס"ג לא נאמנה כי בתרגומו הערבי לתורה יתרגם תמיד המלה תורים אלשפאנין ולא אלדגאגה. וכן יתרגם השומרוני אבו סעיד בערבית אלשפאנין. (ובארמית לשומרונים תריה).

[8]) שם פרשה אחרי מות, דף 52 עמוד ב' בכ"י. [9]) ראה למעלה (עמוד 57).

[10]) כונתו אינה ברורה ואולי ר"ל עד שנמצא ראיה והוכחה מן הכתוב ששחיטת האשה מותרת היא. [11]) שם דף 54 עמוד א' בכ"י.

[12]) הם דברי ענן. ראה למעלה (עמוד 99).

[13]) שם פרשה קדושים, דף 56 ע"ב בכ"י. [14]) הם דברי ענן. ראה למעלה (עמוד 5).

(יבנימי האיונדי אמר כי ישחט הפסח ביום שבת בעצמו כי הוא מן החובות שצוונו יי׳. ודניאל קומסי ואבועלי אמ׳ כי ישחט בשבת גוף אחד על שם כלל ישראל וישרף ולא יאכל) [1].

ב. ואמר הנשיא [2]) כי המליקה לזה העוף כמו השחיטה לעולת בהמה שתהיה נתקת ראשי שיברית יימליק מן הציאר. ימצאני [3]) הלשון החליפה שמות הכריתות למען חלוף מקומותם. וקראה הכריתה של ראש פצע [4]) ושל בשר ערלה מילה ושל גוף חבורה ושל גרון שחיטה ושל הכריתה אשר להפרדה בין הראש והצואר מליקה.

ג. (ותאכל אותם [5]). אמרו כי האש אחזה בגופיהם בב׳ אמות וכסו במסך מחוץ המשכן ומתו שם). והנשיא אמר נשרפו ונהיו אפר [6]).

ד. (וישאום בכתנותם [7]). כאשר ישא איש אפר בחיק בגדו. והמלמד הלוי אמר כי האש נכנסה בגופם ושרפום ולא השליטה בבגדיהם ובשרם שלא יבוא דופי ובזיון בכהנים המשוחים). והנשיא אמר כי מתו בב׳ אמות ובאו מישאל ואליצפן ברשות [8]).

ה. כל מפרסת פרסה [9]). ודע כי נתחלפו החכמים על הסימנים. מהם מי שאומר כי הם ב׳. והם הנשיא [10]) והמלמד יפת ז״ל ורוב החכמים כן אומרים. (והזקן ר׳ יוסף בן אברהם יר״א אמר כי הם ג׳ מעלות).

ו. ואשר אמר [11]) על רבי׳ ענן ע״ה כי הנבלה שם לגוסס בכללו. ואם יכרת מקצתו יבטל ממנו השם [12]). אבל ענן ותלמידיו מחייבים הטומאה מכלל החתיכות כמו העור וחתיכה מן הבשר. וכלל זה שאמר חפץ יי׳ ית׳ שמו לא ימנע שישפוט מקצת הנבלה משפט הכלל.

ז. (ואת אלה [13]) תשקצו מן העוף. ואמרו רוב החכמים כי יש לעופות המותרים סימנים יִוָּדַע בהם כי הם טהורים. ונתחלפו יאמ׳ הובם כי יש לו ד׳ סימנים. ואלה הם שאינו דורס ואוכל ולו נוצה והוא יש לו זפק וקרקבן נקלף ואצבע יתרה. ואמ׳ הוא מה שלא יהיה טורף ואוכל אם ימצא עם א׳ מג׳ הנשארים

---

[1]) כל זה לקח כפי הנראה מחבור הקרקסאני. ראה בפרקים הבאים.

[2]) שם לפרשה ויקרא, דף 40 עמוד א׳ וב׳ בכ״י. וראה למעלה ההערה אודות הנשיא

[3]) מכאן ואילך אולי הם דברי בעל כ׳ העושר.

[4]) הוא יכלול תחת השם כריתה גם את החבורה והפצע.

[5]) שם לפרשת שמיני, דף 43 עמוד ב׳ בכ״י. ונראה כי המאמר שהאש אחזה בגופיהם בב׳ אמות הוא גם כן מהנשיא כמו שנראה מדבריו בסימן הבא.

[6]) אודות בעל המאמר ראה ההערה לסימן הבא. [7]) שם שם באותו עמוד בכ״י,

[8]) מתוכן המאמר הזה וההולך לפניו שאין להם שייכות בדינים כי אם בפשט הכתוב נוכל להוכיח כי הנשיא בפה איננו ענן כי אם דוד בן בעז. ועל זה יורה גם מה שהקדים את דברי המלמד הלוי (יפת אבו עלי) לדברי הנשיא. ובסימן הסמוך הקדים את הנשיא ליפת מפני שהיו כמעט בזמן אחד אף כי יפת קדם מעט.

[9]) שם דף 44 עמוד א׳ בכ״י.

[10]) גם פה לדעתי הכונה איננה לענן כי אם לדוד בן בועז.

[11]) שם באותו הדף עמוד ב׳. ולמעלה מזה הביא את דברי הקרקסאני.

[12]) באמת הביא הקרקסאני כזאת בשם ענן. וראה למעלה (עמוד 59) בגוף דברי ענן.

[13]) שם דף 45 עמוד א׳ בכ״י. ל״ק (עמוד 84).

יבילה הלשון לטעום אותו ומושחים מאת החלב ההוא טפה אחת ושתים על פרי העץ של תאנה. ומחממהו השמש מעט ביומך. כ׳עת מתבשלת ביום מחר וממהרים בבכוריה. לכן נאמר ונזכר בשתי מקומות ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה׳ אלהיך וגו׳ בביאוריה. ומלת גדי אמתתה בבירוריה. לשון מגדים כגון שאמר עם פרי מגדים בספר משליך. ל׳דומהו וממגד תבואות שמש וגו׳. והוא שכתוב בכרמי עין גדי. והוא בחצצון תמר עין גדי[1]);

לח. ו׳אין דנים[2]) בגלות דיני מומים ודיני נפשות בהרג כ״א (כי אם) עשו כאלה העושים בזדון על אחיהם נבדלים אנחנו מבינינו ונחשבם כמתים והולכים להם ואינם נכללים בקהל ה׳[3]). ואם ישובו לאמר חטאנו לא נקבל מהם שנ׳ ולארץ לא יכופר לדם אש״ב (אשר שפך בה) ונמסרם לב״ד מלכותך וכו׳. ז׳דון לב האיש הנרשע במשפטי מות אם שב ואם לא ישוב לא נקבל ממנו להכלל בקהל ה׳ בתפלה עמנו כ״א נחשבהו כמת והולך יען כי העם ישמעו וייראו ולא יזידון עוד[4]).

לט. ואומר[5]) כי בנימין נ״נ אמר דבורו שאמר זכור אי״ה (את יום השבת) לקדשו ישוב אל דבורו והיה ביום הששי והכינו אא״י (את אשר יביאו). והודיע כי אשר יאכל בשבת חוב שיהיה מוכן מיום הששי באפייה ובבשול ודמותם. וכן ענן נ״נ יחייב ההכנה בכל דבר[6]).

---

14. אצל החכם יעקב בן ראובן בספר העושר על התורה[7].

א. (יש אומרים[8]) אם נפל י״ד יום ששי ישחטו מבעוד יום ויזו הדם ויצלו ויאכלו בליל השבת). ד״א אמר ענן הנשיא יר״א יעשו הפסח לליל הא׳.

---

[1]) ידוע לנו כי ענן התיר בשר בחלב. ובהוכחת הדסי מסמיכות לא תבשל גדי אל מצות בכורי האדמה וגם בפירושו גדי מן מגדים נראו לי סימני שיטת ענן בבאורי המצות. לכן אשער כי כל הדברים האלה לקוחים מחלקי ס׳ המצות לענן שלא הגיעו לידנו. וראה למעלה בדברי הראב״ע סימן ד׳ (עמוד 140).

[2]) שם א״ב שע״ב אות ו׳ וז׳, דף קמ״ח עמוד א׳.

[3]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 14).

[4]) גם זה נמצא בדברי ענן שם.

[5]) בחלק מספר המצות להדסי הנדפס מפינסקער בל״ק (עמוד 95), ופינסקער השתדל להוכיח (שם עמוד 93) כי הדסי הוא מחברו. ועמו הסכים החכם ר״פ פראנקל.

[6]) ראה למעלה (עמוד 1—70) גוף דברי ענן. וכן דברי הרואה והדסי עצמו באשכל למעלה (סימן י״ז).

[7]) הלקוטים האלה אני מדפיס על פי כ״י דפה (№ 589 מאסיפה ראשינה, נכתב בשנת התי״ד=1654 על ידי הסופר משה בן אליהו הלוי ואיזה פעמים רשם את שמו בראשי השורות). ופירקאוויץ הדפיס לקיטים אחדים מכ״י זה בלקוטי קדמוניות לפינסקר (נספחים עמוד 86—83) בקצורים ושנוים כדרכו. [8]) לפרשה בא, דף 24 עמוד ב׳ בכ״י.

אח על דודו אסורה לפניך. ג״ם כן בעל בת אח על דודתה בלי להפטירה. וכאשר אשת אח על בן אחותו חמורה. כן בעל אחות אם על בת אחותה אין לפטרה. בחכמת דעתך. ב״כמו כן כאשר אשת בן אחות על אחי אמו אסורה. כן בעל בת אחות על אחות אמה לא להתירה. כי כל אשר במצוות ערוותך. א״סירת אשה על איש מבוארה. כן כנגדה איש על אשה לאסרה[1]. ובזאת כן מודים כל בעלי מקרא משכילי נוחם בגן עדנך.

לה. ג״לה ואמר[2]) הכתוב ערות אשת אחיך לא תגלה. וישאלו משכילי נ״ע בזה שאלה ואמרו. אשת האח אסירה לעולם או היא אסורה בזמן ומותרת בזמן אחר כשיעלה. אמרו בני בירך רועיך כי היא אסורה כל זמן שבעלה חי אבל אחרי מות בעלה בלא בנים היא מיתרת לאח אישה לעולמך. ד״ינו נשיב להם כי כל מי יאמר זה לא ידע בין ימינו לשמאלו. כי האשה הבעולה לא היא אסורה על אחי בעלה בלבד. אבל היא אסורה על כל איש קרוב ורחוק מן אמרו בתורת סלסולו. ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע וגו׳. וא״כ מה ההועלה להסגיל הנה על הצווי האסור לאחי בעלה בלבד בחכמתך וכו׳. ואשר הבאת ראיה על דבריך להתיר והוא כי ישבו אחים יחדו וגו׳ בו ספקה ופוגה[3]). אחת מהם על מלת אחים. כי זאת המלה תפול על כל איש קרוב ורחוק. ככתוב אחי מאין אתם. אשר לאחינו לאלימלך[4]) וכו׳.

לו. פ״סק ומנע[5]) עוד לעני שלא יקלל ויארר לשופטים או לנשיאי עם ה׳. בין שהם צדיקים בין שהם בינונים. יען כי יסתכן בנפשו במאמרו ודמו מידו יבקש ה׳. כי במאמרו קלל לשופטיך. ע״ל כי תשמע קללתו וארירתו באזני השופט או הנשיא וירעו לו. ככתוב אלהים לא תקלל[6]) ונשיא בעמך לא תאור.

לז. ח״שבו עוד[7]) בענין לא תבשל גדי בחלב אמו. אמרו בשר בחלב אסור לאכלו אפילו כל שהוא זולת חלב אמו. ומנ״ע (ומשכילי נוחם עדן) אמרו להם אין הכתוב אומר לא תבשל גדי בחלב ואינו מזכיר אמו. כ״א (כי אם) כתוב אמו. אף כי הענין זה לפניך. ט״ענתו בבשול מגדים ופרי העץ. שכן הוא אומר ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה׳ אלהיך וגו׳. והזכיר בבכורי העץ שלא לבשלם בערמה ובתחבולה עקב להתפאר בם במיהור בשולם בהביאם לפני כהניך. בבית מקדש אלהיך. י״ערימו כן עשות יחד באדמת ישראל משברים עץ לח מן התאנה. ויוציאו ממנו חלב חריף עד מאד שאין

[1]) כבר ראינו למעלה בדיני עריות כי על היסוד הזה בנה ענן את שיטתו.

[2]) שם א״ב שכ״ב אות ג׳—ו׳, דף קי״ח עמוד ג׳ וד׳.

[3]) פ ו ג ה הוראתו ספק בספרי הקראים (כפירושם ויפג לבו, לבו היה בספק). ראה כל ספרי רס״ג חלק ט׳ עמוד 173 הערה 24. ויש להוסיף כי הדסי ישתמש לרוב במלה זו. וכן טוביה המעתיק ואחרים.

[4]) ראה למעלה בדברי ענן (עמוד 8—107).

[5]) שם א״ב שמ״ג אות פ׳ וע׳, דף קכ״ז עמוד כ׳.

[6]) למעלה בגוף דברי ענן ראינו (עמוד 6—15) כי יפרש א ל ה י ם בהוראת ש ו פ ט י ם.

[7]) שם א״ב ש״ס אות ה׳—ל׳, דף קל״ב עמוד ד׳.

ל. ק׳ושט ראיות[1]) הללו מודיע כי מצות שבת אינה דומה ושוה במצות מילה. וחמור להעשות המילה ביום השבת כי מלאכות רבות נעשות בה לתכלה. ובן משכילנו נ״ע ע נ ן ראש הגולה. נשיא ישראל עמך. צ׳ורך ענינה אסר להעשות ביום השבת כ״א (כי אם) בבין השמשות למען רפואתה[2]). (אך משכילנו נר ישראל פליל החכמה י ו ס ף ה ר ו א ה נ״ע החמירה וכו׳).

לא. ע׳נ ן ראש הגולה[3]) משכילנו תש״ה (תעל שכבת הטל) על מלונו. חייב להעשות המילה במספריים מפני חדותו ומהירותו בתקונו. באמור הכתוב חרבות צורים ותקח צפורה צור להיות חד חריף נחוץ בענינו. בבריתת מילתך[4]). (ס׳יעת כלל המשכילים תלמידיו נ״ע אמרו. באמור חרבות צורים ותקח צפורה צור. הוא כל דבר חזק חד וחריף כמספריים וזולתם כחרב וכמאכלת וכו׳).

לב. ג׳ם הודיעו[5]) וביאר בבירור באי זה מקום מלם ואמר אל גבעת הערלות, מענהו על ערלת הערוה והוא כסוי העטרה כמו שהוא גבעה בראש הערוה אותם הערלות. בכתוב וביום השמיני ימול בשר ערלתו בתורתך. ב׳יאר בזה מקום המילה שהוא בשר הערלה. כי הוא כסוי החופה הוא גבע הלבוש בעטרה היא הערלה. והוא הנקרא בשר. ככתוב ערל לב וערל בשר. כי כל הגוים[6]) ערלים וכל בית ישראל ערלי לב. לכן אמר אל גבעת הערלות[7]). הוא שאמר ימול בשר ערלתו תורת אלהיך.

לג. ה׳מתלוננים ושואלים[8]) על בשר ערלתו. שאיזה בשר ערלה הוא. בחסד משכילי נ״ע מלמודם ומהוראתם. נבארהו שאומרים מאין לנו שנמול בזה המקום שהוא ערלת ערותך. ו׳הוא מצאנו שנאמר בלב ערלה. ערל לב וערל בשר וגו׳. וכן מצאנו באזן ערלה. שנ׳ ערלה אזנם. וכן בשפה שנ׳ ואני ערל שפתים. ונמול מאלה מקומותיך. ז׳ו נשיב להם כי מהרבה פנים אין כדבריהם. הא׳ כי אמר אשה כי תזריע וילדה זכר וגו׳[9]). ובאמור זכר הודיענו כי נמול באבר שיש יתר לזכר מן הנקבה בחכמתך וכו׳. י׳ושר זו כאשר לאברהם אע״ה (אבינו עליו השלום) וערל זכר אשר לא ימול וגו כן אמר וילדה זכר[10]).

לד. בזאת תדע[11]) כי כאסירת קרוביך על אשתך כן אסורות עליך כל קרובות אשתך. ד׳רך פתרון מענה זו מליצתו לבארה. כאשר אשת דוד על בן אחיו אסורה. כן בעל דודתה על בת אחיה אין לנו להתירה. וכאשר אשת בן

[1]) שם א״ב ש״א אות ק׳ וצ׳, דף קי״ב עמוד ב׳.
[2]) גוף דברי ענן בענין מילה בשבת הובא למעלה (עמוד 7—76).
[3]) שם שם אות ע׳ וס׳. [4]) דברי ענן ראה למעלה (עמוד 83).
[5]) שם שם אות ג׳ וב׳, דף קי״ב עמוד ג׳.
[6]) הוא פסוק בירמיה ט׳ כ״ה. ובדפוס הניהו העכומ״ז! (מטעם המובן).
[7]) ראה ביאור ענן על גבעת הערלות למעלה (עמוד 5—84).
[8]) שם א״ב ש״ב אות ה׳—י׳, דף קי״ב עמוד ג׳.
[9]) כונתו לפסוק הסמוך: וביום השמיני ימול בשר ערלתו.
[10]) ראה למעלה בגוף דברי ענן דיני מילה סימן ז׳ (עמוד 80—79).
[11]) שם א״ב שי״ז אות ה׳ א׳, דף קי״ו עמוד ג׳.

ובנימן האונדי נ"ע והכהן והלוי [1]) ירוחמו מאל עושך. טל שכבתם תעל ע"מ (על מלונם) וינוחו ע"מ (על משכבם). החמירו בראיות ורמזי תורת ה' בחכמתם.

כה. ויש שאמר [2]) גיד הנשה מגזרת נשים. וכתב כי גיד זה הוא הערוה שצריכית בו הנשים ומתעצבות בו [3]). על כן נקרא נשה. והוא סמוך ונוגע משרש הירך עד תוך הירך [4]).

כו. נ'ואם ובגד כלאים שעטנז [5]) הוא מין שאינו במינו ככתוב צמר ופשתים ואפילו מוך וקנבין עם הצמר ומשי ושש אינם ממנו. ואסורים בכל העתים. ככתוב ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך. מענהו שאסר האל צמחי הארץ ותוצאות החיות [6]). כי אלה מן הנקפאים ואלה מן בעלי חיים הויות.

כז. ר'או הקדמונים [7]) לצום צומות ענין אסתר ומרדכי ע' יום תחלתם מן יום שלשה עשר לחדש הא' ואחריתם עד שלשה ועשרים יום לחדש שלישי וכו' וכו' (ואולם אין כדבריהם כי אינם בנכתבים כאשר ביארנו ונבאר בעזרת איום. כ"א הרוצה יצום [8]) למען לקבל שכר יצום). וכן ע' יום צומות אסתר שגלתך. ש'בתחלתם כתב המן הספרים בו. להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים. ובאחריתם כתב מרדכי בחלופם והפוכם בו. כאשר גלוי ונודע זה בעיניך. ת'בעו סדר פירוש וביאור זה. כי כשהיו [9]) הם צמים ובוכים ולובשים שק ואפר כן נצום גם אנחנו כזה [10]). ככתוב ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים מעמיך.

כח. (דברי ענן בדיני ירושה שהביא הדסי בלשונו נמצאים למעלה בפרק ב' עמוד 120).

כט. בן המילה [11]) היא ביום קבוע מיום ילידתו עד יום שמיני לא יסור ולא יפול מספרי עולמים. לכן יכשר להעשות ביום שבתך. ל'זולת אם יהיה לשם עכוב או חולי או סכנת נפש. ורבונין רועיך אמרו כן כל מצוה שנתנה לפני השבת דוחה את השבת. וכל אשר נתנה לאחר השבת לא תעשה בשבת. כי הוא יום נופש. וזה דבור בלא ראיית תורתך. מ'דבריהם נשיב להם. ומי המונע לנו כי מצות שבת אינה קדומה מכל המצות. הלא מששת ימי בראשית מקודשה מאוששה מיושנה ונאמנה ומתוקנה וישרה וכשרה וטהורה לכל תורות ומצות. ההוות זולתה לעולמך. נ'אמר בה ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו וגו' [12]).

---

[1]) הכונה לסהל אבו אלסרי וליפת אבו עלי. [2]) שם א"ב רל"ט אות ז', דף צ"א עמוד ב'.

[3]) מן עצבוני (איוב י' ח'). [4]) מדברי הקראים נדע כי זאת היתה דעת ענן.

[5]) שם א"ב רמ"א אות נ', דף צ"ב עמוד א'.

[6]) כבר ראינו למעלה (עמוד 5) כי אלה הם דברי ענן על פי ביאורו על המלה שעטנז.

[7]) שם א"ב רמ"ו אות ר'—ת'. דף צ"ד עמוד ב'. [8]) נראה דצ"ל לצום.

[9]) ר"ל כמו שהיו. [10]) צום שבעים יום נזכר בקצרה בדברי ענן למעלה (עמוד 40). ודברו ממנו בפרטות הקרקסאני לוי הלוי ואחרים.

[11]) שם א"ב ש' אות כ'—נ', דף קי"ב עמוד א'.

[12]) כל זה מדברי ענן למעלה (עמוד 74). והדסי האריך עוד בזה למטה שם.

החלב ויזרק הדם והבשר יאכל בערב יום ראשון. ואם יפול יום י"ד בשבת יעשה לאחר בוא השמש. והכל בארבעה עשר יקרא בבינת לבבך[1].

כ. ח'יות ורפואה[2]) אם היא בגוף לא יכשר לעשותה. כי ה' צום[3]) וערב עליהם שיעזרם ויסיר מהם כל חולי וכל מדוה ומכה לרפואתה[4]) שנאמר כי אני ה' רופאך[5])

כא. א'כן גם שפתי[6]) כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו. כי מלאך ה' צבאות הוא. והלא מי הוא. כעזרא הכהן אשר שפתיו שמרו תורת אלהיך. ב'ספרו ביאר זה הסתום של תורה גלוי ומבורר באזני החרדים. ככתוב וימצאו כתוב בתורה אשר ישבו בני ישראל בסכות בדודים. איש על גגו ואיש בחצריך. ג'ם ואשר ישמיעו קול בכל עריהם לאמר. צאו ההרה והביאו עלי זית ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לעשות סכות ככתוב לגמור דברי תורתך. ד'בר וביאר על הסתום שאמר בתורה פרי עץ הדר זהו עלי זית עם פריין. ככתוב זית רענן יפה פרי תאר. וכתוב ויהי כזית הודו. וכן כל עץ פרי הדר עם כפותיו וענפיו. ככתוב כבוד הלבנון נתן לה הדר הכרמל והשרון וגו'. והוא הכתוב פרי עץ הדר כפות תמרים וכפות תמרים עם פריין וכו וכו'. כי הכרעת צווי עזרא ע"ה מכריע על ביאור הלקיחה כי אינו אלא על עשיית סכות במינים הנזכרים[7]).

כב. ג'ם זה הביאור[8]) הולך ויכשר שנפתור אותו במעלות במדרגות. וכן ערותך ממש. והיא ראיה כי היו מזבחות חולים מכונות. ומזה יאסר הבשר בגלותך. ד'ינו כי אם היה להם רשות לזבוח חולים בלא מזבח כדברי הטוען המתיר. לא היו מצטרכים בשערים מזבחות[9]).

כג. ר'או בבינתם[10]) משכילי נ"ע ונתנו רמזים ביונה ותור מהזכרת התורה. להיות בגלות לאכילה בטהרה[11]).

כד. ז'כרון זביחת הבשר[12]) הרבו בו באורים ישועה המלמד הגדול וכו'. ומשכילי ענן ראש הגולה נשיא ישראל האל ירחמהו[13]) ודניאל בן משה משכילי

---

[1]) ידוע מדברי הקרקסאני לוי הלוי והבאים אחריהם כי ענן חשב זמן בין הערבים ליום שלפניו ולאחריו. וראה למעלה בדיני מילה (סימן ב', עמוד 77) דברי ענן עצמו.

[2]) שם א"ב ר"ז אות ח', דף פ"ב עמוד א'. [3]) צריך לנקד צֻם. [4]) אולי צ"ל לרפאותה.

[5]) לפי עדות הקרקסאני אסר ענן מלאכת הרפואה מן הכתוב הזה.

[6]) שם א"ב רכ"ו אות א'—ז', דף פ"ו עמוד ד'.

[7]) מדברי הקרקסאני ואחרים נדע כי זאת היתה דעת ענן על פי דברי הכתוב בעזרא.

[8]) שם א"ב רכ"ח אות ג' ד', דף פ"ז עמוד ג'. בביאור הכתוב ולא תעלה במעלות על מזבחי.

[9]) ידוע מעדות הקרקסאני והבאים אחריו כי ענן אסר אכילת הבשר בגלות. וראה למעלה (עמוד 4) בגוף דברי ענן כי בקר וצאן מותרים לנו רק בשעריך. והדסי האריך שם הרבה בטענות ווכוחים בענין זה.

[10]) שם א"ב רל"ד אות ר', דף פ"ט עמוד ג'.

[11]) כבר ראינו למעלה (עמוד 67) כי הוכיח ענן מן התורה כי מכל הצפרים רק התורים ובני יונה מותרים באכילה.

[12]) שם א"ב רל"ו אות ז'—ט', דף צ' עמוד ב'.

[13]) ראה אודות ענן בענין זה בסימן כ"ב.

יד. ח׳פץ מדה שמינית[1]) והוא מהקש מפורש. כמו אמרו כימי נדת דותה תטמא. ואמר וטמאה שבועים כנדתה. ואמר כימי נדתה תהיה טמאה היא. צוה להקיש ימי זובה[2]) כימי נדתה. ולא ביאר באי[3]) זה צד נקראת הזבה עד שאמר טמאה היא. כי כאשר אשה נדה טמאה כך הזבה טמאה[4]). ובענין נדה לא אמר טמאה. אבל באמור בזבה כימי נדתה תהיה ידענו שגם אשה נדה היא טמאה כזבה במגעי כליה כמוה היא.

טו. ח׳פצם עוד[5]) ילמדו מהקש מדה שלישית. ומעשה ההקש כי יקשו דבר בדבר חמר להשית. ככתוב ביולדת כימי נדת דותה תטמא. ואמר וטמאה שבועים כנדתה. וכן שאמר כימי נדתה תהיה טמאה היא כמצות ראשית. והיא הנדות מן טמאת הילידה לעיניך[6]).

טז. צ׳דקתו מדה ששית[7]) לומדים ומלמדים משבילי נ״ע לנו בבנין אב. כגון שאמר בחג המצות אך אשר יאכל ל״נ (לכל נפש) והוא בנין אב. שממנו נתיר הכנת האכל לכל המועדים[8]) אם אין בנו ראיה וחומר שני בהכרעת בנין אב.

יז. ו׳לא עוד[9]) כבר כי התורה חייבה להתקין ולהכין כל מאכל קודם השבת; שנ׳ שבתון שבת קדש לה׳ מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו וגו׳[10]). לפני השבת. ויאכל ביום קדשך.

יח. ס׳ימן האביב[11]) הוא מן שעורים. ככתוב שמור א״ח (את חדש) האביב וע״פ ל״א כב״ה (ועשית פסח לה׳ אלהיך כי בחדש האביב) הוציאך ה׳ אלהיך ממצרים. ואז לא נמצא כ״א (כי אם) שעורים. ככתוב כי ה״א (השעורה אביב) וגו׳. זה גלוי לך מתורת אלהיך וכו׳[12]). מ׳ענהו כי נקרא חדש זה אביב כפי מעשהו על רוב קצירתו וכו׳. ל׳ביאור מלת אביב. הוא אב וראש וראשון חדש לחדשי וזמני הקצירה והאביב. כמו אמר אביב קלוי באש. כמו אבי כל תופש כנור ועוגב. אבי כל בני עבר. אב לבנים יודיע אל אמתך. כן מליצת האביב[13]). כאלה ודומיהם גלוים לפניך.

יט. ב׳עלי מקרא[14]) משבילי נ״ע אמרו לדחות אותו[15]) מן השבת. כאשר ידחו קרבנות היחידים מיום השבת. ואע״פ שנדחה עוד הוא בזמנו נקרב לפניך. ג׳מת ביאורו כי אם יפול י״ד ביום ששי יעשה לפני בוא השמש. ויוקטר

[1]) שם אות ח׳. [2]) ראה למעלה בדברי ענן (עמוד 41,45).

[3]) אולי צ״ל כ א י ז ה צ ד. כי כן נמצא בכ״י קדמונים (תחת המלה כ י צ ד בכ״י המאוחרים). ואף כי הר״ז פראנקעל במבוא הירושלמי (דף ט׳ ע״ב) יחשוב כי בירושלמי הנוסח הנכון הוא ב א י זה צד. אולם אצלי הדבר בספק גם אודות הנוסחא הנכונה בירושלמי.

[4]) ראה בדברי ענן שם. [5]) שם א״ב קע״ד אות ח׳, דף ע׳ עמוד ג׳.

[6]) ראה למעלה בדברי ענן (עמוד 51).

[7]) שם א״ב קע״ה אות צ׳, דף ע״א עמוד א׳ וב׳.

[8]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 70). [9]) שם א״ב קע״ח אות ו׳, דף ע״ב עמוד ג׳.

[10]) ראה למעלה בדברי ענן (עמוד 70).

[11]) שם א״ב קפ״ט אות ס׳, מ׳ ול׳ דף ע״ו ע״ד.

[12]) מדברי הקראים הראשונים והאחרונים נודע כי כן היתה דעת ענן.

[13]) באור מלת א ב י ב מן א ב מסכמת לשיטת ענן בבאורי המקראות.

[14]) שם א״ב ר״ב אות ב׳ וג׳, דף פ׳ עמוד ג׳. [15]) ר״ל זמן שחיטת הפסח כשחל בשבת.

י. וכדומהו שאמר[1]) בצפורה ותכרית את ערלת בנה ותגע לרגליו. זה דם האבר שמלה צפורה בין רגלי הנער. ולא באר לזה לבד אמר ותגע לרגליו[2]). והוא שאמר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו. ובאמיר (או: ובאמור) זכר הודיע על האבר היתר שלו מהנקבה. כי כל האברים שוים לזכר ולנקבה זולת זה הנזכר ערות ערלם[3]).

יא. וכדומהו שאמר[4]) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. ולא באר ענינו שהיתה הכונה בעשיית הסכות. אלא אמר לבד ושמחת לפני ה' א' ש' י'. וסתום זה כי לא פירש שהפארות של עץ הדר שהם כפות תמרים והענפים והערבות הם לצורך עשיית הסכות שישמחו בשבתם בתוכם שבעת ימים של חג. כאשר מלמד לראשיתו סופו באמרו בסכות תשבו שבעת ימים. וביארו בזה הנביא ע"ה להורות לישראל ולהשכילם. ובא עזרא כהן ה' והרחיב ביאורו יותר באמרו צאו ההר והביאו עלי עץ זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לעשות סכות ככתוב. ואנה הבא כתיב[5]) בתורת ה' ושמחתם לפני ה' וגו' בשבעת ימים בגילם[6]).

יב. וכן שאמר[7]) משה ע"ה במשל סתם וקשרתם לאות על ידיך וגו'. וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. ט'עמו[8]) ככה הנחכם ע"ה ואמר קשרם על לבך תמיד וגו'. כתבם על לוח לבך[9]). חכמות בחוץ תרונה. בפתחי שערים אמריה תאמר. הם זקני השערים היושבים בכל שערי הערים שיגידו חכמות התורה ומצותיה ומשפטיה[10]). חכמת ה' שלא תתחלף ותומר. הוא שאמר ליד שערים לפי קרת מבוא פתחים תרונה. והוא שאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' ושפטו את העם וגו'. וכתוב ובועז עלה השער וגו'[11]). וכתוב ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים וגו'. המשפט בל יתימר.

יג. וכן שאמר[12]) כי ישבו אחים יחדו וגו' סתם נאמר. ובא עניין בועז נ"ע ובאר כי הם קרובים אחי משפחה[13]) מדין תורת ה'. ככתוב אשר לאחינו לאלימלך. וכתוב קרוב לנו האיש מגואלינו הוא. וכתוב ולא יכרת שם המת מעם אחיו. וכתוב ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה. וכתוב שלף איש נעלו ונתן לרעהו. הוא שאמר וחלצה נעלו מעל רגלו וגו'. וכתוב יולד בן לנעמי וגו'. לכך יתאמר.

---

[1]) שם שם סמוך להקודם. [2]) ראה למעלה בדברי ענן (דיני מילה סימן י"ט עמוד 89).

[3]) ראה למעלה בדברי ענן (שם סימן ז' עמוד 79)—ואולי הסמוך לזה באשכל בפירוש לא תאכלו על הדם שהוראתו שלא ישחט בארץ בלא מזבח היא גם כן מדברי ענן.

[4]) שם שם באשכל.

[5]) הלשון דחוק מעט ואולי נמצא פה שבוש. אולם הכונה גלויה: כי על הסוכות מוסב הבא בכתוב ושמחתם וכו'.

[6]) ראה למטה בפרקים הבאים כי הקרקסאני הביא את כל זה מדברי ענן. וראה עוד למטה באשכל א"ב קע"ב אות ע' (דף ס"ז עמוד ב').

[7]) שם שם באות י' וט'. [8]) ר"ל שלמה המלך הנחכם מכל אדם הטעים הדבר כזה.

[9]) וכן היא הוראת וכתבתם על מזוזות ביתך. [10]) וזאת היא הוראת ו ב ש ע ר י ך.

[11]) ראה למעלה בדברי ענן (עמוד 111) שהוכיח מן הכתוב הזה כי על בית דין נאמר.

[12]) שם אות ט', דף ס"ד עמוד ג'. [13]) ראה דברי ענן למעלה (עמוד 7—106).

ו. ע׳מד זה א ב ו ע מ ד ן[1]) בימי מ ל ך א ר מ ל י[2]) והעיד מ ל ך א ר מ ל י זה בעדו כי אבו עמדן עמד בבית המקדש ונשבע[3]) כי הזרזיר הוא א ל ד י ך ממיני ד ג י נ י א[4]) ו ד י ך יחדו ואמר כי היה נקרב במזבח אלהיך[5]).

ז. מ׳קרא כתוב[6]) וביום השמיני ימול בשר ערלתו. כגון עולת שבת בשבתו. עולת חדש בחדשו בעתו. וכדומיהן לדמותו. אף כי היא ברית כברית יום שבת וגם היא מצוה קדומה ממצות יום שבתו[7]). וממשכילי נ״ע תשהע״מ (תעל שכבת הטל על מלונם) החמירוהו ואסרוהו כחפציך ביום קדשך ומשום כי היא מלאכה ורפואה תעשה בה לרפאתו. ו ע נ ן ראש הגולה נשיא ישראל משכילנו נ״ע אסרו מתחלה גם הוא משום מלאכה ורפואה. ואמר שתעשה בין השמשות[8]) ולמטה נזכירהו[9]) בעננינו ומליצתו. כי ראיות רבות והזקות יש בזה למחמירים שלא להעשות בימות קדושתו.

ח. וכן שאמר[10]) והיו לאותות ולמועדים וגו׳. ולא באר אי זה מהם לאותות ואי זה מהם למועדים. ובא נעים זמירות ואמר עשה ירח למועדים. כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן וגו׳[11]).

ט. וכדומהו שאמר[12]) וביום השמיני ימול בשר ערלתו. ולא באר משה ע״ה איזה אבר נמול. ובא יהושע משרתו נ״ע ובארו באמרו וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות. והוא מגבעת העטרה אשר הערלה מכוסה בו. לכן אמר אל גבעת הערלות מענהו אל מגבעת החופה את הערלות בערלם. והיא העטרה של גיד שהיא כמגבעת בראשו וכהר וגבעה גבוה בארץ שפלה אצלם[13]).

[1]) שם א״ב צ״ח אות ע׳. ותחת א ב ו ע מ ד ן צ״ל א ב ו ע מ ר ן (ע מ ר א ן) כי זה הוא הכנוי הערבי לאיש ששמו מ ש ה. וכל המקום הזה לקח הדסי מתקרקסאני (במהדורתי עמוד 315).

[2]) צ״ל א ל ר מ ל י (בערבית, ובעברית ה ר מ ל י) איש הנולד או השוכן בעיר ר מ ל ה הסמוכה לירושלים.

[3]) טעה הדסי כי לפי עדות הקרקסאני שם לא א ב ו ע מ ר ן נשבע כ״א מ ל ך א ל ר מ ל י.

[4]) צ״ל ד ג א ג ה (כאשר תקן פינסקר עמוד 84 הערה 1). ד י ך ו ד ג א ג ה בערבית תרנגול ותרנגולת.

[5]) כונת השבועה של אלרמלי היתה להוציא מדעת ענן שאסר את התרנגול והתרנגולת באכילה, כי לדעתו הם נכללים בשם העוף ה ד ו כ י פ ת בכתוב. כאשר הביא בעל ס׳ העושר בשם ענן (ראה למטה). ולמעלה ראינו (עמוד 8—67) כי טעם ענן האוסר את כל הצפרים באכילה לבד מתורים ובני יונה הוא בעבור שאינם קרבים במזבח. לכן נשבע אלרמלי כי גם התרנגול היה קרב במזבח.

[6]) אשכל א״ב קמ״ז אות מ׳ (דף נ״ה עמוד ד׳).

[7]) ראה למעלה בדברי ענן (דיני שבת ומועדים סימן ז׳ עמוד 72) כי הוא יתן מעלה יתרה לקדימות הזמן שבו נצטוו המצות.

[8]) דברי ענן הובאו אצלי למעלה בלשונו (דיני מילה סימן ב׳ וג׳ עמוד 7—76). ופה מוסיף עוד הטעם משום רפואת המילה. וכפי הנראה זה היה כתוב במקום אחר מס׳ המצות לענן שלא הגיע לידנו. [9]) ראה למטה בסמוך (סימן י״א).

[10]) שם א״ב קס״ט אות כ׳ (דף ס״ד עמוד א׳) בפירוש המדה השביעית ממדות שהתורה נדרשת בהן.

[11]) הראיות האלה הביאו כל הקראים. וקרוב לודאי סי מקורם הוא בדברי ענן. וראה עוד למטה באשכל א״ב קפ״ו אות ב׳ (דף ע״ה עמוד ב׳) והלאה. וא״ב קצ״א (דף ע״ו עמוד ב׳ והלאה).

[12]) שם אות ג׳ (דף ס״ד עמוד ב׳).

[13]) ראה למעלה בדברי ענן (דיני מילה סימן י״ד וט״ז, עמוד 7—86).

ח׳ להולדו שימול במצות עמיקתא מגלה. דתו באבר היתר להזהר מן נקבתך [1]). ג׳מתו בחרב צור וחד [2]) ככתוב ותקח צפורה צור וכתוב במשרת משה עבד ה׳. גלהו עשה לך חרבות צורים ושוב מול שנית לעם ה׳. גלויי כללו של דבר כן שהוא בין במספרים [3]) בין בתער ודומיהם ובין מאכלת ככתו׳ ויקח את המאכלת לשחוט את בנו זרע אב המון אביך.

ב. חפצו עוד [4]) ויעמידה ליעקב לחק וגו׳ עד שיתקן המל מילת ערלת הנער בגלויי טהרת העטרה ויבשמהו בבשמים. חתולים יחתלהו וירחץ [5]). ויברך ואז יברך לאלהיך.

ג. ס׳יד עניינו כתוב [6]) ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר וכו׳. ע׳וצם באורו ואיש איש להכליל קטון וגדול וגר ואשה [7]). עקרו אך שיהיו בני דעת לדעת מצוה ואופן המצוה מה היא ועל איזה דבר התיר וצוה לעמו להתאוששה. על כן במקום שאין איש תקיים האשה מצות אלהיך.

ד. נואם ומלק [8]) את ראשו והקטיר המזבח ונמצה דמו על קיר מזבחך. מ׳ורה כי המליקה היא שחיטת העוף [9]) כי בי כתוב ונמצה דמו מלמד אם לא ישחט איך ימצה דמו.

ה. ד׳רכיה דרכי נועם [10]) ושלום. דרישת וקדוש מועדים בעד נאמן עדות הירח בימות החדשים מקדישים ימות המוקדשים בתשלום. וקדוש שנותיהם במציאת עדות האביב מבקשים ושומרים לעילום וכו׳. ז׳כרו מרחוק את ה׳ וירושלים. כמשכילים אלה ע נ ן נשיא ראש הגולה נשיא ישראל [11]) וריעיו נ״ע תלמידי ג נ א י ב ר ו ך [12]) תלמידו של עזרא כהן ה׳ ותאנים הטובות יושבי ירושלם. זכרו זאת והתאוששו והשיבו פושעים עדת עמך.

---

[1]) כפי השערתי יכוון פה לדברי ענן (למעלה בדיני מילה סימן ז׳ עמוד 79) המוכיח כי המילה היא באבר הזכרות (וראה למטה סימן יוד כי שם הדברים מבוארים).

[2]) ראה למעלה בדברי ענן (דיני מילה סימן י״ב עמוד 82).

[3]) ירמז לדעת ענן שהמילה היא במספרים (דיני מילה שם). אמנם יחלוק עליו לומר כי יוכלו למול גם בכלים אחרים. וכבר ראינו למעלה (עמוד 134) כי גם לוי הלוי יתנגד לדעת ענן בזה. וכן עשו כל חכמי הקראים.

[4]) אשכל א״ב י״א אות ח׳ (דף י״ג עמוד ד׳).

[5]) ראה למעלה דברי ענן (שם סימן ט״ז עמוד 86). ודרך אגב אציין פה כי בא״ב זה אות צ׳ (דף י״ד עמוד א׳) יאמר הדסי אודות ברכות המילה: „צדקת ישרות מנוחת ראש גלות ישראל ע נ ן ה נ ש י א ראש הגולה נ״ע יזכיר בברכתו ושאר משכילינו משכילי עדתך״.

[6]) אשכל א״ב י״ג אות ס׳ וע׳ (דף י״ד עמוד ד׳).

[7]) זהו ערוך כפי הנראה נגד דעת ענן שהשחיטה היא רק בזכר. ולמעלה ראינו (בדיני מילה סימן ה׳ עמוד 78) כי לפי דעתו שחיטת קרבן הפסח היא בזכר. אמנם יש הוכחה לדבר כי לדעתו גם כל השחיטות צריכות להיות בזכר. ראה למעלה (עמוד 57 סימן ג׳).

[8]) שם א״ב י״ד אות נון ומ׳ (דף ט״ו עמוד א׳).

[9]) אלה הם דברי ענן המובאים בספר העושר על התורה (ראה למטה)

[10]) שם א״ב כ״ג אות ז׳ (דף י״ח עמוד א׳).

[11]) ר״ל השתדלו להיות כענן הנשיא וחבריו שקדשו המועדים על פי ראית הירח ובקשו את האביב.

[12]) כבר הוכיחו כי השם ג נ א י ב ר ו ך הוא מורכב מן ב ו ס ת נ א י הנשיא (ב ו ס ת א ן בפרסית הוראתו ג ן) וברוך בן נריה תלמיד ירמיה הנביא.

כד. (שמור את חדש האביב [1]). נקרא כן בעבור שהיה בו אביב בצאתם ממצרים). והמכחישים אמרו [2]) כי לא נעשה פסח בלא אביב. (וכבר השיבותי על הבליהם וכו').

כה. ופנית בבקר [3]). אמרו המכחישים [4]) כי ילך ביום קדש אל ביתו וארצו. (ואנחנו לא נסמוך על דעתנו במצות כי אם על מעתיקי התורה וכו').

כו. גדלים תעשה לך [5]). אמרו המכחישים [6]) שהוא מצוה בפני עצמה בלילה כמו הציצית ביום. (ופירוש גדלים כמו בבנינה גדלים מעשה שרשרות). והמכחישים הוציאוה מגזרת גדולה [7]). (ואנחנו מאמיגים בדברי קדמונינו וכו').

כז. (לפנות ערב [8]). כטעם כי פנה היום. גם חזוק הוא זה לדברי רז"ל). והמכחישים אמרו [9]) כי לפנות כמו לפני. (ולא אמרו כלום וכו').

כח. (חרמש [10]). מלה מרובעת). ובעבור תניף אמרו המכחישים [11]) כי כן לעוברי דרכים.

כט. בדישו [12]). אמרו המכחישים [13]) שהוא קודם דישה. (ואין צורך).

ל. לא יחבול רחים ורכב [14]). אמרו המכחישים כי נדבקה זאת הפרשה עם ושמח את אשתו [15]). כי רמז למשכב כי אסור שימנע מן המשכב. (וזה הבל וריק). והביאו ראיה תטחן לאחר אשתו. (וכבר פירשתיו. והאמת שהוא כמשמעו וכו').

לא. כי נפש הוא היבל [16]). (כי בו מחית נפשות.) והסומכים על הסמך הפרשיות [17]) איננה טענה וכו'.

13. אצל החכם יהודה בן אליה הדסי בספר אשכל הכפר ובחלק מספר המצות שלו.

א. ד"ין ברכת המילה [18]) מדין ברכות אלה. דרכי [19]) של ילוד אשה הנזכר ביום

---

[1]) לדברים ט"ז א'.

[2]) כבר ראינו למעלה בדברי הקרקסאני (עמוד 129) כי כזאת היתה דעת ענן.

[3]) לדברים ט"ז ז'. [4]) כפי הנראה גם פה כונתו לענן. [5]) לדברים כ"ב י"ב.

[6]) אף כי למעלה בדיני ציצית לענן (עמוד 10—7) לא נמצא זה. אמנם שם לא נמצאו כפי הנראה הדינים בשלמות.

[7]) זה מסכים לסגנון באורי ענן למלות ספרי הקדש. [8]) לדברים כ"ג י"ב.

[9]) אשער כי כונתו לענן. [10]) לדברים כ"ג כ"ו.

[11]) כונתו על פי ההשערה לענן והקראים. אמנם דבריו אינם ברורים. [12]) לדברים כ"ה ד'.

[13]) זה יביאו הקראים לראיה כי גם לא תבערו אש ביום השבת הוראתו גם קודם השבת. ולמעלה (עמוד 69) ראינו כי כזאת היתה גם דעת ענן. וראה גם הדסי באשכול הכפר א"ב קמ"ה אות פ' (דף נ"ד עמוד ד').

[14]) דברים כ"ד ו'. [15]) ראה למעלה בלקוטים מס' המצות ללוי הלוי (סימן י"א).

[16]) דברים שם. [17]) ראה למעלה בלקוטים מלוי הלוי (סימן י"ב).

[18]) אשכל הכפר א"ב יוד אות ד' וג' (דף י"ג עמוד ג'). במאמר זה לא יזכיר שם ענן בפירוש. אולם ירמז לדבריו כאשר נראה בהערות הבאות [19]). כמו דרכים של, או צ"ל דרכו.

טו. (ולקחתם לכם[1]). אנחנו נאמין בדברי המעתיקים כי לא יכחישו הכתוב וכו'). והצדוקים אמרו[2]) כי מאלה תעשו סוכות. והביאו ראיה מספר עזרא. (ואלה עורי לב הלא יראו כי אין בספר עזרא ערבי נחל ולא פרי עץ כלל וכו').

טז. (והעברת שופר תרועה[3]). יש מחלוקת אם נברא העולם בניסן או בתשרי וכו'). והצדוקים אומרים[4]) שהדת על שנת הלבנה. דע כי אין ללבנה שנה כלל וכו').

יז' (כי אני ה' אלהיכם[5]) וכו'. וטעם להזכיר זה בעבור מספר תבואות אמרו הצדוקים[6]) כי תבואתנו ראיה כי תחלת השנה מניסן (ואין זו ראיה וכו').

יח. (מיין ושכר[7]) וכו'. על דעת המעתיקים ששכר גדול מהתירוש). ואחרים אמרו[8]) שכר ממש. כל דבר שישתכר האדם ממנו.

יט. (ביום השביעי[9]). יש אומרים כי בשבת הקריבו, והיא הוראת שעה. ויש אומרים כי היום הוא שביעי לחנכת המזבח). והמכחישים אמרו[10]) כי לא היה תחלת החנוכה יום ראשון לשבוע. (וזה לא יועיל כי לא יתכן שלא יהיה שבת בין שנים עשר יום).

כ. והיו הדברים האלה[11]). אמרו המכחישים[12]) על עשרת הדברות ועליהם נאמר וכתבתם על מזוזות ביתך. (והאמת כל המצות).

כא. (לטוטפות[13]). אין למלה הזאת ריע במקרא). והמכחישים אמרו[14]) שהוא מגזרת והטף אל דרום. (וזה לא יתכן כי שרש הטף נטף וכו').

כב. (לא תוכל לאכול בשעריך[15]) וכו'. והמכחישים אמרו[16]) כי הם שנים בכורים האחד בכור פטר רחם והשני בכור עדר. (ואין צורך להשיב על הבליהם וכו').

כג. (מקצה שלש שנים[17]). זה מעשר שלישי וכו'). והמכחישים אמרו[18]) כי מצות עשר תעשר הוא המעשר הראשון. וטעם וצרת הכסף בידך עם הלוי ידבר. וכן ובכורות בקרך עם הכהן ידבר. ואין שם מעשר שני רק זה שהוא לשלש שנים.

---

[1]) לויקרא כ"ג מ'. [2]) זו היא דעת ענן כמו שהביא הקרקסאני. [3]) לויקרא כ"ה ט'.

[4]) ידוע כי ענן הלך בזה אחר דעת הצדוקים הקדמונים. וכפי עדות רס"ג אמר ענן אל המלך: דת אחי על חשבון ועבור תקופות ודתי על ראית הירח (ל"ק נספחים עמוד 103).

[5]) לויקרא כ"ה י"ז.

[6]) ידוע כי ענן חלק על הרבנים באמרם שראש השנה הוא בתשרי.

[7]) לבמדבר ו' ג'.

[8]) למעלה (עמוד 21) ראינו כי ענן יפרש כן (מדי דמרוי. דבר המשכר).

[9]) לבמדבר ז' מ"ח. [10]) כפי הנראה כונתו לענן והקראים. [11]) לדברים ו' ו'.

[12]) על כי יפת וכל הקראים הראשונים והאחרונים יאמרו כי זה נאמר דרך משל ומליצה, כמו כתבם על לוח לבך (משלי ג' ג' וז' ג'). לכן אשער כי בעל המאמר הזה הוא ענן.

[13]) לדברים ו' ח'.

[14]) זה נמצא אצל יפת, דוד אלפאסי, עלי בן סלימאן, בעל המבחר ואחרים; אולם נראה כי ענן קדם להם בפירוש זה כי גם הוא חלק על הרבנים בענין תפילין. [15]) לדברים י"ב י"ז.

[16]) ידענו מדברי הקרקסאני (ראה זכרון לראשונים מחברת ה' עמוד ק"ח ולמעלה עמור 128) כי לדעת ענן נמצאו שני בכורים (בכור לאם שהוא בכור פטר ובכור לאב שהוא בכור און). ואולי כונת הראב"ע בבכור עדר הוא לבכור אב.

[17]) לדברים י"ד כ"ח. [18]) אשער כי כונתו לענן והקראים.

ו. (חלבו האליה תמימה[1]). טעמו כאשר היא שהאליה תקרא חלב). ותעו הצדוקים[2]) כאשר אפרש לך בפרשה השנית[3]).

ז. הדוכיפת[4]). אמרו הצדוקים שהיא התרנגולת[5]) (ואלה טפשי עולם כי מי הגיד להם[6]).

ח. (דבר אל אהרן ואל בניו[7]). כי הם השוחטים לישראל. אילו היה כתוב במחנה מותר לשחטו מחוץ למחנה. וזו המצוה תלויה גם בבית המקדש רק בכל מקום שהוא קרוב לירושלים. והקרוב ידענו מדברי קבלה כי אם היה המקום רחוק יזבח ויאכל בשר כי כן כתוב). ורבים אמרו[8]) כי הבשר אסור בגלות. ויפרשו בשר ויין לא בא אל פי בשר דג. (ולא דברו נכונה וכו').

ט. (ערות בת אשת אביך[9]). יש אומרים שהוא אחית האב ואם. ואנחנו ידענו כי השוכב עמה עובר על שני לאוין. ויש אומרים כי זה הפסוק לחזוק). והצדוקים אמרו[10]) שאיננה בת אם. ויפרשו מולדת אביך שגדלה אביך. והטעם שלקח האב אשה והיתה לה בת קטנה. וכן יפרשו על תמר. וראייתם כי לא ימנעני ממך. רק לא היתה מולדת דוד. (ואחר שהמעתיקים אמרו כי בת אשת אב מותרת אין צריך להשיב על הבודאים מלבם וכו').

י. והוא שפחה[11]). אמרו המכחישים כי איננה יהודית[12]). (והנכון על דרך הפשט שהיא הנזכרת בפרשת וכי ימכור איש את בתו לאמה. והיא ישראלית).

יא. ערירים ימותו[13]). אמרו הצדוקים[14]) שהוא כמו ערומים. ופירשו ימותו כמו יומתו. (ולא אמרו אמת וכו').

יב. (לרצונכם ממחרת השבת[15]) וכו'. יש אומרים כי כל לרצונכם פירושו להיות לכם לרצון. בעבור והניף את העומר לפני ה' לרצונכם. וטעמו שתניפו ברצונכם. והטעם שתתנו כבש בן שנתו כדי שתהיו נרצים). והמכחישים אמרו[16]) כי בן שנה איננו כבן שנתו. כי בן שנתו עוד אין לו שנה. ובן שנה שיש לו שנה תמימה. (והנה לא קראו בחנוכת המזבח וכו').

יג. (ולחם וקלי[17]). מחדש והעד כי הפסח יאכלו על מצות ומרורים. לולי הקבלה היה נראה כי ספירת הימים כשנות היובל). והמכחישים אמרו[18]) כי טעם תמימות שלא תעלה במספר השבת הראשונה שיחל ממחרתה.

יד. לחם תנופה[19]) וכו'. ואחר ששחיטת השלמים ביום חג שבועות והוא יום מקרא קודש. הנה מותר לשחוט בכל המועדים הפך דברי הצדוקים[20]).

---

1) לויקרא ג' ט'). 2) כונתו לענן והקראים. 3) ראה וכוחו עם הצדוקי לויקרא ז' כ'.

4) לויקרא י"א י"ט. 5) זו היא דעת ענן. ראה למטה בדברי בעל ס' העושר.

6) ראה למטה כי בס' העושר נמצא טעם ענן כי סמך על מקום אחד בתרגום ותלמוד.

7) לויקרא י"ז ב'. 8) ראה למטה כי היא דעת ענן ובנימין ודניאל אלקומסי.

9) לויקרא י"ח י"א. 10) כפי הנראה היא דעת ענן והבאים אחריו.

11) לויקרא י"ט ב'. 12) ראה למעלה סימן ב'. 13) לויקרא כ' כ'.

14) כפי הנראה היא דעת ענן והקראים. 15) לויקרא כ"ג י"א וי"ב.

16) שערתי כי הם דברי ענן. אך ראיתי אח"כ כי במבחר (לויקרא דף כ' עמוד א') מיחס זה לדוד הנשיא. ושם לא הביאו המחבר והמפרש את דברי הראב"ע. ואמנם יוכל להיות כי דוד לקח מענן.

17) לויקרא כ"ג י"ד. 18) זו היא דעת ענן וההולכים בעקבותיו. 19) לויקרא כ"ג י"ז וי"ח.

20) ראה למעלה (עמוד 71) כי לדעת ענן מותרות ביום טוב רק המלאכות הקלות ולא הכבדות.

12. אצל ר׳ אברהם בן מאיר (ובערבית אבו אסחק אברהים) אבן עזרא בפירושו לתורה.

א. (בגיד הנשה[1]), ידוע כאשר העתיקו קדמונינו ז״ל) ואין בו ספק כי אם לחסרי הדעת[2]) ותולדת[3]) המפרשים שהוא האבר ויפרשו הנשה מגזרת נשים.

ב. (כי תקנה[4]) וכו׳. וקדמונינו אמרו כי עבד עברי הוא ישראל. וככה וכי ימכור איש את בתו לאמה. רק וכי יכה את שן עבדו הוא כנעני. וככה וכי יכה איש עבדו. וככה ואם עבד יגח השור. והנה אמרו כי ונמכר בגנבתו הוא ישראל). והחולקים עליהם אמרו[5]) כי עבד עברי אינו ישראל. רק הוא ממשפחת אברהם. וככה הבת וכל העבדים הנזכרים אחר כן דרך אחד לכל. וראייתם דבר האשה וילדיה. כי אמרו כי המשפחה תלויה באב. ועוד ועבדו לעולם כי הם אומרים כל ימיו. והיה עליהם קשה שיהיה ישראל נרצע. (ועתה נחפש המלה כמשמעם. אם עבד עברי אינו ישראלי וכו׳).

ג. (אך אם יום[6]). הנה יוקם שהוא מהבנין שלא נקרא שם פועלו. הוא כמו ינקם שהוא מבנין נפעל). והמינים אמרו[7]) כי פירוש נקם ינקם. נקמה גדולה ליסר אותו. ואם יעמוד יום אחד תהיה הנקמה פחותה. ואם יומים לא יוקם כלל. וראייתם שלא מצאנו במיתות בית דין מלת נקמה. ואמרו כי חרב נוקמת אינה ראיה גמורה שהוא הריגה. ועוד אחר שאמר הכתוב יום מה צורך לומר יומים. וכל זה היה קשה עליהם שיהרג האדון בעבור מת העבד. (והנה אשיב עליהם וכו׳).

ד. (ראשית בכורי[8]). זהו ואם תקריב מנחת בכורים וכו׳. אמרו חסרי הדעת[9]) כי גדי מגזרת מגד. (ולא יתכן כי מ״ם מגד שרש. והעד הנאמן עם פרי מגדים. כי ככה לא ימצא בלשון הקדש. ועוד מה טעם לא תבשל. ואין כח ביד האדם לבשל המגד. וכתוב וממגד תבואת שמש. מה טעם לומר בחלב. ואנה מצאנו כלשון הזה. ועוד מה טעם אמו. ואנה נקרא העץ אם המגד). וכל זה חשבו בעבור שמצאנו זאת המצוה עם ראשית בכורי אדמתך[10]). (והנה גם הוא במקום אחר עם הבשר וכו׳).

ה. (וטעם בחריש ובקציר[11]) שהם עיקר חיי האדם). אמר ענן. ימחה שמו כענן[12]). כי זה על משכב האשה[13]). (והלא תכסהו בושה וכו׳).

---

[1]) לבראשית ל״ב ל״ג. [2]) כונתו לענן וההולכים אחריו. [3]) נראה דצ״ל וטעות או וטעו.

[4]) לשמות כ״א ב׳. [5]) כונתו לענן והקראים. [6]) לשמות כ״א כ״א.

[7]) כונתו לענן והקראים. ובאיזה נוסחאות כתוב: והכותים אמרו.

[8]) לשמות כ״ג י״ט. [9]) כונתו לענן ובני מקרא.

[10]) כבר ידענו כי שיטת ענן היתה גם לדרוש סמוכין. וראה בהערות בסוף המחברת.

[11]) לשמות ל״ד כ״א.

[12]) אין אנו אחראין לדברי הקללות והחרוף. ועל הרוב נאמרו דברים כאלה לתשובה אל החרופים והקללות של הקראים הקדמונים (החכמים סהל בן מצליח. סלמון בן ירוחם. יפת הלוי ואחרים) על חכמי הרבנים. וכן היו דרכי הוכוח בימים קדמונים בכלל.

[13]) וכבר ראינו למעלה (עמוד 4) כי באמת הוכיח ענן מן הכתוב כי משכב האשה נקרא חרישה.

10. אצל ר׳ יהודה בן בלעם (ובערבית שמו אבו זכריא יחיי אבן בלעם).

איש אחד [1]) המתפאר בתבונתו [2]) חשב כי בפסוק זה (לבלתי הביא משא) תשובה למינים הכופרים בקבלה (תורה שבעל פה) [3]) וכו׳. אמר: לא ימלט הדבר שזה הענין (אסור הטלטול בשבת) היה בקבלה אצל העם מזמן משה וכו׳. (אולם לא הרגיש האומר שזה האסור נכלל בדברי ה׳ יתעלה שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי. ומי שלא הותרה לו היציאה [4]) אין הוספה בזה שנאמר לו: לא תוציא דבר ממקומך [5]).

11. אצל ר׳ משה בן יעקב (ובערבית אבו הרון מוסי) אבן עזרא בחבורו כתאב אלמחאצרה ובמחברתו ערוגת הבשם (ובערבית: מקאלה אלחדיקה).

א. בחבורו כתאב אלמחאצרה ואלמדאכרה [6]).
ודע כי בזמן קדום טעו האנשים בענין ההיקש (אלקיאס). ומזה נולדו ספיקות גרועים במצות התורה ונכשלו בזה ענן המין וסיעתו. כי הם חשבו שנוכל לדמות מצות התורה זו לזו על ידי ההיקש [7]). ואמרו כי גם התורה עצמה השתמשה כבר בהיקש. (וכבר השיב עליהם רב סעדיה גאון ברבים מחבוריו וכו׳).

ב. בחבורו ערוגת הבשם [8]).
(ואמנם דעותיהם [9]) בעבודה ומרי הן דעות חלושות וסותרות זו את זו כמו שהם מחולקים בדעותיהם ברוב המצות) מפני שאחזו בדברי מורם ענן שאמר: חפשו באוריתא ואל תשענו על דעתי [10]).

---

[1]) מפירוש בן בלעם לנביאים (כ״י דפה אסיפה שניה № 20). והמקום הזה (לירמיה י״ז כ״א) הבאתי בערבית ובתרגום עברי בחדשים גם ישנים 7 № I (עמוד 20—19).

[2]) כונתו לפי השערתי היא לר׳ משה בן גקטילה.

[3]) מן האמור למטה נראה כי כונתו לענן ותלמידו.

[4]) ידוע הוא כי ענן אסר היציאה מביתו בשבת כי לא קבל דעת הרבנים כי אל יצא הוא בהוראת אל יוציא.

[5]) ולדעת ענן (כפי עדות הקרקסאני שהבאתי למעלה) האסור לשאת משא הוא רק על כתפיו ובתוך הבית.

[6]) כונתו להקראים. ראה חדשים גם ישנים 7 № I, עמוד 33.

[7]) תרגום המקום הזה בעברית הדפסתי בחדשים גם ישנים 7 № I (עמוד 31—30).

[8]) תרגום המקום הזה נדפס בחדשים גם ישנים (שם עמוד 33).

[9]) בחלקים מספר המצות לענן שנדפסו למעלה ראינו כי ישתמש לרוב במדת ההיקש.

[10]) שם הגדתי השערתי כי הרמב״ע ראה זה המאמר בפירוש החכם יפת הלוי לזכריה כאשר הבאתי למעלה (עמוד 132).

אמר ומלק את ראשו ממול ערפו. ולא נפל[1]) חילוף בין הרבנים ובין הענניםֿ כי המליקה הנזכרה בב׳ העופות האלה היא בערפם. ואין חילוף ביניהם כי אם אשר זכר הכתוב בעולה ומלק את ראשו והקטירו. אשר הוא מורה כי ינתק הראש בזאת המליקה. ואשר זכר אותו בחטאת עוף ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל).

ב. (ואדונינו[2]) הנשיא[3]) פתר כן כי הנפל אם יש בו צורת אדם ואין ידוע בין זכרות ונקבות מטמא לנוגע בו ז׳ ימים. וכל הבא אל האהל יטמא שבעת ימים. והאשה נטמאה פ׳ ימים כי לא נודע בין זכרות ובין נקבות. ואולי היה נקבה ועל ספק נעשה מצוה חמורה. כי יש מ׳ ימים בתוך פ׳ ואין פ׳ בתוך מ׳. ואם ידוע בין זכרות ונקבות על הזכר מ׳ ועל הנקבה פ׳. ואם אין בו צורת אדם הוא כמו דם. והביא על זה ראיות כי האשה המתעברת עד שתהיה בילד שבבטנה עליו צורת אדם לא נקרא אדם שנאמר הלא כחלב[4]) תתיכני וכגבינה תקפיאני. אחרי כן עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני. אחרי כן חיים וחסד עשית עמדי. למען תדע כי קודם הזרע יתהוו הדמים של אשה ותקפא כגבינה ואין לו צורה ולא נשמה).

ג. לכן פיומי[5]) אמר חייב על ישראל להנזר מאכילת בשר בקר וצאן[6]) עד עת הקיבוץ ישובו הכהנים על עבודתם והלויים על משמרותם ויטהרו את הארץ מן הגלולים כמו שכת׳ בעבר אבד האבדון. ועוד כת׳ בגר[7]) בנבואת ישעיה שבעת בואם אל הארץ יטהרו אל[8]) אדמתם ככתו׳ לכן בזאת יכפר עון יעקב וזה כל פרי הסיר חטאתו. ואמר יבואו שמה והסירו את כל שקוציהם ואת כל תועבותיהם. שיקוציה של בני עשו תועבותיה של בני ישמעאל. ואחרי עשותם כן אז יוכלו לאכול בקר וצאן ככתו׳ ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב יי׳ על דגן וגומ׳. להודיע שעל נזורי הגולה שנמנעו מאכילת בקר וצאן דיבר הדבר הזה).

[ואיזה מקומות מספרי פ״פ בערבית יבואו בפרקים הבאים].

---

[1]) המאמר הזה נמצא אצל פינסקר מהעתקת פירקאוויין (שם עמוד 73) שלא במקומו הראוי.

[2]) שם פרשת תזריע דף 193 עמוד ב׳ בכ״י. וראש המאמר הדפים פירקאוויץ אצל פינסקער עמוד 74).

[3]) גם פה הוסיף פירקאוויץ את השם ענן (ל״ק שם עמוד 74). וגם כאן הדבר מוטל בספק אם מענן המאמר. אף כי פה קרא אותו המחבר אדונינו הנה נמצא בס׳ העושר (ל״ק עמוד 86): ואדוננו דוד הנשיא בן בעז. ואמת הוא כי דומה לזה בחלק הוא מאמר ענן למעלה (עמוד 3—62). אולם יוכל להיות כי דוד בן בעז לקח דברי אבי אבי זקנו והוסיף עליהם.

[4]) איוב י׳ י׳. וככ״י בטעות בחלב.

[5]) שם פרשת אחרי מות דף 252 עמוד א׳ בכ״י. וקצור ממאמר זה הדפים פירקאוויץ אצל פינסקער שם בשנוים קלים.

[6]) כבר נודע כי ענן אסר אכילת בשר חוץ לארץ ובגלות. והלכו אחריו בזה בנימין ודניאל קומסי כאשר נראה בפרקים הבאים. ולעמת זה בספק גדול הוא אם באמת אסר רס״ג אכילת הבשר אף כי בפי׳ דניאל המיוחס אליו נמצא כזה (וזה שלא כדעת פינסקער שם עמוד 74 הערה 2). לכן נראה כי תחת פיומי (ככ״י פימי ואות ו׳ נוסף מעל השורה) צ״ל ענן. ובעבור זה הבאתי פה את המאמר הזה. וראה עוד למטה בדברי הדסי ובעל ס׳ העושר ובהערות בסוף המחברת. [7]) אולי בגר טעות המעתיק תחת בעת׳ (בעתיד) מקביל למלת בעבר שלפני זה.

[8]) צ״ל את במקום אל.

הורה[1]) על ב׳ דברים. הא׳ כריתת העולה הזאת ונתיקתו בזאת המליקה כאשר אמרתי לפני זה[2]). והב׳ כי זאת המליקה לזה העוף הוא כמו השחיטה לעולת בהמה. והיא יציאת רוח כמו השחיטה יציאת רוח הבהמה. יורו על זה ב׳ דברים. הא׳ כי כל קרבן אשר הזכיר מה יעשה בדמו יזכור תחלה יציאת רוחו אשר יצא בה דמו. אחרי כן יזכיר מה יעשה בדמו. וכאשר אמר ושחט את בן הבקר לפני יי׳ והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם. ואמר ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני יי׳ וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו. וכן אמר גם בג׳ חלקים של שלמים ובחטאת כהן משיח. וחטאת עדה. וחטאת נשיא. ועם הארץ. והורו אלה הדברים ודומיהם כי זה שאמר ומלק את ראשו. והקטיר המזבחה ונמצא דמו. ואשר אמר ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל והזה מדם החטאת על קיר המזבח. הם יציאת הרוח אשר בה יצא דם אלה שני העופות. והם כמו השחיטה נזכרה בבהמה. והב׳ כי כל קרבן אשר ביאר סיפור הקרבתם. לא יעזב זכר יציאת רוח מלהזכירה. וזה יורה כי אלה ב׳ העופות נזכרה יציאת נשמתם. כי ביאר סיפור הקרבתם ואיננה בלתי אשר הזכיר בהם ומלק את ראשו רק שם יציאת נשמת העוף שהוא עולה שלא נאכל. שתהיה נתיקת ראשו שימלוק ויכרות מן הצואר ויקטיר על המזבח. וזה ישפוט[3]) שתהיה המליקה נופלת בין הראש ובין הצואר ויקטיר על המזבח. וזה ישפוט שתהיה המליקה[4]) ולא ימצא דבר ממנו בצואר. וזה יהיה לשם[5]) הסכין המאכלת בהפרדה אשר ביניהם. ויתחיל ממנו שיכרות עד אשר ישיג אל עור הגרון וינתחהו. וכן תהיה גם מליקת חטאת עוף. אך ראשו לא ינתק. כי לא יוקטר על המזבח. ולמען כי זאת החטאת היא נאכלת. וביאר בה כי לא יוקטר על המזבח. ולמען כי זאת החטאת היא נאכלת[6]) וביאר בה כי המקום אשר תפול בו זאת המליקה הוא מול העורף. כאשר אמר ומלק את ראשו ממול ערפו. אמר ממול ערפו ולא אמר מערפו להורות כי המליקה לא תעשה בעורף כי אם למולו. ואשר יהיה מול הדבר הוא זולת הדבר. והוא כאשר אמרתי ההפרד אשר בין הראש ובין העורף. והוא כי הכהן כאשר ימצא זה העורף להמליקו יהיה ראשו מול קצה הצואר אשר הוא קצה עורף עוף. וכאשר יעשה המליקה בהפרדה אשר ביניהם היא בהפרדת[7]) אשר מול העורף. והוא אשר

בכ״י. ולדעתי בספק גדול הוא אם כונתו לענן. ויותר נראה שכונתו להנשיא דוד בן בעז שגם הדסי ובעל ס׳ העושר קוראים אותו הנשיא סתם. ובכל זאת לא נמנעתי להביא את המאמר הזה אשר פירקאוויץ ופינסקר הדפיסוהו בשם ענן. גם בסופו נזכרו הענני״ם. ואם נאמר שהנשיא הוא ענן נצטרך להוסיף עוד מקומות אחרים שנזכר בו הנשיא (כן למשל בפרשת שמיני בכ״י דף 178, 179).

1) נראה דצ״ל הורה וכן נדפס בל״ק שם. ואמנם יוכל להיות כי הודה על דרך שישתמשו מחברי הקראים במלה תודה ותודות. אולם בכל המאמר הזה השתמש לפעמים במלות הורה, יורה, מורה.

2) המלות הארבע האחרונות הן כנראה מדברי ישועה עצמו.

3) מכאן ואילך הוא כפי הנראה דברי ישועה המחבר.

4) אולי תחסר פה המלה בראש. 5) נראה דצ״ל לשום (להניח).

6) אולי הוכפלו הדברים האלה מטעות הסופר. 7) נראה דצ״ל בהפרדה

8. אצל החכם יוסף בן אברהם הרואה (ובערבית שמו אבו יעקוב יוסף אלבציר) בספר המצות שלו הנקרא כתאב אלאסתבצאר יחלקים מספרו זה נתרגמו לעברית (כפי הנראה על ידי המעתיק טוביה העובד[1]).

(בדיני שבת, ראש פרק שלישי) ג'. ההכנה. דע כי מורי אלופי ענן ראש הגולה נשיא ישראל נב"ע ומורי ומלמדי בנימין בן משה האונדי[2]) ז"ל אמרו בהכנה אשר בארו מורי יוסף[3]) הקרקסאני בעל כתב אלנואר[4]) יע' האורים נ"ע כי בנימין בן משה האונדי נשא לקט הפרי בזולת מקום מושבת [פה מקום חלק]. וביאר לנו בחוש דבריו והוא ימצא רחמים התיר אשר לא יהיה מוכן וכו'[5]). (ולקוטים אחרים אודות ענן מספרי הרואה בערבית יבואו בפרקים הבאים).

9. אצל החכם ישועה בן יהודה (ובערבית שמו אבו אלפרג פרקאן אבן אסד, ובר"ת בקצור פ"פ[6]).

א. (ואמר[7]) הנשיא[8]) כי זה שאמר ומלק את ראשו והקטיר המזבחה

---

[1]) כ"י גוזלוו № 6 מכיל: ראיית הירח, האביב, העומר, מחרת השבת, ודיני שבת להרואה שאלות אבו יעקב. תשובות משה מצורודי. ענין תפלה ליפת (מיוחס לו בטעות כי המאמר לקוח מס' המצות לבנו לוי הלוי מלה במלה. ופינסקער אף כי הרגיש בדבר בכל זאת הוא מסתפק בזה בלי כל יסוד, ראה אצלו נספחים עמוד 89—88). מאמר באלהיות בלי שם המחבר. ובסופו יוד עקרים להחכם יוסף קלעי.

[2]) קריאה מוטעת תחת הנהאונדי כידוע.

[3]) צ"ל אבו יוסף כאשר הוכחתי כמה פעמים. [4]) צ"ל כתאב אלאנואר.

[5]) נראה ברור כי נשמטו פה דברי ענן או בטעות מעתיק הכ"י. או כי המחבר סמך עצמו על דברי קרקסאני ולא הביא כלל דברי ענן פה. ודברי ענן עצמו בענין הכנה הבאתי למעלה בפרק שני (עמוד 70).

[6]) מספרו על העריות הנקרא בתרגומו העברי מטוביה המעתיק בשם ספר הישר. ומפירושו הארוך לתורה הבאתי למעלה בפרק שני.

[7]) הלקוטים האלה לקוחים מפירוש שמות ויקרא בתרגום עברי שנתקצר מן הערבי אשר הועתק כפי הנראה גם כן מטוביה העובד (כי נמצאו בו לרוב מלות יוניות וערביות) כ"י באוצר ספרי המלכות דפה 588 № מאסיפה ראשונה. ופירקאוויץ מיחסו בלי כל ראיה והוכחה לישועה (או ישוע) בן עלי. לקוטי קדמוניות לפינסקר בנספחים (עמוד 71). וראה עוד הערתו בבקרת לתולדות הקראים מגאטלאבער עמוד 185. (ושם יאמר: „כמו שהוכחתי במקום אחר". ועד עתה לא נודע איה איפוא הוכיח זה ואם בכלל באפשרי הוא להוכיח דבר כזה). ופינסקר שם (עמוד 80—78) השתדל להוכיח בראיות נכוחות למבין כי ישועה בן עלי לא היה ולא נברא ובטעות יחסו לו האחרונים ממחברי הקראים חבורים אחדים שמחברם האמתי הוא החכם הנודע ישועה בן יהודה או פ"פ. וכן היא גם דעת רמש"ש ברשימת כ"י ליידען ודעתי. ועל כל פנים על האומרים כי ישוע בן עלי היה ונברא ולא משל היה להביא ראיה ברורה לזה. ושם בלקוטי קדמוניות (עמוד 76—71) הביא פירקאוויץ לקוטים אחדים מכ"י זה. אך הלקוטים האלה נעתקו שלא בדיוק ולסירוגין ומקוטעין. והמאמר הזה נמצא בכ"י בדף 146.

בהעתקת פירקאוויץ בלקוטי קדמוניות (שם עמוד 73) נוסף שם ענן שאינו נמצא

מקצת החכמי׳ כי אמר לא יחבול הוא ישוב אל אמרו כי יקח איש אשה חדשה. ודע כי אין אופן לזכור מלת רחים ורכב אחר זה הדבור אם היה החפץ במלת רחים ורכב על הגלוי ועל משמעו. וכי יהיה זה כן נתחייב שתהיה צדייתו אל מע׳ מוסגל. והוא כי הוציא אותו בכנוי עליו. והוא כי נאמר כי מנע אותו למנוע נפשו אחרי זה הזמן מן אשתו. וכן גם היא לא תוכל למנוע אותו. והושם לא יחבול על האיש ועל האשה. והחפץ בו הרחים היא האשה והרכב הוא האיש[1]. ומע׳ החבילה הוא שלא ימנע א׳ מהם את חבירו לבלתי הגיע אל תאותו. ואמר כי נפש הוא חובל. ירמוז אל התאוה אשר שם יי׳ ית״ש בהם מן אל תתנני בנפש צרי. ואכלת ענבים כנפשך שבעך. והיא התאוה שהיא מורכבה בהם. וזה הוא חוב עליהם בכל העתים שנ׳ דדיה ירווך בכל עת וג׳. והביאו עדות על זה אשר אמ׳ איוב תטחן לאחר אשתי מש׳ כי אמ׳ אחריו ועליה יכרעון אחרים. (ואין זה פתרון קרוב עמי וכו׳).

יב. (ואמ׳ כי נפש[2]) הוא חובל וכו׳). ומקצת האנשים שם מע׳ כי הוא אסר בו שלא יגש האדם אל אשתו ההרה[3]). ושם מע׳ כי נפש הוא חובל כי הוא ישחית הבן. וזה מלת חובל יוקח מן מחבלים כרמים. (וגם זה רחוק וכו׳).

7. אצל הגאון רב שמואל בן הפני בפירוש התורה בערבית[4].

וחייב ענן[5]) הוצאת המעשר מן הזהב ומן הכסף והברזל והנחושת. אמר מפני שהם יוצאים מן הארץ. (והוסיף להכביד על האנשים באמרו דבר שלא נודע מה הכריחו לזה. והיה לו להשתמר ממנו).

[1]) ראה למטה בדברי הראב״ע (סימן ל׳). ולפלא כי גם בפירוש בעל הטורים נמצא דומה לזה הבאור (לא יחבול אשתו בתשמיש המטה). [2]) גם כן עפ״י כ״י דפה.

[3]) ראה למעלה (עמ׳ד 130, 60) ולמטה בדברי הראב״ע (סימן ל״א) ובפרקים הבאים בדברי ר׳ יונה ן׳ גנאח. [4]) מכ״י דפה באסיפה שניה.

[5]) גוף המאמר בערבית עם תרגומו לעברית הדפסתי במחברת ג׳ מזכרון לראשונים עמוד 44, הערה 119). וראה למעלה בלקוטים מפירוש התורה לקרקסאני (סימן ד׳)

כלים לא יתם לעשות עמהם מעשה[1]). מש׳ כי לא נשתלמו כמ׳ החרב החדשה אש׳ לא הוחדה עד עתה. וכמ׳ הבגד התפור אש׳ לא נפתח פי ראשו ולא נעשו לו לולאות וקרסים. אמרו כי אלה וכיוצא בהם לא יקבל טומאה, והם הנעלים אשר לא ישחרו אותם וכיוצא בהם. (ומקצ׳ אמ׳ כי הם יקבלו טומאה וכו׳).

ו. (הדבור במי יעבור[2]) עליו היום השמיני לדוחק היש לו עת ידוע להמול אותו בו אם לא). מקצת האנשים שם לו עת ידוע. והקיש אותו על מעשה יהושע ע״ה[3]). (ואינו תמים וכו׳).

ז. ודע כי מקצת[4]) החכמים אמ׳ כי המילה לא תהיה אלא במספרים בלבד משום כי אמרו עשה לך חרבות צורים[5]). (ואינו תמים וכו׳).

ח. (אמרו מקצת החכמים[6]) אשר לא יחייב התורה על הגוים. כי התורות לא תתחייב אלא אחר ביאתם וכו׳ וכו׳, ואשר אמרו כי אילו נתחייב זה היה מן החוב להיותו מעת שברא הקב״ה העולם מזמן אדם הראשון והיה יהיו התורות מיוחשים אליו על שמו לבד חוץ מן השליח משה ז״ל). התשובה נאמר לו אנחנו כי התורות קדמוניות כאשר אמ׳ הע נ נ י ם והם אשר על דת ע נ ן יר״א. (ועוד לא ימנע כי אם בא תורה היתה על כל בני אדם המצווים[7]) אלא אשר יבא עליו ראיה להסגילו. כמו התורות אשר על הכהנים וזולתם וכיוצא בזה).

ט. (ויאמרו אחרים[8]) כי אני לא אראה טומאתם במע׳ (במענה) כי לא אטמא ממנו וכו׳. וזה יוליך כי אם יצא אחד מן דת יש׳ כי לא נטמא ממנו בטומאה כל עקר). וכן יתחייב עליהם שלא יטמאו מן יש׳ אשר הם על דעת ע נ ן יר״א. מפני כי הם ממרים בטומאת מת[9]) וכיוצא בזה הדבר.

י. ודע כי מקצת החכמים[10]) עשה זה הפוך בערוות. והוא כי זו הזהרה באה לזכר לקח אותו בנקבה. וכן אי זו הזהרה באה לנקבה יהפוך אותה בזכר. והוא כי יאמ׳ הקב״ה אמר לזכר לא תגלה ערות אביך יתחייב כמוהו על בתו שלא תשכב עם אביה. ויאסר מזה הבת על אביה ואם היה שם מקום אחר תאסר ממנו. ואמר כי מפני אשר הזהיר הזכר שלא לשכב עם אמו היה כמוהו אסור על האשה לשכב עם בעל אמה[11]). וכיוצא בזה הרבה בערוות.

יא. ואמר לא יחבול[12]) רחים ורכב. דע כי לא אמר לא יחבול איש רחים כאשר אמר לא יקח איש את אשת אביו. ולא נדע כמוהו במצוות. ועל כן אמר

---

[1]) ראה גוף דברי ענן למעלה (עמוד 51,58). והמחבר הזה הרחיב הדברים בדוגמאות. ועוד דבר מענין הזה למטה בספרו.

[2]) גם כן מכ״י דפה.

[3]) כונתו לענן. ראה גוף דבריו למעלה (עמוד 82). ושם נמצאת ההוכחה מיהושע.

[4]) על פי כ״י דפה.

[5]) הם דברי ענן. ראה למעלה (עמוד 83).

[6]) על פי כ״י דפה. [7]) אולי צ״ל ה מ צ ו א י ם (הנמצאים). [8]) גם זה מכ״י דפה.

[9]) ראה למעלה בדברי הקרקסאני (עמוד 130). [10]) גם זה מכ״י דפה.

[11]) כבר ראינו למעלה בדיני עריות לענן כי לפי דעתו כל הנאסר בזכרים נמצא הדומה לו בנשים. וכן כל הנאסר בנקבות נמצא הדומה לו באנשים.

[12]) גם זה על פי כ״י דפה.

ב. וכבר הקיש[1]) מקצת החכמים על זה לכרות (בשבת) הפרי בסכין ולשבר האגוזים והשקדים וזולתם במעצד ובאבן[2]). (ומקצתם מנע מזה והוא משתבש עמי והטוב להשתמר).

ג. הדבור במצה[3]) (לא יעשה המצות מן שאר הזרעונים אלא מן הקמח אשר מן החטה). ואולם מקצת החכמים אמ׳ כי הוא מן השעורים בלבד שנ׳ לחם עוני[4]). והעוני יפתור אותו מן רש. ומאכל הרש עמו[5]) לחם שעורים. (וזה רחוק).

ד. (ויש באלה הצומות[6]) חלוף. מהם בין הרבנין והקראין. ומהם בין הקראים ובין הענניים. והם אשר על דרך ענן ירחמם אל. ומהם בין הקראים מקצתם במקצתם[7]) וכו׳).

הדבור באשר יצומו אותו כל קהל מן ישראל. דע כי הקדמונים יראו לצום שבעים יום[8]). תחלתם יום י״ג מן החדש הראשון ואחריתם יום כ״ג מן החדש השלישי אשר בתחלתם כתב הספרים בו להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים וגו׳. ואחריתם כתב מרדכי[9]) בהם בהפוכו. ובהם היו ישראל יצומו ויבכו ושק ואפר ואבל גדול שנ׳ ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך וגו׳. ואמ׳ באחריתם וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום. על טענתם. ויראו[10]) לצום ימי הפורים[11]) שנ׳ לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי וגו׳. ועמהם[12]) כי שני הימים בתחלה שמו אותם ימי משתה ושמחה ושבו ושמו אותם צומות וזעקה[13]). (וזה ירחק מן אופנים[14]) וכו׳).

ה. (ודע כי אמ׳ כלי[15]) אשר יעשה מלאכה בהם ולא אמ׳ כלי ושקט. ולא אמר כל אש׳ יעשה מלאכה בהם. אבל זכר שתי מלות). ונתחלפו החכמים מקצתם יראה כי אש׳ אמ׳ הכת׳ כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם. כי יש

---

[1]) זה לקחתי מכ״י דפה. ובכ״י גוזלוו לא התבוננתי אל המקום הזה.

[2]) אשער כי כונת לוי הלוי לענן מפאת כי דבריו דומים אל המובא למעלה (עמוד 2--71) מגוף דברי ענן.

[3]) גם זה מכ״י דפה. [4]) כבר ראינו למעלה בדברי הקרקסאני שזה דעת ענן.

[5]) עמו. תרגום המלה הערבית ענדה שהוראתה במקום הזה: לפי דעתו, וכן למעלה בסמוך עמי בהוראת לדעתי.

[6]) גם זה מכ״י דפה וגוזלוו. [7]) בכ״י גוזלוו: קצתם בקצתם.

[8]) כבר ידענו כי צום שבעים יום הוא מדעת ענן ראה למעלה (עמוד 40). ולזה היתה כונת לוי באמרו למעלה: אשר על דרך ענן.

[9]) בכ״י גוזלוו מרדכי חסר:

[10]) אולי צ״ל: על טענתם יראו. או המלות על טענתם נמשכות למעלה אל צום שבעים יום.

[11]) הצום בימי הפורים הוא גם כן לפי דעת ענן. ראה למעלה (עמוד 130) בדברי הקרקסאני.

[12]) הוא תרגום המלה הערבית וענדהם שהוראתה פה היא: ולפי דעתם כאשר העירותי למעלה.

[13]) בכ״י גוזלוו: וזעקתם. [14]) בכ״י ג׳ מאופנים.

[15]) על פי כ״י דפה בלבד

5. אצל החכם יפת בן עלי (ובערבית אבו עלי הסן) הלוי בפירושיו לתנ"ך.

א. בפירושו לתורה הביא דברי ענן מספר המצות ומאלפדלכה בדיני עריות בלשונו וזולת זה. (ראה למעלה בפרק שני ובפרקים הבאים).

ב. בפירושו לזכריה בתרגומו העברי[1]).
כמו שעשה ר' ענן נב"ע (נשמתו בגן עדן) אשר אמר חפישו[2]) באורייתא שפיר [ואל תשענו על דעתי][3]).

6. אצל החכם לוי בן יפת הלוי (ובערבית אבו האשם? ואבו סעיד) בספר המצות שלו[4]).

א. הדבור במילה בשבת. קצתם[5]) הסמיך על קבוץ האומה וטען כי ראש גליות ישראל (ענן) יר"א[6]) היה ימול בעת אשר המעשים בו אסורים[7]), והוא במוצאי שבת אחר ביאת השמש. והיה יעשה[8]) זה בעבור להיות הרפואה בחול. ואמר[9]) אין פרק בין שימול אותו בעת ההיא אל אשר ימול אותו קודם העת ההיא מפני כי המעשים אסורים ביום השבת כלו וכי תתחייב המילה תתחייב הרפואה מפני שבו ספק נפשות. וזה הדבור על ראש הגלות והוא ענן יר"א. (ולא אדע מה היה חפצו בו. ויעבור כי הוא היה יראה[10]) כי אחר בוא השמש יהיה כמו מגרש אשר מעלתו פחות. או מפני כי העת ההוא נחשב מב' הימים[11]) ויכשר לעשות החובות לא המותרות. ויהיה זה כמו פסח יהושע אשר עשה אותו אחר ביאת השמש יום שבת).

[1]) כפי שהביא דוקעס מכ"י ליידען במחברתו ליטעראטורהיסטארישע מיטטהיילונגען (בייטראגע מעוואלד ודוקעס מחברת שניה. שטוטטגארט 1844, עמוד 26 הערה 1). והמאמר הזה לקוח על פי ההשערה מהקדמת ספר המצות לענן.

[2]) בגוף הערבי מיפת לפי הכ"י דפה (וכן אצל ר' משה בן עזרא במקאלה אלחדיקה או ערוגת הבשם, ראה למטה) הנוסח חפשו.

[3]) הנוסף בשני חצאי רבוע הוא לפי גוף הערבי מיפת וחבורו של ר"מ בן עזרא. ראה מחברתי חדשים גם ישנים I נומר 7 עמוד 33 ולמטה (עמוד 139).

[4]) קצת מן הלקוטים האלה נדפסו בלקוטי קדמוניות לפינסקער נספחים עמוד 92—90. והבאתי השאר מכ"י הנמצאים בפה (613 № מאסיפה א') ובגוזלוו היא יעופטוריא 7 №. והספר הזה נתחבר בערבית ומתורגם עברית כפי הנראה על ידי המעתיק טוביה העובד או תלמידו.

[5]) בכ"י גוזלוו הנוסח: ומקצתם. [6]) בכ"י גוזלוו: ירחמהו אל.

[7]) כן גם בכ"י דפה וגוזלוו. אולם ברור הוא כי תחסר פה המלה אינם (אינם אסורים). ונוכל להוכיח זה ממשמעות הענין ומדברי ענן המובאים למעלה בפרק שני (עמוד 77).

[8]) בכ"י גוזלוו עושה. אולם סגנון כתיבת המעתיקים הקראים הוא היה יעשה (לפי הערבי כאן יפעל). [9]) מכאן ולהלאה חסר אצל פינסקער שם. ואביאו מכ"י דפה וגוזלוו.

[10]) בכ"י גוזלוו חסר כי הוא היה יראה.

[11]) מזה נראה כי לוי הלוי לא ראה את גוף ס' המצות לענן כי שם נאמר מפורש כהשערתו בספק שבין השמשות נחשב לשני ימים. ראה למעלה בפרק שני (עמוד 77).

והתיר לנדה להשליך אל הקדרה זרעים ולהבעיר האש תחתה [1].
ולא התיר לטהור..... אם דעתו שונה מדעתו במצוה אחת [2].
ואמר כי חלק מדיני טומאה אינו חל אלא על בן עשרים שנה. וחלק אחר חל על בן חמש שנים [3].
ולדעתו אם מת ולד הבהמה הטהורה קודם שיהיה לו שמנה ימים אינו מטמא [4].

ג. אולם ענן [5]) אמר בזה מה שספרנו ממנו בראש החבור [6]). והוא מה שלקח מן חזנות ינאי. כי דבר אחד משניהם [7]) הוא מי שאמו נתעברה אצל הגוים וילדתו אצלך (אצל ישראל).

ד. בפירוש התורה שלו הנקרא כתאב אלריאץ ואלחדאיק לפסוק וכל מעשר הארץ (ויקרא כ"ז ל"ב).
יש שחשבו [8]) כי הכתוב וכל מעשר הארץ יחייב הוצאת המעשר מכל מה שתוציא האדמה. וגם מן המתכיות כזהב וכסף וכדומה. (ולדעתנו אין הדבר בזה וכו').

4. אצל דונש בן לברט בתשובותיו על מנחם בן סרוק [9].

ומלק. (ופתרת ומלק את ראשו ענין שחיטה הוא. אך שחיטת העוף) והענין הרע הזה הוא ענין ראש המינים ענן המחליק על תלמידי רבנן ועל החכמים הראשונים והפותרים הקדמונים אשר ראו עבדת המקדש בעולות וזבחים [10]). ואמרו כי המליקה היא מלאכת (מלאכה) זולתי השחיטה (ומלאכתה לחתוך השדרה והמפרקת ביד ולא בסכין).

[1]) ראה למטה בפרקים הבאים.
[2]) לא אבין הוראת המלות: אלורע (אלודע?) אלדין בגוף הערבי.
[3]) ראה למעלה (עמוד 61). [4]) גם זה שם (עמוד 58).
[5]) שם מאמר י"ב (?) פרק ל"ט. זכרון לראשונים ה' (עמוד ק"ח).
[6]) ראה למעלה סימן א'.
[7]) כפי הנראה כונתו: אחד משני הדברים שלקח ענן מפיוטי ינאי.
[8]) הגוף הערבי והתרגום העברי ממאמר זה הדפסתי בזכרון לראשונים מחברת ג' (עמוד 44 הערה 119). וראה למטה בדברי ר"ש בן חפני שהעיד כי זו היא דעת ענן. ואם כן אליו כונת הקרקסאני פה.
[9]) תשובות דונש בן לברט, לונדון 1855, עמוד 75. וראה שם הכרעת רבנו יעקב תם.
[10]) ראה למטה בדברי ישועה בן יהודה כי רס"ג אמר כזאת וכפי ההשערה ממנו לקח דונש.

ואמר כי הוראת הכתוב וכי ירוק הזב בטהור [1] הוא להוציא את האשה.
ולכן אם ירוק הזב באשה טהורה אינה טמאה [2].

וחייב לצום שבעים יום מן שלשה עשר לחדש ניסן עד שלשה ועשרים לחדש סיון [3].

וחייב לצום את יום השביעי מכל חדש [4].

וחייב לצום בשני ימי המגילה (בפורים) [5].

ואסר לשמש מטתו ביום [6].

ואסר תשמיש המטה יותר מפעם אחת בלילה ויום (בכ"ד שעות) [7].

ואסר לבוא על אשה הרה אחרי שלשה חדשים להרונה [8].

ואם חל יום חמשה עשר בניסן (פסח) בשבת דחה את החג ליום הראשוי שהוא יום ששה עשר בניסן. וכן דחה את חג הסכות [9].

ואמר כי הטומאה אינה חלה על המים [10].

ודעתו היא כי כלי אינו נטמא מן כלי (כלי שני) [11].

ובָטֵל את הטומאה מן המת בזמן הזה (בגלות) [12].

ולדעתו הטומאה אינה חלה מן...[13].

ואמר כי העכבר עם שאר השמנה שרצים אם נשחטו אין טומאתם כטומאת מתים [14].

ודעתו כי המת מן השמנה (שרצים) האלה יש לו (טומאת) משכב ודינו כדין משכב נדה [15].

ולא חַיֵּב הטומאה אלא על מי שנגע במתכוין [16].

ואמר כי העכבר (המת) לא יטמא עד אשר יקפוץ על הארץ [17].

ולדעתו אם הטמא לא ירחץ בכלי [18] אינו טהור [19].

והתיר לאשה נדה להיות בתוך המחנה [20].

[1]) ויקרא ט"ו ח'. [2]) גוף דברי ענן והוכחתו ראה למעלה (עמוד 45).

[3]) ראה למעלה (עמוד 40) ולמטה בפרק זה בדברי לוי הלוי והדסי ואחרים.

[4]) אודות זה ראה למטה בפרקים הבאים.

[5]) גם מזה ידובר למטה אצל לוי הלוי ואחרים.

[6]) ראה תלמוד בבלי שבת (דף פ"ו ע"א): ישראל קדושים הם ואין משמשין מטותיהם ביום. [7]) מזה ידובר למטה בהערות.

[8]) ראה גוף דברי ענן למעלה (עמוד 60). ודברי ר' יונה ן' גנאח אודות זה ראה בפרקים הבאים ובהערות. [9]) ראה למטה בפרק זה ובפרקים הבאים.

[10]) כבר נזכר במשנה (ידים פרק ד' משנה ז') כי הצדוקים מתנגדי הפרושים אמרו כי אף אמת המים הבאה מבית הקברות טהורה היא. וזהו מפֻאת כי המים אינם מקבלים טומאה כמו העפר. [11]) טעמו והוכחתו לזה לא נודעו עד עתה.

[12]) וזהו כדעת הרבנים. ונגדם יתקומם קרקסאני (במהדורתי עמוד 289) ויביא מאמרם: מיום שחרב בית המקדש אין טומאה ואין טהרה. ודברי ענן בבטול הטומאה הביאו רבים מחכמי הקראים. ראה למטה.

[13]) המלות מ ן א ל מ ד י (או א ל מ ר י) בגוף הערבי אינן מובנות לי.

[14]) אולם ראה למעלה בגוף דברי ענן (עמוד 66) כי משם נראה ההפך.

[15]) גם זה שם (עמוד 46,49). [16]) ראה למעלה (עמוד 42, 57, 60).

[17]) גם זה למעלה (עמוד 6—55). [18]) ר"ל אם ירחץ במים או בנהר

[19]) ראה למעלה (עמוד 41) וצריך עיון.

[20]) ר"ל במחנה ישראל כשהיו במדבר ועתה ביחד עם הטהורים.

הנושא בתוך הבית שלא ישא על כתפיו. אולם מפשט דבריו לא נראה כזה[1]).

וצוה ענן להתפלל במקום מיוחד הנקרא ח צ ר[2]).

ואמר כי מי שאכל בשבעת ימי הפסח מצה מחטים (ולא משעורים) הרי זה כאלו אכל חמץ[3]).

יחַיֵב לקיים מצות מילה במספרַים ולא בכלי אחר[4]).

וצוה להשתמש בעת המילה בשתי מטליות פשתן גדולה וקטנה ביחד עם שמן אגוזים[5]).

ילפי דעתו כל מי שלא עשה אחד מן הדברים האלה הרי הוא (הנמול) ערל.

וכן אם במילת המוהל לא נעשה אחד מן הדברים האלה הרי הוא (הילד הנמול) ערל וצריך למולו שנית[6]).

וחייב למול את הגדול[7]) ביום אחד עשר לחדש ולא ביום אחר[8]).

ואשה הנכנסת לדת ישראל (הגיורת) חייבת לדעתו לעשות זאת ביום שמיני לחדש[9]).

וחייב לבקש את האביב ביום ארבעה ועשרים לחדש שבט[10]).

ולדעתו חדש שבט הוא החדש שמעברים אותו בשנת העבור[11]).

ומפשט דבריו נראה כי הוא מתיר לשאת דודתו (אחות אביו ואחות אמו) שלא מן האב. אולם בני סיעתו יברחו מזה בריחה גדולה[12]).

והתיר לשאת בת אשת אביו אם אין לאביו זרע מאמה[13]).

ודעתו היא כי הוראת הכתוב ו א ש ה א ל א ח ו ת ה[14]) היא א ש ה ו ב ת א ח ו ת ה[15]).

[1]) אך הקרקסאני לא שם אל לבו כי ענן אסר היציאה מביתו בשבת ולכן אסור נשיאות משאות הוא בהכרח על הנשיאה בבית. וראה למטה בדברי בן בלעם.

[2]) ראה למעלה בפרק שני (עמוד 35) בדברי ענן כי בית הכנסת הוא ד ו מ ה ל ח צ ר אהל מועד. ואולי זהו המקור לדברי קרקסאני. ואם כן הוא דבריו נאמרו שלא בדקדוק.

[3]) ראה למטה כי זהו מפאת שהמצה נקראת ל ח ם ע ו נ י ולחם שעורים הוא מאכל עניים.

[4]) למעלה בפרק שני (עמוד 83,79) הובאו דברי ענן והוכחתו.

[5]) המטליות והשמן הם רפואות לעצור את הדם. ובמשנה (שבת דף קל"ב) נחשבו בין צרכי המילה כמון ואיספלנית ויין ושמן. ודברי ענן עצמו ראה למעלה (עמוד 85).

[6]) מזה ראיה כי הוראת מלת מ י ת א נ א אצל ענן (למעלה עמוד 83) היא ל כ פ ו ל, ל ע ש ו ת פ ע ם ש נ י ת. ראה הערתי שם.

[7]) למי שלא היה באפשר למולו בקטנותו.

[8]) ראה למעלה בפרק שני (עמוד 82) גוף דברי ענן בזה. ושם (עמוד 80) נאמר כי ב ש מ י נ י לחדש מולים את הגרים ולא ב א ח ד ע ש ר. ובהכרח לומר כי לדעת ענן יש הפרש בין הגר ובין שאר האנשים הנמולים בגדלותם.

[9]) אולי הקיש ענן גיורת לגר שמילתו היא בשמיני לחדש (למעלה עמוד 80).

[10]) עד עתה זה היה נודע לנו רק מדברי הסופרים הערבים א ל ב י ר ו נ י ו מ ק ר י ז י.

[11]) תחת חדש אדר שני לרבנים. וזה נזכר בשם ענן אצל הסופרים הערבים א ל ב י ר ו נ י ומקריזי. ראה בפרקים הבאים.

[12]) ר"ל הענניים ישתדלו לתרץ דבריו באופן כזה שהוא אוסר נשואי דודתו.

[13]) ראה למעלה דברי ענן (עמוד 91,100).

[14]) ויקרא י"ח י"ח.

[15]) ראה גוף דברי ענן למעלה בפרק שני (עמוד 105).

2. אצל רב סעדיה גאון הפיומי (ובערבית סעיד אלפיומי) בספר האמונות והדעות[1].

א. (אודות מהות ועצם הנפש) והששי מי שחשב שהוא (הנפש) דם גמור והוא ענן לבדו[2]) כאשר כתב בספרו[3]).

ב. (ראה למטה בדברי ישועה בן יהודה שהביא דברי רס"ג אודות העננייים בהוראת המלה ומלק). ומפירושו לתורה אביא מאמרי ענן בפרקים הבאים.

3. אצל החכם יעקב הקרקסאני (ובערבית אבו יוסף יעקוב אלקרקסאני) בספרו הערבי כתאב אלאנואר ואלמראקב (ספר המאורות ומגדלות הצופים)[4]) ובחלק השני הנקרא כתאב אלריאץ ואלהדאיק (ספר הפרחים והגנות).

א. והיה[5]) (ענן) בקי מאד בדברי הרבנים. ולא נמצא בהם איש הטוען על חכמתו. וספרו מן האיי ראש הישיבה[6]) כי הוא ואביו תרגמו ספר ענן מלשון ארמית לעברית. ולא מצאו בו דבר שלא ידעו את שרשו (מקורו) בדברי הרבנים, זולת שני דברים, מה שאמר בענין הבכור[7]). ומה שהבדיל בין מי שהזרע שלו נקלט[8]) אצל ישראל ומי שהזרע שלו נקלט אצל הגוים. ולא ידעו (האיי ואביו) אנה לקח זה. עד אשר מצאוהו אחרי כן בחזנות (בפיוטי) ינאי.

ב. ואלה הם[9]) הדברים שבהם נפרדו ענן וחבריו מן הקודמים להם:
הוא התיר לשאת בשבת דבר קל ואומר על אודות זה: „אין משא אלא בכתף דכתיב בכתף ישאו[10]). והנה איזה מתלמידיו חשבו כי כונתו אל

[1]) האמונות והדעות בראש מאמר ו', לייפציג תרכ"ד עמוד 96, והגוף הערבי יבוא למטה בפרקים הבאים.

[2]) אולם ראה למעלה (עמוד 67) בדברי ענן כי משם נראה שדעת ענן בזה הוא כדברי הכתוב שהנפש הוא בדם אך לא הדם עצמו. ואודות הגלגול ראה למטה בפרקים הבאים.

[3]) על כי לא זכר רס"ג את שם הספר נראה כי כונתו לספרו המפורסם והוא ס' המצות.

[4]) את המאמר הראשון מספר הזה הוצאתי לאור בגוף הערבי בכתבי חברת דורשי קדמוניות ברוסיא. וקצור ממנו בתרגום עברי נדפס במחברתי לקורות הכתות בישראל (ווארשא תרנ"ה). ויתר המאמרים מענן אצל הקרקסאני יבוא למטה בפרקים הבאים.

[5]) כתאב אלאנואר מאמר א' פרק ב' סימן י"א (בהוצאתי עמוד 284). והבאתי המקום עם תרגום עברי בזכרון לראשונים מחברת ה' (עמוד ק"ח). ובמאמרי לקורות הכתות בישראל (עמוד 12—11). [6]) הוא רב האיי בן דוד ששכן בבגדאד והתוכח עם הקראים.

[7]) שם שערתי כי דעת ענן היתה שהבכור הוא בין מן האב ובין מן האם. ומצא סמך לזה בפיוט ינאי המתחיל אוני פטרי רחמתים.

[8]) למטה בדברי הקרקסאני (סימן ג') נראה כי כונתו שהאם נתעברה בגיותה והולידה בדת יהודית.

[9]) שם מאמר א' פרק י"ג. ובמחברתי הנ"ל בעמוד 12—13 שם נמצא הקצור מפרק זה.

[10]) במדבר ז' ט'. והמאמר הזה מענן מובא למעלה בפרק שני (עמוד 69).

מספר המצות לענן הנשיא.

פרק שלישי.

מאמריו המובאים אצל חכמי הרבנים והקראים [*].

1. אצל הדיין בנימין בן משה הנהאונדי (ובערבית אלנהאונדי) בספר הדינים שלו [1].

(ללמדך [2]) כי מדברי אני בנימין בן משה ככר הוא י׳ אלפים מעות וכפר נפש אדם הנהרג הוא.)

אבל דברי ענן זצ״ל [3]) כי ככר חמשת אלפים מעות ששדאנג [4]). (גירה קיראט) [5]).

---

*) והבאתי בפרק זה גם המאמרים מן הספרים שנתחברו בערבית אך דבריהם נדפסו בתרגום עברי.

1) הלקוטים מספר המצות לבנימין יבואו למטה בהוספה. והמאמר אודות הככר נמצא בחלק מספר הדינים הנדפס בשם משאת בנימין (גוזלוו תקצ״ד) דף ב׳ עמוד ג׳ ובכ״י באוצר הספרים הקסרי אסיפה א׳ (№ 611) דף ה׳ עמוד א׳.

2) הלשון מגומגם מעט. ואולי המלה כי היא משגיאת הסופר.

3) דברי ענן לקח בנימין מס׳ המצות כפי השערתי. כאשר אדבר מזה בפרטות בתולדות ענן הנשיא.

4) ששדאנג שם מטבע פרסית וערבית הנזכרת גם בהלכות גדולות (ד׳ ווארשא עמוד 277) ובתשובות הגאונים (זכרון לראשונים ד׳ עמוד 38—37).

5) המלות המוקפות הן בערבית ותרגומן: זולתו (איש אחר זולת ענן יפרש) קיראט. גם זה שם מטבע בערבית. וכפי הנראה אין ההגהה הזאת בערבית מדברי בנימין כי אם מדברי סופר מאוחר

מספר המצות לענן הנשיא.

פרק שלישי:

מאמריו המובאים אצל חכמי הרבנים והקראים בתרגום עברי.

רשימת המבטאים והמלות

שאינם רגילים מספר המצות לענו *).

א

ב

*) ולבקשת הבלתי בקיאים בארמית רשמתי פה גם המלות הנמצאות בתרגום ותלמוד אך אינן שגורות הרבה. והמלות המיוחדות לענן ציינתי בסימן כוכב, והמוקפות בחצאי עגיל הן כפי הנראה על דרך הדרש והרמז.

דיני נהלות וירושות

(כן אמרא) אדוננו משכילינו רבינו ענן נ"ע ראש הגולה נשיא ישראל:)

הגוף הארמי

בעידנא דאיכא בן ובת וכל זרעם לפניך: להם קודמים בירושה וכל נפקין דירכה בירושה: ואבא אבא ונפקין דירכיה עד סופך.

התרגום העברי

בעת שיש בן ובת וכל זרעם לפניך [1]. קודמים להם [2] בירושה וכל יוצאי ירך [3] בירושה. ואבי האב ויוצאי ירכו עד סופך [4].

א) מאשכל הכפר להחכם יהודה הדסי דף צ"ח ע"ב, מא"ב רנ"ז אותיות כ' ול').

[1]) המלה לפניך כנראה כתובה מפני החרוז שבכל הספר להדסי.

[2]) כמו הם, וכתב בל' מפני כי במלה להם יתחיל אות הלמד מא"ב זה.

[3]) דירכה כמו דירכא. ואולי תחסר פה המלה דילהון (שלהם). ואם נקח את אות ה' לכנוי נקבה (ירכה) אזי נצטרך לומר כי יחסרו פה כמה מלות.

[4]) גם המלה סופך הוא מפני החרוז.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

שפרא בעיניה דאשכח בה א) מילי סניתא ולא ניחא ליה בגוה ב) מגריש לה בין דלא צבי בה הוא ובין לא צביא ביה היא. וקא אמא וכתב לה ספר כריתות דכתיב לה ספרא דפסיק בין דיליה ג) לדילה. וקא קרי ליה ספר כריתות ד) דלא כתיב לה עד דידע דלא אית זרעא בגוה. ואי מעברא לא כתיב לה עד דילדא ואי לא מעברא פריש מינה ה) תלתא ירחי והדר כתיב ליה דבתלתא ירחי מיתדע ו) ולד באשה דכתיב ויהי כמשלוש חדשים ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזנונים וקא מודע לן דבתלתא ירחי מיתדע ולד באשה.

נז. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא ונתן בידה ושלחה מביתו דיהיב לה בידא ז) ומשלח לה מביתו. ואמא מביתו דאף ח) על גב דפריש מינה ט) עד דיהיב לה ספר כריתות י) בביתו הויא. וכן יא) כתיב לה אני פלוני בן פלוני לקחתי את פלונית בת פלוני לי לאשה ובעלתיה והיו דברים ביני ובינה וכתבתי לה ספר כריתות ונתתי בידה יב) ושלחתיה מביתי ועדי שלוחיה פלוני בן פלוני ופלוני בן פלוני. דכי אומר חקים דיבמה כי חקים דכל אשה אינון יג) בנישואין.

התרגום העברי

כי אם לא טובה בעיניו שמצא בה דברים שנואים ואין רצונו בה מגרש אותה. בין שהוא לא יחפוץ בה ובין שהיא לא תחפוץ בו [1]). ואמר: וכתב לה ספר כריתות (הוראתו) שכותב לה ספר המפסיק בינו לבינה. וקוראהו ספר כריתות [2]) מפני שאינו כותב לה עד שידע שאין בקרבה זרע (שלו). ואם היא מעוברת אינו כותב לה עד שתלד. ואם אינה מעוברת הוא פורש ממנה שלשה חדשים ואחרי כן כותב לה. כי בשלשה חדשים נודע הילד באשה שנאמר ויהי כמשלש חדשים ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזנונים [3]). והודיע לנו כי בשלשה חדשים נודע הילד באשה.

נז. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואמר: ונתן בידה ושלחה מביתו (להודיע) שהוא נותן לה בידה ומשלח אותה מביתו. ואמר מביתו (להורות) כי אעפ"י שהוא פורש ממנה קודם שנותן לה את ספר הכריתות (בכל זאת) היא נמצאת בביתו. וכן הוא כותב לה: „אני פלוני [4]) בן פלוני לקחתי את פלונית בת פלוני לי לאשה ובעלתיה והיו דברים ביני ובינה וכתבתי לה ספר כריתות ונתתי בידה ושלחתיה מביתי. ועדי שלוחיה פלוני בן פלוני ופלוני בן פלוני". כי כמו שנאמר (למעלה) חקים של היבמה הם כחקים של כל אשה בנישואים [5]).

א) בקב"י בטעות ביה.
ב) כק"י בשבוש לה בגויה.
ג) קב"י בשבוש דילה.
ד) קב"י חסר כריתות.
ה) קב"י בטעות מניה.
ו) כמו מתידע.
ז) קב"י ליה בידה.
ח) קב"י ואף.
ט) קב"י מיניה.
י) קב"י כריתות חסר.
יא) קב"י בשבוש ומי.
יב) קב"י בידיה.
יג) קב"י בשבוש אונין.

[1]) לא נודע איך למד ענן מן הכתוב כי גם אם היא אינה חפצה בו הוא מחויב לגרשה.
[2]) ר"ל שנכרת קשר הנישואין מכל וכל עד שלא נמצא בין הבעל והאשה שום דבר המקשרם.
[3]) בראשית ל"ח כ"ד.
[4]) נוסח גט אשה לפי דעת ענן לא נודע לנו ממקום אחר.
[5]) ראה למעלה (סימן ל"ט ומ"ח).

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

נד. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו דאמרא בקלא רמא הכי דענתה לישנא דקלא רמא הוא דכתיב וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם קא מגמר לן דענתה בהדי אמירה א) קול רם הוא.

התרגום העברי

נד. (ואחר זה אמר יר׳ האל:)

ואמר: וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו (להודיע) שאומרת כן בקול רם. כי ענתה הוא לשון קול רם שנאמר וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם[1]. (וזה) מלמד לנו כי ענתה אצל אמירה קול רם הוא.

הגוף הארמי

נה. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל דמקרי שמיה ב) דההוא מיתא ביני ישראל הכי דנקרא שמו על מיתא קאים דכתיב להקים לאחיו שם בישראל. ובתר כן משתריא לאינסובי לכל דניחא לה דכתיב לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה הא לא יבא יבמה עליה יכלא ג) נסבא לכל דניחא לה. ויבמה בהכי משתריא אבל מאן דמגריש אשתו לא משתריא עד דכתב לה ספר כריתות ויהיב לה בידא ומשלח לה מביתו דכתיב כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו. קא אמא כי יקח איש אשה ובעלה אלמא אי לא בעלה לא צריך ספר כריתות ד) ובעדים סגי ליה למיפטרה.

התרגום העברי

נה. (ואחר זה אמר יר׳ האל:)

ואמר: ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל (להורות) כי כן נקרא שמו של המת ההוא בין ישראל. כי נקרא שמו נאמר על המת שנאמר להקים לאחיו שם בישראל. ואחרי כן (אחר החליצה) היא מותרת להנשא לכל מי שתרצה שנאמר לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה[2]. אבל אם לא יבא יבמה עליה יכולה היא להנשא לכל הישר בעיניה. ויבמה נתרת בזה (בחליצה) אבל מי שמגרש את אשתו אינה נתרת עד שכותב לה ספר כריתות ונותן לה בידה ומשלח אותה מביתו. שנאמר כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו[3]. אמר: כי יקח איש אשה ובעלה. מזה נראה כי אם לא בעלה אינו צריך ספר כריתות ודי לו לפטור אותה בעדים.

הגוף הארמי

נו. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר דאי לא

התרגום העברי

נו. (ואחר זה אמר יר׳ האל:)

ואמר: והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר[4] (להודיע)

א) בקכ״י אמירא.
ב) קכ״י שמו.
ג) קכ״י בשבוש כיון.
ד) קכ״י חסר כריתות.

1) דברים כ״ז י״ד.
2) שם כ״ה ה׳.
3) שם כ״ד א׳.
4) דברים כ״ד א׳.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

דלבושא על כוליה א) גופא מלביש אף מסני נמי על כולה כרעא לביש ב).

נג. (תם קאל רחמה אללה)

ואמא וחלצה דומיא דחלוצי צבא דקא מדמי להון להני מסני כי זינא דמלחמה דאי סים גורבי ג) מסני הוא דשלפא להון וגורבי לא שלפא להון דקא מדמי להון לזינא וזינא לדיליה לחודיה דשלחין ליה ומאני דתותיה ד) לא שלחין להון. אבל היכא דאמא של נעלך אפילו גורבי נמי שליף דכתיב כי ישל אלוה נפשו מה של דנפש כולה נפש משתלפא אף של דנעל כוליה נעל משתליף בין מסניה ובין גורביה ה). ולהכי אמא וחלצה נעלו מעל רגלו בלשון יחיד דמסני לחודיהו הוא דשלפא להון ולאו לגורבי אבל מסניה תרויהו דשלפא ו) להון דכתיב הכא נעלו מעל רגלו בלשון חד וכתיב התם ונעלך לא בלתה מעל רגלך בלשון חד מה נעלך דהתם דעל רובא ז) קאים ואמריה בלשון חד אף האיי ח) נעל על תרויהו מסני קאים ואמריה בלשון חד דלא תשלוף גורבי כי היכי דפרישנן אבל בהדי של כתב נעליך מעל רגליך בלשון רובא למשלוף גורביה בהדי מסניה.

התרגום העברי

המסני. כי כמו שהלבוש הוא לבוש על כל הגוף אף המסני (המסנא) גם כן לבוש על כל הרגל.

נג. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואמר: וחלצה דומה לחלוצי צבא כי הוא מדמה את המסני האלה לכלי זיין של מלחמה (להודיע) כי אם הוא לבוש גורבי[1]) היא חולצת (רק) את המסני ואינה חולצת את הגורבי כי הוא מדמה אותם לכלי זיין. וכלי זיין חולצים רק אותם בלבד ואין חולצים את הבגדים שתחתיו. אבל במקום שאמר של נעלך[2]) הוא חולץ גם את הגורבי שנאמר כי ישל אלוה נפשו[3]). מה של של הנפש (יורה) הסרת כל הנפש אף של של נעל (הוראתו) חליצת כל הנעל בין מסני שלו ובין גורבי שלו. ולכן אמר: וחלצה נעלו מעל רגלו בלשון יחיד כי היא חולצת רק המסני בלבד ולא את הגורבי. אבל את המסני היא חולצת שניהם (משתי הרגלים). כי כתוב פה נעלו מעל רגלו בלשון יחיד וכתוב שם ונעלך לא בלתה מעל רגלך[4]) בלשון יחיד. כמו נעלך הכתוב שם הנאמר על רבים וכתבו בלשון יחיד אף נעל זה הוא על שני המסני. ואמרו בלשון יחיד (להודיע) שלא תחלוץ את הגורבי כמו שפירשנו. אבל אצל של כתב: נעליך מעל רגליך בלשון רבים (להורות) שצריך לחלוץ גורבי שלו עם מסני שלו.

א) קכ"י כוליה.
ב) קכ"י לאביש.
ג) קכ"י גרבי.
ד) קכ"י ומני דתיתיה.
ה) קכ"י גרבא.
ו) קכ"י חסר מן דשלפא הראשון עד השני. ז) קכ"י בשבוש דיבא.

ח) קכ"י היי.

[1]) בארמית בתי רגלים של בגד, פוזמקאות (שטרימפפע, чулки).
[2]) יהושע ה' ט"ו. (ואם נקרא של נעליך שמות ג' ה').
[3]) איוב כ"ז ח'. [4]) דברים כ"ט ד'.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

כתב השערה ולא כתב שעריך ולא כתב שער העיר או שער מקומה קא רזים לך דכל היכא א) דאיכא נמי כינפא דישראל קבעינן בית דינא למידן מילי קלילתא כל מילי דלא אית בהון קטלא כי היכי דלא ניפק דין ישראל במלכות ב). ובתייא וסבי למדי ג) דינא מאן דגמיר דכתיב אל הזקנים טפי ביה הי בזקנים קא רזים לך דזקנים דגמירי קא אמא כי דכתיב אספה לי שבעים איש מזקני ישראל.

נב. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי דאמרא קמי דיני הכי. ודקא אמא לא אבה יבמי ולא אמא ולא אבה יבמי קא מודע לך דהאיי ד) מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי הוא. וקא אמא וקראו לו זקני עירו ודברו אליו דקרו ליה לבית דינא ואמרי ליה למה מאנתה להקים לאחיך שם בישראל. וקא אמא ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה דקאים קמי דיני ואמא הכי. וקא אמא ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו דקרבא יבמתו לגביה קמי דיני ושלפה ליה מסניה מכרעיה וירקא באפיה. דנעל מסנא הוא דכתיב לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגליך אמא בשלמה מעל ואמא בנעל מעל לאודעך ה) דנעל דומיא דשלמה הוא והי נינהו מסני דכי היכין ו)

א) קכ"י בטעות היבא.
ב) קכ"י בשבוש במוכות.
ג) קכ"י למדו.
ד) קכ"י דהיי.
ה) בקכ"י לאדעך.
ו) קכ"י דהכי.

התרגום העברי

כתב השערה ולא כתב שעריך ולא כתב שער העיר או שער מקומה[1] מרמז לך כי גם בכל מקום שתמצא שם קהלה מישראל אנחנו מקימים בית דין לשפוט דברים קלים. כל הדברים שאין בהם (עונש) מיתה. למען שלא יצא דין ישראל למלכות. ובעלי בתים וזקנים (שהם) לומדי הדין מי שלמד (התורה) שנאמר אל הזקנים הוסיף בו (אות) ה' בזקנים מרמז לך כי בזקנים שלמדו נאמר ככתוב אספה לי שבעים איש מזקני ישראל[2]).

נב. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואמר: ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי (להודיע) שהיא אומרת כן לפני הדיינים. ומה שאמר לא אבה יבמי ולא אמר ולא אבה יבמי הוא מודיע לך כי זה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל (הוראתו) הוא לא אבה יבמי. ואמר: וקראו לו זקני עירו ודברו אליו. (להודיע) שקוראים אותו לבית דין ואומרים לו: „למה מאנתה להקים לאחיך שם בישראל"? ואמר: ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה (להורות) שהוא עומד[3]) לפני הדיינים ואומר כן. ואמר: ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו (ללמד) שיבמתו נגשת אליו לפני הדיינים וחולצת לו נעלו מרגלו ורוקקת בפניו. כי נעל הוא מסנא[4]) שנאמר לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגליך[5]). אמר בשלמה מעל ואמר בנעל מעל להודיעך כי הנעל הוא דומה לשלמה והם

[1]) ראה למעלה (סימן מ"ה) כי המלה שער נאמרה על בית דין. [2]) במדבר י"א ט"ז.
[3]) ר"ל שצריך לומר בעמידה.
[4]) בארמית בתי רגלים של עור המכסים את כל הרגלים (שטיפעל, сапоги).
[5]) דברים כ"ט ד'.

הגוף הארמי

ולא איכא קרוב לבר מיניה ליבומה א) אזלא יבמתו לבית דינא וקרו ליה ושלפא ליה מסניה וירקא ליה באפיה והדר משתריא לאינסובי ב) לכל דניחא לה דכתיב ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי וקראו לו זקני עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל.

נא. (תם קאל רחמה אללה)

קא אמא ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה השערה אל הזקנים ואי לא צבי למנסבה ליבמתו אזלא יבמתו לבית דינא דמן ג) סבי דאתרא דקא אמא ד) ועלתה קא רזים דעל בית דינא קאים דכתיב הכא ועלתה וכתיב התם וקמת ועלית אל המקום מה האיך ועלית לבית דינא הוא אף האיי ה) ועלתה לבית דינא הוא. אבל התם כתיב ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט והכא כתיב אל הזקנים דהתם. בזמן דאיכא בית המקדש קאים והכא אף ו) בזמן דלא איכא בית המקדש. דשופטים בארץ ישראל הוא דמוקמינן דכתיב שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר יי' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק. אבל הכא

א) קב"י ליבומה.
ב) קב"י לאנסובי.
ג) בקב"י חסר דמן.
ד) קב"י אמ.
ה) קב"י היך.

התרגום העברי

ולא נמצא קרוב חוץ ממנו ליבם אותה יבמתו הולכת לבית דין וקוראים אותו (לבית דין) והיא חולצת לו נעלו ורוקקת לו בפניו. ואחרי כן היא מותרת להנשא לכל מי שתרצה. שנאמר ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי וקראו לו זקני עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגל וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל [1].

נא. (ואחר זה אמר ירחמ' האל:)

אמר: ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים. ואם לא ירצה לשאת את יבמתו הולכת יבמתו לבית דין של זקני המקום. כי אמר ועלתה מרמז שעל בית דין נאמר כי כתוב פה ועלתה וכתוב שם וקמת ועלית אל המקום [2]. כמו שאותו ועלית הוא לבית דין כן ועלתה זה הוא לבית דין. אבל שם כתוב ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט [3] ופה כתוב אל הזקנים. מפני ששם נאמר על הזמן שנמצא בו בית המקדש ופה אף על זמן שלא נמצא בית המקדש, כי את השופטים מקימים אנחנו בארץ ישראל שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר יי' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק [4]. אבל פה

ו) קב"י ואף הכא.

1) דברים כ"ה ז'—י'.
2) דברים י"ז ח'.
3) שם י"ז ט'.
4) שם ט"ז י"ח.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

דמה קא אמא יזוב זוב דמה ואי אמא יזוב דמה הוה סגי א) ליה אילא טפי כתב זוב לאודעך דהאיי ב) דם דקא מטמא ג) באשה דם דתדיר דדייב מינה הוא אלמא דדם דלא תדיר דדייב מינה הוא ד) לאו טמא הוא הילכך דם בתולים לאו טמא הוא דהאיי לאו דם דתדיר למידב מן אשה הוא אבל אי ה) בתר ביאה ראשונה כדפסיק דם בתולים תניא חזיא ו) דם הוי לה נדה דדם בתולים בתרין גיסנא דרחם ז) קביע דקא קרי ליה בתולים בלשון תלם קא רזים לך דדם בתולים בשני תלמים דרחם קא משוי ליה לרחם כי אגיא וקא אמא דאיתיה להאיי ח) דם בהאיי גיסיה דהאיי אגיא ובהאיי גיסיה הילכך לא אפשר למהוה בעילה כדרכה אילא דמתבזעי ט) הנך תרין גיסני דאגיא וכיון דאתבזעו להו י) וכל דמא דאית בהו בחד שפכו אתו הי לבר כל דמא דחזיא בתר דפסיק דם בתולים לאו יא) טמא הוא לא מיטמי בהו לא נבעלת ולא בעל אילא מיטמו תרויהון טמאת שכבת זרע וסחו וכד ערבא שמשא דכו כי היכין דפרישנן בטמאות.

נ. (תם קאל רחמה אללה)
ומאן די לא צבי ליבומי יבמתו

התרגום העברי

יזוב זוב דמה[1]. אמר יזוב זוב דמה ואם היה אומר יזוב דמה היה די לו. אולם הוסיף וכתב זוב להודיעך כי זה הדם המטמא באשה הוא הדם הזב ממנה תמיד. ומזה הוכחה כי הדם שאינו זב ממנה תמיד הוא אינו טמא. לכן דם בתולים אינו טמא כי הוא איננו הדם הזב תמיד מן האשה. אבל אם אחר הביאה הראשונה כשפסק דם בתולים היא רואה דם שנית היא נדה. כי דם הבתולים קבוע בשני צדי הרחם. כי הוא נקרא בתולים בלשון תלם ומרמז לך כי דם בתולים (נמצא) בשני תלמים של הרחם[2]. הוא מדמה את הרחם לחפירה[3] ואומר שזה הדם נמצא בצד זה (האחד) של החפירה הזאת ובצד זה (השני). לכן לא תוכל להיות בעילה כדרכה רק כשנקרעים אותם שני צדי החפירה. ואחרי אשר נקרעו וכל הדם הנמצא בהם נשפך ויצא לחוץ כל הדם שהיא רואה אחר שפסק דם בתולים[4] אינו טמא. לא נטמאו בו לא נבעלת ולא בעל רק שניהם נטמאו טומאת שכבת זרע ורוחצים וכשיעריב השמש הם טהורים כמו שפירשנו בטומאות[5].

נ. (ואחר זה אמר יר' האל:)
ומי שאינו חפץ ליבם את יבמתו

א) קכ"י סגו.
ב) קכ"י דהיי.
ג) קכ"י מטמי.
ד) המלה הוא היא למותר.
ה) בקכ"י או.
ו) קכ"י הזיא.
ז) קכ"י דדחם. וכן למטה.
ח) קכ"י דהיי. וכן למטה.
ט) קכ"י אלאי דמתבעי.
י) קכ"י לה.
יא) קכ"י לאי.

[1] ויקרא ט"ו כ"ח.
[2] כפי הנראה חשב ענן את הב' של בתולים לאות השמוש. ובאור המלה לדעתו דבה נמצא בתוך התולים (התלים, התלמים).
[3] אגיא ואוגיא (נם עוגיה) בתלמוד בהוראת חפירה וחריץ.
[4] אולי צריך להוסיף המלה עד (עד אחר שפסק דם בתולים, ולא עד בכלל). כי הלא אמר למעלה כי הדם שהיא רואה כשפסק דם בתולים טמא. אך נוכל לאמר גם כן כי למעלה ידבר בביאה שניה ופה מביאה ראשונה. ואם כן הוא יצטרך להוסיף המלה אף (אף אחר שפסק דם בתולים).
[5] ראה למעלה (דף ח' מגוף ס' המצות. ובנדפס עמוד 29). ומזה נראה כי בגוף ס' המצות היה חלק מיוחד הנקרא טומאות.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

מז. (תם קאל רחמה אללה)

קא קרי לה נערה לאודעך דלא יליד לה ולד כלל. וקא אמא ויקח בעז את רות דבציביניה דנסבה. וקא אמא ותהי לו לאשה דבציבינה דהויא ליה. וקא אמא ויבא אליה דלבתר דאצטבו תרויהו הויא ביאה דילהון. וכן כל מאן דנסיב אשה בציביניה דיליה דמתבעי ליה למנסב א) ולא מתבעי ליה לאביו לאנסוביה אתתא דלא צבי בה. ואשה נמי לא מתבעי לה לאינסובי ב) אילא בציבינה ולא מתבעי ליה לאביה לאנסובה למאן דלא צביא ביה.

מח. (תם קאל רחמה אללה)

וכל אינש ג) נמי מכניף בעשרה ד) מן בתייא דאתרא ואמר להון עדים אתם היום כי קניתי את פלונית הבתולה בת פלוני לי לאשה או את פלונית האשה בת פלוני לי לאשה עדים אתם היום. ואמרין ליה הנך בתייא הכי עדים יתן יי' את האשה וג'. ואי ילידא לה ולד אמרין ליה מן האשה הזאת והדר נסיב לה דחקים דיבמה ודכל אשה בנישואין כי הדדי הוא כי היכין דפרישנן.

מט. (תם קאל רחמה אללה)

ובתולה דם בתוליה לא מטמא ביה לא היא ולא בעלה דדם בתולים לאו טמא ה) הוא דכתיב ואשה כי יזוב זוב

א) בקב"י למינסב.
ב) קב"י לאנסובי.
ג) קב"י אינוש, אניש.
ד) אולי צ"ל בי עשרה.
ה) קב"י בשבוש לאיטמא.

[1]) ראה למעלה (סימן ל"ה).

התרגום העברי

מז. (ואחר זה אמר יר' האל:)

קרא אותה נערה להודיעך כי לא נולד לה ילד כלל[1]). ואמר ויקח בעז את רות (ללמד) כי ברצונו לקח אותה. ואמר ותהי לו לאשה (להורות) כי ברצונה היתה לו (לאשה)[2]). ואמר ויבא אליה (להודיע) כי הביאה שלהם היתה אחר שרצו שניהם. וכן כל מי שנושא אשה צריך שישא אותה ברצונו ואין צריך (ראוי, נכון) לו לאביו להשיאו אשה שאינו חפץ בה. ואשה גם כן אינה צריכה להנשא כי אם ברצונה ואין צריך לו לאביה להשיאה למי שאינה חפצה בו.

מח. (ואחר זה אמר יר' האל:)

וגם כל איש (הנושא אשה) מקבץ עשרה מבעלי בתי[3]) המקום ואומר להם: „עדים אתם היום כי קניתי את פלונית הבתולה בת פלוני לי לאשה. או את פלונית האשה בת פלוני לי לאשה. עדים אתם היום". ובעלי הבתים האלה אומרים לו כזה: „עדים. יתן יי' את האשה" וגו'. ואם נולד לה ילד אומרים לו: מן האשה הזאת[4]). ואחרי כן הוא נושא אותה. כי החקים של היבמה ושל כל אשה בנישואים שוים הם כאשר פירשנו[5]).

מט. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ובתולה דם בתוליה (ומדם בתולי הבתולה) לא נטמאת בה לא היא ולא בעלה כי דם בתולים אינו טמא שנאמר ואשה כי

[2]) ראה למעלה (סימן ל"ט).

[3]) אודות הוראת המלה בתיא ראה הערתי בכל ספרי רב סעדיה גאון (חלק ט' במבוא עמוד XLIII).

[4]) ר"ל תחת לשון הכתוב: מן הנערה הזאת.

[5]) ראה למעלה (סימן ל"ט).

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

מגואל אחרנא אבל לא צריך מישקל רשותא מגואל לא צריך בי דינא א) אילא מכניף ב) בי עשרה משום דכתיב עשרה אנשים.

מו. (תם קאל רחמה אללה)

ואמא להון עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לפלוני בן פלוני וגם את פלונית אשת פלוני קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו עדים אתם היום. ויאמרון ליה הנך עדים הכי יתן יי׳ את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל ועשה חיל במשפחתך וקרא שם בעירך ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן יי׳ לך מן הנערה הזאת והדר נסיב ג) לה כי דכתיב ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו עדים אתם היום ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן יי׳ את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן יי׳ לך מן הנערה הזאת ויקח בעז את רות ותהי לו לאשה ויבא אליה.

א) קכ״י ב ד י נ א.

ב) קכ״י מ כ ו נ ף.

ג) בקכ״י ד נ ס י ב.

התרגום העברי

אבל אם אינו צריך לקחת רשות מגואל אינו צריך לבית דין כי אם מקבץ עשרה מפני שנאמר עשרה אנשים.

מו. (ואחר זה אמר יר׳ האל:)

ואומר להם: „עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לפלוני בן פלוני וגם את פלונית אשת פלוני קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו עדים אתם היום". ואומרים לו העדים האלה [1] כזה: „יתן יי׳ את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל ועשה חיל במשפחתך [2] וקרא שם בעירך ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן יי׳ לך מן הנערה הזאת". ואחר זה (היבם) נושא אותה כמו שנאמר ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו עדים אתם היום ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן יי׳ את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן יי׳ לך מן הנערה הזאת ויקח בעז את רות ותהי לו לאשה ויבא אליה [3].

[1] מדברי הכתוב שלמטה נראה כי חסר פה וצ״ל: ואומרים כל העם והדיינים כזה: „עדים, יתן יי׳ וכו׳".

[2] כפי הנראה המלה במשפחתך היא במקום המלה באפרתה בכתוב המובא אחר זה. כי אלימלך ובניו היו אפרתים (רות א׳ ב׳).

[3] רות ד׳ ט׳—י״ג.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

מג. (תם קאל רחמה אללה)

ואי מית ושביק תרתין נשי לא מיבמא ולא חדא מנהון דקא אמא אשת המת בלשון יחיד קא מגמר לן דאי תרתין נשי שביק לא מחיבן ביבום.

מד. (תם קאל רחמה אללה)

ואי ההוא קרוב דחזי ליה ליבומי יהיב א) ליה רשותא בי דינא ב) לקרוב דבתריה ומיבם ג) דכתיב ויאמר הגואל לבעז קנה לך וישלף נעלו ואמא מקמי הכי ובעז עלה השער וישב שם והנה הגאל עבר אשר דבר בעז ויאמר סורה שבה פה פלני אלמני ויסר וישב ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו.

מה. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא ובעז עלה השער וישב ד) שם לאודעך ה) דלבית דין אזל. וקא אמא ויקח עשרה אנשים מזקני העיר לאודעך דקמי דיני אמרו מיליהון וקא קרי להו אנשים דלאו בית דין הגדול הוה. ואמא מזקני העיר וטפי כתב העיר ואי אמא מזקנים הוה סגי ליה אילא לאגמורך דלמילי קלילתא ו) ממנונן דיני בכל דוכתא דאית בהון ישראל. והני מילי כי צריך מיזל לבית דינא כי בעי מישקל ז) רשותא

א) בקכ"י ו ה י ב.
ב) כפה"ג צ"ל ב ב י ד י נ א.
ג) אולי צ"ל מ י ב ם.
ד) קכ"י בטעות י ו ש ב.
ה) קכ"י ל א ד ע ך. וכן למטה.
ו) קכ"י ק ל ו ל ת א.
ז) קכ"י כ י ב ע ז מ ש ק ל. ואולי כן צ"ל.

התרגום העברי

מג. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואם מת והניח שתי נשים אף האחת מהן אינה מתחיבת. כי אמר א ש ת ה מ ת בלשון יחיד מלמד לנו כי אם הניח שתי נשים אינן חייבות ביבום.

מד. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואם הקרוב ההוא שראוי לו ליבם [1]) נותן רשות בבית דין אל הקרוב שאחריו (זה האחרון) מיבם שנאמר ויאמר הגואל לבעז קנה לך וישלף נעלו [2]). ואמר קודם לזה ובעז עלה השער וישב שם והנה הגאל עבר אשר דבר בעז ויאמר סורה שבה פה פלני אלמני ויסר וישב ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו [3]).

מה. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואמר ובעז עלה השער וישב שם להודיעך כי הלך לבית דין [4]). ואמר ויקח עשרה אנשים מזקני העיר להודיעך כי (בועז והגואל) אמרו דבריהם לפני הדיינים. וקרא אותם א נ ש י ם [5]) מפני שזה לא היה בית דין הגדול. ואמר מזקני העיר והוסיף וכתב ה ע י ר ואלו היה אומר מ ז ק נ י ם היה די לו. אמנם (זהו) ללמדך כי לדברים קטנים [6]) ממֻנים אנחנו דיינים בכל מקום שיש בו ישראל. במה דברים אמורים שצריך ללכת לבית דין כשצריך לקחת רשות מגואל אחר [7]).

[1]) ר"ל שאינו פסול מחמת קורבה (ראה למעלה סימן ל"ג). [2]) רות ד' ח'.
[3]) שם ד' א' וב'.
[4]) כפי הנראה למד זה ממלת ש ע ר ע"ד לשון הכתוב והציגו בשער משפט (עמוס ה' ט"ו). שפטו בשעריכם (זכריה ח' ט"ז) ועוד הרבה. וראה עוד למטה (סימן נ"א).
[5]) ר"ל ולא קרא אותם ש ו פ ט י ם.
[6]) למטה (סימן נ"א) יבאר כי הדברים הקלים הם הדברים שאין בהם עונש מיתה.
[7]) בקכ"י מוסיף: כ מ ו ב ו ע ז.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

בגוה קא רזים לך דאי ילדא א) ליה ולד בלל לא מחיבא ב) ביבום אבל אפילא נפל ולא ידיעג) או זכר או נקבה צריכא יבום דכתיב ויצאו ילדיה אמא ילדיה בלשון רובא ד) קא רזים דכל דלא ידיע או זכר או נקבה הוא לאו ולד הוא ה) יכיון דלאו ולד הוא פטר רחם נמי לא פאטר. וטפי כתב והיה קא רזים דאי בכור זכר ילדא ואי בכור נקבה ילדא ו) קאים על שמא דההוא מיתא.

מא. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא לא ימחה שמו מישראל קא מגמר לך דאי נמי ז) שבק ברתא לא מחיבא אשתו יבום דקא אמא לא ימחה שמו וקא אמא התם למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו קא אמא למה יגרע שם אבינו אלמא דכד ח) אית ליה ברתא ט) נמי לא מגרע שמיה י) הילכך כי אית ליה נמי ברתא יא) לא מחיבא אשתו ביבום.

מב. (תם קאל רחמה אללה)

ואי אֵרם יב) אשה ולא נסבה ומית יג) מחיבא ביבום דקא אמא אשת המת וקא אמא גבי בעל ארוסא יד) על דבר אשר ענה את אשת רעהו קא קרי לה אשתו ואף על גב דלא נסבה. הילכך אי מית מחיבא ביבום ואסירא בקרוביה כאשתו.

א) קכ״י י ל י ד א , י ל ד ה.
ב) קכ״י בשבוש ד ל ל ל א מ ת י ב א.
ג) קכ״י בשבוש י כ י ע.
ד) בקכ״י ר ב א.
ה) קכ״י ה ו. וכן למטה.
ו) קכ״י ו ל ד א. ואם כן המלה נמשכת לאחריה (למלת ק א י ם).
ז) קכ״י נ מ ו.
ח) קכ״י ד כ ר.
ט) קכ״י ב ר ת א חסר.
י) קכ״י ש מ ה. יא) קכ״י ב ת.
יב) קכ״י א ר ש.
יג) קכ״י ו מ א ת. וכן למטה.
יד) קכ״י א ר ו ש א.

התרגום העברי

ירמז לך כי אם ילדה לו ילד בכלל [1]) אינה חייבת ביבום. אבל אם הפילה נֵפל ולא נודע אם זכר הוא או נקבה צריכה יבום שנאמר ויצאו ילדיה [2]) אמר ילדיה בלשון רבים ירמז (בזה) כי כל שלא נודע אם זכר או נקבה הוא אינו ילד ומאחר שאינו ילד פטר רחם גם כן הוא אינו פוטר [3]). והוסיף וכתב והיה ירמז כי אם ילדה בכור זכר או בכור נקבה ילדה יקום (הילד) על שמו של המת ההוא.

מא. (ואחר זה אמר יר׳ האל:)

ואמר ולא ימחה שמו מישראל מלמדך (בזה) כי גם אם הניחו אחריו בת אשתו אינה חייבת ביבום. כי אמר (פה) לא ימחה שמו ואמר שם למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו [4]). אמר למה יגרע שם אבינו וזה מוכיח כי אם יש לו בת גם כן לא נגרע שמו. לכן גם כשיש לו בת אינה חייבת אשתו ביבום.

מב. (ואחר זה אמר יר׳ האל:)

ואם ארם אשה ולא נשאה ומת חייבת ביבום. כי אמר אשת המת ואמר אצל בועל ארוסה על דבר אשר ענה את אשת רעהו [5]). קרא לה אשתו אף על פי שלא נשאה. לכן אם מת חייבת (הארוסה) ביבום ואסורה בקרובים כאשתו.

---

[1]) ר״ל אף כי הילד מת בחיי הבעל.
[2]) שמות כ״א כ״ב.
[3]) ר״ל אינו נחשב לבכור אם נולד ראשון.
[4]) במדבר כ״ז ד׳.
[5]) דברים כ״ב כ״ד.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

דשרי ליה ליבמה יבא עליה לאודעך דעל מאן דשרי ליה למנסבה [א] מן בני משפחה דגברה קאים. ואקדים [ב] כתב החוצה טפי ביה הי בהחוצה [ג] לאודעך דעל מאן דמקרב ליה טפי לגברה ממאן דשרי ליה למנסבה דמיבים לה.

לח. (תם קאל רחמה אללה)

ואמא עליה ואמא גבי מנסב בת אחתא דאשתו עליה קא רזים דאי אריסא ליה [ד] בת אחתא דיבמתיה [ה] מקמי דנפלה ליה יבמתא ליבימה [ו] מיבם לה ליבמה [ז] ונסיב לה לבת אחתא ולא נפקא לה מינה דהאיי [ח] מצוה הוא דקא מקיים [ט] ביבמתו ויבמתו היא דקא עילא על בת אחתא [י] דאתתיה.

לט. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא ולקחה לו דלא [יא] מיבעי ליה ליבמה אילא [יב] דצבי בה. וקא אמא לאשה דחקים דיבמה כחקים [יג] דכל אשה אינון בין בנישואין ובין על בעילה [יד] וקא אמא ויבמה דבציביניה דיליה [טו] בעי ליה ליבומה.

מ. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת תלייה לבכור

א) קכ"י למינסבה.
ב) בקכ"י ואקדום.
ג) קכ"י בחוצה.
ד) קכ"י חסר ליה.
ה) קכ"י בשבוש דימבתו.
ו) קכ"י יבמתה ליבומה.
ז) קכ"י בשבוש ליבמו, מיבמו.
ח) קכ"י דהיי.
ט) קכ"י מקים.
י) קכ"י אחתה.
יא) קכ"י ולא. יב) קכ"י אולא.

התרגום העברי

מי שמותר לו ליבמה יבא עליה להודיעך כי זה נאמר על מי שמותר לו לשאת אותה מבני משפחת בעלה. וכתב קודם (לאיש זר) החוצה הוסיף בו (אות) ה' בהחוצה להודיעך כי מי שהוא יותר קרוב לבעלה מאותם המותרים לשאת אותה הוא מיבם אותה.

לח. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואמר עליה ואמר אצל נשואי בת אחותה של אשתו עליה[1] ירמז כי אם נתארסה לו בת אחות יבמתו קודם שנפלה לו היבמה ליבום הוא מיבם את היבמה ונושא (אחר כך) את בת אחותה ואין יוצא מזה (איסור) כי הוא מקיים מצוה ביבמתו ויבמתו היא הנכנסת על בת אחות אשתו[2].

לט. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואמר ולקחה לו (להודיע) כי אינו צריך ליבמה רק אם רוצה בה. ואמר לאשה כי חקי היבמה הם כחקי כל אשה בין בנישואין ובין על בעילה[3]. ואמר ויבמה (ללמד) כי ברצון שלה צריך הוא ליבמה[4].

מ. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואמר והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת. תלה את הבכור בה

יג) קכ"י בחקים.
יד) קכ"י בעולה, בעילה.
טו) נראה דצ"ל דבציבינה דילה.

[1] ויקרא י"ח י"ח (כפי באור ענן).
[2] ר"ל כי האירוסין היו בהיתר וזיקת היבום באה אחר כך.
[3] חקי הבעילה לפי דעת ענן לא נודעו לנו.
[4] תרגמתי כפי תקוני. ובכ"י ברצון שלו. אולם זה כבר כתב למעלה בסימן זה. וראה עוד למטה (סימן מ"ז).

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

קאים דבני משפחה הוא דמקריב חד לחד טפי מן חבריה אבל אחי גופיהו קורביהו דכולהון א) להדדי חד הוא ב).

לה. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא ומת אחד מהם ובן אין לו דאי מית ג) חד מן בני משפחה ולא אית ליה ברא בעידנא דמית ד) ואי הוו ליה בני מקמי הכי מן אתתא אחריתא ה) צריכא הדא אתתא לאיבומי. אבל הוה לה להדא אתתא לעידן ו) דנפלא ליבום ולד כלל או מיניה ז) או מן גברא אוחרנא לא מיבמא דכתיב והיה הבכור אשר תלד דתלייה לבכור בגוה לאודעך דכל ח) בכור דילה ט) קא מגמר לן דאתתא י) דילדא ולד כלל לא מיחיבא יא) יבום.

לו. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא לא תהיה יב) אשת המת החוצה לאיש זר לאודעך דלא תהוי אתתא דההוא מיתא לגברא דלאו יג) בר משפחה הוא דקא דאיק ואמא החוצה לאיש זר לאודעך דעל מאן דזר יד) הוא ממשפחה קאים דבני משפחה קרובים מיקרו להדדי ולאו זרים דכתיב ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אתה.

לז. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא יבמה יבא עליה מאן טו)

א) קכ"י בטעות ד ד כ ו ל ה ו ן.
ב) קכ"י ה ו. ג) קכ"י מ א ת.
ד) בקכ"י ב ע ד נ א ד מ א ת.
ה) קכ"י א ח ר ת א.
ו) קכ"י בטעות ל י מ י ת ן.
ז) קכ"י מ ו נ ה.
ח) קכ"י ד י כ ל בשתי מלות.
ט) קכ"י ד י ל י ה ומוסיף ק א י ם.
י) קכ"י בשבוש ד ת י ב א.
יא) קכ"י מ י ח ב א.
יב) בקכ"י חסר ל א ת ה י ה.
יג) קכ"י ד ל א.
יד) קכ"י בשבוש ד ו ר.
טו) קכ"י מ ן. וכן למטה.

התרגום העברי

כי בני משפחה האחד קרוב לאחד (להשני) יותר מחברו אבל האחים עצמם קורבת כולם זה לזה אחת היא.

לה. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואמר ומת אחד מהם ובן אין לו (ללמד) שאם מת אחד מבני משפחה ואין לו בן בעת שמת אף שהיו לו בנים קודם לזה מאשה אחרת צריכה האשה הזאת להתיבם. אבל אם היה לה להאשה הזאת לעת (עד עת) שנפלה ליבום ילד בכלל [1]) או ממנו או מאיש אחר אינה מתיבמת שנאמר והיה הבכור אשר תלד. תלה את הבכור בה להודיעך כי כל בכור שלה הוא ללמדנו כי אשה שילדה ילד בכלל אינה חייבת ביבום.

לו. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואמר לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר להודיעך שלא תהיה האשה של המת ההוא לאיש שאיננו מבני המשפחה. כי דקדק (הכתוב) ואמר החוצה לאיש זר להודיעך כי זה נאמר על מי שהוא זר למשפחה (זאת). כי בני משפחה נקראו קרובים זה לזה ולא זרים שנאמר ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אתה [2]).

לז. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואמר יבמה יבא עליה (הוראתו)

---

[1]) בכל האופנים, על כל פנים. וראה למטה (סימן מ"ז).

[2]) במדבר כ"ז י"א.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

לב. (תם קאל רחמה אללה)

קא אמא כי ישבו אחים יחדו כי תיבון א) אחים גבי הדדי אלמא דאי אזיל חד מנהון לדוכתא דמרחקא מן גבי אחוא ב) ודאיר הוא ג) ואיתתיה תמן אי מית ד) ולא אית ליה ברא לא מחיבא אשתו למינטר ליבום.

לג. (תם קאל רחמה אללה)

וקא אמא אחים יחדו אחי דשרי להון ה) למנסב חד אתתא דחבריה לאחר מיתה ו) והינו ז) בני משפחה דאחי גופיהו אסיר ליה לחד למנסב ח) אתתא דאחיו בין לאחר מיתת אחיו ובין לאחר גירושין כי היכין דפרישנן בעריות.

לד. (תם קאל רחמה אללה)

ולהכי טפי כתב הכא יחדו לאודעך דלאו על אחים גופיהו ט) קאים אילא על בני משפחה קאים דבני משפחה נמי י) איקרו אחים דכתיב ולנעמי מודע לאישה איש גבור חיל ממשפחת אלימלך ושמו בעז. וקא אמא בעז חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך קא אמא התם ממשפחת אלימלך וקא אמא הכא יא) לאחינו לאלימלך לאודעך דבני משפחה נמי איקרו אחים דכתיב ועתה כי אמנם כי גואל אנכי וגם יש גואל קרוב ממני. קא אמא יש גואל קרוב ממני לאודעך דעל בני משפחה

א) קכ"י בטעות י ת י כ ו ן.
ב) קכ"י א ח ו ה.
ג) קכ"י ה ו.
ד) בקכ"י מ א ת.
ה) קכ"י ל ה ן.
ו) קכ"י מ י ת א.
ז) קכ"י ו ה ו נ ו.
ח) קכ"י בטעות ל א ת.
ט) קכ"י ג ו פ י ה ם.

התרגום העברי

לב. (ואחר זה אמר ירחמהו האל:)

אמר כי ישבו אחים יחדו. כאשר יושבים האחים ביחד. זה יוכיח כי אם הלך אחד מהם למקום רחוק מאצל אחיו וגר הוא ואשתו שם אם מת ואין לו בן אשתו אינה חייבת לחכות (להמתין) ליבום.

לג. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ואמר א ח י ם י ח ד ו (הוראתו) אחים שמותר להם לשאת האחד את אשת חברו לאחר מיתה. והם בני משפחה. כי האחים עצמם אסור לאחד מהם לשאת אשת אחיו בין לאחר מיתת אחיו ובין לאחר גירושין כמו שפירשנו ב ע ר י ו ת [1].

לד. (ואחר זה אמר יר' האל:)

ובעבור זה הוסיף פה י ח ד ו להודיעך כי לא על אחים עצמם זה נאמר כי אם על בני משפחה נאמר זה. כי בני משפחה גם כן נקראו אחים שנאמר ולנעמי מודע לאישה איש גבור חיל ממשפחת אלימלך ושמו בעז [2]. ואמר בעז חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך [3]. אמר שם מ מ ש פ ח ת א ל י מ ל ך ואמר פה ל א ח י נ ו ל א ל י מ ל ך להודיעך כי בני משפחה גם כן נקראו אחים שנאמר ועתה כי אמנם כי גואל אנכי וגם יש גואל קרוב ממני [4]. אמר יש גואל קרוב ממני להודיעך כי זה נאמר על בני משפחה

י) קכ"י חסר נ מ י.
יא) קכ"י בטעות ה ד א.

[1] ראה למעלה (סימן כ"ח). ומזה נראה כי ב ס פ ר ה מ צ ו ת היו דיני יבום וחליצה בחלק מיוחד ולא ביחד עם עריות.
[2] רות ב' א'.
[3] שם ד' ג'.
[4] שם ג' י"ב.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

לגלות הוא. וטפי כתב לצרור ואי א) כתב לגלות ולא כתב לצרור הוה סגי ליה קא מגמר לך דאי ניחא לה לאשתו דנסיב ליה לבת אחתא בהדה שרי ליה למנסבה ב) דהא לא איכא לצרור. וקא אמא עליה בחייה בהדה הוא דאסירא ליה למנסבה אבל אי ג) מגריש ליה לאשתו שרי ליה למנסב בת אחתה. וקא אמא עליה בחייה דבהדי אשתו הוא דאסירא ליה ד) בת אחתה. וכתיב ואשה טפי ביה וא מי דלא ה) טפי בעריות דאפסקה מן עריות בוא לאודעך דאסירא בהדי ו) לאו כי איסורא דעריות הוא דהרי לאחר מיתת אשתו או לבתר דמגריש לה שריא ליה בת אחתה ועריות אסוריהו לאחר מיתת בעליהון או לאחר דגרישנון כי איסוריהו כדאיתנין בהדי בעליהון.

לא. (קאל אלרייס ענן רצי אללה ענה) ז)

פקדונן רחמנא דמאן דמית ח) ולא אית ליה ברא צריכא אשתו ליבומה חד מן בני משפחה דיליה וההוא ברא דילדא מיקים על שמיה דההוא מיתא דכתיב כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל.

התרגום העברי

וכתב לצרור ואם היה כותב לגלות ולא לצרור (הלא) היה די לו?—הוא מלמדך (בזה) כי אם אשתו רוצה שישא את בת אחותו עמה מותר לו לקחתה כי אין בזה לצרור. ואמר עליה בחייה (להורות) כי רק עמה (עם אשתו) אסורה היא לו לשאת אותה אבל אם הוא מגרש את אשתו מותר לו לשאת את בת אחותה. ואמר עליה בחייה (ללמד) כי רק עם אשתו אסורה לו בת אחותה. וכתוב ואשה הוסיף בה (אות) ו' (להורות) כי לא הוסיף[1] בעריות כי הפסיקה מן העריות בו' להודיעך כי איסורה אינו כאיסור העריות כי לאחר מיתת אשתו או אחר שמגרש אותה בת אחותה מותרת לו. (אבל) עריות (גם) לאחר מיתת בעליהן[2] או לאחר שגרשן (נשארות) באיסורן כמו בהיותן עם בעליהן.

לא. (אמר הנשיא ענן ירצהו האל:)

צונו הרחמן כי מי שמת ואין לו בן צריכה אשתו (לזה) כי אחד מבני משפחה שלו ייבם אותה ואותו הבן שתלד יקום על שמו של המת ההוא. שנאמר כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל[3].

א) קב"י ואו.
ב) קב"י למינסבה. וכן למטה.
ג) קב"י חסר.
ד) בקב"י לה. וגם זה לא יתכן.
ה) נראה כי המלה מי היא מיותרת (כי גם מדלא אין לו ענין פה).
ו) צ"ל בהדיה (או צ"ל דאיסורא הדא?).
ז) מן הסימן הזה עד הסוף הוא מכתאב אלעריות להחכם שלמה הנשיא. (וחלקים ממנו נמצאים באוצר הספרים להממשלה בפה וגם באסיפת יחיד).
ח) קב"י דמן דמת, דמאת.

[1]) בגוף הארמי נמצאת פה מלה יתרה.
[2]) כנראה צ"ל נשותיהם או לאחר מיתתן.
[3]) דברים כ"ה ה' ו'.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

אבותם אינון והילכך אסירין נשותיהן. ואסיר להון לכל בנות בין דזכרים ובין דנקבות לאינסובי למן כל בעלי אמותם בין דזכרים ובין דנקבות דדומיא דאבותם בנשים אמותם אינון והילכך אסירין בעליהון.

ל. (וקאל אלרייס ענן רח׳ אללה)

וכתיב ואשה אל אחתה לא תקח לצרור לגלות ערותה עליה בחייה. קא אמא ואשה אל אחותה לא תקח ולא אמא ואשה ואחותה א) לא תקח דלאו על אתתא ואחותה קאים אילא על אתתא ובת אחותה קאים דלא למיסבינין ב) בהדי הדדי קא מפקיד דאחתא דאשתו אסר קרא ג) מקמי הכי דכתיב ערות אשת אחיך לא תגלה דכי היכי דאסירא ליה לאיש אתתא דאחוי ד) אסיר לה לאשה לאינסובי לגברא דאחאתה כי היכין ה) דפרישנן. ולהכי כתבה בתר אשה ובתה לאודעך דעל בת אחות אשתו קאים דאמא ו) לא תקח ולא אמא לא תקרב דאסיר ליה למאהר ז) בהדי בת אחות אשתו. וקא אמא לצרור לגלות ערותה אלמא דהא לאו לצרור לגלות שרי דאי מיתא ח) אינש לבת אחתא דאשתו למהוה ט) בהדי אשתו שרי ליה. ואמא לצרור לגלות ולא כתב ולגלות לאודעך דהאי י) לצרור

א) בקכ״י בטעות א ל א ח ו ת ה.
ב) קכ״י ל מ י ס ב י נ ו ן.
ג) קכ״י ק ר א ה.
ד) קכ״י ד א ח א.
ה) קכ״י ה י כ ו ן.
ו) נראה דצ״ל ו א מ א.
ז) אות א׳ במלה זו היא בספק בכ״י.
ח) קכ״י ד א ו מ י ת י ל ה.
ט) קכ״י ל מ ת ו ה.

התרגום העברי

הדומה לאמותם באנשים אבותם הם לכן אסורות נשותיהן. ואסור להן לכל בנות בין מזכרים ובין מנקבות להנשא לכל (אחד) מן בעלי אמותן בין מזכרים ובין מנקבות. כי הדומה לאבותן בנשים אמותן הן לכן אסורים בעליהן.

ל. (ואמר הנשיא ענן ירחמהו האל:)

וכתוב ואשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערותה עליה בחייה [1]. אמר ו א ש ה א ל א ח ו ת ה ל א ת ק ח ולא אמר ו א ש ה ו א ח ו ת ה ל א ת ק ח מפני שזה לא נאמר על אשה ואחותה כי אם על אשה ובת אחותה נאמר זה וצוה שלא לשאת אותן ביחד. כי אחות אשתו אסר הכתוב קודם לזה שנאמר ערות אשת אחיך לא תגלה כי כמו שאסורה לו לאיש אשת האח כן אסור לאשה להנשא לבעל אחותה כמו שפירשנו. ובעבור זה כתב אותו אחר א ש ה ו ב ת ה להודיעך כי זה נאמר על בת אחות אשתו. ואמר [2]) ל א ת ק ח ולא אמר ל א ת ק ר ב (ללמד) שאסור לו להתארס [3]) עם בת אחות אשתו. ואמר ל צ ר ו ר ל ג ל ו ת ע ר ו ת ה זה יוכיח כי שלא ל צ ר ו ר ל ג ל ו ת מותר. כי אם מביא איש את בת אחות אשתו להיות עם אשתו (בביתו) מותר לו. ואמר ל צ ר ו ר ל ג ל ו ת ולא כתב ו ל ג ל ו ת להודיעך כי ל צ ר ו ר זה ל ג ל ו ת הוא. והוסיף

י) קכ״י ל א ד ע ך ד ה י י.

[1]) ויקרא י״ח י״ח.
[2]) בכ״י כ י א מ ר. ותרגמתי כפי תקוני בגוף הארמי.
[3]) תרגום המלה הזאת (ל מ א ה ר, ואות א׳ אינה ברורה בכ״י) הוא בספק. ולפי השערתי הוא פעל מן השם מהר הנמצא גם בארמית וערבית.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

ליה. קא אמא שארה הנה אפקה לשארה בלשון נקבה דאף שאר דנקבה נמי א) קא אמר. הילכך כל שאר דילהון בין דמן זכרים ובין דמן נקבות אסירן ליה אשתכח דאסירן ליה כל אחוותיהי בין דמן אב ובין דמן אם דשאר לאחתא דקריה דכתיב בה שאר אביך שאר אמך. וקא אמא זימה היא אמא לך הא מלתא זניתא היא דכתיב אל תחלל את בתך להזונותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה. וכתיב הוא וקרינן ב) היא קא אמא דהא זמה מחיבא בה אשה בהדי בעלה כי היכין דמחיב בעלה דאי נסיב ג) גברא חדא מן הלין נשים דאמר ליה בהדי אשתו ולא נפקא אשתו מן רשותיה ד) מחיבא בהדיה כי חייבא דיליה הנך הוא קדמאי דעל ערוה אמרינין מפרשין על איש דערוה לאיש דקא אסר האיי ה) הוא דעל זמה אמריה מפרש על זמה. וכן אשה אסירא לאינסובי לבנו או לבן בנו או לבן בתו דבעלה ולמן כל אחיהון בין דמן אב ובין דמן אם. ותניה לבת אשתו לטפויי איסור אחוותיה ואחיה דבן בעלה הילכך ו) אסיר להון לכל בנות בין דזכרים בין דנקבות למינסב ז) מן כל אמותם ח) כמא דסליק בין דזכרים ובין דנקבות. ואסיר להון לכל בנים בין דזכרים ובין דנקבות למנסב מן כל נשי אבותם בין דזכרים ובין דנקבות כמא דסליק דדומיא ט) דאמותם בגברי

א) קכ"י ומי.
ב) בקכ"י וקרונן.
ג) קכ"י דאינסיב במלה אחת.
ד) קכ"י רשותה. ה) קכ"י היי.
ו) קכ"י הולכך.
ז) קכ"י למנסב.
ח) כמו אמותן.

התרגום העברי

שארה הנה הוציא (כתב) את שארה בלשון נקבה (ללמדך) כי אף שאר הנקבה גם כן אוסר הוא (הכתוב). לכן כל שאר שלהן בין של זכרים ובין של נקבות אסורות לו. נמצא כי כל אחיותיו בין מן האב ובין מן האם אסורות לו כי האחות נקראת שאר שכתוב בה שאר אביך שאר אמך[1]. ואמר זמה היא מגיד לך כי זה הוא דבר של זנות שנאמר אל תחלל את בתך להזנותה[2]. ולא תזנה הארץ[3] ומלאה הארץ זמה[4]. וכתוב הוא ואנחנו קוראים היא מגיד הוא כי בזמה זאת האשה חייבת בה עם בעלה כמו שחייב בעלה. כי אם נושא האיש אחת מאלה הנשים שאמר עם אשתו ואשתו לא יצאה מן רשותו היא חייבת עמו כחיוב שלו. אלה (המלות) הוא הראשונות שנאמרו על ערוה מתבארות על האיש כי ערוה אוסר הוא (הכתוב) לאיש. הוא זה שאמר אותו על זמה מתבאר על זמה[5]. וכן אשה אסורה להנשא לבנו או לבן בנו או לבן בתו של בעלה ולכל (אחד) מאחיהם בין מן האב ובין מן האם. והכפיל (לכתוב) את בת אשתו להוסיף איסור האחיות והאחים של בן בעלה. לכן אסור להן לכל בנות בין מזכרים ובין מנקבות להנשא לכל [בעלי] אמותן[6] כפי העולה למעלה בין מזכרים ובין מנקבות. ואסור להם לכל בנים בין מזכרים ובין מנקבות לשאת מן כל נשי אבותם בין מזכרים ובין מנקבות כפי העולה למעלה. כי

ט) קכ"י דדומיה.

[1] ויקרא י"ח י"ב וי"ג.
[2] שם י"ט כ"ט.
[3] שם שם. [4] שם שם.
[5] ר"ל לכן גם אשתו חייבת עמו
[6] בכ"י אמותם.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

ערוה דיליה א) הוא הילכך אסירא ליה אשתו. וכתיב ב) הוא וקרינן ג) היא קא רזים דכי היכין דאסירא ליה אשת אחיו הכי אסירא ליה אשת בעל אחותו. וכן אשה אסירא לאינסובי לבעל אחוותה ולבעל אשת בעל אחוותה ולבעל אשת אחיה.

כט. (פצל פי מא קאל אלריים ענן רצי אללה ענה)

וכתיב ערות אשה ובתה ד) את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה שארה הנה זימה היא. קא אמא ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ולא אמא את בת בת בנה לאודעך דהאיי ה) דקא אמא אשה ובתה לאו על בתה קאים אילא על בת בנה ובת בתה קאים דאסירן ליה דבת אשתו היא אסירא מקמי הכי דאשה אסיר לה גברא דאמה כי היכי דאסירא ליה לאיש אתתא דאביו כי היכין דפרישנן. וקא אמא לא תקח לגלות למאהא ו) לאו לגלות שרי דאי מיתי לה אינש לבת בנה או לבת בתה דאשתו למהוה בביתיה בהדי אשתו לא נפקא ליה מיניה ז). וקא אמא ערותה ולא קא אמא ערותן משום דתחלת מלתיה אמריה בלשון רובא אשה ובתה את בת בנה ואת בת בתה אמא ערותה בלשון יחיד דלא תימא דעד דנסיב להי להלין כולהי בהדי הרדי לא מיחייב אילא כד נסיב חדא מן הלין קרובות דאשתו איחייב ח)

התרגום העברי

שלו [1]) היא לכן אסורה לו אשתו. וכתוב הוא ואנחנו קוראים היא ירמז כי כמו שאשת אחיו אסורה לו כן אסורה לו אשת בעל אחותו. וכן אשה אסורה להנשא לבעל אחותה ולבעל אשת בעל אחותה ולבעל אשת אחיה.

כט. (פרק במה שאמר הנשיא ענן ירצהו האל:)

וכתוב ערות אשה ובתה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה שארה הנה זמה היא [2]). אמר ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ולא אמר את בת בת בנה להודיעך כי זה שאמר אשה ובתה לא נאמר על בתה כי אם זה נאמר על בת בנה ובת בתה שאסורות לו. כי בת אשתו שאסורה היא (נאמר) קודם לזה כי לאשה אסור בעל אמה כמו שאסורה לו לאיש אשת אביו כמו שפירשנו [3]). ואמר לא תקח לגלות למה (הוסיף לגלות?—ללמד) כי כשלא לגלות מותר. כי אם מביא איש את בת בנה או את בת בתה של אשתו להיות בביתו עם אשתו לא יצא לו מזה (אין בזה איסור). ואמר ערותה ולא אמר ערותן מפני שתחלת דברו אמרו בלשון רבים אשה ובתה את בת בנה ואת בת בתה אמר ערותה בלשון יחיד. שלא תאמר כי עד שלא נשא את כל אלה ביחד אינו חייב כי אם כאשר נשא אחת מאלה הקרובות של אשתו הוא חייב. אמר

א) קכ"י דילה.
ב) קכ"י וכתוב.
ג) קכ"י וקרונן.
ד) צריך להוסיף לא תגלה או וג'.
ה) בקכ"י דהיי.
ו) צ"ל למא (או למה) הא.

ז) קכ"י מונה.
ח) קכ"י או חיב.

[1]) קכ"י שלה.
[2]) ויקרא י"ח י"ז.
[3]) ראה למעלה (עמוד 90 סימן א').

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

אחות אם כי ההיא [א] בת בנו ובת בתו מה [ב] התם על בת בנו ובת בתו דמן פסולה קאים אף הכא [ג] על אחות אמו דמן פסולה קאים הילכך [ד] אסירא ליה אחות אמו דמן [ה] פסולה.

כז. (וענן רח' אללה דכר פי תפסיר הדא אלפסוק)

קא אמא ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דדתך היא. כתב אל אשתו לא תקרב [ו] ולא כתב ואל אשתו לא תקרב לאודעך [ז] דהאי דאמא ערות אחי אביך על אשתו קאים [ח] דאסירא ליה [ט] אשת אחי אביו. ותלייה באחי אביו לאגמורך דכל קרובות דדומיהו בגברי אסירין נשים דילהון כי אחי אביו דדומיא דאחות אביו היא ואסרה לאשתו.

כח. (פצל פי מא קאלה סידנא אלריים ענן רחמה אללה)

וכתיב ערות אשת אחיך לא תגלה ערות אחיך היא. קא אמא ערות אשת אחיך לא תגלה דאסירא ליה אתתא דאחוה בין מת אחוה ובין מגריש לה. וקא אמא ערות אחיך היא קא רזים דאסיר [י] ליה למנסב אתתא [יא] דגברא דאתת אחיו דמן דקא משוי לה ערות אחיו בעלה נמי

א) בס' היש' האהי.
ב) בקכ"י מא.
ג) קכ"י הכי ובס' היש' חסר.
ד) בס' הישר הוא לכך.
ה) בס' היש' אף דמן.
ו) בס' הישר (בכ"י דף פ"א ע"א) חסר מן לא תקרב הראשון עד הנה (משווי הקצוות).
ז) בס' היש' להודיעך.
ח) בס' היש' קיום. ט) בס' היש' לה.
י) קכ"י ראזים דאסור.
יא) בס' היש' (דף פ"ה ע"א) אשה.

התרגום העברי

הזאת כמו ההיא בת בנו ובת בתו. כמו שם (הכתוב) מדבר על בת בנו ובת בתו (הנולדות) מפסולה כמו כן פה (זה) נאמר על אחות אמו (שנולדה) מפסולה. לכן אחות אמו (שנולדה) מפסולה אסורה לו.

כז. (וענן ירחמהו האל אמר בבאור הפסוק הזה:)

אמר ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דדתך היא [1]. כתב אל אשתו לא תקרב ולא כתב ואל אשתו לא תקרב להודיעך כי זה שאמר ערות אחי אביך על אשתו נאמר שאסורה לו [2]) אשת אחי אביו. ותלה אותה באחי אביו [3]) ללמדך כי כל הקרובות שדומיהן באנשים נשותיהם אסורות כמו אחי אביו שהוא דומה לאחות אביו ואסר (הכתוב) את אשתו.

כח. (פרק במה שאמרו אדוננו הנשיא ענן ירחמהו האל:)

וכתוב ערות אשת אחיך לא תגלה ערות אחיך היא [4]). אמר ערות אשת אחיך לא תגלה (להודיע) שאשת אחיו אסורה לו בין שמת אחיו [5]) ובין שגרש אותה. ואמר ערות אחיך היא ירמז כי אסור לו לשאת אשת בעל אשת אחיו כי מפני שעשה אותה (את אשת אחיו) ערות אחיו בעלה גם כן ערוה

[1]) ויקרא י"ח י"ד.
[2]) בס' הישר לה.
[3]) ר"ל ולכן לא כתב ערות אשת אחי אביך.
[4]) ויקרא י"ח ט"ז.
[5]) להוציא מדעת הרבנים המתירים את היבום כשמת אחיו בלא בנים.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

גברא אוחרנא קאים ואי מאית אביו כד לא הוי לה לאשתו ולד מניה שריא לה ברתא דמן גברא אחרנא דכי קא אסר לברתא דליה[א] כד ילדה ולד מן אביו הוא דקא אסר לה אבל לא ילדה ולד מן אביו שריא לה ברתא.

התרגום העברי

ואם מת אביו כשלא היה לה לאשתו ילד ממנו בת האיש האחר (מאשת אביו) מותרת לו. כי מה שאסר (הכתוב) הבת שלה[1]) הוא כשילדה ילד מאביו אבל אם לא ילדה ילד מאביו בתה מותרת לו.

(וכדברים האלה מצאתי בספר העריות של הרב רבנו ישועה[2]) בפרק החמשי במקומות שהביא דעותיו של הרב רבנו ענן ז"ל).

כה. (קולה פי תפסיר פסוק ערות אחות אביך לא תגלה שאר אביך היא)

וכתיב[ב]) הוא וקרינן[ג]) היא קא רזים[ד]) דכי היכי דאסירא[ה]) ליה אחות אביו דמן אביו הכי[ו]) אסירא ליה אחות אמיה[ז]) דמן אביה. וכן אשה אסירא לאינסובי[ח]) לאחי אביה דמן אביו ולאחי אמה דמן אביה. וקא אמא שאר אביך קא רזים דאחות אביו דמן אביו קא אסר דקא אמא שאר אביך היא הכי קא אמא דהיא ואבוך מן חד זרעא אינון.

כה. (אָמרו בבאור פסוק ערות אחות אביך לא תגלה שאר אביך היא[3]):

וכתוב הוא ואנחנו קוראים היא ירמז כי כמו שאסורה לו אחות אביו (הבאה) מאביו כן אסורה לו אחות אמו (הבאה) מאביה. וכן אשה אסורה להנשא לאחי אביה (הבא) מאביו ולאחי אמה (הבא) מאביה. ואמר שאר אביך ירמז כי אחות אביו מאביו אָסר כי אמר (מה שאמר) שאר אביך היא כן אמר (כן כונתו) כי היא ואביך הם מזרע אחד.

כו. (ודאך אנה קאל)

קא אמא ערות אחות אמך לא תגלה כי שאר אמך היא. בתר[ט]) דרזמה[י]) בה[יא]) היא אחות אב כי היכי דכתבה[יב]) לבת בתו ובת בנו בתר דרזמה[יג]) בשאר בשרו לשויה להדא[יד])

כו. (וזהו כי אמר:)

אמר ערות אחות אמך לא תגלה כי שאר אמך היא[4]). אחר שרמז בה (במלת) היא[5]) (אל) אחות אב כמו שכתבה[6]) לבת בתו ובת בנו אחר שרמזה בשאר בשרו לעשות[7]) את אחות האם

א) צ"ל דילה.
ב) בס' הישר הנ"ל (דף ע"ט ע"א) וכתוב.
ג) קכ"י וקרונן.
ד) קכ"י ראזים. וכן למטה.
ה) בס' היש' דאסיר.
ו) קכ"י הכא. בס' היש' היכי.
ז) בס' היש' אחותא דאמיה.
ח) קכ"י לאנסובי.
ט) קכ"י באתר וכן למטה.
י) המקום הזה הובא בס' הישר (כ"י דפה דף ע"ח ע"ב) ושם כתוב דרמזא.
יא) בס' היש' בהוא.
יב) בס' היש' דכורו. וכפה"נ צ"ל דדכרה או דאדכרה כי למטה יתרגם המלה שזכר. יג) בס' היש' דרמיזה.
יד) בס' היש' לשריא להאדא.

1) כפי תקוני בגוף הארמי תחת שלו.
2) בתרגום העברי מספרו הנקרא ס' הישר לא נמצא זה. ונראה מזה כי לקח את הדברים האלה מגוף הספר בערבית.
3) ויקרא י"ח י"ב. 4) שם י"ח י"ג.
5) לפי נוסחת ס' הישר תהי הכונה: אחר שרמז במלת הוא שכתב תחת המלה היא.
6) בס' היש' שזכרה.
7) או: לדמות. אולם יותר נראה כמו שתרגמתי בפנים.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

או בת בתו דמן זנות או מן עבד או מן אמה דאי מן כשרה א) היא הא חשבינון מן קמי הכי דאסירן ליה כי היכין דפרישנן אילא האיי ב) דתנא כתב הכא בת בנך או בת בתך משום דאמא ליה מקמיה מולדת בית או מולדת חוץ קא רזים לך דבת בנו ובת בתו נמי דמן זנותא או מן עבד או מן אמה אסירן ליה. וקא אמא כי ערותך הנה קא אמא לך דאסירן לך הלין דמן זנות ועבד ואמה כי הלך ג) דמן כשרה. הילכך אסיר ליה לאיש למנסב בנות בניו או בנות בנותיו אף דמתילדין מן זנות או מן עבד או מן אמה כמא ד) דנחית כי היכין ה) דאסיר ליה למנסב בנות בניו ובנות בנותיו דמתילדן מן כשרה. ואף אשה אסירא לאינסובי לבני בנה ולבני בנתה ו) דמתילדן מן זנות או מן עבד או מן אמה כמא דנחית כי היכין דאסירא לאינסובי לבני בנה ולבני בתה דמתילדן מן כשרה דכתיב כי ערותך הנה אשוויה לאיסוריהו לאיסורא דכשרה ז).

התרגום העברי

לשאת בת בנו או בת בתו הבאה מזנות או מעבד או מאָמה. כי אם (זה נאמר על הבאה) מכשרה הלא חשב (פְּרַט) אותן מקודם לזה שהן אסורות לו כמו שפירשנו. אך זה שהכפיל וכתב פה בת בנך או בת בתך מפני שאמר קודם לזה מולדת בית או מולדת חוץ ירמז לך כי בת בנו ובת בתו גם (הבאות) מזנות או מעבד או מאָמה אסורות לו. ואמר כי ערותך הנה אמר לך (הודיע לך בזה) כי אותן (הבאות) מזנות ועבד ואָמה אסורות הן לך כמו אותן (הבאות) מכשרה. לכן אסור לו לאיש לשאת בנות בניו או בנות בנותיו אף הנולדות מזנות או מעבד או מאמה כפי היורד למטה[1]) כמו שאסור לו לשאת בנות בנותיו הנולדות מכשרה. וגם האשה אסורה להנשא לבני בנה ולבני בתה הנולדים מזנות או מעבד או מאמה כפי היורד למטה כמו שאסור לה להנשא לבני בנה ולבני בתה הנולדים מכשרה שנאמר כי ערותך הנה השוָה איסורן לאיסור הכשרה.

כד. (והדעת השלישית ח) היא דעת רבנו ענן הנשיא ז"ל אשר אמר בפתרון זה הפסוק זה לשונו:)

קא אמא ערות בת אשת אביך מולדת אביך דאסירא ליה בת אתתא דאביו דמן גברא אחרנא כד הוי לה לאתתא דאביו ולד מן אביו דקא אמא מולדת אביך ואי על ברתא דילידתה מן אביו היא הא כתב ליה ערות אחותך בת אביך אי לא ט) על ברתא דילידתה מן

כד. אמר ערות בת אשת אביך מולדת אביך[2]) (להודיע) כי בת אשת אביו (שנולדה) מאיש אחר אסורה לו כשיש לה לאשת אביו ילד מאביו. מפני שאמר מולדת אביך ואם על הבת שילידתה היא מאביו (אמר זה) הלא (כבר) בתכ ערות אחותך בת אביך. אך (זה) נאמר על הבת שילידתה היא מאיש אחר.

א) קכ"י כשירה. וכן למטה.
ב) קכ"י היי.
ג) קכ"י הנך.
ד) בקכ"י כמה וקכ"י חסר.
ה) קכ"י הידין.
ו) כמו בתה או ברתה.
ז) קכ"י דכשרא, דכשירה.

ח) מספר שער יהודה בעריות להחכם יהודה בן אליעזר צלבי המכונה פוקי (קושטאנדינה שמ"ב) דף ל"ג.
ט) כמו אילא, אלא.

---

[1]) ר"ל כי גם בנותיהן ובנות בנותיהן של אלו הנזכרות אסורות לו. [2]) ויקרא י"ח י"א.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

אביו ואמיה ובין בת אביו ולאו בת אמיה ובין בת אמיה ולאו בת אביו. וקא אמא מולדת בית או מולדת חוץ בין דאתלידא א) בכשרות ובין דאתלידא בזנות בין דאתלידא ב) מן עבד ובין דאתלידא מן אמה. דאתלידא בכשרות קרי לה מולדת בית ג) ודאתלידא בזנות קרי לה מולדת חוץ דכתיב ד) פעם בחוץ פעם ברחובות ואצל כל פנה תארב. וקא אמא לא תגלה ערותן דכולהי אסירן ליה כי הדדי ה). וקא אמא ערותן בלשון רבים משום דלא אמא בת אביך ואמך ולא אמא בת עבד ולא אמא בת אָמה אמא ו) ערותן רבים קא אמא לך דכל דאחואתך אינין ז) אסירי לך בין ח) דחשבי ט) לך ובין דלא חשבי לך. וכן אשה אסירא לאחהא אף דמן זנות או דמן עבד או דמן אמה.

כג. (פצל פי מא קאלה אלסיד ענן רצואן אללה עליה פי דלך)

וכתיב ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה. קא אמא ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן דאסיר ליה למנסב בת בנו

התרגום העברי

בין (שהיא) בת אביו ואמו ובין בת אביו ולא בת אמו ובין בת אמו ולא בת אביו. ואמר מולדת בית או מולדת חוץ (לכלול בזה) בין הנולדת בכשרות ובין הנולדת בזנות בין הנולדת מעבד ובין הנולדת מאָמה. הנולדת בכשרות קרא אותה מולדת בית[1]) והנולדת בזנות קרא אותה מולדת חוץ שנאמר[2]) פעם בחוץ פעם ברחובות ואצל כל פנה תארב[3]). ואמר לא תגלה ערותן (להודיע) שכולן אסורות לו בשוה. ואמר ערותן בלשון רבים מפני שלא אמר בת אביך ואמך ולא אמר בת עבד ולא אמר בת אָמה אמר[4]) ערותן (לשון) רבים. אמר לך (הודיע לך בזה) כי כל (אותן) שאחיותיך הן אסורות הן לך בין החשובות לך ובין שאינן חשובות לך. וכן אשה אסורה לאחיה אף (לאחיה הבא) מזנות או מעבד או מאָמה.

כג. (פרק במה שאמרו הנשיא ענן רצון האל עליו אודות זה:)

וכתוב ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה[5]). אמר ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן (ללמד) כי אסור לו

א) כמו דאתילדא. ובס' הישר (כ"י דפה דף ע"ה ע"ב) דלידא. ובשער יהודה (דף ל"ה) דילידה.

ב) בס' היש' דאתיליד ובשע' יה' דאתליד. וכן למטה.

ג) בס' היש' מוסיף: ככת' אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך. וכן בשע' יה'.

ד) בס' היש' מוסיף: בזונה. וכן בשע' יה'.

ה) בס' היש' הדאדי. ובשע' יה' ביה דארי. (עד כאן הובא בס' הישר ובשער יהודה).

ו) נראה דצ"ל אילא אמא.

ז) בקכ"י אנין.

ח) קכ"י בין חסרי

ט) דחשבי, כמו דחשיבי.

---

[1]) בס' הישר ובשער יהודה מוסיף: שנאמר אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך (תהלים קכ"ח ג'). וילמוד מגזרה שוה כי בית נאמר על אשתו הכשרה.

[2]) בס' הישר ובשער יהודה מוסיף: בזונה.

[3]) משלי ז' י"ב. וילמור מגזרה שוה כי המלה חוץ נאמרה בזונה וזנות.

[4]) לפי תקוני בארמי: כי אם אמר.

[5]) ויקרא י"ח י'.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

דכי היכי דאסיר איש בקרובותיו הכי אסירא אשה בקרוביה כי היכי דפרשינן. ודאסר בשאר בשרו בנות לאב ובנים לאם ואסר הכא אבות לבת ואמות לבן ותרויהו איסורי חד איסורא הוא לחייבנון דינא לאב ולבת אי א) מנסבין כי הדדי ולאם ולבן אי מנסבין כי הדדי. וכן כל קרובים וכל קרובות ב) דאסירין להדדי ג) חיובי דאשה וחיובי דאיש בדינא כי הדדי ד).

כא. (פצל פי מא ראה אלסיד ענן רצי אללה ענה פי דלך)

ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא. קא אמא ערות אשת אביך לא תגלה דאסירא ה) ליה אתתא דאביו ואפילו גרשה אביו ואפילו מת אביו דאי כדאיתה ו) גבי אביו הוא הא כל נשי גברי נמי הא ז) אסירין ואפילו בחמוד דכתיב לא תחמוד אשת. וקא אמא ערות אביך הוא קא רזים דאסיר ליה למנסב אתתא דגברא דאתתא דאביו דמן דקא משוי ליה לאשת אביו ערות אביו בעלה נמי ערוה דיליה הוא ח) הילכך אסירא ליה אתתיה ט).

כב. (פצל פי מא קאלה אלסיד ענן רחמה אללה פי דלך)

וכתיב ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ לא תגלה ערותן. קא אמא ערות אחותך בת אביך דאסירא י) ליה אחותיה בין בת

התרגום העברי

אמה כפי העולה למעלה כי כמו שהאיש אסור בקרובותיו כן גם האשה אסורה בקרוביה כמו שפירשנו. ומה שאסר בשאר בשרו בנות לאב ובנים לאם ואסר פה אבות לבת ואמות לבן (אף כי) שני האיסורים איסור אחד הם לחייב בדין שוה את האב והבת כשינשאו וכן את האם והבן כשינשאו (בדין) שוה. וכן כל הקרובים וכל הקרובות האסורים זה לזה חיוב האשה וחיוב האיש שוים הם בדין.

כא. (פרק אודות דעת הנשיא ענן ירצהו האל בזה:)

ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא [1]. אמר ערות אשת אביך לא תגלה (ללמד) שאשת אביו אסורה לו אף אם גרשה אביו ואף אם מת אביו. כי אם (זה נאמר על הזמן) שהיא נמצאת אצל אביו הלא כל נשי האנשים גם כן אסורות ואף בחמוד (אסורות הן) שנאמר לא תחמוד אשת (רעך)[2]. ואמר ערות אביך היא ירמז שאסור לו לשאת אשת בעל אשת אביו כי אחרי אשר עשה (הכתוב) לאשת אביו ערות אביו גם בעלה הוא ערוה שלו לכן אשתו אסורה לו[3].

כב. (פרק ממה שאמרו הנשיא ענן ירחמהו האל אודות זה:)

וכתוב ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ לא תגלה ערותן[4]. אמר ערות אחותך בת אביך (להורות) כי אסורה לו אחותו

א) קכ"י או. וכן למטה.
ב) בקכ"י קריבות.
ג) קכ"י להדרא.
ד) קכ"י כי הררי.
ה) קכ"י דאסיר.
ו) קכ"י דאו כר אותה.
ז) קכ"י נמוהא. ח) קכ"י היא.

ט) קכ"י אתתיה חסר.
י) קכ"י דאסיר.

---

1) ויקרא י"ח ה'. 2) שמות כ' י"ז.
3) זהו על פי הכלל שהניח למעלה כי חיובי האיש והאשה בעריות שוים הם.
4) ויקרא י"ח ט'.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

יט. (וקאל ענן א) פי אלפדלכה)

ואסיר ב) לה לנקבה לאינסובי לבעל אחות אביה ולבעל אחות אמה ולמן כל אחיהון דמן אבוהון בין מכשרה ובין מפסולה.

כ. (פצל ג) פי מא קאלה ענן רח' אללה פי דלך)

וכתיב ערות אביך וערות אמך לא תגלה אמך היא לא תגלה ערותה. קא אמא ערות אביך אמאי זכר אחרינא מי שרי ליה אילא ההוא שאר בשרו הוא דאמא דקא מפריש לך דהאיי ד) ערות אביך על בת קאים דאסיר לה לאינסובי ה) לאביה. וקא אמא וערות אמך לא תגלה קא מזהר ליה לבן דלא למנסב אמיה. וכתיב וערות אמך ו) טפי ביה ואו דאשויה לאיסורא ז) דאב לבת ואיסורא דאם לבן כי הדדי ח) לאודעך דכי היכי דתקיף איסורא דאיש למנסב ט) קרובותיו הכי תקיף איסורא דאשה לאינסובי י) דקרוביה. וקא אמא אמך היא לא תגלה ערותה כתיב אמך תרין יא) זימני וכתיב לא תגלה תרין זימני קא רזים לך דכל דאמך היא כמא דסליק אסירן לך. וכתיב הוא וקרינן היא קא רזים דכל יב) דאב נמי כמא דסליק אסירן לך. וכן אשה אסירא לאינסיבי לאבות דילה ולאבות דאמה כמא דסליק

א) מפירוש יפת שם.
ב) ראה למעלה סימן ח' והערתי שם.
ג) מסימן זה והלאה הובא בספר העריות לשלמה בן דוד הנשיא. והסימנים האלה לקוחים מספר המצות לענן הנשיא.
ד) בקכ"י והוי.
ה) קכ"י לאנסובי, לאנסבי.
ו) קכ"י בטעות נוסף היא.
ז) קכ"י לאוסירא.

התרגום העברי

יט. (ואמר ענן באלפדלכה:)

ואסור לה לנקבה להנשא לבעל אחות אביה ולבעל אחות אמה ולכל (אחד) מאחיהם מן האב בין (הנולדים) מכשרה ובין מפסולה.

כ. (פרק אודות מה שאמר ענן ירחמהו האל בזה:)

וכתוב ערות אביך וערות אמך לא תגלה אמך היא לא תגלה ערותה [1]). אמר ערות אביך מדוע (הוצרך לכתוב זה)? האם (ערות) זכר אחר מותרת לו?— אמנם מה שאמר שאר בשרו [2]) הוא לפרש לך כי ערות אביך זה נאמר על הבת שאסור לה להנשא לאביה. ואמר וערות אמך לא תגלה הוא מזהיר את הבן שלא לשאת אמו. וכתוב וערות אמך הוסיף בו (אות) ו' מפני שהשוה איסור האב לבתו ואיסור האם לבנה זה לזה להודיעך כי כמו שחזק (גדול) איסור האיש לשאת את קרובותיו כן חזק איסור האשה להנשא לקרוביה. ואמר אמך היא לא תגלה ערותה כתוב אמך שתי פעמים וכתוב לא תגלה שתי פעמים ירמז לך (בזה) כי כל מה שהיא של אמך כפי העולה למעלה [3]) אסורות לך. וכתוב הוא ואנחנו קוראים היא ירמז כי כל מה שהוא של אב כפי העולה למעלה אסורים לך. וכן אשה אסורה להנשא לאבות שלה ולאבות של

ח) קכ"י כיהדאדי, הדרי.
ט) קכ"י למינסב. וכן השאר.
י) קכ"י לאיסוב.
יא) קכ"י תרי. וכן למטה.
יב) קכ"י דמות (דכות'—דכותיה?).

[1]) ויקרא י"ד ז'. [2]) שם י"ח ו'.
[3]) כפה"נ ר"ל אמות האב והאם של אמו ואמות אבותיהם.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

אחיה דדומיא דבעל אשת בעל אחותה בנשים אשת בעל אשת אחיה היא א) והולכך אסיר בעלה.

טז. ואסיר ליה לזכר למנסב בת אשתו או בת בנה או בת בתה או ב) מן כל אחותיהון ג) בין דמן אב ובין דמן אם. ואסיר לה לנקבה לאינסובי לבן בעלה או לבן בנו או לבן בתו או למן כל אחיהון בין דמן אב ובין דמן אם.

יז. ואסיר ליה לזכר למנסב אשת בן אשתו ואשת בן בנה דאשתו ואשת בן בתה או מן ד) כל אחותיהון בין דמן אב ובין דמן אם דדומיא דבת אשתו ובת בנה ובת בתה בגברי בן אשתו ובן בנה ובן בתה אינון ה) והולכך אסירין נשותיהון ו). ואסיר לה לנקבה לאינסובי לבעל בת בעלה ולבעל בת בנו דבעלה ולבעל בת בתו ולמן כל אחיהון ז) בין דמן אב ובין דמן אם דדומיא דבן בעלה ובן בנו ובן בתו בנשים בת בעלה ובת בנו ובת בתו אינון הולכך ח) אסירין בעליהון. ודתנא כתב בת אשתו לטפויי בה אסור הלין קרובות וקרוביןט).

יח. (והכדא קאל י) ענן פי ספר מצות אלדי לה)

וכן אשה אסירא יא) לאינסובי לבעל אחות אביה ולאחיו דמן אביו בין מכשרה ובין מפסולה.

א) קב"י בטעות הוא.

ב) קב"י ומן.

ג) בכ"י נקוד אחותיהון. קצת כ"י אחותהון.

ד) בקב"י ומן.

ה) קב"י בטעות היא תחת אינון.

ו) קב"י נשותהן, נשותיהם.

ז) קב"י אחיהם.

התרגום העברי

אחיה. כי הדומה לבעל אשת בעל אחותה בנשים היא אשת בעל אשת אחיה ולכן בעלה אסור.

טז. ואסור לו לזכר לשאת בת אשתו או בת בנה או בת בתה או [1]) מן כל אחיותיהן בין מן האב ובין מן האם. ואסור לה לנקבה להנשא לבן בעלה או לבן בנו או לכל אחיהם בין מן האב ובין מן האם.

יז. ואסור לו לזכר לשאת אשת בן אשתו ואשת בן בנה של אשתו ואשת בן בתה או מכל אחיותיהן בין (שהן) מן האב ובין מן האם. כי הדומה לבת אשתו ובת בנה ובת בתה באנשים הם בן אשתו ובן בנה ובן בתה ולכן נשותיהם אסורות. ואסור לה לנקבה להנשא לבעל בת בעלה ולבעל בת בנו של בעלה ולבעל בת בתו ולכל (אחד) מאחיהם בין מן האב ובין מן האם. כי הדומה לבן בעלה ובן בנו ובן בתו בנשים הן בת בעלה ובת בנו ובת בתו לבן אסורים בעליהן. ומה שהכפיל וכתב בת אשתו (הוא) להוסיף בה אסור הקרובות והקרובים האלה.

יח. (וכזה אמר ענן בספר מצות אשר לו:)

וכן אשה אסורה להנשא לבעל אחות אביה ולאחיו מן האב בין (שנולד) מכשרה ובין מפסולה.

ח) קב"י אנון הלכך.

ט) קב"י וקרובים.

י) מפירוש יפת בן עלי לספר ויקרא (ראה במחברת נייבויער עמוד 106).

יא) אצל נייבויער יאסרא (טעות הדפוס) וקב"י אסירה.

[1]) בקצת כ"י ומן.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

יב. ואסיר להון לאבות למנסב מן נשי א) בעלי נשי בניהם כמא דנחית דדומיא דנשי בעלי בנותם בגברי בעלי נשי בניהם אינון הילכך אסירין ב) נשותהון. ואמות אסיר להון לאינסובי למן בעלי נשי בעלי בנותן כמא דנחית דדומיא דבעלי נשי בניהן בנשים נשי בעלי בנותן אינון והולכך אסירין בעליהון. ודתנא כתב נשי בניהם לטפויי אסור ג) הלין קרובות וקרובין ד).

יג. ואסיר ה) להון לכל אבות בין דזכרים ובין דנקבות למנסב מן כל בנותם בין דמן זכרים ובין דמן נקבות אף דמתילדן מן זנות או מן עבד או מן אמה. ואסיר להון לכל אמות בין דזכרים ובין דנקבות לאינסובי לכל בניהון בין דמן זכרים ובין דמן נקבות אף דמתילדן מן זנות או מן עבד או מן אמה ולהאכי תנאנון.

יד. ואסיר ו) ליה לזכר למנסב אשת אחיו ואשת בעל אשת אחיו ואשת בעל אחותו. ואסיר לה לנקבה לאינסובי לבעל אחותה ולבעל אשת בעל אחותה ולבעל אשת אחיה.

טו. ואסיר ליה לזכר למנסב אשת בעל אשת בעל אחותו דדומיא דאשת בעל אשת אחיו בגברי בעל אשת בעל אחותו הוא ז) הולכך אסירא אשתו. ונקבה אסירא לאינסובי לבעל אשת בעל אשת

א) קכ"י מנשי.
ב) קכ"י אסורין, אסירן.
ג) קכ"י לאטפויי אסיר.
ד) קכ"י וקרובים.
ה) הסימן הזה נשמט וחסר בהעתקה העברית (ס' הישר) ונמצא בגוף הערבי ואצל שלמה הנשיא. ובקכ"י נוסף למעלה בסימן ד' כאשר העירותי שם.

התרגום העברי

יב. ואסור להם לאבות לשאת מן נשי בעלי נשי בניהם כמו שיורד. כי הדומה לנשי בעלי בנותם באנשים הם בעלי נשי בניהם לכן נשותיהם אסורות. ואסור להן לאמות להנשא לבעלי נשי בעלי בנותן כמו שיורד. כי הדומה לבעלי נשי בניהן בנשים הן נשי בעלי בנותן לכן אסורים בעליהן. ומה שהכפיל וכתב נשי בניהם (הוא) להוסיף אסור הקרובות והקרובים האלה.

יג. ואסור להם לכל אבות בין של זכרים ובין של נקבות [1] לשאת מן כל בנותם בין מן הזכרים ובין מן הנקבות [2] גם הנולדות מזנות או מעבד או מאָמה. ואסור להן לכל אמות בין של זכרים ובין של נקבות להנשא לכל בניהן בין מן הזכרים ובין מן הנקבות גם הנולדים מזנות או מעבד או מאמה. ובעבור זה הכפילם [3].

יד. ואסור לו לזכר לשאת אשת אחיו ואשת בעל אשת אחיו ואשת בעל אחותו. ואסור לה לנקבה להנשא לבעל אחותה ולבעל אשת בעל אחותה ולבעל אשת אחיה.

טו. ואסור לו לזכר לשאת אשת בעל אשת בעל אחותו. כי הדומה לאשת בעל אשת אחיו באנשים הוא בעל אשת בעל אחותו. לכן אשתו אסורה. ונקבה אסורה להנשא לבעל אשת בעל אשת

ו) בהעתקה העברית הסימן הזה הוא י"ג ושלשת הסימנים הבאים אחריו הם י"ד ט"ו וט"ז.
ז) בקכ"י בטעות היא.

1) ר"ל אבי האב ואבי האם.
2) בת הבן ובת הבת.
3) ר"ל הכפילם בכתוב.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

אחי אביו ואשת אחי אמו ומן כל אחיותיהן דמן אבוהון בין מכשרה ובין מפסולה. ואסיר לה לנקבה לאינסובי לבעל אחות אביה ולבעל אחות אמה ולמן כל אחיהון בין מכשרה ובין מפסולה.

י. ואסיר ליה לזכר למנסב אשת בעל אחות אביו ואשת בעל אחות אמו וכל א) אחותהון דמן אבוהון בין מכשרה ב) ובין מפסולה דדומיא ג) דאשת אחי אביו ואשת אחי אמו בגברי בעל אחות אביו ובעל אחות אמו אינון הולכך אסירן נשותהון. ואסיר לה לנקבה לאינסובי לבעל אשת אחי אביה ולבעל אשת אחי אמה ולמן כל אחיהון דמן אבוהון בין מכשרה ובין מפסולה דדומיא דבעל אחות אביה ובעל אחות אמה בנשים אשת אחי אביה ואשת אחי אמה אינון ד) הולכך אסירין בעליהון. ודתנא כתב אשת אחי אביו לטפויי ביה ה) אסור הלין קרובות וקרובין ולמגמר מניה דכל עריות דדומייהו ו) בגברי אסירין נשותהון לגברי ז) ודומייהי ח) בנשים אסירין בעליהון לנשים ולאגמורי ט) דאשת אחי אביו כי דודתו היא.

יא. ואסיר להון לאבות למנסב מן נשי בניהם ומן נשי בעלי בנותם כמא דנחית י). ואסיר להון לאמות לאינסובי למן בעלי בנותן יא) ולמן בעלי נשי בניהן כמא דנחית.

א) קכ"י ולמן כל.
ב) קכ"י מכשירה.
ג) קכ"י דדומייא אשת.
ד) בקכ"י אינין.
ה) קכ"י בה.
ו) קכ"י דדומיהון.
ז) קכ"י דגברי בטעות.

התרגום העברי

אחי אביו ואשת אחי אמו ומן כל אחיותיהן שהן מן האב בין (הנולדות) מכשרה ובין מפסולה. ואסור לה לנקבה להנשא לבעל אחות אביה ולבעל אחות אמה ולכל אחיהם (הנולדים) בין מכשרה ובין מפסולה.

י. ואסור לו לזכר לשאת אשת בעל אחות אביו ואשת בעל אחות אמו וכל אחיותיהן שמן אביהן (הנולדות) בין מכשרה ובין מפסולה. כי הדומה לאשת אחי אביו ואשת אחי אמו באנשים הם בעל אחות אביו ובעל אחות אמו לכן נשותיהם אסורות. ואסור לה לנקבה להנשא לבעל אשת אחי אביה ולבעל אשת אחי אמה ולכל (אחד) מאחיהם שמן אביהם (הנולדים) בין מכשרה ובין מפסולה. כי הדומה לבעל אחות אביה ובעל אחות אמה בנשים הן אשת אחי אביה ואשת אחי אמה לכן בעליהן אסורים. ומה שהכפיל וכתב אשת אחי אביו (הוא) להוסיף בו אסור אלה הקרובות והקרובים וללמוד ממנו כי כל העריות הדומות להן באנשים נשותיהם אסורות לאנשים והדומות להן בנשים בעליהם אסורים לנשים וללמד שאשת אחי אביו היא כדודתו.

יא. ואסור להם לאבות לשאת מן נשי בניהם ומן נשי בעלי בנותם כמו שיורד [1]. ואסור להן לאמות להנשא לבעלי בנותן ולבעלי נשי בניהן כמו שיורד.

ח) קכ"י ודומיהן.
ט) קכ"י ולא גמורי.
י) קכ"י כמה דנאחית, וכן למטה.
יא) קכ"י בנותם.

[1] כפי הנראה כונתו: כי גם הדורות היורדים למטה מהן בנותיהן ובנות בניהן ובנותיהן אסורות.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

אביו דמן אביו בין מכשרה[א] ובין מפסולה ואחות אמו דמן אביה בין מכשרה ובין מפסולה. ואסיר לה לנקבה לאינסובי לאחי אביה דמן אביה בין מכשרה ובין מפסולה ולאחי אמה דמן אביה בין מכשרה ובין מפסולה.

התרגום העברי

אביו שהיא (אחותו) מאביו בין (שנולדה) מכשרה ובין (שנולדה) מפסולה. (ואסור לשאת) אחות אמו שהיא (אחותה) מאביה בין (שנולדה) מכשרה ובין מפסולה. ואסור לה לנקבה להנשא לאחי אביה שהוא (אחיו) מאביו בין (שנולד) מכשרה ובין מפסולה. (ואסורה להנשא) לאחי אמה שהוא (אחיה) מאביה בין (שנולד) מכשרה ובין מפסולה.

ח. ואסיר ליה לזכר למנסב אשת אחי אביו דמן אביו בין מכשרה ובין מפסולה. ואשת אחי אמו דמן אביה בין מכשרה ובין מפסולה דדומיא דאחות[ב] אביו ואחות אמו בגברי אחי אביו ואחי אמו אינון[ג] והולכך אסירן נשותהון[ד]. ואסיר לה לנקבה לאינסובי לבעל אחות אביה[ה] דמן אביו בין מכשרה ובין מפסולה ולבעל אחות אמה[ו] דמן אביה בין מכשרה ובין מפסולה דדומיא דאחי אביה ואחי אמה בנשים אחות אביה ואחות אמה אינון[ז] והולכך אסירן בעליהון. ולהכי[ח] תניא[ט] לאחות אמו לאיתסרי[י] אף דמן פסולה.

ח. ואסור לו לזכר לשאת אשת אחי אביו שהוא (אחיו) מאביו בין (שנולד) מכשרה ובין מפסולה. (ואסור לשאת) אשת אחי אמו שהוא (אחיה) מאביה בין (שנולד) מכשרה ובין מפסולה. כי הדומה לאחות אביו ואחות אמו באנשים הם אחי אביו ואחי אמו לכן אסורות נשותיהם. ואסור לה[1] לנקבה להנשא לבעל אחות אביה שהיא (אחותו) מאביו בין (שנולדה) מכשרה ובין מפסולה[2]. (ואסורה להנשא) לבעל אחות אמה שהיא (אחותה) מאביה בין (שנולדה) מכשרה ובין מפסולה. כי הדומה לאחי אביה ואחי אמה בנשים הן אחות אביה ואחות אמה לכן בעליהן אסורים. ובעבור זה הכפיל[3]) לאחות אמו לאסור אף (הנולדת) מפסולה.

ט. ואסיר ליה לזכר למנסב אשת

ט. ואסור לו לזכר לשאת אשת

א) קכ"י מכשירה. וכן למטה.
ב) בקב"י ואחות.
ג) קכ"י אינון היא.
ד) קכ"י נשותהן.
ה) בפי' יפת בן עלי לתורה חסר מן דמן אביו עד מפסולה.
ו) שם חסר מן דמן אביה עד מפסולה. ותחת זה מוסיף: ולמן כל אחיהון דמן אבוהון בין מכשרה ובין מפסולה.
ז) קכ"י אינון היא.
ח) קכ"י ולהאכא, ולא כיתנא, ולאכיתנא.
ט) קכ"י תנא הכת' אחות.
י) קכ"י לאתסרי.

[1]) חלק מן המקום הזה הובא מהחכם יפת אבו עלי בפירושו לתורה (אסיפה א' באוצר הספרים הקיסרי № 564, ראה במחברת נייבויער עמוד 106) כזה: וקאל פי אלפדלכה [ואמר ענן באלפדלכה] ואסיר לה לנקבה וכו'. ושם נתקצרו הדברים אך גם נוסף מאמר אחד. ראה הערה הסמוכה. [2]) בפירוש יפת שם מוסיף: ולמן כל אחיהון דמן אבוהון בין מכשרה ובין מפסולה.
[3]) בקכ"י מוסיף: הכתוב.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

בנה או אשת אחיה דאשת אביו כד ילדה אשת אביו ולד מן אביו[א] ואשת בן כלתו כד ילדה כלתו ולד מן בנו ואשת בנו או אשת אחיו דבעל אמו כד ילדה אמיה ולד מיניה ואשת בנו דבעל בתו כד ילדה בתו ולד מניה דדומיא[ב] דבתה דאשת אביו ואחותה בגברי בנה ואחאה אינון ודומיא דבת כלתו בגברי בן כלתו הוא ודומיא דבתו ואחותו דבעל אמו בן בנו ואחיו אינון[ג] ודומיא דבת בעל בתו בגברי בן בעל בתו הוא[ד] והולכך אסירן נשותהון. ואסיר לה לנקבה לאינסובי לבעל בתה או לבעל אחותה דאשת אביה כד ילדה אשת אביה ולד מן אביה[ה] ולבעל בת כלתה כד ילדה כלתה ולד מן בנה ולבעל בתו או לבעל אחותו דבעל אמה כד ילדה אמה ולד מניה דדומיא דבנה ואחיה דאשת אביה בנשים בעל[ו] בתו ובעל אחותו דבעל אמה אינון ולבעל בת בעל בתה כד ילדה ולד מניה[ז] בתה ואחותה אינון ודומיא דבן כלתה בנשים בת כלתה היא ודומיא דבנו ואחיו דבעל אמה בנשים בתו ואחותו אינון ודומיא דבן בעל בתה בת בעל בתה היא והולכך אסורין בעליהן.

התרגום העברי

בנה (כלתה) או אשת אחיה של אשת אביו כשילדה אשת אביו ילד מאביו. (ואסור לשאת) אשת בן כלתו כשילדה כלתו ילד מבנו. (ואסור לשאת) אשת בנו או אשת אחיו של בעל אמו כשילדה אמו ילד ממנו. (ואסור לשאת) אשת בנו של בעל בתו (כלתו של חתנו) כשילדה בתו ילד ממנו. כי הדומה לבתה ואחותה של אשת אביו באנשים הם בנה ואחיה והדומה לבת כלתו באנשים הוא בן כלתו. והדומה לבתו ואחותו של בעל אמו הם בן בנו ואחיו. והדומה לבת בעל בתו (בת חתנו) באנשים הוא בן בעל בתו (בן חתנו) לכן נשותיהם אסורות. ואסור לה לנקבה להנשא לבעל בתה או לבעל אחותה של אשת אביה כשילדה אשת אביה ילד מאביה. (ואסורה להנשא) לבעל בת כלתה כשילדה כלתה ילד מבנה. (ואסורה להנשא) לבעל בתו או לבעל אחותו של בעל אמה כשילדה אמה ילד ממנו. כי הדומה לבנה ואחיה של אשת אביה בנשים הם בעל בתו ובעל אחותו של בעל אמה[1]. (ואסורה להנשא) לבעל בת בעל בתה כשילדה בתה ילד ממנו[2] הן בתה ואחותה. והדומה לבן כלתה בנשים היא בת כלתה. והדומה לבנו ואחיו של בעל אמה בנשים הן בתו ואחותו. והדומה לבן בעל בתה היא בת בעל בתה לכן אסורים בעליהן.

ז. ואסיר ליה לזכר למנסב אחות

ז. ואסור לו לזכר לשאת אחות

א) קכ"י מאביו.

ב) קכ"י לדומיא, דדומייא. וכן השאר.

ג) בקכ"י אינון. וכן למטה.

ד) קכ"י היא. וכן למטה.

ה) קכ"י בטעות אמיה.

ו) קכ"י חסר מן בעל בתו עד אמה אינון.

ז) פה חסר כנראה לעין: דדומיא דבנו ואחותו דבעל בתה ואחותה בנשים בת בעל.

[1]) בקכ"י יחסר פה כמה מלות.

[2]) צריך להוסיף פה: כי הדומה לבנו ואחותו של בעל בתה ואחותה בנשים הן בת בעל.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

אביו ובין בת אביו ולא בת אמיה בין דמתילדא א) בכשרות ובין דמתילדא בזנות בין דמתילדא מן עבד ובין דמתילדא מן אמה ב). ואסיר לה לנקבה לאינסובי לאחאה ג) בין דאתיליד בכשרות ובין דאתיליד בזנות בין דאתיליד מן עבד ובין דאתיליד מן אמה.

ד. ואסיר ליה לזכר למנסב ד) אשת אחיו דדומיא דאחותו בגברי אחיו הוא והולכך אסירא אשתו ה). ואסיר לה לנקבה לאינסובי ו) לבעל אחותה דדומיא דאחיה בנשים אחותה היא הולכך אסיר בעלה.

ה. ואסיר ליה לזכר למנסב בתה או אחותה ז) דאשת אביו כד ילדה אשת אביו ולד מן אביו ובת כלתו כד ילדה כלתו ולד מן בנו ובתו ואחותו דבעל אמו כד ילדה אמו ולד מניה ח) ובת בעל בתו כד ילדה בתו ולד מניה. ואסיר לה לנקבה לאינסובי לבנה או לאחיה דאשת אביה כד ילדה ט) אשת אביה ולד מן אביה ולבן כלתה כד ילדה כלתה ולד מן בנה ולבנו או לאחיו דבעל אמה כד ילדה אמה ולד מניה ולבן בעל בתה כד ילדה בתה ולד מניה.

ו. ואסיר ליה לזכר למנסב אשת

התרגום העברי

אביו ובין בת אביו ולא בת אמו. בין הנולדת בכשרות ובין הנולדת בזנות. בין הנולדת מן עבד ובין הנולדת מן אָמה. ואסור לה לנקבה להנשא לאחיה [1]) בין הנולד בכשרות ובין הנולד בזנות בין הנולד מן עבד ובין הנולד מן אָמה.

ד. ואסור לו לזכר לשאת אשת אחיו כי הדומה לאחותו באנשים הוא אחיו ולכן אסורה אשתו [2]). ואסור לה לנקבה להנשא לבעל אחותה כי הדומה לאחיה בנשים היא אחותה לכן אסור בעלה.

ה. ואסור לו לזכר לשאת בתה ואחותה של אשת אביו כשילדה (אחרי הולידה) אשת אביו ילד מאביו. (ואסור לשאת) בת כלתו כשילדה כלתו ילד מבנו. (ואסור לשאת) בתו ואחותו של בעל אמו כשילדה אמו ילד ממנו. (ואסור לשאת) בת בעל בתו (התנו) כשילדה בתו ילד ממנו. ואסור לה לנקבה להנשא לבנה או לאחיה של אשת אביה כשילדה אשת אביה ילד מאביה. (ואסור לה להנשא) לבן כלתה כשילדה כלתה ילד מבנה. (ואסורה להנשא) לבנו או לאחיו של בעל אמה כשילדה אמו ילד ממנו. (ואסורה להנשא) לבן בעל בתה (חתנה) כשילדה בתו ילד ממנו.

ו. ואסור לו לזכר לשאת אשת

א) קכ"י דמתילדא.
ב) קכ"י אמיה.
ג) קכ"י לאחאהא.
ד) קכ"י למינסב. וכן למטה.
ה) קכ"י בטעות בעלה (ושם יחסר מן והולכך אסירא עד הולכך אסיר. גם בקכ"י נוסף פה: ואסור להון לכל אבות וכו' סימן י"ג דלמטה).
ו) קכ"י לאנסובי. וכן למטה.
ז) קכ"י ואחותה.
ח) קכ"י מיניה. וכן למטה.
ט) קכ"י כדילדה במלה אחת. וכן השאר.

---

[1]) קכ"י לְאָחִיהָ.
[2]) בקצת כ"י (וביחוד בהעתקה העברית מספר הישר) יחסר מן המלה אסורה עד המלה אסיר. גם נוסף פה סימן י"ג דלמטה.

דיני נשים ועריות

הגוף הארמי

א. פצל[א] פי חכאיה קול ענן רח' אללה קאל[ב] בעד תפסירה ללערוות קד אנתהי מן תפסיר ערות אשה ובתה לא תגלה)

ואסיר ליה לזכר למנסב[ג] אשת אביו ואשת בעל אשת אביו ואשת בעל אמו. ואסיר ליה לנקבה לאינסובי[ד] לבעל אמה ולבעל אשת בעל אמה ולבעל אשת אביה.

ב. ואסיר ליה לזכר למנסב אשת בעל אשת בעל[ה] אמו דדומיא דאשת בעל אשת אביו בגברי בעל אשת בעל אמו הוא[ו] והולכך[ז] אסירא אשתו. ואסיר לה לנקבה לאינסובי לבעל אשת בעל אשת אביה דדומיא דבעל אשת בעל אמה בנשים אשת בעל אשת אביה היא והולכך אסיר בעלה. והאיי[ח] דתניא לאשת אביו לטפויי בהדה אסור הלין קרובות וקרובים דפרשינן בהדה.

ג. ואסיר ליה לזכר למנסב אחותיה[ט] בין בת אביו ואמו ובין בת אמו ולא בת

התרגום העברי

א. (פרק בספור דברי ענן ירחמהו האל, אמר[1]) אחר פירושו לערוות כאשר השלים פירוש ערות אשה ובתה לא תגלה:)

ואסור לו לזכר לשאת את אשת אביו ואת אשת בעל אשת אביו ואת אשת בעל אמו. ואסור לה לנקבה להנשא לבעל אמה ולבעל אשת בעל אמה ולבעל אשת אביה.

ב. ואסור לו לזכר לשאת את אשת בעל אשת בעל אמו[2]). כי הדומה לאשת בעל אשת אביו באנשים הוא בעל אשת בעל אמו ולכן אסורה אשתו. ואסור לה לנקבה להנשא לבעל אשת בעל אשת אביה[3]) כי הדומה לבעל אשת בעל אמה בנשים היא אשת בעל אשת אביה ולכן אסור בעלה. וזה שהכפיל (לכתוב) לאשת אביו הוא להוסיף עמה אסור אלה הקרובות והקרובים שפרשנו אצלה.

ג. ואסור לו לזכר לשאת את אחותו[4]) בין בת אביו ואמו בין בת אמו ולא בת

א) מדברי פ"פ בחבורו על העריות הנקרא בהעתקה עברית בשם ספר הישר. ואחשוב כי זה הפרק הוא הנקרא אלפדלכה כי המובא מיפת בן עלי בפירושו לתורה מאלפדלכה (אצל נייבויער עמוד 106 למטה) נמצא בפרק זה למטה בסימן ח'. וכפי הנראה יש גם סימנים חצונים שעל ידיהם נוכל להבדיל בין ספר המצות לענן ובין אלפדלכה (שהיה כתוב בס' המצות אחר פרק העריות הארוך). כי בראשון האריך בהוכחות והסמיך דבריו אל כל פסוק ופסוק מפרשת עריות והשתמש בלשון איש ואשה. ובשני דבר בקצור על דרך כללים קצרים ולא הביא דברי הכתוב והשתמש בל' זכר ונקבה. וראה במבוא.

ב) בקכ"י קאל חסר.

ג) קכ"י למינסב. וכן למטה.

ד) קכ"י לאנסובי. וכן למטה.

ה) קכ"י אשת בעל השני חסר.

ו) קכ"י היא.

ז) קכ"י והוא לכך, והילכך, והלכך. וכן למטה.

ח) קכ"י והאני, והאי.

ט) קכ"י אחוותיה.

---

1) בקכ"י חסר אמר. ובתרגומו העברי הנקרא ספר הישר נעתקו הדברים כזה (רשימת כ"י ליידען 194, לקוטי קדמוניות לפינסקר 65, נייבויער 105): „פרק. בספור דברי ענן יר' אל אמר לאחר פתרונו לערוות וכבר כלה מפתרון ערות וכו' אמר" (ולא הבאתי השבושים ושנויי הנוסחאות).

2) קכ"י חסר אשת בעל השני.

3) קכ"י חסר בעל אשת השני.

4) קכ"י אחיותיו.

דיני מילה

הגוף הארמי

ביום השלישי לא ירצה. ומאן דמהיל בגברותיה היכין באעיא) לאקדושיה סאחיב) מיא ומחר מאניה ביומא קדמאה ולמחר סאחי ולביש הנאך מאני דחור וחאיף רישיה ושאקיל ג) במזייה ובטופריה וליום שלישי מאהיל ד) דכתיב לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם והיו נכונים ליום השלישי קא מגמר לן דקדוש האכי הוא. קא אמאה) וקדשתם היום ומחר למיסחא הידאנא ו) ולמחר וכבסו שמלותם דמחור מאניה בין סחאיא לסחאיא והיו נכונים ליום השלישי לתקוניה נפשיה דשקיל במאזייה ובטופריה ז)...

א) קכ"י בעי.
ב) קכ"י סחי. וכן למטה.
ג) קכ"י ושקיל.
ד) קכ"י מהיל.
ה) קכ"י חסר קא אמא.
ו) כמו האידנא בתלמוד.
ז) בהמשך היה כתוב לפי ההשערה: ולביש מאניה דחור וחאיף רישיה.

התרגום העברי

שלמיו ביום השלישי לא ירצה [1]). ומי שנמול בגדלותו (בהיותו גדול) איך צריך להקדישו ?—הוא רוחץ במים ומכבס בגדיו ביום הראשון. ולמחר הוא רוחץ ולובש הבגדים שכבס וחופף ראשו וקוצץ שערו וצפרניו. וליום השלישי הוא נמול שנאמר לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם והיו נכונים ליום השלישי [2]). (וזה) מלמד לנו כי כן (באופן הזה) הוא הקדוש. ואמר [3]) וקדשתם היום ומחר (להודיע שצריך) לרחוץ ביום הזה ולמחר. וכבסו שמלותם (להורות) שמכבס בגדיו בין רחיצה לרחיצה. והיו נכונים ליום השלישי (להודיע שצריך) להכין עצמו שהוא קוצץ שערו וצפרניו [4])...

[1]) שמות י"ט י' וי"א. וראה עוד אודות הקדוש למעלה (סימן א').

[2]) בקכ"י חסר.

[3]) אשער כי בהמשך החסר היה כתוב עוד: ולובש הבגדים שכבס וחופף ראשו. ואין ספק שהביא הוכחות לכל זה מן הכתובים על פי דרכו.

[4]) ויקרא ז' י"ח.

דיני מילה

הגוף הארמי

לאפֵּ הַדֵאדֵי דכתיב ותגע לרגליו ואי על גבא דכרָעִיה הוה א) דקא אמא הוה כתיב על רגליו ואי מגויי דכרעיה הוה א) קא אמא הוה כתיב אל רגליו או בכף רגליו אילא כתב לרגליו בכרעיה מעל גַוַהָא דכרעיה על שמא דגוהָאתהון איקין ב) דכתיב כף רגליו. אבל לאות ברית דקשת לא ילפינן מיניה למילה מידי דמילה ג) צווי הוא וקשת לא צווי היא ולאות דצווי מלאות דלאו צווי לא גמרינן.

התרגום העברי

רגליו[1]) זו כנגד זו שנאמר ותגע לרגליו. ואם הוא אומר (אם כונתו) על גב רגליו היה כותב על רגליו. ואם הוא אומר (אם כונתו) מתוך רגליו[2]) היה כותב אל רגליו או בכף רגליו. אבל כתב לרגליו (שהוראתו) ברגליו מעל גבן[3]) כי הרגלים על שם גביהן[4]) נקראו[5]) שנאמר כף רגליו[6]). אבל (מן) לאות ברית של קשת אין אנחנו לומדים ממנו למילה דבר כי המלה צווי הוא וקשת אינה צווי ואין אנחנו לומדים לאות של צווי מן לאות שאינו צווי[7]).

ב. (וקד תכלם ענן פי שראיט יגב אן תפעל באלמולוד קאל).

ומנא לן דתמניא יומי עבדינן ליה סמָא דאיתקיש לקרבן וקרבן רצוי לא קריב אילא תמניא יומי דכתיב שבעת ימים תקריבו אשה ליי׳ ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה ליי׳. אבל בעשית מלאכה לא אסיר דלקרבן הוא דאיתקיש ולמקרא קדש לא איתקיש. וביום התשיעי שווי ד) ליה דאיתקיש לקרבן וקרבן טפי מן תרין יומי אסיר למשבקיה דכתיב ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו

ב. וכבר דבר ענן אודות הדינים שצריכים לעשות בילד הנולד. אמר:)

ומאַין (מאיזה מקום נודע) לנו כי שמנה ימים אנחנו עושים לו (לילד) רפואה? — מפני שהוקש (שהֻשוה) לקרבן וקרבן רצוי אינו נקרב רק שמנה ימים שנאמר שבעת ימים תקריבו אשה ליי׳ ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה ליי׳[8]). אבל בעשית מלאכה אינו אסור כי הוא הוקש לקרבן ולמקרא קדש לא הוקש. וביום התשיעי עושה (?) אותו[9]) כי הוקש לקרבן וקרבן אסור להניחו יותר משני ימים שנאמר ואם האכל יאכל מבשר זבח

א) נראה דצ״ל הוא.

ב) צ״ל איקרי?

ג) קב״י חסר.

ד) אולי נשתבשה המלה הזאת.

---

[1]) ר״ל על שתי הרגלים במקום אחד זו כנגד זו.

[2]) כפי הנראה כונתו: למטה בכף הרגל. אכן זהו בספק.

[3]) או: מתוכן, מפנימיותן?

[4]) או: על שם תוכן, פנימיותן?

[5]) תרגמתי לפי תקוני בגוף הארמי (איקרי תחת איקין). וכבר נתקשה פ״פ בבאור המלה הזאת. ואלה דבריו: איקין מא טהר לי מראדה בהא בל אללפטה ומא גאנסהא תסתעמל פי מעני אלצוור (איקין לא נתבררה לי הוראתו אך ישתמשו במלה זאת והדומה לו בהוראת צורות). וכונתו להמלה איקונין כתרגום תלמוד ומדרש שהיא לקוחה מיונית Eikon (ברוסית икона, תאר, דמות) אשר אמנם אין כל שייכות לה בכאן (וראה רשימת המלים בסוף הפרק).

[6]) דברים ב׳ ה׳ (כף רגל)?

[7]) על כי ההמשך חסר לא נודע מה היינו יכולים ללמוד מן הקשת למילה.

[8]) ויקרא כ״ג ל״ו.

[9]) כונתו אינה ברורה. לכן אשער כי המלה שוי בגוף הארמי אולי היא בשבוש.

דיני מילה

הגוף הארמי

תמלח אשויה למילה למנחה מה מנחה באעי א) למימלחא במילחא וערבה במישחא דכתיב במלח תמלח וכתיב מנחה בלולה בשמן אף מילה נמי בעיא מילחא ובעיא שמן. והאיי דלא כאתיב ב) ביה לשמן גבי מילה מכתב כיג) היכין דכתבאה ד) למילחא ודומה מירזאם בהאיי דמישחא דעבדינן למילה דאמגוזא הוא דרזמאה ה) קראה להאיי מישחא בהי דכתיב המול דבעינן מישחא ממינא דדאמי ו) למאנא דמהלינן ביה והיינו אמגוזא דקאים תרין אטפי ביה כי ז) שאקיל טופרי דאעביד תרין אטפי.

יט. (פי מא דהב אליה ראס אלגאלות מן געל בעץ דם אלכתאנה עלי רגלי אלמכתון קאל)

ומאן דמהלין ליה באעי למישטר ליה מדם מילה על כרעיה דכתיב ותכרות את ערלת בנה ותגע לרגליו. והאיי דם דמילה דשטרינן ליה על רגל הינו לאות דאמא רחמנא במילה דכתיב ונמלתם את בשר ערלתכם והיתה לאות ברית ביני וביניכם. כתב האכא ח) והיה לאות ברית וכתב האתם ט) והיה הדם לכם לאות על הבתים. דם דמילה עבדינן ליה על כרעיה

א) קב"י ב ע י.
ב) קב"י כ ת י ב. וכן למטה.
ג) קב"י חסר כ י.
ד) קב"י ד כ ת ב ה.
ה) קב"י ד ר ז מ ה.
ו) קב"י ד ד מ י.
ז) קב"י חסר כ י.
ח) קב"י ה כ א.
ט) קב"י ה ת ם.

[1] ויקרא ב' י"ג. [2] שם ז' י'.

התרגום העברי

תמלח [1]. השוה את המילה למנחה כמו שהמנחה צריך למולחה במלח ולבוללה בשמן שנאמר במלח תמלח ונאמר (עוד) מנחה בלולה בשמן [2] כן גם המילה צריכה מלח וצריכה שמן. ומה שלא כתב את השמן אצל המילה כמו שכתב את המלח והדומה לו לרמז בזה כי השמן שאנחנו עושים (לוקחים) למילה הוא של אגוז. כי הכתוב רמז לזה השמן (באות ה' שכתב המול (להודיע) כי צריכים אנחנו (לקחת) שמן שהוא ממין הדומה אל הכלי שאנחנו מולים בו. וזה הוא האגוז שהוא משני חצאים [3] כמו המספרים שהם (גם כן) נעשו משני חצאים [4].

יט. (אודות דעת ראש הגלות שצריך להניח חלק מדם המילה על רגלי הנמול. אמר:)

ומי שמולים אותו צריך למשוח [5] מדם המילה על רגליו שנאמר ותכרות את ערלת בנה ותגע לרגליו [6]. וזה הדם של המילה שמושחים אנחנו אותו על הרגל זה הוא לאות שאמר הרחמן במילה שנאמר ונמלתם את בשר ערלתכם והיתה לאות ברית ביני וביניכם [7]. כתב פה והיה לאות ברית וכתב שם והיה הדם לכם לאות על הבתים [8]. דם של המילה עושים (מניחים) אנחנו אותו על

[3] או חלקים, צדדים. והמלה אטפי בגוף הארמי היא כפי הנראה מן טפיא בארמית (צד, טור).

[4] וכבר ראינו למעלה (סימן י"ב) כי לדעת ענן צריך לעשות המילה רק במספרים.

[5] או למרוח. כי בשרש שטר בארמית יתורגם השרש מרח בעברית.

[6] שמות ד' כ"ה. והמשך הכתוב: ותאמר כי חתן דמים אתה לי.

[7] בראשית י"ז י"א.

[8] שמות י"ב י"ג.

דיני מילה

הגוף הארמי

על שררא קאים הוה כאתיב שררך כי דכתיב שררך אגן הסהר אילא על מילה קאים דישראל במצרים לא קימו מילה דכתיב כל ערל לא יאכל בו וכתיב ויעשו כל בני ישראל כאשר צוה יי' את משה ואת אהרן. אמא כל גבי ערל ואמא כל גבי בני ישראל ותרויהו הני כל כל יתיר אינון דאי כתב לא יאכל בו ולא כתב כל הוה סאגי א) ליה אילא להאכי טפי בהו כל כל לאודעך דכל ישראל ערלים האוו ב).

יז. (וקד רגע ענן קאל פי מוצע אכר מא קוי בה מא דכרה האהנא חסב קולה)

ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך קא ראזים דישראל במצרים לא מהלו לא בזוטרתיהו ולא בגברותיהו.

יח. (קאל ענן)

וקא אמא ג) והמלח לא המלחת דעבדינן לה במילחא ומישחא דכתיב המלח טפי ביה הי בהמלח ומילחא ד) ומאי דמתעביד בהדי מילחא ומאי היא מישחא דכתיב האכא ה) והמלח לא המלחת וכתיב גבי מנחה וכל קרבן מנחתך במלח

א) קכ"י סגי.
ב) קכ"י הוו.
ג) בקכ"י חסר.
ד) נראה דצ"ל דמילחא.
ה) קכ"י הכא.

התרגום העברי

נאמר על השריר (ראש הטבור) היה כותב שררך כמו שנאמר שררך אגן הסהר [1]. אמנם (כל זה) נאמר על המילה כי ישראל לא קימו במצרים את המילה [2] שנאמר כל ערל לא יאכל בו [3] ונאמר (עוד) ויעשו כל בני ישראל כאשר צוה יי' את משה ואת אהרן [4]. אמר כל אצל ערל ואמר כל אצל בני ישראל ושני כל כל אלה למותר הם. כי אם היה כותב ערל לא יאכל בו ולא היה כותב כל היה די לו [5]. אולם בעבור זה הוסיף בהם כל כל להודיעך כי כל ישראל היו ערלים (במצרים) [6].

יז. (ועוד חזר ענן ואמר במקום אחר מה שחזק בו את הנאמר פה כמו שאמר:)

ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך. רמז (בזה) כי ישראל לא מלו במצרים לא בקטנותם ולא בהיותם לאנשים [7].

יח. (אמר ענן:)

ואמר [8]) והמלח לא המלחת (להודיע) כי אנחנו עושים אותה (את המילה) במלח ושמן שנאמר המלח הוסיף בו (אות) ה' בהמלח (להורות על) המלח ועל מה שנעשה עם המלח. ומה הוא? — השמן שנאמר פה והמלח לא המלחת וכתוב אצל המנחה וכל קרבן מנחתך במלח

[1]) שיר השירים ז' ג'.
[2]) ר"ל עד שנצטוו על הבאת קרבן הפסח. כאשר באר זה למעלה (סימן ט').
[3]) שמות י"ב מ"ח (וכל ערל).
[4]) שם י"ב נ'.
[5]) צריך להשלים: וכן אם היה כותב ויעשו בני ישראל ולא היה כותב כל היה די לו.
[6]) נראה כי סימן ט' המובא למעלה הוא המשך הסימן הזה. כי הוא יתחיל: וכאשר נצטוו על קרבן פסח נמולו וכו'. כמו שהעירותי שם.
[7]) גם פה כונתו עד הזמן שנצטוו על קרבן פסח.
[8]) בקכ"י חסר.

דיני מילה

הגוף הארמי

שבולת קא אמא אף האיי ימול דמילה נמי ברישא דזכרות איתה ואמא רחמנא במילה ימול בלשון מלילא למישקלא לערלה מזכרות כי לבושא מחיטתא. ולבוליה בשר ערלה באעי מפסקיה לדיליה ולקרמיה דכתיב בשר ערלתו ואי כתב ערלה הוה סגי ליה טפי ביה תָו וטפי ביה וָאו תָו א) למפסקיה לקרמיה מישקליה בהדי ערלה וָאו דלא לשיורי מערלה מידי. ופסקינן לה לערלה מעילאי לתתאי דכתיב וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות אל גבעת דבעאי אתחולי בפסקא מעילאי מלהדי גבעה דזכרות הערלות לשלומי לפסאקיה לתתאי להדי תרין אטרפי דזכרות דקא אמא קראה ערלות וערלות לישנא דתרין הוא.

התרגום העברי

כן גם ימול זה של מילה נמצא בראש הזכרות. ואמר הרחמן במילה ימול בלשון מלילה (ללמד שצריך) לקחת את הערלה מן הזכרות כמו הלבוש מן החטה. וצריך לחתוך את כל בשר הערלה אותו ואת הקרום שלו שנאמר בשר ערלתו[1]. ואם היה כותב ערלה היה די לו והוסיף בו (אות) ת׳ והוסיף בו (אות) ו׳. ת׳ (ללמד שצריך) לחתוך את הקרום שלו ולקחתו עם הערלה. ו׳(להורות) שלא להשאיר מאומה מן הערלה. וחותכים את הערלה מלמעלה למטה שנאמר וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות[2]. אל גבעת (ללמד) שצריך להתחיל בחתוך מלמעלה מאצל גבעת הזכרות. הערלות להורות (שצריך) להשלים בחתוכו למטה אצל שני סופי[3] הזכרות כי אמר הכתוב ערלות וערלות הוא לשון שנים.

טז. (קאל ענן)

וכד מהלינַן ליה מחורינַן ליה לִדְמָא דמילה במיא ועבדינן לה למילה מילחא ומישחא דאמגוזא ואסרינן לה בתרתין בליאתא דכיתאנא דכתיב ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי והמלח לא המלחת והחתל לא חתלת. ואי האיי מולדותיך ביום הולדת אותך על לדה קאים הוה כאתיב ב) ובהלדת אותך ולא הוה באעי ג) מיכתב מולדותיך ביום ואי האיי לא כרת שרך

טז. (אמר ענן:)

וכאשר אנחנו מולים אותו (את הילד) רוחצים אנחנו את דם המילה במים ועושים (ומניחים, ומושחים) אנחנו להמילה מלח ושמן של אגוזים וקושרים אנחנו אותה בשתי בלאות (מטליות) של פשתים[4] שנאמר ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי והמלח לא המלחת והחתל לא חתלת[5]. ואם זה (הכתוב) מולדותיך ביום הולדת אותך נאמר על ההולדה היה כותב ובהלדת אותך ולא היה צריך לכתוב מולדותיך ביום. ואם זה (הכתוב) לא כרת שרך

א) קב״י חסר תו.
ב) קב״י כתיב. וכן למטה.
ג) קב״י בעי.

---

[1] בראשית י״ז י״ד. [2] יהושע ה׳ ג׳.
[3] או: אצל שני צדי הזכרות.

[4] זה הביא גם הקרקסאני בשם ענן. והוא מוסיף עוד כי אחת משתי הבלאות צריכה להיות גדולה והשניה קטנה. וכפי הנראה הוכחת ענן היא מלשון הכתוב והחתל לא חתלת בכפל לשון.
[5] יחזקאל ט״ז ד׳.

דיני מילה

הגוף הארמי

יג. (וקאל תאליא לדלך)

וקא אמא ושוב מול האדר[א] מימהל דאי למימהל ישראל הוא דקא מפקיד ליה הוה כאתיב מול את בני ישראל ולא הוה כאתיב שוב ולא הוה כאתיב שנית[ב]. ואי אמרת דהאיי שנית למילה דמצרים קא אמא אי האכי הוא שנית הוה כאתיב שוב לא הוה כאתיב. אילא דק קראה וכאתיב ושוב מול לאודעך דמאן דמאהיל[ג] ולא מאהיל כי האיי גונא דפאריש מתחייב למהדאר[ד] מימהל.

יד. (וקאל פי מוצע אכר מן כלאמה פי דלך)

והיכי האדר מהיל פסקין ליה מַשכא ממקום כריתות ערלה מתחיל בראשה מעילאי מלהדי גבעה דזכרות ופסיק לימין עד להדי פי זכרות ופסיק לשמאל עד להדי פי זכרות ומשכא דלהדי פי זכרות פסיק ליה מעילאי לתתאי דהוה ליה דומיא דאל גבעת הערלות.

טו. (קאל ענן פי אלערלה[ה])

ובריש[א] דזכרות איתה ודמיא ללבושא דמלבשא חיטתא ומפסקא ומישתקלא מזכרות כלבושא דחיטתא דמישתקיל מן חיטתא ובחיטתא לא נגע דכתיב במילה ימול וכתיב האתם וכראש שבולת ימלו מה האייך ימלו[ו] ראש

א) קכ"י חסר עד כאן.
ב) קכ"י חסר ולא הוה כאתיב שנית.
ג) קכ"י דמהיל.
ד) קכ"י למהדר.
ה) בקכ"י חסר פי אלערלה.
ו) קכ"י ימול.

התרגום העברי

יג. (ואמר סמוך לזה:)

ואמר ושוב מול (שהוראתו) לשוב[1] ולמול. כי אם היה מצוה (יי' ליהושע) למול את ישראל בפעם (הראשונה אזי) היה כותב מול את בני ישראל ולא היה כותב שוב ולא היה כותב שנית. ואם תאמר כי שנית זה הוא שנית למילה שבמצרים. אם כן הוא היה כותב שנית ולא היה כותב שוב. אבל דקדק הכתוב ואמר ושוב מול להודיעך כי מי שמל ולא מל כזה האופן שפירש חייב לשוב ולמול.

יד. (ואמר במקום אחר מדבריו בענין זה:)

ואיך הוא שב ומוהל (בפעם שנית)?— חותכים לו העור ממקום כריתות הערלה מתחיל בראשה מלמעלה מאצל גבעת הזכרות וחותך לימין עד אצל פי הזכרות וחותך לשמאל עד אצל פי הזכרות. והעור שאצל פי הזכרות הוא חותך אותו מלמעלה למטה למען יהי דומה כמו אל גבעת הערלות[2].

טו. (אמר ענן אודות הערלה[3]:)

והיא נמצאת בראש הזכרות. והיא דומה ללבוש (לקליפה) שתלבש החטה ונחתכת ונלקחת מן הזכרות כמו לבוש החטה הנלקה מן החטה ובחטה (עצמה) לא יִגע שנאמר במילה ימול ונאמר שם וכראש שבולת ימלו[4]. כמו שאותו ימלו[5] נאמר (על) ראש שבולת

[1]) בקכ"י חסר עד כאן.
[2]) יהושע ה' ג'. וראה מזה בפרטות בסוף הסימן הבא.
[3]) בקצת כ"י חסר אודות הערלה.
[4]) איוב כ"ד כ"ד. בימי ענן לא ידעו עוד להבדיל בין הפעלים נע"ו ובין הכפולים.
[5]) בקכ"י ימול.

דיני מילה

הגוף הארמי

האתם א) ועשה כרוב אחד מא הַאיֵיך עשה ישראל עביד ליה דכתיב וכל חכם לב בכם יבאו ויעשו את כל אשר צוה יי׳. דק קראה וכתב בכם לאודעך דכלי קדש לא עבדין ליה אי לאו ב) ישראל. אף האיי עשה דמאנא דמהלין ביה לא עביד ליה אי לאו ישראל.

יא. (קאל ענן)

וקא אמא ג) לך דמפרישנן ליה למאנא דמימהל ביה ולא עבדינן ביה שום עבידתא לבר מן מילה דכתיב האכא לך וכתיב האתם קודש יהיה לך ליי׳ מה האייך לך דקטרת כתיב ביה ליי׳ דבאעי ד) אקדושיה לרחמנא אף האיי לך דהאכא לאקדושיה למאנא דמימהל ביה דלא למעבד ביה שום מידי אי לאו מילה.

יב. (פי קול ענן פי אלה אלכתאנה קאל)

וקא אמא ה) חרבות תרי חרבי דאתו לאפי הדאדי צורים דצירי על הדאדי והינו שקיל טופרי. ושוב מול את בני ישראל שנית קא ראוים דמאן דמאהיל ולא אמהיל ו) כי האיי גונא דפאריש מתחייב ז) מיתאנא.

א) קב״י התם.
ב) כמו אלא, אילא.
ג) קב״י חסר וקא אמא.
ד) קב״י דבעי.
ה) בקב״י חסר זה.
ו) אולי צ״ל מאהיל.
ז) קב״י מיחייב.

---

1) שמות כ״ה י״ט.
2) שם ל״ה י׳.
3) קב״י חסר.
4) שמות ל׳ ל״ז (ושם כתוב תהיה לך).
5) בקב״י חסר.

התרגום העברי

עשה ונאמר שם ועשה כרוב אחד [1] כמו אותו עשה ישראל עשהו שנאמר וכל חכם לב בכם יבואו ויעשו את כל אשר צוה יי׳ [2]). דקדק הכתוב ואמר בכם להודיעך כי כלי הקדש לא יעשו אותו כי אם ישראל. כמו כן עשה זה (יורה) כי הכלי שמוהלים בו לא יעשה אותו כי אם ישראל.

יא. (אמר ענן):

ואמר [3]) לך (להודיע) שמפרישים אנחנו את הכלי שמוהלים בו ואין אנחנו עושים בו עבודה אחרת לבד ממילה. שנאמר פה לך ונאמר שם קודש יהיה לך ליי׳ [4]). מה ההוא לך של קטורת כתוב בו ליי׳ (להורות) שצריך להקדישו אל הרחמן אף לך זה בפה (יורה שצריך) להקדיש את הכלי שמוהלים בו שלא לעשות בו שום דבר זולת המילה.

יב. (בדברי ענן אודות כלי המילה. אמר):

ואמר [5]) חרבות (כונתו) שתי חרבות שהן זו כנגד זו. צירים (כונתו) שהן סובבות על צירן זו על זו [6]) והם המספרים [7]). ושוב מול את בני ישראל שנית. ירמז כי מי שמל ולא מל כזה האופן שפירש נתחייב מיתה [8]).

---

6) נראה ברור כי המלה דצירי בגוף הארמי הוא פעל לקוח מן השם ציר (משלי כ״ו י״ד). ותרגום אונקלוס למלות שתי ידות (שמות כ״ו י״ז וי״ט) הוא תרין צירין.

7) דעת ענן שהמילה היא במספרים הביאו הקרקסאני וכל מחברי ספרי המצות לקראים.

8) כן העתיק פ״פ בערבית (אנה יגב עליה אלקתל, ופעם שנית: מסתחק ללקתל). אולם באמת נראה כי כונת ענן היא: חייב לכפול, למול פעם שנית. כי הוכחתו היא מן המלות ושוב מול שנית ושם לא נמצא שום רמז למיתה. וכן נאמר גם כן אצל ענן בפירוש בסוף הסימן הבא. וכן הביא בשמו הקרקסאני.

דיני מילה

הגוף הארמי

מידי דמילה תלתא יומי תקיף כאֵיבָא דכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. אישתכח דמהלו בחד עשר בניסן ואיעכבו תלתא יומי וליום ארביסר א) בניסן שחטו פסח וְלַמִּקְדָּש עד יום רביעי דמילה לא עיילו דלא קראנון קהל עדת עד יום רביעי. וכד מהלו בימי יהושע נמי האכי ב) איעכבו דכתיב ויהי כאשר תמו כל הגוי להמול וישבו תחתם במחנה עד חיותם קא אמא וישבו תחתם דאסיר בעשית מלאכה כתיב ג) האכא ד) וישבו תחתם וכתיב הַתַם שבו איש תחתיו מה ההוא שבו איש תחתיו אית ביה שביתה ממלאכה דכתיב בתריה וישבתו העם אף האיי וישבו תחתם דאסיר בעשיית מלאכה וקא אמא במחנה עד חיותם דאסיר ליה למיעל למקדש עד יום רביעי דקא אמא במחנה ומקדש מרחק ממחנה דכתיב הרחק מן המחנה. וקא אמא עד חיותם דמילה תלתא יומי תקיף כאיבא כי היכין דפרישנן.

י. (קול ענן פי דלך קאל)

כתיב ה) בעת ההיא אמר יי׳ אל יהושע עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית. קא אמא ו) עשה דבר ישראל בעאי ז) למעבדיה למאנא דמהלינן ביה דכתיב האכא ח) עשה וכתיב

א) קכ"י ארבסר.
ב) קכ"י הכי. ג) קכ"י כתב.
ד) קכ"י הכא.
ה) בקכ"י תחסר המלה הזאת.
ו) קכ"י חסר קא אמא.
ז) קכ"י בעי. ח) קכ"י הכא.

התרגום העברי

בשלשת ימי המילה יחזק הַכְּאֵב שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים [1]. נמצא שמלו באחד עשר בניסן ונתעכבו (על ידי המילה) שלשה ימים וליום ארבעה עשר בניסן שחטו את הפסח, ואל הַמִּקְדָּש לא באו עד יום הרביעי של מילה כי לא קראם קהל עדת עד יום רביעי. וכאשר נמולו בימי יהושע נתעכבו גם כן כזה (ג׳ ימים) שנאמר ויהי כאשר תמו כל כל הגוי להמול וישבו תחתם במחנה עד חיותם [2]. אמר וישבו תחתם (ללמד) שאסור (בג׳ ימי מילה) בעשית מלאכה (כי) פה נאמר וישבו תחתם ושם נאמר שבו איש תחתיו [3]. כמו שההוא שבו איש תחתיו יש בו שביתה ממלאכה כי אחריו כתוב וישבתו העם [4] כן גם זה וישבו תחתם (יורה) שאסור בעשית מלאכה. ואמר במחנה עד חיותם (ללמד) שאסור לו לבוא אל המקדש עד יום רביעי (מִפְּני) שאמר במחנה והמקדש היה רחוק מן המחנה שנאמר הרחק מן המחנה [5]. ואמר עד חיותם מפני שבמילה שלשה ימים חזק הכאב כמו שפירשנו.

י. (דברי ענן בזה אמר:)

כתוב [6] בעת ההיא אמר יי׳ אל יהושע עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית [7]. אמר [8] עשה (להורות) כי בן ישראל צריך לעשות את הכלי שאנחנו מוהלים בו [9] שנאמר פה

[1]) בראשית ל"ד כ"ה.
[2]) יהושע ה׳ ח׳.
[3]) שמות ט"ז כ"ט.
[4]) שם ט"ז ל׳.
[5]) שמות ל"ג ז׳.
[6]) קכ"י חסר.
[7]) יהושע ה׳ ב׳.
[8]) קכ"י חסר.
[9]) ר"ל כי בכלי שעשה נכרי אסור למול.

דיני מילה

הגוף הארמי

את ריחנו תלתא יומי הוה וקא אמא משה קמי רחמנא ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך אישתכח דאיקרי אז תלתא יומי. הילכך [א] באעי [ב] גיורא למימהל בתמניא בירחא דכד מַלו ליה תלתא [ג] יומי באעי לאיתויי פסח דפסח בעשרה בירחא מיתי [ד] ליה דכתיב בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית ומדהכא [ה] פרט ביה רחמנא בתמניא בירחא כל אימת נמי דאתי למימהל בתמניא בירחא מהלין ליה. וזמנא קבע לה רחמנא למילה ירחא לא קבע לה.

ט. (פי קול לענן [ו] ינאסב מא תקדם דכרה פי דכר ג' איאם עלי וגה אכר קאל רח' אללה והו יתכלם פי כון ישראל לם יכתתנו במצרים וידל עלי דלך במא לא גרץ לנא אלאן פי דכרה עלי כמאלה)

וכד איפקידו על פסח הוא דמהלו [ז] ומיד קראנון [ח] גבי שחיטת פסח קהל עדת ישראל דכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים. וגבי איתוייה לפסח קראנון עדת ישראל ולא קראנון קהל דכתיב דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשור וג' גמרינן דבחד עשר בירחא מהלו דבעשרה בירחא אכתי לא קראנון קהל ובתלתא יומי דמילה לא הוה מצו עבדין

א) קב"י הולכך.
ב) קב"י בעי. וכן למטה.
ג) קב"י תלאת[illegible].
ד) קב"י מייתי.
ה) קב"י ומי דהאכא.
ו) קב"י לעאנאן, לענאן.
ז) קב"י דמיהלו, דמהילו.
ח) קב"י קרונן. וכן למטה.

התרגום העברי

(עברו) שלשה ימים ואמר משה לפני הרחמן ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך [1]) נמצא כי נקרא אז (זמן של) שלשה ימים. לכן צריך למול את הגר בשמיני לחדש כי כשימלאו לו שלשה ימים (למילתו) הוא צריך להביא את (קרבן) הפסח כי את הפסח מביאים בעשירי לחדש שנאמר בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית [2]). ומפני כי בפה פָּרַט בו הרחמן (שימול הגר) בשמיני לחדש (לכן) גם בכל זמן שיבוא (הגר) למול בשמיני לחדש מולים אותו. והרחמן קבע לה למילה את הזמן (את היום) ואת החדש לא קבע לה.

ט. (בדברי ענן הרומים אל הקודמים אודות ג' ימים באופן אחר. אמר ירחמהו האל בדברו אודות מה שישראל לא מלו במצרים והוכיח זה בראיות שאין לנו עתה צורך להביאן בשלמות [3]).

וכאשר נצטוו (בני ישראל) על (קרבן) פסח נמולו ומיד קרא אותם אצל שחיטת הפסח קהל עדת ישראל שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים [4]). ואצל הבאת (לקיחת) הפסח קראם עדת ישראל ולא קראם קהל שנאמר דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשור [5]) וגו'. למדנו (מזה) כי באחד עשר בחדש (ניסן) נמולו כי בעשרה לחדש עוד לא קראם קהל ובשלשת ימי המילה לא היו יכולים לעשות דבר כי

[1] שם ה' כ"ג.
[2] שם י"ב ג'.
[3] ראה הראיות האלה למטה סימן ט"ז. וכפי הנראה מקום הסימן הזה בס' המצות היה אחר סימן ט"ז.
[4] שמות י"ב ו'
[5] שם י"ב ג'.

דיני מילה

הגוף הארמי

וזכר לא הוה כַאתיב אילא דק קראה וכתב זכר לאודעך דהא ערלה בזכר איתַאה ובנקבה לא איתאה. אישתכח דהא ערלה בזכרות איתאה דבזכרות הוא דשאני זכר מנקבה.

ח. (פי תעלק ראס אלגאלות לכתן אלגר להמאניה פי אלשהר קאל)

ואף גר נמי הם כי האי גונא מיקדיש אבל מימהליה בתמניא בירחא מהלין ליה דכתיב וכי יגור אתך גר ועשה פסח ליי׳ המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו. ואשכחַן דאז תלתא יומי הוא דכתיב מדוע לא כליתם חקכם ללבון כתמול שלשום גם תמול גם היום. אמאי לא כליתם חקכם משום דלא קא יהבין להון תִיבְנָא דכתיב תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אומרים לנו עשו. אֵימַת לא יהבו להון תיבנא כד עַילו משה ואהרן לגבי פרעה ואמרו ליה דכתיב ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה וכתיב ויצו פרעה ביום ההוא את הנוגשים בעם ואת שוטריו לאמר וכתיב לא תספון לתת תבן לעם ללבן הלבנים כתמול שלשם. ולבתר דאמרו ליה גם תמול גם היום כתיב ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה ולגביה פרעה דהוו עיילין דכתיב השכם בבקר והתיצב לפני פרעה. אישתכח דמן כד עיילו משה ואהרן לגבי פרעה ועד כי אמרו להון ישראל הבאשתם

התרגום העברי

כותב זכר. אולם דקדק הכתוב ואמר זכר להודיעך כי הערלה הזאת נמצאת בזכר ואינה נמצאת בנקבה. נמצא כי הערלה הזאת היא בזכרות כי בזכרות הזכר הוא משונה מן הנקבה.

ח. (אודות מה שתלה ראש הגלות למילת הגר בשמיני לחדש אמר:)

ואף הגר מתקדש באופן הזה[1]. אבל למולו בשמיני לחדש מוהלים אותו שנאמר וכי יגור אתך גר ועשה פסח ליי׳ המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו[2]. ומצאנו כי אז הוא שלשה ימים שנאמר מדוע לא כליתם חקכם ללבון כתמול שלשום גם תמול גם היום[3]. מדוע לא כליתם חקכם?—מפני שלא נתנו להם תבן שנאמר תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אומרים לנו עשו[4]. מָתַי לא נתנו להם תבן?—כאשר באו משה ואהרן אל פרעה ואמרו לו שנאמר ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה[5]. ונאמר (עוד) ויצו פרעה ביום ההוא את הנוגשים בעם ואת שוטריו לאמר[6]. ונאמר (עוד) לא תספון לתת תבן לעם ללבון הלבנים כתמול שלשום[7]. ואחר שאמרו לו גם תמול גם היום כתוב ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה[8]. ואצל פרעה היו באים (משה ואהרן) שנאמר השכם בבקר והתיצב לפני פרעה[9]. נמצא כי מזמן שבאו משה ואהרן אל פרעה ועד שאמרו להם ישראל הבאשתם את ריחנו[10] היו

---

1) ר״ל בקדוש שני ימים הנזכר למעלה בסימן א׳.

2) שמות י״ב מ״ח.

3) שם ה׳ י״ד.

4) שמות ה׳ ט״ז.

5) שם ה׳ א׳.

6) שם ה׳ ו׳.

7) שם ה׳ ז׳ (לא תאספון).

8) שם ה׳ כ׳.

9) שם ח׳ ט״ז. ולא נדע למה הובא המקרא הזה כי בפרשה זאת עצמה הלא יתחיל בכתוב: ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה (פסוק א׳) וכן בפסוק כ׳ שהביא זה מקודם כתוב: ויפגעו את משה ואת אהרן וכו׳ בצאתם מאת פרעה?

10) שם ה׳ כ״א.

דיני מילה

הגוף הארמי

ו. (קאל ענן)

וגרים נמי דאתי לאיגיורי אינון מהלין הדאדי דכתיב המול לכם א) כל זכר. המול דעבדין מאנא דמהלין ביה לו דמהלין הדאדי ואף על גב דישראל ועבדים וגרים כל חד עביד מאנא דמאהיל ביה כולהו הם שאקיל טופרי עבדין והם כי הדאדי מהלין דכולהון במילה כי הדאדי חשבנון קראה המול לכם כל זכר המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך המול לו כל זכר אשוינהו בהא דמאנא דמהלין ביה כולהון כי הדאדי מהלין אבל מימהל חד מנהון חבריה לא דכל חד מנהון אמרה קראה למילה דיליה באנפי נפשיה. וגרים בָתר דמתגיירין בנין דמתילדין להון ביני ישראל מהלין להון ישראל ומהלין לישראל דכתיב תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוככם.

ז. (קאל ראס אלגאלות רחמה אללה)

והדא ב) ערלה בזכרות איתאה ג) כדכתיב וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו וג׳. ואי לחיביה כרת הוא למאן דלא גזר דקא אמא הוה כַאתיב ד) וערל אשר לא ימול את בשר ערלתו

א) נראה דצ״ל לו.

ב) קכ״י והדה.

ג) קכ״י איתא, איתה. וכן למטה.

ד) קכ״י כתיב. וכן למטה.

[1]) נראה דצ״ל לו. כי את המלה הזאת יביא למטה. וראה הערה הסמוכה.

[2]) שמות י״ב מ״ח. והפסוק הזה מוסב על בני נכר המתגיירים. אולם הכתוב המול לכם (בראשית י״ז י׳) נאמר על אברהם.

[3]) אולי צריך לתרגם המלות הם והם בגוף הארמי במלות גם, וגם.

התרגום העברי

ו. (אמר ענן:)

וכן גרים הבאים להתגייר הם מוהלים זה לזה שנאמר המול לכם [1]) כל זכר [2]). המול שעושים הכלי שמוהלים בו. לו שמולים זה לזה. ואף כי ישראל ועבדים וגרים כל אחד (מהם) עושה את הכלי שהוא מוהל בו כולם הם [3]) עושים מספרַים (למול בהם) והם [3]) כולם מוהלים בשוה [4]) כי את כולם חשב הכתוב בשוה במילה. המול לכם כל זכר [5]). המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך [6]). המול לו כל זכר [7]). השוה אותם בזה [8]) כי הכלי שמוהלים בו כולם בשוה מוהלים. אבל לא (יוכל) האחד מהם למול את חברו [9]) כי מילת כל אחד מהם אמר הכתוב בפני עצמה. והגרים אחר שנתגיירו הבנים הנולדים להם בין ישראל מוהלים אותם (בני) ישראל והם מוהלים (לבני) ישראל שנאמר תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוככם [10]).

ז. (אמר ראש הגלות ירחמהו אל:)

ואותה ערלה (שחייבים למול) נמצאת בזכרות כמו שנאמר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו [11]) וגו׳. ואם היה אומר זה (רק) לחייב בכרת את האיש אשר לא מל (אזי) היה כותב וערל אשר לא ימול את בשר ערלתו ולא היה

[4]) כפי הנראה כונתו כי כל דיני המילה הנוהגים בישראל נוהגים גם בעבדים וגרים. ואולי כונתו גם פה שמוהלים זה לזה.

[5]) בראשית י״ז י׳. [6]) שם י״ז י״ג.

[7]) שמות י״ב מ״ח.

[8]) נוכל גם כן לתרגם המלה בהא בגוף הארמי: באות ה׳ (של המלה המול), כי אות ה׳ נקראת בגוף הארמי הא או הי; אולם יותר נראה כי המלה בהא פה היא כנוי.

[9]) ר״ל ישראל את העבד או את הגר ולהפך. [10]) שמות י״ב מ״ט.

[11]) בראשית י״ז י״ד.

דיני מילה

הגוף הארמי

הוא דמיקרי ליליא דכתיב ולחשך קרא לילה.

ד. (וענן א) רח' אללה מנע מן כתן אלאנסאן נפסה קאל)

ואינש אוחרָנא ב) מאהיל ליה ולאו הוא מאהיל נפשיה בידיה דקא אמא קראה ונמלתם. ואי למימהל אינש נפשיה בידיה הוה כאתיב ומלתם אילא כתב ונמלתם לאודעך דאוחרָנא מאהיל ליה. גבי ערלת לבב דלא בשרא בָעי למפסַק ג) ומילתא בגויה קיאמא ד) למעבדיה כתב ומלתם את ערלת לבבכם ולא כתב בשר ולא כתב נון במילה. גבי ערלת זכרות דבעי למפסק ה) בשרא ואינש אוחרנא בעי מימהליה כתב בשר וכתב נון במילה כדכתיב ו) וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו וג'.

ה. (וקאל ענן)

וגברא משוינן ז) מהולא ובר ישראל דמאהיל בר ישראל דכתיב במילה המול לכם וכתיב בפסח קחו לכם מה לכם דפסח זכר בר ישראל נכים ח) ליה דכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל אף לכם דמילה הוא ט) זכר בר ישראל דמאהיל בר ישראל.

א) קצת כ"י ועאנאן, וענאן. וכן למטה.
ב) קכ"י אוחראנא. וכן למטה.
ג) קכ"י באעי למפסאק.
ד) כמו קיימא.
ה) קכ"י דבאעי למפסאק.
ו) קכ"י כי דכתיב.
ז) קכ"י משוינאן.
ח) קכ"י נאכים.
ט) קכ"י היא.

התרגום העברי

החשך הוא נקרא לילה שנאמר ולחשך קרא לילה [1]).

ד. (וענן ירחמהו האל אָסַר שימול האיש את עצמו. אמר:)

ואיש אחר מוהל אותו ואין הוא מוהל את עצמו בידו כי אמר הכתוב ונמלתם [2]). ואם (היתה כונתו) שימול האיש את עצמו בידו היה כותב ומלתם. אולם כתב ונמלתם להודיעך כי איש אחר מוהל אותו. אצל ערלת הלבב שאינו צריך לחתוך הבשר והדבר קיים (תלוי) בו בעצמו לעשותו כתב ומלתם את ערלת לבבכם [3]) ולא כתב בשר ולא כתב (אות) נון במילה. אצל ערלת זכרות שצריך לחתוך הבשר ואיש אחר צריך למולו כתב בשר וכתב נון במילה כמו שנאמר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו [4]) וגו'.

ה. (ואמר ענן:)

ולמוהל עושים אנחנו את האיש (הזכר) ובן ישראל הוא המוהל את בן ישראל שנאמר במילה המול לכם [5]) וכתוב בפסח קחו לכם [6]) (להורות) כי כמו לכם של פסח זכר בן ישראל שוחט אותו שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל [7]) כן גם לכם של מילה זכר בן ישראל הוא המוהל בן ישראל.

1) בראשית א' ה'.
2) בראשית י"ז י"א.
3) דברים י' ט"ז.
4) בראשית י"ז י"ד. וצריך להוסיף עוד: ונמלתם את בשר ערלתכם (שם י"ז י"א). ואולי סמך עצמו על הנזכר למעלה.
5) שם י"ז י'.
6) שמות י"ב כ"א (וקחו לכם).
7) שם י"ב ו'.

דיני מילה

הגוף הארמי

ג. (תם קאל)

אילא כד מיתרמיא) יום שמיני דמילה דקטן או יום חד עשר דמילה דגדול בשבת מהלינן ליה בתר דערבא שמשא דשבת מקמי דנאפיל הבראב) דבין הערבים מתחשיב מיומיה ומתחשיב מלמחר מתחשיב מיומיה דכתיב בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות ומתחשיב מלמחר דכתיב ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות ליי׳ שבעת ימים מצות תאכלו. אישתכחג) דקא קארי ליה לבין הערבים מיומיה ומלמחר. הילכךד) כי מתרמי יום שמיני או יום חד עשר דמילה דגדול בשבת או קרבן דקביעהה) ליה יום ולא קביעה ליה חודש עבדינן להו בין הערבים דשבת דמשתכח דקא מקרבין ודקא מהליןו) בזמנהון ובשבת לא קא מקרביןז) ולא קא מהלין ליה. ומנא לן דבין הערבים בתר מערבא שמשא הוא דכתיב בפסח ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים וכתיב תזבח את הפסח בערב כבוא השמש. ומנא לן דעד דנפיל הברא דמיקרי בין הערבים דכתיב הכהנים בני אהרן בהעלות העולה והחלבים עד לילה. עד לילה הוא דמסקינן בליליא לא מסקינן ועידן הברא

התרגום העברי

ג. (ואחר זה אמר:)

אולם כאשר יפול יום שמיני של מילת הקטן או יום אחד עשר של מילת הגדול[1]) בשבת אזי אנחנו מולים אותו אחר הערב שמש של יום השבת קודם שיפול החשך[2]). כי בין הערבים נחשב מיומו (מיום שעבר) ונחשב מיום המחר. נחשב מיומו שנאמר בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות[3]). ונחשב מיום המחר שנאמר ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות ליי׳ שבעת ימים מצות תאכלו[4]). נמצא שקורא (הכתוב לזמן של) בין הערבים מיומו ומיום המחר. לכן כאשר יפול יום שמיני של מילת הקטן או יום אחד עשר של מילת הגדול בשבת או (כאשר יקרה בשבת זמנו של) קרבן שקבוע לו יום ואין קבוע לו חדש עושים אנחנו אותם בין הערבים של שבת. ונמצא כי מקריבים ומולים (אנחנו אותם) בזמניהם ואין מקריבים ומולים (אנחנו אותם) בשבת. ומהיכן ידענו כי בין הערבים הוא אחר הערב שמש? — שנאמר בפסח ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים[5]). וכתוב (עוד) תזבח את הפסח בערב כבוא השמש[6]). ומהיכן ידענו כי עד שיפול החשך נקרא בין הערבים?—שנאמר הכהנים בני אהרן בהעלות העולה והחלבים עד לילה[7]). עד לילה אנחנו מקריבים ובלילה אין אנחנו מקריבים. וזמן

א) קצת כ״י מ ת ר מ י. וכן למטה.
ב) קכ״י ה ב א ר א. וכן למטה.
ג) קכ״י א ש ת כ ח.
ד) קכ״י ה ו ל כ ך, ה ו ל כ ך.
ה) קכ״י ד ק ב י ע א. וכן למטה.
ו) קכ״י חסר ו ד ק א מ ה ל י ן.
ז) קכ״י חסר ל א ק א מ ק ר ב י ן.

[1]) גם מעדות הקרקסאני (מאמר א׳ פרק י״ג עמוד 313 בהוצאתי) נדע כי לדעת ענן מילת הגדול היא ביום אחד עשר בחדש. וראה למטה בפרק הבא.
[2]) במלת ה ב י ר א יעתיק התרגום לכתובים את המלות ח ש ך, א פ ל.
[3]) שמות י״ב י״ח.
[4]) ויקרא כ״ג ו׳.
[5]) שמות י״ב ו׳. [6]) דברים ט״ז ו׳.
[7]) דברי הימים ב׳ ל״ה י״ד.

דיני מילה

הגוף הארמי

וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק וכתיב וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו. ואף כד מהלו ישראל בארץ ישראל האכי א) אשכחן דאיקדשו ב) תרין יומי וליום שלישי מהלו דכתיב ויאמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר יעשה יי' בקרבכם נפלאות. דאיעבוד להון מאי היא כריתות מי ירדן דכתיב ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן וג'.

ב. (פצל פי קול ענן קאל)

וכד מיתרמיג) יום שמיני דמילה בשבת לא מהלינן ליה בשבת דכתיב במילה וביום השמיני ימול בשר ערלתו וכתיב האתם ד) וביום השמיני יקח לו שתי תורים וג' ועשה אותם הכהן אחד חטאת וג' מה ה) ההיא עולה דכתיב בה וביום השמיני לא מסקינן לה בשבת אף מילה דכתיב בה וביום השמיני לא מהלינן ליה בשבת. ומנא לן דלא מסקינן בשבת אילא עולה דשבת דכתיב עולת שבת בשבתו דקא כתב קראה בשבתו לאודעך ו) דלא סלקא עולה בשבת אילא עולה דשבת דאי לאו הכי הוה כתיב עולת שבת על עולת התמיד אילא דק קראה וכתב בשבתו לאודעך דלא סלקא עולה בשבת אילא עולה דשבת.

א) קצת כ"י הכי.
ב) קכ"י דאקדשו, דאקדישו.
ג) קכ"י מתרמי. וכן למטה.
ד) קצת כ"י התם.
ה) קכ"י מא.
ו) בקכ"י חסרה המלה לאודעך.

[1] בראשית כ"ב ד'.
[2] שם כ"ב י"ג.
[3] יהושע ג' ה'.

התרגום העברי

אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק[1]. וכתוב (עוד) וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו[2]. וכן כאשר נמולו ישראל בארץ ישראל גם כן מצאנו שנתקדשו שני ימים וליום השלישי נמולו שנאמר ויאמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר יעשה יי' בקרבכם נפלאות[3]. ומה נעשה להם? — כריתות מי הירדן שנאמר ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן[4]) וגו'.

ב. (פרק בדברי ענן אמר:)

וכאשר יפול (יִקְרֶה) יום השמיני של מילה בשבת אין אנחנו מולים אותו בשבת שנאמר במילה וביום השמיני ימול בשר ערלתו[5]. וכתוב שם וביום השמיני יקח לו שתי תורים וגו' ועשה אותם הכהן אחד חטאת[6]) וגו'. כמו שהעולה ההיא שכתוב בה וביום השמיני אין אנחנו מקריבים אותה בשבת כן גם המילה שכתוב בה וביום השמיני אין אנחנו מולים אותו בשבת. ומהיכן נדע שאין אנחנו מקריבים בשבת רק העולה של שבת? — שנאמר עולת שבת בשבתו[7]) שאמר הכתוב בשבתו להודיעך שאין נקרבת עולה בשבת לבד מעולת השבת. ולולא זאת היה כותב עולת שבת על עולת התמיד. אולם דקדק הכתוב ואמר בשבתו להודיעך שאין עולה נקרבת בשבת לבד עולת השבת.

[4] שם ד' ז'. וכונתו כפי הנראה אל הכתוב למטה (שם ה' ב'): בעת ההיא אמר יי' אל יהושע עשה לך חרבות צורים ושוב מל את בני ישראל. וזה היה אחר כריתת מי הירדן ובאופן זה היה הקדוש ביום א' וכריתות מי הירדן ביום ב' והמילה ביום ג'.
[5] ויקרא י"ג ג'.
[6] שם ט"ו י"ד וט"ו. וכונתו להמשך הכתוב השני: והאחד עולה.
[7] במדבר כ"ח י'.

דיני מילה

הגוף הארמי

א. (באב פי אלקדוש[א]) אלדי דהב אליה ענן[ב]) פי אלכתאנה קאל)

ומקמי דמהיל בעי למיקדש[ג]) תרין יומי וליום שלישי מהיל דאשויַה רחמנא למילה לקרבן דכתיב האכא[ד]) וביום השמיני ימול בשר ערלתו וכתיב האתם[ה]) כן תעשה לשורך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו וביום השמיני תתנו לי מה מילה דקטן אשויַה לקרבן דבהמה קטנה אף מילה דגדול אשויה[ו]) לקרבן דבהמה גדולה מה בהמה גדולה מפרישנן לה תרין יומי וליום שלישי מקרבינן לה אף מילה דגדול נמי מיקדש תרין יומי וליום שלישי מהלינן ליה. והיכא אשכחן דבהמה גדולה מפרישנן לה תרי יומי וליום שלישי מקרבינן לה דהאכי[ז]) אשכחן באברהם דכתיב וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו. מאי אחר קא ראזים קְרָאָה דמיכדאמא[ח]) ליה רחמנא לאברהם ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם איתסר ההוא דיכרא דאיתקם האתם ומיכדאמא ליה רחמנא לאברהם אחר הדברים האלה ועד דאסקיה לההוא דיכרא תלתא יומי הוה דכתיב ביום השלישי

א) זה הסימן והבאים אחריו מפ"פ או מחבור ישר בן חסד תסתרי. בקצת כ"י תחסר המלה ב א ב.

ב) קכ"י ע א נ א ן, ע נ א ן.

ג) בקכ"י מ י ק ד ש ותחסר ב ע י.

ד) קכ"י ה כ א. וכן למטה.

ה) קכ"י ה ת ם. וכן למטה.

ו) קכ"י ש ו י ה. ז) קכ"י ד ה כ י.

ח) קכ"י ד מ י כ ד א מ א בשתי מלות. וכן למטה.

התרגום העברי

א. (פרק[1]) אודות הקָדוש שהצריך ענן במילה אמר:)

וקודם שמוהל צריך להקדיש (את הנמול) שני ימים וליום השלישי הוא מוהל[2]). כי הִשְׁוָה הרחמן את המילה לקרבן שנאמר פה וביום השמיני ימול בשר ערלתו[3]). ונאמר שם כן תעשה לשורך ולצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו וביום השמיני תתנו לי[4]). (וזה יורה כי) כמו שמילת הקטן השוה אותה לקרבן של בהמה קטנה כן גם מילת הגדול השוה לקרבן של בהמה גדולה. מה בהמה גדולה מבדילים אנחנו אותה שני ימים וליום השלישי אנחנו מקריבים אותה אף מילת הגדול גם כן מקדישים (אותו) שני ימים וליום השלישי אנחנו מוהלים אותו. ואיפוא מצאנו (בכתוב) כי בהמה גדולה אנחנו מפרישים שני ימים וליום השלישי אנחנו מקריבים אותה?—כי כן מצאנו באברהם שנאמר וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו[5]). מה הוא (למה כתב) א ח ר? — הכתוב מְרַמֵּז כי משאמר לו הרחמן לאברהם ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם[6]) נאסר האיל שעמד שם. ומשאמר לו הרחמן לאברהם א ח ר ה ד ב ר י ם ה א ל ה ועד שהקריב את האיל ההוא היו (עברו) שלשה ימים שנאמר ביום השלישי וישא

[1]) בקכ"י תחסר המלה פ ר ק.

[2]) וראה עוד אודות הקדוש במילה למטה (סימן כ').

[3]) ויקרא י"ב ג'.

[4]) שמות כ"ב כ"ט (ושם כתוב ב י ו ם). וכפי הנראה הוא היקש או גזרה שוה מן המלות ב י ו ם ה ש מ י נ י הכתובות בשני המקומות.

[5]) בראשית כ"ב י"ג.

[6]) שם כ"ב א'. ולפי ההשערה כונתו כי במלת א ח ר הכתובה אצל האיל ירמוז אל מלת א ח ר הכתובה למעלה (א ח ר הדברים האלה) ללמד כי מזמן הראשון כבר נאסר האיל כי נקדש לקרבן.

דיני שבת ומועדים

הגוף הארמי

לאסיר[א] אבילה נמי ולמועדא בחדא[ב] כתיב כל מלאכת עבודה לאפוקי מלאכת אוכל דלית היא עבודה ואנן[ג] לא סברין אליבא דאמרין משום דקדמא פקודא דפסחא[ד] מפקודא דשבתא מנדחא לשבתא דודאי צריך למעבד יתיה בזמניה דהכי נמי קימא לן[ה] דאם פקודא די קדמאה פקודא דשבתא קדמהי[ו] מן כלהון דתנא[ז] בסדרא קדמאה ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת וכתי' שבת היא ליי'[ח].

א) כמי לאסור או לאיסור.
ב) כמו בהדה (או צ"ל כחדא).
ג) מן ואנן עד הסוף הובא עוד הפעם למטה בזבח פסח. ואציין פה את השנוים באות ש'.
ד) ש' דפסחה.
ה) ש' קימלן.
ז) ש' קדמא פקודא דשבתא.
ו) ש' מוסיף כתב.
ח) בש' פסוק אחר: זכור את יום השבת לקדשו.

[1]) שם כ"ג ז' כ"ה ועוד.

התרגום העברי

גם אכילה. ולמועד כתוב עמו (או עמו יחד) כל מלאכת עבודה[1] להוציא מלאכת אוכל כי היא אינה עבודה. ואין אנחנו סוברים (אין דעתנו) כמו שאומרים: מפני שקדמה פקודת הפסח מפקודת השבת[2]) היא דוחה את השבת כי בודאי צריך לעשות אותו (את קרבן הפסח) בזמנו כי כן הוא הדין אצלנו[3]). כי אם (נתבונן על) הפקודה שקדמה (נמצא כי) פקודת השבת קדמה מכולן כי הכפיל[4]) בסדר הראשון ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת[5]). וכתב שבת היא ליי'[6]).

[2]) כמו שהעירותי למעלה כי ציווי הפסח היה במצרים קודם מתן תורה. וכפי הנראה ירמוז ענן פה לדעת הרבנים כי שחיטת הפסח דוחה את השבת.
[3]) גם הלשון הזה לא נודע לענן ממקום אחר.
[4]) במקום השני בזבח פסח מוסיף המלה כתב.
[5]) בראשית ב' ג'.
[6]) ויקרא כ"ג ג'. ובמקום השני כתוב פה פסוק אחר: זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ' ח'). ודברי בשייצי על זה יבואו למטה במקומם.

דיני שבת ומועדים

הגוף הארמי

רשותא דמעשה אוכל ביומא טבא וכיון דנפקו פקודא דחגיגה ומעשה אוכל מכלל מלאכה ושום מלאכה סונא עילאה לתרויהון שבתון ומועדא קאמא [א] כל מלאכה לא תעשו שבת היא וכתיב כל מלאכה לא יעשה בהם וכיון דקאמר [ב] בתריה אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם לאפוקותהון [ג] מכלל מלאכה מדאקשינהו להדדי א"כ ש"מ [ד] דהכי נמי שרי זבחא ומעשה אוכל בשבתא דלית לן למעבד יתיה להקיש שבתא ממועדא [ה] דודאי אסיר לן ולא שרי בשבתא אלא למיכל ולמשתי דיי [ו] מיפא ובשלא ואצנעי [ז] מיומא שתיתאה למטרא לשבתא דקא אמא את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ואת העודף הניחו למשמרת עד בקר וקאמר [ח] אכלו היום כי שבת היום קא רזים לרבות לכולהון לחלוטין [ט] דקאמר כל מלאכה לא תעשו שבת היא ליי׳ והכי נמי כתיב ביומא דכפורא וכל מלאכה לא תעשו וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה

התרגום העברי

הרשות של מעשה אוכל ביום טוב, ועל כי פקודת החגיגה ומעשה אוכל יצאו מכלל מלאכה והשם [1]) מלאכה נאסרה על שניהם [2]) שבת ומועד כי אמר כל מלאכה לא תעשו שבת היא [3]). וכתוב כל מלאכה לא יעשה בהם [4]). ומפני שאמר אחר זה אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם [5]) להוציא אותם מכלל מלאכה. ובעבור שהשוה אותם (שבת ומועד) זה לזה אם כן נוכיח מזה [6]) כי גם השחיטה ומעשה אוכל יהיו מותרים בשבת. (על זה נאמר) כי אין לנו לעשות כן להקיש שבת למועד כי בודאי אסור לנו ואין מותר בשבת רק לאכול ולשתות מה שנאפה ונתבשל והוצנע מיום הששי למשמרת לשבת כי אמר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ואת העודף הניחו למשמרת עד בקר [7]). ואמר אכלו היום כי שבת היום [8]) ירַמֵז לרבות לכולם לחלוטין [9]) כי אמר כל מלאכה לא תעשו שבת היא ליי׳ [10]). וכן כתוב גם ביום הכפורים וכל מלאכה לא תעשו [11]) וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה [12]) לאסור

א) כמו קא אמא.
ב) תחת דקא אמא. וראה בהערה ח׳.
ג) כמו לאפקוהון, לאפוקהון.
ד) אם כן שמע מינה.
ה) צ"ל למועדא.
ו) הלשון מגומגם ואולי צ"ל מאי די מיפא. ז) האותיות נעי מטושטשות. ואולי צ"ל ואיצנע.
ח) השמוש במלת אמר פה ולמטה (תחת אמא הרגיל אצל ענן) הוא חשוד אצלי.
ט) אולי נמצא פה שבוש.

בהדה. ואם נקרא כחדא אזי צריך לתרגם ביחד. וכונתו לכתוב אך אשר יאכל לכל נפש (שמות י"ב ט"ז).

[1]) תחת והשם נוכל לתרגם ושום (כל, כלל).

[2]) תרגמתי לפי הענין כי לקחתי המלות סוגא עילאה לתרויהון כמו סגא על תרויהון (הולך על שניהם, מוסב על שניהם) אף כי הלשון מגומגם.

[3]) ויקרא כ"ג ג׳.

[4]) שמות י"ב ט"ז. [5]) שם שם.

[6]) הלשון שמע מיניה לא נמצא עד עתה בספר המצות לענן.

[7]) שמות ט"ז כ"ג.

[8]) שם ט"ז כ"ה (ושם כתוב אכלהו).

[9]) המקום הזה הוא בספק. וכונתו כפי הנראה כי האיסור של כל מלאכה בשבת הוא לחלוטין באין יוצא מן הכלל. ואולי תחת לרבות בגוף הארמי צ"ל לאסור.

[10]) ויקרא כ"ג ג׳.

[11]) שם כ"ג ל"א (כל).

[12]) שם כ"ג ל׳.

דיני שבת ומועדים

הגוף הארמי	התרגום העברי
נקוטי ירקא ופסוקי אתרוגא א) ותבורי אמגוזי שפיר ב) דאמי *).	הירק וחתיכת האתרוג ושבירת האגוזים מותרות הן *).

ז. (ובמצור ג) מצאתי דפים ישנים מדברי סגולת ראש הגולה ד) גאון עווה ה) רב ענן וכתב:)

קאמנא ו) דדינא דפסחא בדינא דקודשיא דאינון כלהון כקרבן נכסת שלמיא די יתאכלון לכולא כמא דאלפנא ז) ואם חל ונזדמנה ערבא דפסחא בערבא דשבתא אסור לתכוס ח) פסחא וחגיגה ביה בליליא כמא דאסיר לאיכוס ט) בקודשיא דלא שרי דא י) אינון למיכול ושרי ליה לינדהא יא) כמה דנזדמנה קורבנא דזב וזבה ויולדת ומצורע ונזיר ביומא דשבתא ודוחין יתהון בתר יומא דשבתא הכי נמי דשרי לנדחה קרבנא דפסחה דנזמנה יב) בשבתא ואע"ג דקדמאה יג) פקודא קרבנא דפסחה ודחגא כן נמי קדמא בחרא יד)

ז. אני אומר [1]) כי דין הפסח כדין הקדשים כי כולם הם כקרבן זבח השלמים הנאכלים לכל (אדם) כמו שחברנו [2]). ואם חל וקרה [3]) ערב הפסח בערב שבת אסור לשחוט הפסח וחגיגה באותו הלילה. כמו שאסור לשחוט בקדשים שאינם מותרים לאכול אותם ומותר לו לדחות (השחיטה אחר השבת). כמו שאם קרה קרבן הזב והזבה והיולדת ומצורע ונזיר ביום השבת ודוחים אותם (עד) אחר יום השבת [4]). כמו כן מותר לדחות קרבן הפסח כשחל בשבת. ואף על פי שקדמה פקודת (צווי) קרבן הפסח והחג [5]) כמו כן קדמה עמה [6])

א) קכ"י אירגא. ב) קכ"י ספיר.

*) אודות דיני מילה בשבת ראה למטה בדיני מילה (סימן ב' וג').

ג) מספר זבח פסח להחכם משה בשייצי (כ"י עברים אסיפה ב' בפה № 133). וברשימת כ"י ליידען לשטיינשניידער (עמוד 14) הובאו שתי שורות הראשונות. ושם ישער כי במצור הוא כמו במצר (שם העיר קאהרה בערבית). ונמצאו במקום הזה שנוים רבים מסגנון לשון ענן בספרו זה.

ד) בכ"י ליידען מוסיף המלה בה שהיא למותר.

ה) בכ"י ליידען מוסיף: ה' יא' (צ"ל ה' ירח'?) ואולי הה' מיותר וי"א ר"ת ירחמהו אל.

ו) בכ"י ל' קאמאנא. ואולי הסוף נא למותר וצ"ל קא אמא. כי לא נמצא מענן שידבר מעצמו בלשון יחיד.

ז) זאת המלה היא חשודה. כי הפעל אלף בהוראת חבור הוא ערבי ובארמית הוראתו למד. וענן יכתוב תמיד פרישנן.

ח) נראה דצ"ל לינכוס או לנכוס.

ט) גם פה צ"ל לינכוס, לנכוס.

י) המלה דא למותר.

יא) כמו לידחא, לדחא. וכן למטה.

יב) צ"ל דנזדמנה. יג) כמו דקדמא.

יד) כמו בהדה או כחדא.

---

[1]) או: הוא (הכתוב) אומר כהשערתי בגוף הארמי.

[2]) ראה בהערה לגוף הארמי. ולמטה כתב בשייצי: „אמר משה כבר כתב ראש הגולה ענן שמשפט הפסח כמשפט השלמים שנאכלים כלם כקרבן זבחי שלמים שנאכלין לכלם כמו שחברנו". ואם כן לקח המלה דאלפנא במובן ערבי (כי בערבית הכנוי נא הוא לרבים מדברים בעדם). ובכלל הלשון חבור אינו עולה יפה פה. וגם שלמדנו (כפי הוראת המלה בארמית) לא נמצא עד עתה אצל ענן בס' המצות.

[3]) אולי המלה חל היא הוספת המעתיק כתרגום המלה הארמית נזדמנה. ואודות זה אם חל פסח בשבת ראה למטה בפרקים הבאים מה שהביאו הקרקסאני ואחרים בשם ענן.

[4]) ראה למטה בדיני מילה סימן ב' ובפרקים הבאים.

[5]) כי על קרבן הפסח וחג הפסח נצטוו כבר במצרים קודם צווי השבת בעשרת הדברות.

[6]) תרגמתי כפי תקוני בגוף הארמי

דיני שבת ומועדים

הגוף הארמי

ו. (פאמא ענן[א]) רחמה אללה פאנה געל את אשר תאפו אפו ומא בעדה מתעלקא במא יוכל פי אליומין גמיעא והאכדא קאל)

את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו קא אמא[ב]) להו כי היכין דרגילתון למיפאָ כל יומא מאי דאכלתון[ג]) צַפְרא ופניא[ד]) מימּמא ולבשולי מאי דאכלתון צפרא ופניא מימּמא. איפו מאי דאכלתון לתרין[ה]) יומי ולתרין לילותא מימּמא ובשילו מאי דאכלתון לתרין יומי ולתרין לֵילוָתא מימּמא ולהאכי אפקיה למיפא בתרין זימני ולבשולי בתרין זימני למיפא ולבשולי ממעלי שבתא מאי דהוא[ו]) להון למעלי שבתא[ז]) ולבי שמשי ולשבתא ולאפוקי שבתא כי היכין דלָא לאצטריך אינש[ח]) למיפא ולבשולֵי באפוקי[ט]) שבתא ולָא[י]) לאפוקה לשבתא בסרהביא[יא]) וחשביה לבשולא כמיפא[יב]) לאודעך דכי היכין דרַפְתָא דגמרת[יג]) ליה למיפיה ומסקת ליה מתנוּרָא מיחולא[יד]) אף בשולא נמי גמריה לבשולי ואסקי מנורא מיחולא ופרט במיפא ובשולי לאודעך דכי האי גונא הוא דאסיר למעבד בשבתא[טו]) אבל כגון

א) גם זה שם.

ב) קצת כ"י קאמא.

ג) קכ"י דכלתון, דאיכלתון. וכן למטה.

ד) קכ"י ופנתא. וכן למטה.

ה) קכ"י יתרין, לי יתרין. וכן למטה. ו) קכ"י יהוא.

ז) קכ"י שבתא. וכן למטה.

ח) קכ"י לאצטריח אניש.

ט) קכ"י מאפוקי. י) קכ"י דלא.

יא) קכ"י בשר הביא.

יב) קכ"י לימיפא.

יג) קכ"י דעמות.

יד) קכ"י מחלא, מיכולא. וכן למטה. טו) קכ"י למעיא דבשבתא.

התרגום העברי

ו. (ואמנם ענן ירחמהו האל עשה את אשר תאפו אפו ומה שאחריו תלוי באכילת שני הימים יחד ואמר כזה:)

את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו[1]). אמר להם (משה לישראל) כמו שאתם רגילים לאפות בכל יום מה שאתם אוכלים בבקר ובערב מבעוד יום. ולבשל בכל יום מה שאתם אוכלים בבקר ובערב מבעוד יום. כמו כן אֵפוּ ובַשֵּׁלו מה שתאכלו בשני ימים ובשני לילות[2]) מבעוד יום. ולכן כתב אפיה שתי פעמים ובשול שתי פעמים[3]) (להודיע כי צריך) לאפות ולבשל מערב שבת מה שיהיה להם (לאכול) לערב שבת (ביום) ולערב (בליל שבת) לשבת ולמוצאי שבת למען שלא יצטרך אדם לאפות ולבשל במוצאי שבת ולא (יהי מוכרח) להוציא את השבת במהרה[4]). וחשב את הבשול כאפיה[5]) להודיעך כי כמו הלחם שאתה גומר אפיתו ואתה מוציאו מן התנור בחול כן גם הבשול (צריך אתה) לגמור הבשול ולהוציאו מן האש בחול[6]). ופָרַט את האפיה והבשול[7]) להודיעך כי רק (עבודות) הדומות לאלה[8]) אסורות הן לעשות בשבת. אבל (עבודות קלות) כמו לקיטת

---

1) שמות ט"ז כ"ג.

2) ר"ל ביום הששי ולילו וביום השביעי ולילו כמו שמבאר למטה.

3) ר"ל אשר תאפו אפו, אשר תבשלו בשלו. כי היה די לכתוב אפו ובשלו.

4) סרהובא וסרהביא בתרגום תחת מהרה בעברית.

5) כפי הנראה הוכחתו מזה שזכרם הכתוב ביחד.

6) כונתו לאסור הטמנת מאכלים חמים בתנור ליום השבת.

7) ולא זכר הכתוב מלאכות אחרות.

8) ר"ל שהן עבודות קשות בערך ומשנות צורת המאכלים מכל וכל.

דיני שבת ומועדים

הגוף הארמי

כל נורא דביעורא בשבתא בכל דרתא דישראל.

ג. (קאל ענן רחמה אללה) א) והכינו את יביאו דבעי ב) לאתקונון לכל אבלין דשבת מיום ששי ואף מועדים נמי בעי ג) לאתקוני להון ממעלי יומא והני ד) מילי כגון מטחן ה) ומנכס אבל בגון מיפא ובשולי בשבתא ו) הוא דאסיר אבל ז) במועד שרי דבשבת ח) כתיב שבתון שבת קודש לייי מחר וג' ובמועד כתיב אך אשר יאכל לכל נפש וג' ותוב בשבת כתיב כל מלאכה לא תעשו ובמועד כתיב כל מלאכת עבודה לא תעשו.

ד. (וקד כאן קאל מן קבל הדא) ט) והיה ביום הששי בין ששי ובין כל דמניה י) בגון מעלי יומי דמועדים.

ה. (וקאל שיא כתירא אלי קולה) יא) אשתכח יב) דשבת ומועדים קדש דתרויהו כי הדאדי הוו יג).

א) גם זה מפ"פ.
ב) קצת כ"י דיעי (דיאי?).
ג) קכ"י ימיבעי (דמיבעי?).
ד) קכ"י יומי והנה.
ה) קכ"י מטרה.
ו) קכ"י בשבתא, בשבתה.
ז בקכ"י תחסר המלה אבל.
ח) קכ"י די בשבת בשתי מלות.
ט) גם זה שם.
י) צ"ל דמיניה? או דומיניה?
יא) גם זה שם.
יב) קכ"י אשתכך.
יג) קכ"י ליהדא דיהו.

---

[1]) שמות ט"ז ה'.
[2]) ראה הוכחתו בסימן הבא.

התרגום העברי

בין נר ובין כל אש בוערת בשבת בכל דירת ישראל.

ג. (אמר ענן ירחמהו האל:) והכינו את אשר יביאו [1]). (ללמדך) שצריך להכין כל מאכלי שבת מיום הששי. וגם המועדים צריך להכין להם (המאכלים) מיום הקודם (מערב יום טוב) [2]). במה דברים אמורים (בעבודות שהן) כמו טחינה [3]) וטביחה. אבל (עבודות שהן) כמו אפיה ובשול אסורות הן רק בשבת אולם במועד הן מותרות. כי בשבת כתוב שבתון שבת קודש לייי מחר [4]) וגו' ובמועד כתוב אך אשר יאכל לכל נפש [5]) וגו'. ועוד כי בשבת כתוב כל מלאכה לא תעשו [6]) ובמועד כתוב כל מלאכת עבודה לא תעשו [7]).

ד. (וכבר אמר קודם לזה:) והיה ביום הששי [8]). בין יום הששי ובין כל שהוא ממינו [9]) כמו ערב ימי המועדים [10]).

ה. (ואמר דברים רבים עד אמרו:) נמצא כי השבת והמועדים קדושת שניהם שוה זו לזו [11]).

---

[3]) לפי נוסחת קכ"י השלכה. ואין ספק כי נוסחא משובשת היא.
[4]) שמות ט"ז כ"ג. [5]) שם י"ב ט"ז.
[6]) ויקרא כ"ג ג'.
[7]) שם כ"ג ז' ועוד. וכפי הנראה כונתו: כי בשבת אסורה כל מלאכה ואין יוצא מן הכלל. ובמועד נאסרה רק המלאכה שנקראת גם כן עבודה ומה שאינה עבודה מותרת.
[8]) שמות ט"ז ה'.
[9]) ר"ל דומה לו. ואולי כן צ"ל דומיניה או דדמי ליה.
[10]) כפי ההשערה למד זה מאות ה' של הששי.
[11]) ר"ל קדושתם שוה לענין הכנה כי גם למועדים צריכים להכין המאכלים מערב יום טוב.

דיני שבת ומועדים

הגוף הארמי

א. (אנה אגאז[א] פי אלסבת אלחמל אלכפיף ודלך פי קולה)

אין משא אילא[ב] בכתף דכתיב בכתף ישאו[ג].

ב. (קאל ענן רצי אללה ענה)[ד]

ואי אמרת דלאבעורי בשבתא[ה] הוא דאסיר אבל כי אבערניה[ו] מיחולא[ז] שפיר דמי[ח] למשבקיה בשבתא כתב רחמנא לא תבערו אש וכתב לא תעשה כל מלאכה תרויהו אסרין הוו[ט] בתאו מה מלאכה דכתיב בה לא תעשה אף על גב דאתחיל בה מיחולא מקמי דחילא[י] שבתא בעי[יא] משבת ממלאכה אף על ביעורא[יב] דאש נמי דכתיב ביה לא תבערו אף על גב דביעורא מיחלא מקמי דחילא שבתא בעי לדוכה ומה מלאכה הם כי היכין דאסיר לך למעבד אנת הם היכין אסיר לך למעבד לך אחריני......[יג] הילכך אסיר לן למשבק בין שרגא ובין

התרגום העברי

א. (והוא — ענן הנשיא — התיר בשבת את משא הדבר הקל, וזהו באמרו:)

אין משא כי אם בכתף שנאמר בכתף ישאו[1].

ב. (אמר ענן ירצהו האל:)

ואם תאמר[2] כי להדליק (האש) בשבת הוא שאסור אבל אם הדליקוה מחול (בחול) טוב (מותר) הוא להניחה בשבת (לזה) כתב הרחמן לא תבערו אש[3] וכתב (עוד) לא תעשה כל מלאכה[4]. שני האיסורים (האלה) נכתבו באות ת'(להודיע) כי כמו המלאכה שכתוב בה לא תעשה אף אם התחיל בה מחול קודם שחלה השבת (בכל זאת) צריך לשבות מן המלאכה. כן גם בביעור האש שכתוב בו לא תבערו אף אם הביעור היה מחול קודם שחלה השבת צריך לכבותה[5]. וכמו שבמלאכה כמו שאסורה היא שתעשה אותה (בעצמך) כמו כן[6]) אסור הוא לך שיעשוה לך אחרים [כן גם[7]) בביעור האש כמו שאסור לך להדליק בעצמך כמו כן אסור שידליקו לך אחרים]. לכן אסור הוא לנו להניח

א) המקום הזה הוא לקוח מחבור הקרקסאני (מאמר א' פרק י"ג עמוד 312 מהוצאתי).

ב) קצת כ"י אלא.

ג) בקצת כ"י חסרו ג' המלות האחרונות.

ד) מפירוש התורה לפ"פ.

ה) קכ"י בשבתה. וכן למטה.

ו) קכ"י אבערתיה.

ז) קכ"י מחולה, מחלא. וכן למטה.

ח) קכ"י דמיה.

ט) קכ"י הו.

י) קכ"י דהילה.

יא) קכ"י בעה.

יב) ביעורה. וכן למטה.

יג) אשער כי צריך להשלים החסר כזה: [אף ביעורא דאש נמי הם היכין דאסיר לך לאבעוריה אנת הכ הכין אסיר לך לאבעוריה לך אחריני].

---

1) במדבר ז' ט'. למעלה בדיני טומאה (עמוד 59) ראינו כי גם פ"פ הביא כזה בשם ענן.

2) ראש המאמר בס' המצות לענן היה לפי ההשערה כזה: [ואסור להדליק האש בשבת וגם להניח האש הבוערת מערב שבת במושבות ישראל שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת]. 3) שמות ל"ה ג'.

4) שם כ' י'.

5) תרגמתי המלה לדוכה לכבותה מן דוך=דעך. ובתלמוד (קידושין דף פ"א ע"א לפי גרסת הערוך אדך א') נמצאה המלה לאדוכיה לכבותו. והיא מבנין אפעל בארמית.

6) אודות הוראת המלה הם אצל ענן ראה ההערה למעלה (עמוד 43).

7) תרגמתי כפי השלמתי בגוף הארמי עפ"י ההשערה.

דיני טומאה וטהרה ואכילת עופות

הגוף הארמי

לאודעך דלא אסיק נח עולה אילא א) מאי דחאזי לעולה ולא אשכחן דסליק לעולה בעופות אילא משפניני ומיוני דכתיב ואם מן העוף עולה קרבנו אשתכח דלא טהור בעופות אילא שפניני ויוני דקא אמא מכל העוף הטהור ויעל עולות.

א) קכ"י אליו.

התרגום העברי

הכתוב ואמר ויעל עולות להודיעך כי לא הקריב נח עולה רק מה שראוי לעולה. ולא מצאנו מה שיעלה לעולה בעופות רק התורים והיונים שנאמר ואם מן העוף עולה קרבנו [1]. נמצא שבעופות אינם טהורים רק התורים והיונים שנאמר מכל העוף הטהור ויעל עולות.

[1] ויקרא א' י"ד. והמשך הכתוב: והקריב מן התורים או מן בני יונה.

דיני טומאה וטהרה ואכילת עופות

הגוף הארמי

לא צריכו דאסיפא כתיב בהו דכתיב ואסף אתכם אסף החסיל וחסיל האי ניהו קמצי דכתיב ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה... א) אסיר למיכלנהו דכתיב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו ואף על גב דדם לא אית להון נפש אית להון ולא ב) תאכל הנפש עם הבשר כתב הנפש טפי ביה הא ג) לאודעך דכל נפש אסיר למיכל בה[דין] בשר בין דאית ליה דם ובין דלא אית ליה דם אילא מיתו אדאית ד) בהו חיי ומטוי להו או דצליקה) להו או דמאלחו) להו ולבאתר דנפקא נפשיהו אכיל להו.

כה. (קאל ענן)

וכל ציפרי אסיר לן ז) באכילה לבר מיוני ושפניני דכתיב גבי נח ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח ונח לא קריב עולה אילא ח) מאי דחאזי לעולה דכתיב ויעל עולות במזבח ואי כתב ויעל במזבח היא ט) סאגי ליה אילא דק קראה וכתב ויעל עולות

התרגום העברי

שחיטה [1]) כי אסיפה כתוב בהם שנאמר ואסף אתכם אסף החסיל [2]). וחסיל הוא הארבה שנאמר ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה [3]). [ובעוד שהם חיים] [4]) אסור לאכלם שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו [5]). ואף כי אין להם דם אבל נפש יש להם [6]) [ואמר הכתוב] [7]) לא תאכל הנפש עם הבשר [8]). וכתב הנפש הוסיף בו (אית) ה' להודיעך כי כל נפש אסור לאכול ע[ם] הבשר בין שיש לו דם ובין שאין לו דם אם לא מתו ויש בהם חיים. כי אם יצלה אותם [9]) או יבקע אותם (יחתכם לשנים) או ימלח אותם ואחר שתצא נפשם יאכל אותם.

כה. (אמר ענן:)

וכל הצפרים אסורים לנו באכילה חוץ מהיונים והתורים [10]) שנאמר אצל נח ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח [11]). ונח לא הקריב עולה רק מה שראוי לעולה שנאמר ויעל עולות במזבח. ואלו היה כותב ויעל במזבח היה די לו. אולם דקדק

א) נראה להשלים החסר: [ועד דחיי אינון].
ב) נראה שצריך להשלים: וקאמאי
ג) קכ"י טפיתיה היא.
ד) קכ"י אד אית.
ה) קכ"י אוד צליק.
ו) קכ"י אוד מאלך.
ז) קכ"י לאן.
ח) קכ"י אליו.
ט) כמו הוה.

[1]) לפי הענין נראה כי זה מוסב על החגבים (ראה למטה) ואמנם יוכל להיות כי גם הדגים בכלל.

[2]) ישעיה ל"ג ד' (וצ"ל ואסף שללכם). ואב נאמר שגם דגים בכלל הוא מפני שגב בהם נאמר אסיפה (במדבר י"א כ"ב).

[3]) תהלים ע"ח מ"ו.

[4]) המוסגר הוא עפ"י השלמתי בגוף הארמי.

[5]) בראשית ט' ד'.

[6]) אודות הנפש לפי דעת ענן ראה למטה בפרק שלישי.

[7]). לפי השלמתי בגוף הערבי.

[8]) דברים י"ב כ"ג (ולא תאכל).

[9]) אולי צריך לתרגם: ובין שאין לו דם, כי אם מביאים אותם בעוד שיש להם חיים וצולה אותם וכו'.

[10]) על כי אין בידינו יתר דברי ענן בענין הזה לא נדע מדוע פרט הכתוב (ויקרא י"א ודברים י"ד) לפי דעתו מיני העופות הטמאים ולמה כתוב כל צפור טהורה תאכלו (דברים י"ד י"א)?

[11]) בראשית ח' כ'.

דיני טומאה וטהרה ואכילת עופות

הגוף הארמי

גבי בהמות וטפי טמאים הם לכם גבי חיות דפליגינון א) בטמאה מנהון בהדאי בהמות ומנהון בהדאי חיות חזיר דאית ליה טפרי לסאגויי עליהון שויה לטמאה דיליה בהדי בהמות דאית להון טפרי לסאגויי עליהון ואפקיה לרזמא דטמאה דחזיר בכל הנוגע בהם לשוייה לטמאה דיליה כטמאה דשרצים לטמוייה ב) ואפילו בשחיטה דכתיב בשרצים כל הנוגע בהם במותם וכתוב ביה ברזמא דטמאת חזיר כל הנוגע ג) מה ההוא בהם דמטמא אפילו בשחוטה אף האיי בהם דחזיר דמטמא אפילו בשחיטה. גמל שפן וארנבת דעל חפא דכרעיהו מסאגו שויה לטמאה דידהו ד) בהדי חיה דמסאגו על חפא דכרעיהו. ואמא וכל הולך על כפיו בכל החיה ההלכת על ארבע לאפוקי עופות דמסאגו על חפא דכרעיהו ולאו בני סאגויי על ארבע אינון.

כד. (פצל פי מא דכרה ענן רחמה אללה בלפטה קאל) ה)

את זה תאכלו וג׳ אמא העוף ההולך טפי בהו הא הא דאסיר למיכלנהו עד דגדלי כי ה... ו) ומסגו על ארעא אבל נבלתיה [אס]יר למקרב בה כי היכין דפ[אריש] ז) בנבלת שרץ עוף ושחיטא

התרגום העברי

יטמא 1) אצל הבהמות והוסיף טמאים הם לכם 2) אצל החיות מפני שחלק אותם בטומאה. (חלק) מהם עם הבהמות (וחלק) מהם עם החיות. החזיר שיש לו פרסות להלוך עליהן עשה את טומאתו עם הבהמות (דומה לטומאת הבהמות) שיש להן פרסות להלוך עליהן. והוציא את הרמז לטומאת החזיר בכל הנוגע בהם לעשות את הטומאה שלו כטומאת השרצים לטמאו אף בשחיטה שנאמר בשרצים כל הנוגע בהם במותם 3) וברמז טומאת החזיר כתוב כל הנוגע [בהם]. מה ההוא בהם (של שרצים, הוא להודיעך) שהם מטמאים אף בשחיטה. כן גם בהם של חזיר (הוא להודיעך) שהוא מטמא אף בשחיטה. גמל ושפן וארנבת ההולכים על כף רגליהם עשה את טומאתם עם (השוה את טומאתם אל) החיות ההולכות על כף רגליהן. ואמר וכל הולך על כפיו בכל החיה ההלכת על ארבע 4) להוציא את העופות ההולכים על כף רגליהם ואינם בני הליכה על ארבע.

כד. (פרק במה שזכרו ענן ירחמהו האל בלשונו. אמר:)

את זה תאכלו 5) וגו׳. אמר העוף ההולך 6) הוסיף בהן (באלה המלות את האות) ה׳ (ללמד) כי אסור לאכלם עד שגדלו וה[ולכים] 7) וצועדים על הארץ. אולם אסור לקרב אל נבלתו כמו שפ[ירש] 8) בנבלת שרץ העוף. ואינם צריכים

א) קכ״י ד פ ל י ג נ י ו ן.
ב) המלה הזאת אינה ברורה בכ״י.
ג) צריך להוסיף המלה בהם.
ד) קצת כ״י ד ד ה ו.
ה) זה המקום אולי הוא גם כן מחבורו של ישר התסתרי.
ו) כפי הנראה צריך להשלים החסר כזה: ה[לכי].
ז) אולי צריך להשלים כזה: דפ[רישנן].

1) ויקרא י״א כ״ו.
2) שם י״א ח׳.
3) שם י״א ל״א.
4) שם י״א כ״ז.
5) שם י״א כ״א.
6) ויקרא שם.
7) תרגמתי לפי השלמתי עפ״י ההשערה.
8) או: שפ[ירשנו].

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

אוא) עור והאיי כל יתיר הוא דאי כתב נמי בגד או עור הוה סגי ליה אילא כתב כל לאודעך דלבושא או משכא דהויה עליה שכבת זרע מחייב לחיוריה ב) לההוא מאנא או לההוא משכא כוליה.

כב. (תם קאל ענן)

וכי היכין דמאן דנגע בלידהג) או במאניָה בשבעה ימי זכר ובארבעה עשר ימי נקבה צריך כיבוס ורחיצה אף מאן דנגע בולד נמי או במאניה בשבעה ימי זכר ובארבעה עשר ימי נקבה צריך כיבוס ורחיצה.

כג. (קאל ענן רצי אללה ענהד)

ואמא האבא אשר היא מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת וגרה איננה מעלה ופסקה להָא מפרסת פרסה בהיא לאודעך דהני בהמות טְפריהו לא דַמֵי לטפרי דבהמה טהורה ואדכַא חיי האה) מפרסת פרסה שסע איננה שוסעת וגרה איננה מעלה לאודִעך דטמאת גמל ושפן וארנבת וחזיר דפאריש בהו הא בַסי) במקצתם מפרסת פרסה ובמקצתם מעלה גרה טמאה דילהו הם כי טמאה דהני בהמות דקא מפאריש הכא הוא הַא גַם ז) וטמאים הם לחודיה ח) דאמא בגוויהו ודמטמו במגע ובמשא לא אמא ולהאכי טפי האכא כל הנוגע בהם יטמא חיו ט)

א) צ"ל וכל.

ב) לחיוריה. כמו לחַוּריה.

ג) כמו בילדה או ביולדת.

ד) בספק הוא אם המקום הזה והבא אחריו לקוח מפ"פ. ואולי הוא מחבור ישר בן הסד תסתרי.

ה) המלות האלה משובשות. ונראה כי צ"ל ואדכר הכא.

ו) נראה שנשתבשו שתי המלות מן האתם=התם.

ז) גם זה נשתבש כפי הנראה מן האתם.

התרגום העברי

וכל זה למותר הוא כי גם אם היה כותב בגד או עור היה די לו. אולם כתב כל להודיעך כי הבגד או העור שתהיה עליו שכבת זרע חייב לכבס את הבגד ההוא או את העור ההוא כולו.

כב. (ואחר זה אמר ענן:)

וכמו שהנוגע ביולדת או בבגדיה בשבעה ימי זכר ובארבעה עשר ימי נקבה צריך כיבוס ורחיצה כן גם הנוגע בולד או בבגדיו בשבעה ימי זכר ובארבעה עשר ימי נקבה צריך כיבוס ורחיצה.

כג. (אמר ענן ירצהו האל:)

ואמר פה אשר היא מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת וגרה איננה מעלה [1]. וציין את מפרסת פרסה זה (את המלות האלה) בהיא (על ידי המלה היא) להודיעך כי פרסות הבהמות האלה אינן דומות לפרסות של בהמה טהורה. וזכר פֹּה[2]) מפרסת פרסה שסע איננה שוסעת וגרה איננה מעלה להודיעך כי טומאת הגמל והשפן והארנבת והחזיר שפירש אצלם שם[3]) במקצתם מפרסת פרסה ובמקצתם מעלה גרה טומאה שלהם היא גם כן[4]) כטומאת הבהמות האלה שמפרש פֹּה. שם[5]) אמר רק וטמאים הם לבד אצלם ולא אמר שמטמאים במגע ובמשא. ולכן הוסיף פה כל הנוגע בהם

ח) קצת כ"י לכודיה.

ט) המלה הזאת מיותרת היא והנקודות על גבה הן לפה"נ סימן המחק.

[1]) ויקרא י"א כ"ו.

[2]) תרגמתי לפי תקוני בגוף הארמי.

[3]) ויקרא י"א ד' ז'. וגם זה לפי תקוני בגוף הארמי.

[4]) אודות הוראת המלה הם ראה למעלה עמוד 43.

[5]) ויקרא י"א כ"ו.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

יט. (תם קאל ענן)

אבל שלושים ושלושה ימי זכר וששים וששה ימי נקבה לא מיטמא ולד בהדי אמיה דבטמאה שבעה ובארביסר דמטמא ולד בהדי אמיה כתב וטמאה שבעת ימים וטמאה שבועים אקדים טומאה לימים ובשלושים ושלושה וששים וששה אקדים ימים לישיבה אשניה לדיבוריה מדיבורא קדמאה לאודעך דבשלושים ושלושה ימי דוכר ובששים וששה ימי דנקבה לא מיטמא ולד בהדי אמיה.

כ. (תם קאל)

ובין הערבים דיום שביעי דוכר ובין הערבים דיום ארבעה עשר דנקבה מחַורינן ליה מאניה לולד ומסחינן ליה במים ואף אמיה נמי מחורא מאניָה וסחיא דכתיב עם אמו ואביו א) בשבעה יומי זכר ובארבעה עשר יומי נקבה כי נדה היא דכתיב וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא וכתיב וטמאה שבועים כנדתה ונדה בין הערבים דיום שמיני דנדותה מחורא מאניה וסחיא.

כא. (קאל ענן)

ומאנא או משכא דהויא עליה שכבת זרע אף על גב דשכבת זרע על מקצתיה היא מחייב לחיוריה ב) לההוא מאנא או לההוא משכא כוליה דכתיב וכל בגד

א) כן בכ"י והוא שבוש גלוי וצ"ל ואמיה. ב) כמו לחַורִיה.

[1]) ויקרא י"ב ד' וה'.

[2]) ויקרא י"ב ב'. [3]) שם י"ב ה'.

[4]) שם י"ב ד' תשב בדמי טהרה. וה' תשב על דמי טהרה.

התרגום העברי

יט. (ועוד אמר ענן:)

אבל בשלשה ושלשים ימי זכר ובששה וששים ימי נקבה [1]) הולד אינו נטמא עם עמו. כי בטומאת שבעה וארבעה עשר (ימים) שהולד נטמא עם אמו כתב וטמאה שבעת ימים [2]) וטמאה שבועים [3]) הקדים (המלה) טומאה (לפני המלה) ימים. ובשלשים ושלשה וששים וששה הקדים (המלה) ימים לפני הישיבה [4]). שִנה את דבורו מדבור הראשון (שלו) להודיעך כי בשלשים ושלשה ימי הזכר ובששים וששה ימי הנקבה לא נטמא הולד עם אמו.

כ. (ואחר זה אמר:)

ובין הערבים של יום השביעי של (הולד) הזכר ובין הערבים של יום ארבעה עשר של נקבה מכבסים אנחנו את בגדי הילד ורוחצים אנחנו אותו (את הולד עצמו) במים. ואף אמו גם כן מכבסת בגדיה ורוחצת עצמה שנאמר עם אמו ואמו [5]) בשבעת ימי הזכר ובארבעה עשר ימי הנקבה כנדה היא שנאמר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא [6]) ונאמר וטמאה שבועים כנדתה [7]) ונדה בין הערבים של יום השמיני לנדותה מכבסת בגדיה ורוחצת עצמה.

כא. (אמר ענן:)

ובגד או עור שתהיה עליו שכבת זרע אף אם שכבת הזרע היא על מקצתו צריך לכבס את הבגד ההוא או את העור ההוא כלו שנאמר וכל בגד או עור [8]).

[5]) לפי תקוני בגוף הארמי (תחת ואביו המשובש).

[6]) שם י"ב ב'.

[7]) שם י"ב ה'.

[8]) ויקרא ט"ו י"ז (ושם כתוב: וכל עור). ואולי רחף לפניו הכתוב (שם י"א ל"ב): מכל כלי עץ או בגד או עור.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

היא דכתיב ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה אמאי א) כל דמעברא תרין ילדא דקא אמא ויצאו ילדיה אילא רזאמא קא ראזים דכל מפלת כי ידיע דולדה או זכר או נקבה הוא טומאה דילה כיולדת היא הילכך ב) מיטמא כיולדת אבל דלא ידיע או זכר או נקבה אפילא טמאתה או עד שבעה חזיא כנדה או טפי משבעה חזיא כי זבה דקא אמא קרא ילדיה ג) לא ידיעו ילדיה לא.

יח. (תם קל ענן)

קא אמא מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך ולצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי אמא גבי [בכור] בניך תתן לי ואמא גבי שורך וצאנך כן תעשה לאודעך דכי היכין דקא מפקיד בשורך וצאנך האכי קא מפקיד בבכור בניך שבעת ימים יהיה עם אמו לאודעך דאף בכור בניך נמי שבעת ימים האוי עם אמיה ואפקיה בהאיי לישנא עם אמו לאודעך דמטמא שבעת ימים בהדי אמו. ואמא בכור בניך לאגמורך דאף כל בניך נמי מיטמו שבעת ימים בהדי אמיה ותליאה לטומאה דבן באמיה ולא קבע ליה זמן בלחודיה לאודעך דאף בת נמי מיטמיא בהדי אמה ארבסר.

א) או צ"ל אטו. או צריך להשלים המלות: [ילדיה אטו] כל. ב) קב"י הולכך. ג) כפי הנראה צריך להשלים: [אי ידיעו ילדיה כיולדת היא ואי] לא.

[1]) שמות כ"א כ"ב.

[2]) או: היא מטמאה.

[3]) תרגמתי עפ"י ההשלמה בגוף הארמי.

התרגום העברי

שנאמר ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה [1]). מפני מה (אמר ילדיה) האם כל מעוברת יולדת שנים?—אולם רֶמֶז רָמַז כי כל מפלת אם הוא ידוע שהולד הוא זכר או נקבה טומאתה היא כיולדת. לכן היא נטמאת [2]) כיולדת. אבל אם אינו ידוע אם זכר אם נקבה הפילה טומאתה היא כנדה אם היא רואה (דם) עד שבעה וכזבה אם היא רואה יותר משבעה. כי הכתוב אמר ילדיה [ללמד שאם [3]) נודעו ילדיה היא כיולדת] ואם לא נודעו ילדיה לא.

יח. (ועוד אמר ענן:)

אמר (הכתוב) מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך ולצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי [4]). אמר אצל בכור בניך תתן לי ואמר אצל שורך וצאנך כן תעשה להודיעך כי כמו שהוא מְצַוֶּה בשורך וצאנך כן הוא מְצַוֶּה בבכור בניך— שבעת ימים יהיה עם אמו. להודיעך כי גם בכור בניך הוא שבעת ימים עם אמו. והוציא (וכתב) אותו בלשון זה עם אמו להודיעך שהוא (בכור בניך) מטמא שבעת ימים עם אמו [5]). ואמר בכור בניך [6]) ללמדך כי גם כל בניך (אף שאינם בכורים) כמו כן מטמאים שבעת ימים עם אמם. ותלה את טומאת הבן באמו ולא קבע לו זמן בפני עצמו להודיעך כי אף הבת גם כן מטמאה עם אמה ארבעה עשר (ימים) [7]).

[4]) שמות כ"ב כ"ח וכ"ט.

[5]) ר"ל השוה את בכור בניך לאמו כי כמו שהיא מטמאה (או נטמאת) כן גם הוא מטמא (או נטמא).

[6]) הוכחתו הוא ממה שהזכיר בניך ולא אמר בכורך.

[7]) ההוכחה הזאת אינה ברורה לי (אף כי יש לישבה בדוחק).

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

[והא עי]דאנא א) דלא איכא קרבן לאו טהרה עד ד[ערבא שמשא] וקא אמא דיום שמיני דכל קרבנות דלא קביעי כי מתרמי במועדים מיקרבין בין עולת בקר לעולת מוסף [דכתיב אלה תעשו ליי'] במועדיכם וג' קא אמא במועדיכם לאודעך דעל מוסף דמועד קאים וקא אמא לבד מנדריכם ונדבותיכם לעולותיכם ולמנחותיכם ולנסכיכם ולשלמיכם לאודעך דעל קרבנות דלא קביעי קאי. ואמא האכא לבד ואמא האתם מלבד עולת הבקר לאודעך דקרבנות דלא קביעי קדמאי ב) בקרבן ג) מוסף דקרבן מוסף כולהו [קרי]בי ד) המלבד מקמי [פלג]ה דיומא קאריב כי היכין דפריש[נן] בספר קודש...

התרגום העברי

שאין קרבן איננה טהורה עד ש[יעריב השמש]. ואמר שביום השמיני [1]) כי כל הקרבנות שאינם קבועים הנופלים במועדים נקרבים בין עולת הבקר (עולת התמיד) לעולת המוסף [2]) [שנאמר אלה תעשו ליי'] במועדיכם [3]) וגו'. אמר במועדיכם להודיעך שהוא עומד (מדבר) על מוסף המועד. ואמר לבד מנדריכם ונדבותיכם לעולותיכם ולמנחותיכם ולנסכיכם ולשלמיכם [4]) להודיעך שהוא עומד (מדבר) בקרבנות שאינם קבועים. ואמר פה לבד ואמר שם מלבד עולת הבקר [5]) להודיעך כי הקרבנות שאינם קבועים קודמים לקרבן [6]) מוסף כי קרבן המוסף כולם [7]) ... [שכתוב] בו מלבד קודם חצות היום נקרב כמו שפירש[נו] בספר קודש [8]) ...

טז. (ודכר רח' אללה בעד הדא)

וכי היכין דמועד ה) קא אמא דקרבנות דלא קביעי קדמאי כקרבן ו) מוסף בשאר יומי נמי מיקמי עידן קרבן מוסף מקרבינן להון אישתכח דקרבן דוב וזבה מקרבינן מקמי פלגיה דיומא דיום שמיני דהוה ליה באתר עידן קרבן דיליה.

טז. (וזכר יר' האל אחר זה:)

וכמו שבמועד [9]) אמר כי הקרבנות שאינם קבועים קודמים לקרבן [10]) מוסף כן גם בשאר הימים מקריבים אנחנו אותם קודם זמן קרבן המוסף [11]). נמצא כי קרבן הזב והזבה אנחנו מקריבים קודם חצות היום השמיני שהוא במקום זמן הקרבן שלו.

יז. (קאל ענן רצי אללה ענה)

המפלת נמי כי ידיע או זכר או נקבה אפיל ז) לה טמאתה הם כיולדת

יז. (אמר ענן ירצהו האל:)

המפלת אם ידוע שהפילה או זכר או נקבה טומאתה היא גם כן כיולדת

א) או: [והי]דאנא.
ב) כמו קדמי.
ג) לפי הענין צ"ל לקרבן.
ד) מלה מיותרת או צ"ל [דכתיב] ביה מלבד.
ה) נראה כי צ"ל דבמועד.
ו) צ"ל לקרבן. ז) כמו אפילא.

---

1) כנראה חסר פה דבר מה ובעבור זה ההמשך אינו מובן.
2) ראה למעלה (דף י' עמוד ב' מספר המצות ובנדפס עמוד 39).
3) במדבר כ"ט ל"ט.

4) במדבר שם.
5) שם כ"ח כ"ג.
6) לפי תקוני בגוף הארמי.
7) גם פה נמצא שבוש וחסרון. וראה בהערה לגוף הארמי.
8) חבל כי ההמשך חסר! וכפי הנראה היה רשום פה שם אחד הספרים או החלקים מספר המצות. אך לעת עתה הדבר בספק.
9) תרגמתי לפי תקוני בגוף הארמי.
10) גם כן לפי תקוני.
11) ראה למעלה בפרק ראשון לענין תפלה (דף י' עמוד ב' ובנדפס עמוד 39) וסימן הקודם.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

יג. (והדא קול ענן)

וקא אמא זכר וטמאה טפי ביה וא בטמאה ואף ביולדת נקבה כתיב ואם נקבה תלד טפי ביה וא [באם] דאשויה לטמאה דיולדת לולד קא ראזים דאף ילד טמא הוא בהדי אמיה.

יד. (קאל ענן פי אליולדה)

וָלָד לאו בר מנגע לכתחילה א) הוא ולאו בר מידרא ב) על כתפיה הוא הילכך ג) לא מיטמא ד) ואפילו אי נגע ביה זב דכתיב ביה וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים וג' לא מיטמא ה) דקא אמא וכבס בגדיו ורחץ במים דהוא מחוור מאניה והוא סַאחֵי ו) וולד לאו בר חוארי מאניה הוא ולא בר מיסחא ז) הוא הילכך לא מיטמא ולא מיטמא ולד בשום טמאת נגיעה ומשא לא הוא ולא הנך ח) מאני דלאביש עד דהאוי בר חמיש שנין דכתיב...

טו. (קאל ענן רח' אללה)

ואף יום שמיני דספירתה טמאה היא עד דמתיא קרבן דכתיב וביום השמיני תקח לה שתי תורים כתב תקח לה דעד דַקרבא קרבן דילה לאו טהורה היא

א) קכ"י מגע לכתחילא.
ב) קכ"י מדרא.
ג) קכ"י הולכך.
ד) קכ"י מטמא.
ה) קכ"י מטמא
ז) קכ"י סחי.
ו) קכ"י מסחא
ח) קכ"י הלך.

כי פה נאמר בפירוש שהאיסור הוא משתזריע. וידוע כי ענן באר את הכתוב (יחזקאל ט"ו ו') ואל ההרים לא אכל על תשמיש המעוברת (ההרים בהוראת ההרות).

התרגום העברי

יג. (וזהו מאמר ענן:)

ואמר זכר וטמאה [1]. הוסיף בה (אות) ו' במלה טמאה. וכן ביולדת נקבה כתוב ואם נקבה תלד [2]. הוסיף בה (אות) ו' במלה אם (להודיע) כי עשה את טומאת היולדת דומה לולד שגם הולד הוא טמא עם אמו.

יד. (אמר ענן אודות היולדת:)

הולד אינו בעל נגיעה בכונה ולא בעל נשיאה על כתפו הוא (אינו יכול לגעת בכונה ולא לשאת על כתפו) לכן אינו נטמא [3] ואף אם נגע בו הזב שכתוב בו וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים [4] וגו'. לא נטמא מפני שאמר וכבס בגדיו ורחץ במים [5] שהוא מכבס את בגדיו והוא רוחץ והולד אינו בן כיבוס בגדיו ולא בן רחיצה הוא. בעבור זה לא נטמא. ולא נטמא ולד בשום טומאת נגיעה ומשא לא הוא ולא אותם הבגדים שלבש עד היותו בן חמש שנים שנאמר [6]...

טו. (אמר ענן יר' האל:)

ואף ביום שמיני לספירתה טמאה היא (הזבה) עד שתביא קרבן שנאמר וביום השמיני תקח לה שתי תורים [7]. כתב תקח לה (להודיע) כי עד שתקריב את הקרבן שלה איננה טהורה. [ובזמן] הזה

1) ויקרא י"ב ב'.
2) שם י"ב ה'.
3) לפי קכ"י: אינו מִטַּמֵּא.
4) ויקרא ט"ו י"א.
5) ויקרא שם.
6) ההמשך חסר בכ"י ולא נודע מאיזה פסוק למד זה. ולפי ההשערה כונתו לפרשת ערכין (ויקרא כ"ז) ששם יש חלוק בין בן חמש שנים לבן עשרים וששים שנה. וראה בפרקים הבאים מה שהביאו בשם ענן בדיני הקטנים ומתי נעשים גדולים.
7) ויקרא ט"ו כ"ט. ושם מדבר הכתוב מזבה.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

ח. (וקאל פי מוצע אכר)

ואמא והנושא את נבלתה דעד דדארי לה לנבלתה כדאיתה לא מתחייב כיבוס ואמא והאוכל מנבלתה דאפילו אכיל א) מקצת נבלה אתחייב כיבוס.

ט. (קאל ענן רח׳ אללה פי פצל אלשרץ)

וכתיב כל הנוגע כל דנגע בהו ואפילו קטנים כל דידע נפשיה מיטַמו כתב הנוגע טפי ביה הי ב) דלא מיטמא ג) אילא מאן דנגע בהו לכתחילה אבל קָריב בהו כי לא ידע לא מיטמא.

י. (וקאל פי פצל ואלה ד) תטמאו)

ואמא הנוגע הנושא טפי בהו הי הי לא ה) מיטמא אילא דנגע לכתחילה ו).

יא. (וכאן קאל פי קצה אליולדה)

דכל טמאת אדם כתיב בה הנוגע וכתיב בה הנושא דעד דנגע לכתחילה ז) ועד דדארי על כתיפיה לא מיטַמְא ח).

יב. (קאל ענן)

אמא כי תזריע וילדה ואי אמא כי תלד ולא אמא כי תזריע הוָה סַגי ליה אילא קא ראזים דמן כד מזדרעא ועד דילדה אסירא לאזדקוקי לבעלה.

התרגום העברי

ח. (ואמר במקום אחר:)

ואמר והנושא את נבלתה [1]).(ללמד) כי עד אשר ישא את נבלתה כמו שהיא אינו חייב כיבוס. ואמר והאוכל מנבלתה [1]) (להודיע) כי אף האוכל מקצת נבלה חייב כיבוס.

ט. (אמר ענן יר׳ האל בפרשת השרץ:)

וכתוב כל הנוגע [2]) כל מי שנוגע בהם (בשרצים, להודיע) כי אף הקטנים— כל מי שיודע את עצמו—נטמאו. וכתב הנוגע הוסיף בו (אות) ה׳ (להורות) שלא יִטָמא רק מי שנוגע בהם בכונה אבל הקרב אליהם כשלא ידע (שלא בידיעה וכונה) אינו נטמא.

י. (ואמר בפרשת ולאלה תטמאו: [3])

ואמר הנוגע הנושא הוסיף בהם אות ה׳ (ללמד) כי אינו נטמא רק מי שנגע בכונה.

יא. (וכבר אמר בפרשת היולדת:)

שכל טומאת אדם כתוב בה הנוגע וכתוב בה הנושא (להורות) כי עד שנגע בכונה. ועד שנשא על כתפו לא נטמא.

יב. (אמר ענן:)

אמר כי תזריע וילדה [4]). ואלו היה אומר כי תלד ולא היה אומר כי תזריע הלא היה די לו? אולם ירמוז (בזה) כי מעת שנקלט הזרע (אצל האשה) ועד שתלד אסורה להזקק (לשכב עם) לבעלה [5]).

א) קכ״י אכל.
ב) קכ״י הא. וכן למטה.
ג) קכ״י מטמא. ד) צ״ל ולאלה.
ה) נראה דצ״ל דלא.
ו) קכ״י לכתחילא.
ז) קכ״י דידע לכתחילא.
ח) קכ״י מטמא.

[1]) שם י״א מ׳.
[2]) ויקרא י״א כ״ד.
[3]) ויקרא שם.
[4]) שם י״ב ב׳.
[5]) מזה נראה כי לא צדקו האומרים בשם ענן שאסר תשמיש האשה המעוברת רק אחר שלשה חדשים להרונה (ראה בפרקים הבאים)

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

מיטמא א) עד דערבא שמשא וסַאחֵי ודַאכֵי ב). ומאן דאכל מנבלתה מתחייב כיבוס ג). ומאן דדארי לה לנבלתה מתחייב כיבום דכתיב וכי ימות מן הבהמה וג׳ והאכל מנבלתה וג׳ לא אמא ביה כל לאפוקי מטמאה דילה כל דלא הַאוֵי ד) בן עשרים שנה לא מטמיא ליה נבלתה ואמא הנוגע האוכל הנושא טפי בהו הי היה) דעד דנגע לכתחילה לא מיטמא ו) ועד דדארי על כתיפיה לא מתחייב כיבום ועד דאכיל ז) כי ידע דנבלה היא לא מתחייב כיבום.

ז, (קאל ענן רח׳ אללה)

ואמא בבהמה וכל הנושא מנבלתם דאפילו מאן דדארי מקצת נבלתה מתחייב כיבום ואמא כל דאפילו קטנים כל דידע נפשיה מתחייב כיבום כי דארי מנבלתה ואמא גבי חיה והנושא את נבלתם דמבן עשרים שנה ולמעלה הוא דכי דארי נבלת חיה דמתחייב כיבום ואמא בה את דלא מתחייב כיבום עד דדארי נבלתה כלה כדאיתה אבל נוגע דנבלה דבהמה ונבלה דחיה אפילו קטנים דידעי נפשיהו מיטמו ח) דבתרויהו כתיב כל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב.

א) קכ״י מטמא.
ב) קכ״י וסכי ודכי.
ג) קכ״י כבוס.
ד) קכ״י הַוֵי.
ה) קכ״י היא היא.
ו) קכ״י מטמא.
ז) קכ״י דאכל.
ח) קכ״י נפשי מטמו.

התרגום העברי

נטמא עד הערב שמש ורוחץ (ואחרי כן הוא) טהור. ומי שאוכל מנבלתה (של בהמה טהורה) מתחייב כיבוס. ומי שנושא את נבלתה מתחייב כיבוס שנאמר וכי ימות מן הבהמה וגו׳ [1]) והאוכל מנבלתה [2]) וגו׳. לא אמר בו כל להוציא מן הטומאה שלה את כל מי שאינו בן עשרים שנה שנבלתה אינה מטמאה אותו. ואמר הנוגע האוכל הנושא הוסיף בהן (אות) ה׳ (להודיעך) כי עד שנגע (בנבלה) בכונה אינו נטמא ועד שנושא (אותה) על כתפו אינו חייב כיבוס [3]) ועד שאוכל (אותה) כשהוא יודע שנבלה היא אינו חייב כיבוס.

ז. (אמר ענן יר׳ האל:)

ואמר בבהמה וכל הנושא מנבלתם [4]) (להורות) כי אף הנושא מקצת נבלתה חייב כיבוס. ואמר כל (להודיע) כי אף הקטנים כל היודע את עצמו חייב כיבוס כשנושא מנבלתה. ואמר אצל החיה והנושא את נבלתם [5]) (ללמד) כי רק מבן עשרים שנה ומעלה כשנושא נבלת חיה הוא חייב כיבוס. ואמר בה את (להורות) שאינו חייב כיבוס עד אשר ישא את נבלתה כולה כמו שהיא. אבל בנוגע בנבלת בהמה ונבלת חיה אף הקטנים היודעים את עצמם נטמאים כי בשניהם כתוב כל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב [6]).

[1]) ויקרא י״א ל״ט.
[2]) שם י״א מ׳.
[3]) ראה למטה בפרק זה כי גם לענין שבת לדעת ענן אין משא אלא בכתף.
[4]) מזה נראה כי לדעת ענן הפסוק הזה (ויקרא י״א כ״ה) נמשך למטה לפסוק לכל הבהמה אשר היא מפרסת (שם כ״ו).
[5]) ויקרא י״א כ״ח.
[6]) שם י״א כ״ז ול״ט.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

תמניא יומי לא מיטמיא ולאכילה נמי לא שריא ולא שרי לן למיכל אילא בהמה דלא מריעא.

ד. (קול ענן א) קאל רח׳ אללה תע׳ ענד כלאמה פי פצל אלזוב מא הדה חכאיתה)

וכל דנגע ביה זב בספירְתֵיה מכל מָאנֵי דגוזא ב) או לבושא או משכא או שקא או כל מאני דגמר ליה מאניה לְמַעְבֵד ביה עבידתא מעילין ליה במיא ומיטמי ג) עד דערבא שִׁמְשָׁא ודאכי דכתיב בשחיטת שרצים וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא.

ה. (וקאל עַנן רח׳ אללה)

וכד קָאֵים זב בזיבותיה במיא דמעין או דבור או דמקוה מים מאן דנגע בבישריה ד) בהַלַךְ ה) מיא מִיטַמֵא וסאחי ו) ודאכי לפניא דכתיב בשרצים מקוה ז) מים יהיה טהור ונוגע בנבלתם יטמא. ומאן דנגע בנבלת שרצים בלא מים דמעין ודבור ודמקוה מים מיחייב כיבוס דכתיב בזב והנוגע בבשר הזב יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב.

ו. (קאל ענן רח׳ אללה)

ומאן דנגע בנבלת בהמה טהורה

א) אולי המקום הזה והבאים אחריו לקוחים מספר המצות לפ"פ ולא מפירושו לויקרא.

ב) קצת כ"י דגוזה.

ג) קכ"י ומטמי.

ד) קכ"י בבשריה.

ה) קכ"י בהליך.

ו) קכ"י ושאחי.

ז) צריך להשלים: אך מעין ובור.

התרגום העברי

ימים אינה מטמאה וגם לאכילה אינה מותרת[1]). ולא הותרה לנו לאכול רק הבהמה שאינה חולה.

ד. (דברי ענן[2]). אמר ירח׳ האל במקום שדבר בפרשת הזוב מה שזה ספורו [לשונו]:)

וכל מה[3]) שנגע בו הזב בספירתו (בימי ספירת הימים הנקיים שלו) מכל כלי העץ או הבגד או העור או השק או כל כלי שנשלם להיות כלי לעשות בו מלאכה מביאים אותו במים ונטמא עד הערב שמש (ואחרי כן) הוא טהור שנאמר בשחיטת שרצים וכל אשר יפל עליו מהם במותם יטמא[4]).

ה. (ואמר ענן יר׳ האל:)

וכשהזב עומד בזבותו במי המעין או הבור או של מקוה המים מי שנוגע בבשרו בתוך המים האלה נטמא ורוחץ וטָהֵר לערב שנאמר בשרצים [אך מעין ובור] מקוה מים יהיה טהור ונוגע בנבלתם יטמא[5]). ומי שנוגע בנבלת שרצים בלא מים של מעין ושל בור ושל מקוה מים חייב כיבוס שנאמר בזב והנוגע בבשר הזב יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב[6]).

ו. (אמר ענן יר׳ האל:)

ומי שנגע בנבלת בהמה טהורה

---

[1]) אשער כי ענן סמך עצמו על חלוף האותיות ה׳ וח׳. והשוה את שחיטת חולין לקרבן שכתוב בו (ויקרא כ"ב כ"ז): ומיום השמיני והלאה רצה לקרבן אשה ליי׳.

[2]) אשער כי מקום הדברים האלה הוא להשלים החסר למעלה בספר המצות (דף ט"ו עמוד ב׳ מגוף הכ"י ובנדפס עמוד 47).

[3]) זה הוא המשך הדברים מהדמיון של עניני טומאת הזב וטומאת שרצים שבו מרבה ענן לדבר בספר המצות. וכן המקום הבא אחר זה.

[4]) ויקרא י"א ל"ב.

[5]) שם י"א ל"ו. [6]) שם ט"ו ז׳.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

מינא אינון אילא כמא א) מיני האוו וברגליהו ובידיהו הוא דדאמו להדאדי ב) ואף על גב דמנא ליה שמונה כתב הצב למינהו לאודעך דאית להו מיני דלא מאנה האכא אילא סימנא דכולהו דידיהו יכרעיהו דמיו ג) להדאדי וכתב הטמאים לכם דאי חזית נבלה מנהון ופסיקי ידיה וכרעיה ולא ידעת דמן הלין שמונה שרצים הוא ד) דלא מיטמי וכתב כל הנוגע בהם ה) ואפילו קטנים כל דידע נפשיה מיטמי כתב הנוגע טפי ביה הי דלא מיטמי אילא מאן דנגע בהו לכתחילה אבל קריב בהו כי לא ידע לא מיטמא.

התרגום העברי

הוא להודיעך כי אינם מין אחד כי אם כמה מינים הם וברגליהם וידיהם הם דומים זה לזה. ואף על פי שמנה (את מספרם) שמנה כתב הצב למינהו[1]) להודיעך כי יש עוד מינים שלא מנה אותם פה. רק סימן של כולם (הוא) שידיהם ורגליהם דומות זו לזו[2]). וכתב הטמאים לכם (להורות) שאם תראה נבלה מהם שנחתכו ממנה ידיה ורגליה ולא תדע אם משמונה שרצים היא אינה מטמאה[3]). וכתב כל הנוגע בהם (להודיע) כי אף הקטנים שידעו את עצמם נטמאים (בנגיעה). וכתב הנוגע הוסיף בו (אות) ה׳ (להורות) שאינו נטמא רק הנוגע בהם בכונה אבל אם קרב אליהם בלא ידיעתו (בשוגג) לא נטמא.

הגוף הארמי

ג. (קאל ענן רצי אללה ענה)

וכי ימות מן הבהמה דאי ו) שאחיט לה לבהמה בעידן דקריבה למות כי נבלה היא ומשום האכי אמא ימות בלשון זכר לאודעך דלאו על בהמה דמיתא מִיְמַת קאים אילא ז) על בהמה דשחטין לה בעידן מיתה קאים דבהמה בלשון נקבה איקרְיָא דקא אמא זאת הבהמה אשר תאכלו והואיל דשחיטה זכר הוא דשאחיט ח) משום האכי אמא ימות בלשון זכר ואמא הבהמה טפי ביה הי ט) דעד דהוויא בת

התרגום העברי

ג. (אמר ענן ירצהו האל:)

וכי ימות מן הבהמה[4]) (ללמד) שאם הוא שוחט את הבהמה בעת שהיא קרובה למות היא כנבלה. ובעבור זה אמר ימות בלשון זכר להודיעך שלא על הבהמה אשר תמות מיתת עצמה הוא עומד (הוא מדבר) כי אם על הבהמה ששוחטים אותה בעת מותה הוא עומד. כי בהמה היא בלשון נקבה נקראת כמו שאמר זאת הבהמה אשר תאכלו[5]). ומפני שהשוחט הוא זכר לכן אמר ימות בלשון זכר[6]). ואמר הבהמה הוסיף בו (אות) ה׳ כי עד שתהיה בת שמונת

א) קכ״י טמא.
ב) קכ״י להראך או.
ג) קכ״י הרמיא. ד) קכ״י אלא.
ה) קכ״י בהו. ו) קכ״י דאו.
ז) קכ״י אילאו. וכן למטה.
ח) קכ״י זכר שאחיט.
ט) קכ״י הא.

1) ויקרא י״א כ״ט (והצב).
2) או: רק סימן של כולם של ידיהם ושל רגליהם דומה זה לזה. ולפי זה נצטרך לקרא בגוף הארמי דמי (או דאמי) תחת דמיו.
3) ראה בפרקים הבאים כי כזה הביא גם הקרקסאני בשם ענן.
4) ויקרא י״א ל״ט.
5) דברים י״ד ד׳.
6) כפי הנראה לקח את המלה ימות כמו ימית להורות על האיש השוחט את הבהמה. ומזה נראה כי ענן אסר שחיטת נשים.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

ב. (ואנאא) אחכי קול מן ערפתה קאילא בהדא פמנהם ר' ענן רחמה אללה והדא נץ קולה קאל)

וסימנא דהלין ב) שמונה שרצים דמסגו על חפא דידיהו ועל חפא דכרעיהו ודאמו ידיהון וכרעיהון דכולהון להדאדי דכתיב וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ וג' והאנקה וג' אלה הטמאים לכם וג' כי מיכדי דכתב ג) ליה בראשא וזה לכם הטמא למה ליה מכתב ד) אלה הטמאים לכם אילא התם סימאניהו קא אַמָא ומשום ה) הכי אפיקינהו בלשון יחיד לאודעך דידיהו ו) וכרעיהי דאמו להדאדי אמא וזה טפי ביה וא ותלייה ז) בההוא מאי דאמא מקמיה דכתיב ליה מקמיה וכל הולך על כפיו כל דמסגי על חפא דידיה ועל חפא דכרעיה וקא אמא האבא הם לכם דסימאנא נהוו ח) להון כהלין ט) שמונה שרצים דעל חפא דידיהו ועל חפא דכרעיהו מסגו וטפי ביה בכולהו הי והי דלא מיטמו אילא י) כי אזלין ומסגו על ארעא דכתיב השרץ השורץ על הארץ אבל כי קטנים אינון דאכתי לא מאצו למסגי יא) לא מטמו ודקא אמא אלה הטמאים לכם לאודעך דלאו חד

התרגום העברי

ב. (ואני אביא פה דברי כל הנודעים לי שדברו בזה ומהם ר' ענן יר' האל. וזהו גוף דבריו. אמר:)

וסימן אלה השמנה שרצים הוא שהולכים על כף ידיהם ועל כף רגליהם. ודומות ידיהם ורגליהם של כולם זו לזו שנאמר וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ[1]) וגו' והאנקה וגו'[2]) אלה הטמאים לכם[3]) וגו'. כי אחרי שכתב בראשו וזה לכם הטמא למה לי לכתוב (עוד) אלה הטמאים לכם? אולם שם אמר סימניהם ובעבור זה הוציאם (כתב אותם) בלשון יחיד להודיעך כי ידיהם ורגליהם דומות זו לזו[4]). ואמר וזה הוסיף בו (אות) ו' ותלה אותו אל הכתוב קודם לזה[5]) כי קודם לזה כתוב וכל הולך על כפיו[6]). כל ההולך על כף ידו ועל כף רגלו. ואמר פה הם לכם[7]) (להורות) כי הסימן יהיה להם כאותם שמונה שרצים ההולכים על כף ידיהם ועל כף רגליהם. והוסיף בהם בכולם (אות) ה' וה' (להודיע) כי אינם מטמאים רק כשהולכים וצועדים על הארץ שנאמר השרץ השורץ על הארץ[8]). אבל כשהם קטנים שאינם יכולים עוד ללכת אינם מטמאים. ימה שאמר אלה הטמאים לכם

א) מפי' ויקרא שם.
ב) קב"י דחלין.
ג) קצת כ"י דכתוב.
ד) כמו למיכתב.
ה) קב"י ומשם, ומשוב.
ו) קב"י דידהו. וכן למטה.
ז) קב"י בשבוש: יאית ליה (תחת וא ותליה).
ח) קב"י נהיי. ט) קב"י כחלק.
י) קב"י אילאו.
יא) קב"י מאצא לסגו.

[1]) ויקרא י"א כ"ט.
[2]) שם י"א ל'.
[3]) שם י"א ל"א.
[4]) ר"ל כי סימנם שוה שהולכים על כף ידם וכף רגלם. ומפני שסימן אחד הוא לכן כתב וזה בלשון יחיד.
[5]) ר"ל הוסיף בו ו' החבור.
[6]) ויקרא י"א כ"ז.
[7]) אם המלה הם אינה משבוש הסופר (כי בכתוב לא תמצא פה המלה הם) אזי נצטרך לתרגם: ואמר פה גם כן לכם. וכונתו כי לכן אמר הטמאים לכם בלשון רבים ללמד שההולך על כפיו טמא כטומאת שמונה שרצים שהם רבים. ואודות הוראת המלה הם ראה הערה 1 בעמוד 43.
[8]) ויקרא י"א כ"ט.

מספר המצות לענן הנשיא.

פרק שני.

דיני טומאה וטהרה ושרצים.

הגוף הארמי

א. (קאל ענן רח׳ אללה) א)

ואמא השרץ השרץ על הארץ דעד דגאדיל וראחיש ב) על ארעא לא אסיר למנגע בנבלה דידיה ג) וטפי בהו הי הי חד הי דעד דידעת ד) ביה דשרץ הוא לא מחייבת במגע דנבלתיה ה) וחד הי דאו אכיל ליה כי לא ידע ביה לא מיתכום ו) עליה אמא על הארץ טפי ביה הי לא שנא שרץ דראחיש על ארעא ולא שנא שרץ דראחיש במידי דאיתיה על הארץ כגון רחשא דפירי כתב בשרץ עוף העוף ההולך ז) טפי ביה הי הי דלא מחייב במגע דנבלה ח) דידיה עד דגאדיל כי היכין דפרח ט) ומסגי על ארעא.

התרגום העברי

א. (אמר ענן ירחמהו האל [1]):

ואמר השרץ השורץ על הארץ [2] (להודיעך) כי עד שגדל ורוחש על הארץ לא אסור (מותר) לנגוע בנבלה שלו, והוסיף בהן (במלות השרץ השורץ אות) ה׳ ה׳, ה׳ אחת (היא להורות) כי עד אשר תדע ששרץ הוא אינך חייב במגע של נבלתו. וה׳ אחת (אחרת, היא להודיע) כי אם אכל אותו כשלא ידע בו (כשלא הכירו) אינו מתחייב [3] עליו. ואמר על הארץ והוסיף בו (אות) ה׳ (להודיעך כי) אין חלוק בין השרץ הרוחש על הארץ ובין השרץ הרוחש בדבר הנמצא על הארץ כמו (למשל השרץ) הרוחש על הפרות. ובשרץ עוף כתב העוף ההולך [4]) הוסיף בו ה׳ ה׳ (להודיע) כי אינו חייב במגע של נבלתו עד שגדל ויכול לפרוח וללכת על הארץ.

א) מפי׳ פ״פ לויקרא י״א.

ב) בקצת כ״י בשבוש: דאגדיל ודאחיש.

ג) בקכ״י דידה.

ד) קכ״י דידעה. והמלה דעד חסרה.

ה) קכ״י דנבלתה.

ו) קכ״י מתכים. ונראה דצ״ל מתחיב או מחייב.

ז) קכ״י מוסיף: על ארבע.

ח) קכ״י בנבלה. ט) קכ״י דפרחי.

---

[1]) הבאתי פה בראשונה המאמרים השייכים לדיני טומאה וטהרה להסמיכם אל החלק מספר המצות שהבאתי קודם לזה המדבר גם כן מאלה הענינים.

[2]) ויקרא י״א י״א.

[3]) תרגמתי כפי תקוני בגוף הארמי.

[4]) ויקרא י״א כ״א.

מספר המצות לענן הנשיא.

פרק שני:

המאמרים ממנו המובאים בלשונו.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

ביום משלם ימי טוהרה מחורא מאנה וסאחייה במייה חיי דלבתר א) פלגיה דיומא טהרה וטמאה דילה כי סופרת שבעה היא כי היכין דפרישנן וסופרת שבעה מחורא מאנה וסאחיא במים חיים דכתיב וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים חיים וטהר וזב ב) וזבה טמאה וטהרה דילהון כי הדאדי כי היכין דפרישנן וצריך למימר ג) במיא חי ד) עד דעבדי ה) מיא על כוליה ביסריה דכתיב ורחץ בשרו במים חיים טפי כתב בשרו ואי כתב ורחץ במים ולא כתב בשרו הוה סגי ליה לאודעך דבעי מיטבל כי היכין דעייל בישריה כוליה במיא ו) ס...

א) נראה דצ"ל ולבתר.
ב) נראה דצ"ל דזב.
ג) צ"ל למיחר
ד) צ"ל חיי.
ה) צ"ל דעברי.
ו) עד באן בכ"י ב'.

התרגום העברי

לכן היולדת ביום שנשלמו ימי הטהרה שלה מכבסת בגדיה ורוחצת במים חיים ואחר [1]) חצות היום היא טהורה. וטומאה שלה (של היולדת) היא כסופרת שבעה כמו שבארנו. וסופרת שבעה מכבסת בגדיה ורוחצת במים חיים שנאמר וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים חיים וטהר [2]). כי הזב [3]) והזבה טומאה וטהרה שלהם הן בשוה כמו שבארנו. וצריך להתאחר [4]) (להשאר) במים חיים עד שיעברו [5]) המים על כל בשרו שנאמר ורחץ בשרו במים חיים. הוסיף וכתב בשרו (אף כי) אם כתב ורחץ במים ולא כתב בשרו היה די לו? להודיעך כי צריך הוא לטבול (בזה האופן) למען יכנס כל בשר במים...

[1]) לפי תקוני בגוף הארמי.
[2]) ויקרא ט"ו י"ג.
[3]) לפי תקוני בגוף הארמי.
[4]) גם זה לפי תקוני למיחר (להתאחר) תחת למימר (לומר).
[5]) כמו כן לפי תקוני דעברי (שיעברו) תחת דעבדי (שעושים, שעשו).

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

להודיה ולא שנא מאנא דמתעבד ביה עיבידתא בהדי חבריה טמאה דידהו מהדאדי א) הוא ודק קרא וכתב אשר יעשה מלאכה בהם לאודעך דכל מאנא דלא גמר מאניה למעבד ביה עיבידתא לא מיטמי ○ וכן ילדת בשלשים ושלשה ימי טהרה דזכר ובששים וששה ימי טהרה דנקבה מיטמו מינה אילין מאני דפרישנן ומאן דנגע בהון בהלין מאני לא מיטמי דלא כתב בהו טמאת נגיעא ב) אבל מעבד בהון עבידתא אסיר דטמאים אינון ואסיר לקרובינון לכל מילי דקדש עד דמיטהרין וכל היכין דפרישנן בטמאת זב נדה נמי הם האכי מטמיא ואף יולדת בשבעה יומי דזכר ובארבסר יומי דנקבה הם כי נדה מטמיא וכל היכין דפרישנן בטמאת ספירת זב הם האכי מטמיא יולדת בשלשים ושלשה ימי טהרה דזכר ובששים וששה ימיג) דנקבה דכתיב ובמלאת ימי טהרה (עמוד ב) ... [קא] אמא [ובמל]אות ולא [אמא ואחר מלא]ות כי היכין [דאמ]א בסופרת שבעת ד) ואחר תטהר אלמא דלידא ה) בההוא יומא דמאלו ימי טהרה דילה בגויה מתיא קרבן וקא אמא וכפר עליה וטהרה ממקר דמיה עם דקאריב קרבן דילה האויה טהורה וקרבן דלא קביע מיקמי פלגיה דיומא קאריב כי היכין דפרישנן הלכך לידה

א) נראה דצ"ל כי הדאדי.

ב) כמו נגיעה.

ג) צריך להוסיף המלה טהרה.

ד) נקוד על אות ת' להורות כי היא בשבוש תחת ה'.

ה) לידא וגם לידה כמו יולדת.

התרגום העברי

בלבדו ובין כלי שנעשה בו מלאכה עם חברו (עם עוד כלי אחר) טומאה שלהם היא בשוה[1]. ודקדק הכתוב ואמר אשר יעשה מלאכה בהם להודיעך כי כל כלי שלא נגמר כליו (שלא נעשה עוד כלי בשלמות) לעשות בו מלאכה אינו נטמא. וכן היולדת בשלשים ושלשה ימי טהרה של (לידת) זכר ובששים וששה ימי טהרה של (לידת) נקבה נטמאים ממנה אותם הכלים שבארנו. ומי שנגע באותם הכלים אינו נטמא מפני שלא כתב בהם טומאת נגיעה. אבל לעשות בהם מלאכה הוא אסור מפני שהם טמאים. ואסור להקריבם לכל דברי קדש עד אשר יטהרו אותם. וכל מקום (אופן) שבארנו בטומאת הזב גם הנדה היא מטמאה כמו כן. ואף היולדת בשבעה ימים של זכר ובארבעה עשר ימים של נקבה גם היא מטמאה כמו הנדה. וכל מקום (אופן) שבארנו בטומאת ספירת הזב גם היולדת היא מטמאה כמו כן בשלשים ושלשה ימי טהרה של זכר ובששים וששה ימי [טהרה] של נקבה שנאמר ובמלאת ימי טהרה[2] (עמוד ב)... אמר ובמלאות ולא אמר ואחר מלאות כמו שאמר בסופרת שבעה ואחר תטהר זה יוכיח כי היולדת מביאה קרבן באותו היום עצמו שנמלאו בו ימי טהרה שלה. ואמר וכפר עליה וטהרה ממקור דמיה (להודיע כי) בעת שנקרב הקרבן שלה היא טהורה. וקרבן שאינו קבוע (קרבן הבא רק למקרה ידוע) נקרב קודם חצות היום כמו שבארנו[3].

[1]) כפי תקוני בגוף הארמי.

[2]) ויקרא י"ב ו'. אולי הוכחתו היא מן האמור למטה (פסוק ז'): וטהרה ממקור דמיה. או מזה שהיולדת צריכה להביא עולה וחטאת וכן הזב (למטה ט"ו ט"ו).

[3]) המקום הזה מספר המצות שבו באר זה לא נמצא עד כה (אולם ראה למטה בפרק שני).

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

עליהון מים במאנא מיטמו הנך זרעים והינו א) מילי כגין חיטי ושערי ודומיהון כל דמיזדרע אבל כגון פרות דלא מיזדרעין לא מיטמו דכתיב בשרצים כי ב) יתן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם כתב וכי יתן מים לאודעך דלאו אמקוה מים קאים ואמא זרע לאודעך דלא אפירי דלא מזדרעין קאיי ואמא על זרע ואמא מנבלתם עליו דהם כי היכין דהא נבלה נפלה על הני זרעים הם האכי הנך מיא בעי מהוה עד מעל זרעים כי היכין דנגע נבלת ההוא שרץ במיא ולא מישתכח כי האיי גונא אלא דאיתנון לזרעים במאנא או דעביד להון דוכתא לכתחילה ואמא טמא הוא דכוליה ההוא זרע מיטמי אמא לכם כי ידיע לכון דמיטמיא ג) נבלה דההוא שרץ על הנך זרעים הוא דמיטמי ○ וכל דנגע כפסריב ד) בספירותיה מיטמא עד דערבא שמשא וסאחי ודאכי ואפילו קטנים כל דידע נפשיה דכתיב בשחיטת שרצים כל הנגע בהם במותם יטמא עד הערב. (דף טז) ... [דכתיב] כל כלי אש[ר יעשה מלאכה] בהם [במים יובא וטמא עד הערב] וטהר ודכתב כל כלי בלשון יחיד וכתב אשר יע[שה] מלאכה בהם בלשון רבים לא שנא מאנא דמתעביד ביה עיבידתא

התרגום העברי

בזרעים [או] שפך[1]) עליהם מים בכלי נטמאו אותם הזרעים. במה דברים אמורים כמו (למשל) בחטים ושעורים ודומיהם כל מה שנזרע. אבל כמו (למשל) פרות שאינם נזרעים לא יִטַּמְאוּ שנאמר בשרצים כי יתן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם[2]). כתב וכי יתן מים להודיעך שזה לא על מקוה מים נאמר. ואמר זרע להודיעך שזה לא נאמר על הפרות שאינם נזרעים. ואמר על זרע ואמר מנבלתם עליו (להודיעך) כי כמו שהנבלה ההיא נפלה על הזרעים ההם כמו כן גם המים צריכים להיות עד למעלה מן הזרעים למען תגע נבלת השרץ ההוא במים[3]). ולא יוכל להיות על פי זה האופן רק אם הזרעים נמצאים בכלי או שעשה להם מקום בכונה. ואמר טמא הוא (להודיע) שכל הזרע ההוא נטמא. ואמר לכם (להודיע כי רק) כשידוע לכם שתגע[4]) נבלת השרץ ההוא על הזרעים ההם אז הם נטמאים. וכל שנגע בו הזב[5]) בעת ספירתו נטמא עד הערב שמש ורוחץ וטהר. ואף הקטנים כל מי שיודע את עצמו שנאמר בשחיטת שרצים כל הנגע בהם במותם יטמא עד הערב[6]). (דף טז)... [שנאמר] כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר[7]). ומה שכתב כל כלי בלשון יחיד וכתב אשר יעשה מלאכה בהם בלשון רבים (הוא להורות כי) אין חלוק בין כלי שנעשה בו מלאכה

א) כמו והני.

ב) צ"ל וכי.

ג) נראה דצ"ל דמטיא.

ד) נראה דצ"ל ביה זב.

1) או: [ו]שפך.

2) ויקרא י"א ל"ח.

3) ההוכחה היא מגזרה שוה על ועליו.

4) על פי תקוני בגוף הארמי דמטיא תחת דמטמיא (שהיא מטמאה) בכ"י.

5) תרגומי הוא על פי תקוני את המלה שהיא משובשת בכ"י (כפסריב תחת ביה זב).

6) ויקרא י"א ל"א.

7) ויקרא י"א ל"ב.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

דגמרינן טמאה קלה מטמאה קלה וטמאה חמורה מטמאה חמורה]. ופירות [דנאפיל עליהון נבלת שרצים והדר נאפיל עליהון] מן מיא דמעין או דבורא או מיא דמתכנשין וכל מ[שקין ?] א) מסתיבין ותנורא ובי תפי דנגע בהו תברינן להון דכתיב בשרצים וכל אשר יפל מנבלתם עליו יטמא תנור וכירים יתץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם: אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור ונגע בנבלתם יטמא וכי יפל מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא פרט ביה בתנור וכירים לאודעך דמאני ב) קאים ופאריט במעין ובור ומקוה מים לאודעך דאמשקין קאים ופרט בזרע זרוע לאודעך דעל אוכלין קאים וכל מאני דנאפיל עליהון נבלת שרצים מאן דנגע בהו בהנך מאני מיטמי בהו כי היכין דמיטמי מאן דנגע במאני דשאכיב עליהון זב וצריך כבוס דכתיב בזב ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב ודאפיקנהוג) למעין בלשון אך דלא טהר ממשקין אילא מעין ובור ומקוה מים ודאפיקנהו לזרעים בלשון כי דלא מיטמי מזרעים יעשבים ופרות כי לא נפקו מתורת בריתן שום מידי מנהון ותנור וכירים דלא אמא בהו לא אך ולא כי דלא טהר ד) מכלים שום מידי (עמוד ב) ... [ורחץ] במים [וטמא] עד הערב ○ וכד נגע זב בזבותיה בזרעים [או] סכא ה)

א) פה חסרון גם בכ"י פ"פ.
ב) צ"ל ד·א מ א נ י (דעל מאני).
ג) כמו ו ד א פ ק י נ ה ו.
ד) אחר המלה הזאת נמצא בכ"י מ כ ל הנכתב בשבוש מן המלה מ כ ל י ם הבאה אחריה. ה) או [ו] ס כ א.

התרגום העברי

למדנו טומאה קלה מטומאה קלה וטומאה חמורה מטומאה חמורה]. ופרות [שנפלה עליהם נבלת שרצים ואחרי כן נפלו עליהם] ממי המעין או הבור או המים המתאספים וכל המ[שקים ?] טמאים הם. ותנור וכירים שנגע (הזב) בהם אנחנו שוברים אותם שנאמר בשרצים וכל אשר יפל מנבלתם עליו יטמא תנור וכירים יתץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור ונגע בנבלתם יטמא וכי יפל מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא[1]. פָּרַט (זכר ביחוד) את התנור והכירים להודיעך שזה נאמר על הכלים. ופרט את המעין והבור ומקוה המים להודיעך שזה נאמר על המשקים. ופרט את זרע הזרוע להודיעך כי זה נאמר על המאכלים. וכל הכלים שנפלה עליהם נבלת השרצים כל הנוגע באותם הכלים נטמא מהם כמו שנטמא הנוגע בכלים ששכב עליהם הזב וצריך כבוס שנאמר בזב ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב[2]. ומה שהוציא (שכתב) את המעין בלשון אך (הוא להודיע) כי אינם טהורים מן המשקים רק המעין והבור ומקוה המים. ומה שהוציא את הזרעים בלשון כי[3] (הוא להודיע) כי לא נטמא שום דבר מן הזרעים והעשבים והפרות אם לא יצאו מדמות בריאתם. ותנור וכירים שלא אמר בהם לא אך ולא כי הוא (להורות) כי מן הכלים שום דבר אינו טהור. (עמוד ב)... [ורחץ] במים [וטמא] עד הערב[4]. וכאשר נגע הזב בזבותו

1) ויקרא י"א ל"ה ל"ו ול"ז.
2) שם ט"ו ה'.
3) ר"ל שכתב ו כ י י פ ל.
4) ויקרא ט"ו ה' ועוד כמה פעמים בפרשה זו.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

דמתעבדין בידי אדם [כגון ח]מרא ושיכרא ונבידא וכל דומיהון אפעל א) גב [ד]איתינון להלין משקין במאני ומאניהון יתבין בההוא מנא דפחרא אפעל א) גב דלא נגע בהו בהלך אוכלין ובהלך מאני דמשקין מסתיבין הלך אוכלין והלך משקין מן ההוא מאנא דפחרא ולההוא מאנא דפחרא תברינן ליה דאיתקש טומאת זב לשרצים וכתיב בשרצים וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא. ואתו תשברו מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים יטמא וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא אמא כל כלי חרש אשר יפל מהם אל תוכו ידעינן דהאיי מהם אשחוטה קאים דמקמיה קא אמא כל אשר יפל עליו מהם במותם יטמא מידאמא למיתיבריה למאנא דפחרא ב) דנגע ביה זב מאבריה ג) כי היכין דאמא למיתיבריה למאנא דפחרא דנאפיל שחוטה דשרצים לגויה גמרינן דטמאה דהאיי מאנא דפחרא דנגע ביה זב מאבריה הם ד) כי טמאה דהאיי מאנא דפחרא דנאפיל לגויה שחיטת ה) שרצים הילכך בספירת שבעה יומי דזב (דף טו) [כדמעייל ו)] ידיה לגויה דהאייך מאנא דפחרא דאמי היכין דנאפיל שחיטת שרצים לגויה ומטמי כל דאית ביה מאוכלין וממשקין כי היכין דפרישנן ולדיליה תברינן ליה

התרגום העברי

אדם [כמו הי]ין והשכר והנביד[1]) וכל הדומה להם אף כי המשקים האלה נמצאים בכלים והכלים האלה מונחים בכלי חרס ההוא אם כי לא נגע (הזב) באותם האוכלים ובכלי המשקים ההם— (בכל זאת) נטמאים המאכלים האלה והמשקים האלה מן כלי החרס ההוא. ואת כלי החרס ההוא אנחנו שוברים כי טומאת הזב נדמתה לשרצים ובשרצים כתוב וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואתו תשברו מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא[2]). אמר כל כלי חרש אשר יפל מהם אל תוכו. יודעים אנחנו כי מהם זה מוסב על השחוטה כי קודם לזה אמר כל אשר יפל עליו מהם במותם יטמא[3]). ומזה שאמר לשבור את כלי החרס שנגע בו הזב מחוצו[4]) כמו שאמר לשבור את כלי החרס שנפלה לתוכו השחוטה של שרצים למדנו כי הטומאה של כלי החרס ההוא שנגע בו הזב מחוצו[4]) היא דומה גם להטומאה של כלי החרס ההוא שנפלה לתוכו שחוטת שרצים. לכן בספירת שבעה ימים של הזב (דף טו) [כשמכנים[5]) ידו בתוך כלי החרס ההוא הוא דומה (לאותו הכלי) שנפלה לתוכו שחוטת שרצים ומטמא כל הנמצא בו ממאכלים וממשקים כמו שבארנו. ואותו (כלי החרס) בעצמו אנחנו שוברים כי

א) כן בכ"י שלנו מס' המצות.
ב) קכ"י דפחארא. וכן למטה.
ג) קכ"י מא בריה בשתי מלות. וכן למטה.
ד) בקכ"י חסר הם.
ה) כמו שחוטת.
ו) המוסגר לקוח מפי' פ"פ.

[1]) נביד (עם נקודה על הד') שם משקה משכר בערבית ונזכר גם בהלכות גדולות של רב יהודאי גאון. [2]) ויקרא י"א ל"ג ול"ד.
[3]) שם י"א ל"ב.
[4]) אשער כי מאבריה בגוף הארמי נכתב חסר תחת מאבראיה (מחוצו וחצוניותו של הכלי ולא מתוכו). וויש לפרש המלה גם כן בהוראת מאברו (הזב מאברו). אך הפירוש הראשון נראה לי עיקר כי הוא מקביל למלת לגויה. [5]) השלמתי המוסגר על פי פ"פ.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

קאים אילא אמיתת כשרה קאים והינו שחוטה דבכל נבלות דאמירן לא איתמרן א) במותם ואי אמרת ב) דילמא אטרפה קאים טרפה כל היכא דאיתה כי נבילה חשיבא ג) דכתיב חלב נבלה וחלב טרפה וטמאה דנבלה וטמאה דטרפא חדא היא ד) דכתיב נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה שויה לטמאה דתרויהו חדא דכתיב לטמאה בה אבל טמאה דהלין שמונה ה) שרצים היכא דאמא במותם קיל טמאיהו ו) מהיכא ז) דאמא בנבלתם הילכך ח) גמרינן טמאה ט) דשמונה שרצים וטמאה דזב ודמצורע ודטמא נפש כי הדאדי אבל (עמוד ב) [טהרה י) דחד חד כי היכין דמפרש בהון דבטמאה יא) הוא דאשוינון יב) קרא דכתיב טמא הוא טמאים הם אבל בטהרה לא אשוינון....... יג) כל מא דאית ביה בההוא מנא דפחרא מאוכלין דמתעבדין בידי אדם על ידי מים כגון לחמא וכמכא וזיתי מליחי וכביצי וכל] דומייהין יד) וכל משקין

א) כמו איתאמרן (כמו איתמר בתלמוד).
ב) בנ"א מפ"פ אמרתא.
ג) בנוסחא אחת מפ"פ השיכא. ונ"א חסיבה.
ד) המלה היא חסרה בכ"י שלנו בקצת כ"י מפ"פ.
ה) בכ"י שלנו ובקצת כ"י מפ"פ תחסר המלה שמונה.
ו) נראה דצריך להיות טמאיהו אי טמאיהון (אף כי אינו מוכרח).
ז) בקכ"י נשתבש מהיבא, מחיבא.
ח) קכ"י הולכך והלכך.
ט) נראה דצ"ל דטמאה.
י) המוסגר נשלם מפירוש פ"פ.

התרגום העברי

במותם לא על מיתת נבלה נאמרה כי אם על מיתת כשרה נאמרה וזו היא השחוטה כי בכל הנבלות האמורות (בכתוב) לא נאמר בהן במותם. ואם תאמר אולי זה מוסב על הטרפה? (התשובה על זה הוא כי) הטרפה בכל מקום שנמצאת היא חשובה כנבלה שנאמר חלב נבלה וחלב טרפה [1]. וטומאת הנבלה וטומאת הטרפה אחת היא שנאמר נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה [2]. עשה את הטומאה של שתיהן טומאה אחת וכתב לטמאה בה. אבל טומאת השרצים האלה במקום שאמר במותם יותר קלה טומאתם ממקום שאמר בנבלתם. לכן למדנו כי טומאת שמונה שרצים וטומאה של זב ושל מצורע ושל טמא נפש דומות זו לזו אבל (עמוד ב) [טהרה [3] של כל אחד מהם היא כמו שנתפרשה אצלם. כי רק בטומאה השוה אותם הכתוב באמרו טמא הוא טמאים הם אבל בטהרה לא השוה אותם........ [4]) בל מה שנמצא בכלי חרס ההוא מן המאכלים הנעשים בידי אדם על ידי מים כמו לחם כמך [5]) זיתים מלוחים וכבושים [6]) וכל] הדומה להם. וכל המשקים הנעשים בידי

יא) קצת כ"י בשבוש דנטמאה.
יב) קכ"י דאשוינין.
יג) פה יחסר ג"כ בכ"י פ"פ.
יד) ומכאן מתחיל בכ"י שלנו.

[1]) שם ז' כ"ד (וחלב נבלה).
[2]) שם כ"ב ח'.
[3]) המוסגר לקוח מפ"פ.
[4]) פה יחסר גם בכ"י פ"פ.
[5]) כמך וכמכא בתלמוד הוראתו הדבר הנעשה לטבול בו את המאכלים וגם לקנות סעודה.
[6]) לפי השערתי כי כביצי פה כמו כבושי בתלמוד (הפרות הכבושים בחומץ ומלח) וגם שם יבואו ביחד מליח וכבוש.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

נפשיה ומשום האכי פרט ברוקא בטהור ○ ואיתקש טומאת זב ומצורע וטמא נפש לטמאת שמונה שרצים דבזב ובמצורע ובטמא נפש כתיב בהו בכולהו טמא הוא וכתיב בשמונה שרצים טמאים הם והאיי טמאים הם יתיר הוא דכתיב בתריה וטמאים יהיו לכם ולכולהון אית להון תרתין טמאות לזב אית ליה (דף יד) [תרתין א)] טמאות למצורע אית ליה תרתין טמאות ולטמא נפש אית] ליה תרתין טמאות ולשמנה שרצים אית [להון] חדא בשחיטם וחדא בנבלתם בשחטם ב) כתיב [וכל אשר] יפול עליו מהם במתם יטמא בנבלתם כתיב וכל אשר יפ[ל] מנבלתם עליו יטמא מיד אפקיה ג) בתרין לישאני ד) דאשחוטה ואנבילה קאים ומי דאמא ה) בבהמה טהורה וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנגע בנבלתה יטמא עד הערב ואמא בשמנה שרצים במותם ולא אמא כי ימות כי היכין ו) דאמא התם ילפינן ז) דהאיי במותם לאו אמיתת ח) נבלה

התרגום העברי

(מהם) את עצמו. ובעבור זה פָרַט (כתב ביחוד) אצל הרוק בטהור.

והֻשותָה טומאת הזב והמצורע וטמא הנפש לטומאת שמונה שרצים כי בזב ובמצורע ובטמא נפש כתוב בהם בכולם טמא הוא[1]) ובשמונה שרצים (גם כן) כתוב טמאים הם[2]) וזה (ואלה המלות) טמאים הם מיותר הוא שאחריו כתוב וטמאים יהיו לכם[3]). ולכולם יש להם שתי טומאות[4]) לזב יש לו (דף יד) [שתי טומאות][5]) למצורע יש לו שתי טומאות. לטמא נפש יש] לו שתי טומאות ולשמנה שרצים יש [להם שתי טומאות] אחת בשחיטתם[6]) ואחת בנבלתם. בשחיטתם כתוב וכל אשר יפל עליו מהם במותו יטמא[7]) ובנבלתם כתוב וכל אשר יפל עליו יטמא[8]). ומזה שהוציאו (שהשתמש בו) בשתי לשונות [לומדים אנחנו] כי הוא מוסב על השחוטה ועל הנבלה. ומזה[9]) שאמר בבהמה טהורה וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנגע בנבלתה יטמא עד הערב[10]) ואמר בשמונה שרצים במותם ולא אמר כי ימות כמו שאמר שם (בבהמה טהורה) למדנו כי זאת (המלה)

א) המוסגר בשני חצאי מרובע השלמתי על פי ההשערה.

ב) כמו בשחיטם (בשחיטתם).

ג) כמו מדאפקיה.

ד) נראה שצריך להוסיף המלה ילפינן.

ה) המקום הזה מצאתי גם בפירוש התורה לפ"פ (החכם ישועה בן יהודה) באיזה נוסחאות. ובנוסחא אחת כתוב שם ומדאמא כנכון.

ו) בנוסחא א' מפ"פ הכין.

ז) בנוס' א' מפ"פ האתם ילפינו.

ח) בנ"א מפ"פ אמיתות. וכן למטה.

[1]) בזב ויקרא ט"ו ב'. במצורע שם י"ג י"א. בטמא לנפש (?).

[2]) ויקרא י"א ל"ה.

[3]) ויקרא שם. וכפי הנראה רצונו לומר כי המיותר בא להורות כי טומאתם שוה היא וראה הערה הסמוכה.

[4]) אולי זה מוסב אל הקודם כי המלות המיותרות באו להורות לנו כי לכולם יש להם שתי טומאות. ולפי זה טוב יהיה להגיה בגוף הארמי דלכולהון (כי לכולם) תחת ולכולהון (ולכולם).

[5]) המוסגר נשלם עפ"י ההשערה.

[6]) כאשר יבאר למטה כי זה מוסב על שחיטת בשרה.

[7]) ויקרא י"א ל"ב.

[8]) שם י"א ל"ה.

[9]) מן המקום הזה והלאה נמצא על הרוב נעתק בפירוש התורה לפ"פ. וראה למטה.

[10]) ויקרא י"א ל"ט.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

דידעי נפשיהון וההוא זב ידיה לא שטף במיא וכל איש טהור דראיק בה א) זב כולהון מחורין מאניהון וסאחו ומסתיבי עד דערבא שמשא ודאכו דבכולהון כתיב וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב והני מילי בזמן זיבה דצריך כיבוס דרק ב) קראה וכתב בכולהו הזב אבל בזמן ספירה לא צריך כבוס אילא סאחו ומסתיבי עד דערבא שמשא ודאכו ○ והנך מאני דתותי מא[ני] דשכבא עליהון נדה מאן דררי להון מררא ג) מחיב כבוס והלין מאני דקא אמרינן דשכבא עליהון נדה מאני דמאטי בישרה עליהון אינון דכתיב בזב דכתיב ד) וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד הערב והנושא אותם יכבס בגדיו (עמוד ב) ... על מרכב דלאו דירכיה דמאן [דרכיב] [למי]מטא בשריה על הלך מאני לא חיביה לההוא [דנ]גע בהו כבוס וכי היכין דדירכיה למאן דדרי להון להלין מאני דלא נגע בהו בישרא דזב כבוס האבי מחיב ההוא דדארי מאני דתותי משכב דנדה כבוס וכי היכין דמשכב דזב משכב דנגע בבישריה הוא אף משכב דנדה נמי משכב דנגע בבשרה הוא ופרט ברוקא בטהור לאודעך דרוקא דזב לא מיטמי ליה אלא לאיש טהור דכתיב הכא בטהור וכתיב התם וטבל במים איש טהור אבל טמאות אחריניאתא דזב מיטמו [ב]הו ואפילו נשים וכל היכא דכתיב בהו כל אפילו קטנים [כ]ל דידע

א) צ״ל ב י ה. ב) צ״ל ד ר ק.
ג) צ״ל ד ר ר י ל ה ו ן מ ד ר א.
ד) המלה הזאת היא אך למותר.

[1]) שם ט״ו ז׳ ח׳ וי״א.

התרגום העברי

ההוא לא שטף את ידיו במים וכל איש טהור שרקק בו הזב—כולם הם מכבסים בגדיהם ורוחצים וטמאים עד שיעריב השמש (ואחרי כן הם) טהורים כי בכולם כתוב וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב [1]). וכל זה נאמר בזמן הזיבה שהוא צריך כבוס כי דקדק הכתוב ואמר בכולם הזב אבל בזמן הספירה אינו צריך כבוס רק רוחצים וטמאים עד שיעריב השמש (ואחר זה הם) טהורים. ואותם הבגדים הנמצאים תחת הבג[דים] ששכבה עליהם הנדה מי שנושא אותם חייב כבוס. ואותם הבגדים שאמרנו כי הנדה שכבה עליהם הם הבגדים שבשרה נגע בהם שנאמר בזב וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד הערב והנושא אותם יכבס בגדיו [2]) (עמוד ב)... על מרכב שאין דרכו של [הרוכב] שיגיע בשרו על אלה הכלים לא הצריכו לאותו הנוגע בהם כבוס. וכמו שדרכו של הנושא את הכלים האלה שלא נגע בהם בשר הזב כבוס כן חייב הנושא את הכלים שתחת משכב הנדה כבוס. וכמו שמשכב הזב הוא המשכב הנוגע בבשרו אף משכב הנדה הוא המשכב הנוגע בבשרה. ופֵרַט (וכתב בפרט) אצל הרוק בטהור להודיעך כי רוק הזב אינו מטמא רק לאיש טהור [3]) שנאמר פה בטהור ונאמר שם וטבל במים איש טהור [4]). אבל טומאות אחרות של הזב נטמאות בהן אף הנשים. וכל מקום שכתוב בו כל (יכלול בו) אף את הקטנים כל היודע

[2]) שם ט״ו ט׳ וי״ד.

[3]) ר״ל שאין רוק הזב מטמא לאשה טהורה. וכן הביאו בשם ענן וראה למטה.

[4]) במדבר י״ט י״ח. וילמוד גזרה שוה מן המלה טהור הכתובה בשני המקומות.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

ההוא מישכב א) דאמרית לך על משכב אוחרנא הוא או נמי ההוא כלי דאמרית לך על כלי אוחרנא הוא מאן דקאריב ביה בההוא משכב. דתותי ההוא משכב או בההוא כלי דתותי ההוא כלי מסתיב ב) עד דערבא שמשא ולא צריך כבוס ○.

ומאנא דפחארא דקרבא ביה תברינן ליה וכל מאני דגואזא שטפינן להו במיא דכתיב וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר וכל כלי עץ ישטף במים וטמאה ג) דזבה נמי הם כי טמאת זב הוא ד) דכתיב והזב את זובו לזכר ולנקבה אמא זובו לזכר ונקבה לאשויה לטמאה ולטהרה דזב וזבה כהדאדי אבל דירכא דטמאה דזב לאו כי דירכא דטמאת זבה היא ○ דם דכתיב דם יהיה (דף יג)... דמקום טומאת ה) זב כנגד מקום טמאת [זבה הוא] ובין כי אתי זובו קלישא ובין כי אתי זובו [חמירא?] בקא פי זכרות בגויה טמא הוא דכתיב רר בשרו א[ת זובו] או החתים בשרו מזובו טמאתו הוא ומן ו) דנגע בבשריה דזב וכל דנגע ביה זב ואפילו בקטנים

א) כמו מ ש כ ב.

ב) כמו מ ס ת א ב.

ג) אולי צ"ל ד ט מ א ה.

ד) צ"ל ה י א.

ה) המלה הזאת אינה ברורה בכ"י.

ו) כמו ו מ א ן.

[1]) שם ט"ו י"ב.

[2]) אודות המלה הם ראה ההערה 1 למעלה בעמוד הקודם.

[3]) ויקרא ט"ו ל"ג.

[4]) כפי הנראה העגול בגוף הארמי הוא להורות כי יחסר פה דבר מה. ולכן לא נדע

התרגום העברי

ההוא שאמרתי לך (נמצא) הוא על משכב אחר או הכלי ההוא שאמרתי לך הוא (נמצא) על כלי אחר מי שקרב אל המשכב ההוא הנמצא תחת המשכב ההוא (הראשון) או אל הכלי ההוא הנמצא תחת הכלי ההוא (הראשון) הוא טמא עד הערב השמש ואינו צריך כבוס.

וכלי חרס שקרבה (הזבה) אליו שוברים אנחנו אותו. וכל כלים של עץ (שקרבה אליהם) שוטפים אנחנו אותם במים שנאמר וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר וכל כלי עץ ישטף במים [1]. וטומאה של הזבה היא גם [2]) כמו טומאת הזב שנאמר והזב את זובו לזכר ולנקבה [3]. אמר זובו לזכר ולנקבה הִשְׁוָה את הטומאה והטהרה של הזב והזבה ביחד (זו לזו). אבל דרך של טומאת הזב אינו כדרך של טומאת הזבה [4]) ○ דם [5]) שנאמר דם יהיה [6]) (דף י"ג) ... כי מקום טומאת הזב כנגד מקום טומאת [הזבה היא]. ובין שיבוא זובו הקל [7]) ובין שיבוא זובו [החמור או הגדול] שנדבק [8]) פי הזכרות בתוכו הוא טמא שנאמר רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טמאתו הוא [9]). ומי שנגע בבשרו של הזב וכל מי שנגע בו הזב ואף הקטנים היודעים את עצמם והזב

בברור מה הוא ההלוק בין טומאת הזב וטומאת הזבה. וראה השערתי בההערה הסמוכה.

[5]) אולי כונתו לפרש את החלוק שזכר בין טומאת הזב והזבה. כי אצל הזבה הטומאה מכח הדם ואצל הזב מדבר אחר.

[6]) ויקרא ט"ו י"ט. והמשך הכתוב: זבה בבשרה. ומזה נראה כי טומאת הזבה היא על ידי הדם.

[7]) או: זובו הקטן והמעט.

[8]) תרגומי של המלה הארמית בקא (מלשון מיבק הוא דאביק בה במסכת עבודה זרה דף י"ד ע"ב) הוא מסופק אצלי. ואולי המלה לקוחה משפת ערבית וצריך לתרגם: נשאר פי הזכרות בתוכו. [9]) ויקרא ט"ו ג'.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

לא מיטמי וטפי ביה הי בערב לאודעך דההוא דמיטמי בהנך מאני מיטמא עד דערבא שמשא ואף על גב דכל היכא דכתיב וכבס בגדיו כי לא כתיב נמי ורחץ במים מחיב למרחץ וכל הכא א) דכתיב וטמא עד הערב כי לא כתיב ביה נמי ורחץ במים מחיב למרחץ האכא פרט ביה רחמנא וכבס בגדיו ורחץ במים לאודעך דהם כי היכין דרחיצת מים הוא דראחיץ נפשיה מאניה ב) נמי הוא מחור לנפשיה והיכא אשכחן דפרט קרא בכיב[וס] דלא כתיב ביה רחיצה ובטמא לא ג) כתיב ביה רחיצה בעי רחיצה דכתיב וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנגע בנבלתה יטמא עד הערב והאכל מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב קא אמא כבוס וקא אמא טמא ולא קא אמא רחיצה וכתיב והנפש אשר תאכל (עמוד ב)... [דכ]תיב אם ד) על המשכב ה[וא א]ו על הכלי [אשר היא יוש]בת עליו בנגעו בו יטמא עד הערב מאי [ואם על] המשכב הוא או על הכלי משום דכתב ליה מקמיה כל המשכב אשר תשכב עליו בנדתה יטמא וכל הכלי אשר תשב עליו יטמא קא אמא האכא אם על המשכב הוא האכי קא אמא או

התרגום העברי

והוסיף אות ה׳ בערב (וכתב הערב) להודיעך כי זה שנטמא בכלים האלה הוא טמא עד שיעריב השמש. ואף כי בכל מקום שכתוב וכבס בגדיו גם אם לא נכתב בו ורחץ במים הוא חייב לרחוץ וכן בכל מקום שכתוב וטמא עד הערב אף אם לא נכתב בו ורחץ במים חייב לרחוץ במקום הזה פרט בו הרחמן וכבס בגדיו ורחץ במים להודיעך כי במקום של רחיצת מים כמו שהוא רוחץ את עצמו כן גם [1]) בגדיו הוא מכבס בעצמו [2]). ובאיזה מקום מצאנו שפרט הכתוב בכי[בוס] ולא כתב בו רחיצה ובטמא שלא כתב בו רחיצה (ובכל זאת) צריך רחיצה? — שנאמר וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנגע בנבלתה יטמא עד הערב והאכל מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב [3]). אמר כבוס ואמר טמא ולא אמר רחיצה וכתוב ונפש אשר תאכל [4]) (עמוד ב)... [שנא]מר ואם על המשכב הוא או על הכלי אשר היא יושבת עליו בנגעו בו יטמא עד הערב [5]). מה הוא (הוראת) ואם על המשכב הוא או על הכלי? —מפני שכתב קודם לזה כל המשכב אשר תשכב עליו בנדתה יטמא וכל הכלי אשר תשב עליו יטמא [6]) אמר פה אם על המשכב הוא כך אמר (כן הוראתו) אם המשכב

א) צ״ל היכא.
ב) צ״ל מאניה.
ג) נראה דצ״ל דלא. ד) צ״ל ואם.

[1]) המלות דהם כי היכין בגוף הארמי הוראתן היא גם כמו. ראה מחברתי זכרון לראשונים מחברת ה׳ עמוד 353 אודות הוראת המלות הם הכי אצל גאוני בבל.

[2]) לפי זה הטמא צריך לכבס את בגדיו בעצמו ולא על ידי אחר.

[3]) ויקרא י״א ל״ט ומ׳.

[4]) שם ז׳ כ׳. ועל כי ההמשך בראש העמוד השני חסר לא נדע אופן ההוכחה מפסוק זה. ואולי כונתו כי שם חייב הכתוב כרת למי שאכל בשר השלמים בעוד טומאתו עליו. ולהסיר מעליו הטומאה ולכנוס לעזרה לאכול את השלמים הלא צריך הוא מקודם לרחוץ ידיו ורגליו אף כי לא נזכרה שם רחיצה. ואם תתאמת השערתי אזי נצטרך לומר כי ענן חלק על הרבנים שאמרו כי שלמים קדשים קלים הם ונאכלים בכל העיר.

[5]) ויקרא ט״ו כ״ג.

[6]) כפי הנראה כונתו אל הכתוב שם ט״ו כ׳. אולם שם לא נמצאו המלות המשכב והכלי.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

ישכב איש אתה ותהי נדתה עליו. (עמוד ב)... [בין דחזיא חדא ש]עתה דם ובין דחזיא עד שבעה יומי [טמא]ה חדה א) היא שבעת ימים דכתיב שבעת [ימים] תהיה בנדתה אבל חאזיא חדא שעתה בתר שבעה יומי או ב) כמא דחזיא מחיבא למספר בתר דדאכיא שבעה יומי דכתיב ואם טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים ולא שאני בין דחזיא בזמן נדתה ובין כי חאזיא בלא זמן נדתה עד שבעה יומי טמאה חדא היא דכתיב שבעת ימים אבל אי חאזיא טפי משבעת ימים מחיבא למספר שבעה בתר דדכיא דכתיב ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה או כי תזוב על נדתה כל ימי זוב טמאתה כי מי ג) נדתה תהיה טמאה קא אמא ימים רבים בלא עת נדתה משום דנדה קביע לה שבעה ימי טהרה קא אמא גבי בלא עת נדתה ימים רבים לאודעך דבלא עת נדתה נמי כי חאזיא טפי משבעת ימים הוא דצריכה ספירת שבעה אבל כי חאזיא עד שבעה טמאתה שבעה ולא צריכה ספירת שבעה (דף יב)... [דכתיב כל המ]שכב אשר תשכב עליו כל ימי זובה כמשכב נדתה] יהיה לה וכל [הכלי] אשר תשב עליו טמא [יהיה כטמאת נדתה] וכל הנגע בם יטמא וכבס בגדיו ורחץ במ[ים יטמא עד] הערב כתב קראה וכל דאפילו קטנים דידעי [נפשיהו] ◦ הנגע טפי ביה הי דמאן דלאו לכתחילה נגע במאנא

א) כמו חדא.
ב) נראה כי המלה הזאת מיותרת היא.
ג) צ"ל כי מי במלה אחת.

התרגום העברי

ותהי נדתה עליו [1]) (עמוד ב)... [בין שראתה ש]עה אחת דם ובין שראתה עד שבעה ימים [טומאה] אחת היא שבעת ימים שנאמר שבעת [ימים] תהיה בנדתה [2]). אבל ראתה שעה אחת אחר שבעת הימים או [3]) כמה שראתה היא חייבת לספור אחר טהרתה שבעת ימים שנאמר ואם טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים [4]). ואין חלוק בין שראתה בזמן נדתה ובין שראתה בלא זמן נדתה עד שבעה ימים טומאה אחת היא שנאמר שבעת ימים. אבל אם ראתה יותר משבעת ימים חייבת היא לספור שבעה אחר טהרתה שנאמר ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה או כי תזוב על נדתה כל ימי זוב טמאתה כימי נדתה תהיה טמאה [5]). אמר ימים רבים בלא עת נדתה מפני שהנדה קבועים לה שבעה ימי טהרה. אמר אצל בלא עת נדתה ימים רבים להודיעך כי בלא עת נדתה גם כן רק אם ראתה יותר משבעת ימים היא צריכה ספירת שבעה אבל אם ראתה עד שבעה טומאתה היא שבעה ואינה צריכה ספירת שבעה (דף יב)... [שנאמר כל ה[משכב אשר תשכב עליו כל ימי זובה כמשכב נדתה] יהיה לה וכל [הכלי] אשר תשב עליו טמא [יהיה כטמאת נדתה] וכל הנגע בם יטמא וכבס בגדיו ורחץ במ[ים וטמא עד] הערב [6]) אמר הכתוב וכל (להודיע כי בכלל זה) אף הקטנים היודעים [את עצמם]. הנגע הוסיף בו אות ה' (להודיע) כי מי שנגע בבלי שלא לכתחילה (שלא בכונה) אינו נטמא.

[1]) שם ט"ו כ"ד. ואם כן ההבדל בין הנוגע בנדה או באשה טמאה ובין המגלה ערותן הוא כי הראשון הוא טמא יום אחד והשני שבעת ימים. [2]) ויקרא ט"ו י"ט.
[3]) אולי צריך לתרגם: א ם (א י בארמית). אך נראה כי המלה א ו היא אך למותר.
[4]) ויקרא ט"ו כ"ח. [5]) שם ט"ו כ"ה.
[6]) ויקרא ט"ו כ"ו וכ"ז.

דיני טומאה וטהרה

הגוף הארמי

(דף יא) ... א) למיפ[ק אבראי ממחנה ישראל דכת'] וכל טמא לנפש מזכר עד נקבה תשלחו [אל מחוץ למחנה טפי בה בנקבה] עד דאית בה טמאה דלא איתה בזכר דבעי [למיפק] בגוה ממחנה וצרוע וזב וטמא לנפש טומאה [דידהו בזכר] ובנקבה כי הדאדי הוא אבל נדה בנקבה איתה ובזכר לא איתה ולהאכי טפי בה בנקבה עד דאפילו נדה נמי משלחינן לה ממחנה ולא שאני בין נדה לזבה אלא שבעת ימי ספירה דלא ספרא כי זבה ובמים חיים דלא צריכה ב) למטבל כי זבה אבל מיסחא צריכה למסחא ומאנה צריכה לחורי וכל ג) מאנה טמאים אינון והיא טמאה היא וכל טמא צריך רחיצה ובל בגד טמא צריך כיבוס: לא תקרב לגלות ערותה אמאי כי לאו לגלות ערותה למקרב בה מי שרי ליה והא כתיב כל ד) הנגע בה וטמא ה) עד הערב. אלא משום דכתב ליה בנדת טמאתה דחשבה לנדה ולטמאתה כי הדאדי כתב לא תקרב לגלות דכל אימת דקאריב בנדה או בטמאתה בלא נדה מיטמי ליומיה וכל דמגלי ערוה בנדה או בטמאתה בלא נדה מיטמי שבעה יומי דכתיב ואם שכב

התרגום העברי

(דף יא) [1]) . . . [חייבת] לצאת [חוץ למחנה. . . שנאמר] וכל טמא לנפש מזכר עד נקבה תשלחו [2]) [אל מחוץ למחנה הוסיף בה בנקבה] עד מפני שיש בה טומאה שאינה נמצאת בזכר שצריך [לצאת] בה מן המחנה. כי צרוע וזב וטמא לנפש [3]) טומאה [שלהם בזכר] ובנקבה שוה היא אבל נדה בנקבה נמצאת ובזכר אינה נמצאת. ולכן הוסיף בה בנקבה עד (להורות) כי אף הנדה גם כן משלחים אנחנו אותה מן המחנה. ואין חלוק בין הנדה לזבה רק בשבעת ימי ספירה שאין (הנדה) סופרת כמו הזבה ובמים חיים שאינה צריכה לטבול (בהם) כמו הזבה. אבל לרחוץ (גופה) צריכה (הנדה) ובגדיה צריכה היא לכבס. וכל [4]) בגדיה טמאים הם והיא טמאה וכל טמא צריך רחיצה וכל בגד טמא צריך כיבוס. לא תקרב לגלות ערותה [5]). למה [הוסיף לגלות ערותה] האם מותר הוא לקרוב אליה שלא לגלות (ערותה) הלא כתוב וכל הנגע בה [6]) יטמא עד הערב?—אולם מפני שכתב בנדת טמאתה וחשב את הנדה ואת טמאתה ביחד לכן כתב לא תקרב לגלות (להודיע) שכל זמן שקרב לנדה או לאשה טמאה בלא נדה הוא נטמא ליומו (ליום אחד). וכל המגלה ערוה בנדה או באשה טמאה בלא נדה הוא נטמא לשבעת ימים שנאמר ואם שכב ישכב איש אתה

א) מכאן מתחיל כ"י ב'. ראשי הדפים בכ"י זה (בששה דפים הבאים מדף י"א עד ט"ז) בלו ונרקבו. לכן לבד השורות החסרות בשלמות עוד יתסרו סוף כמה שורות בעמוד א' וראש כמה שורות בעמוד ב' מאלה הדפים.

ב) אחר המלה צ ר י כ ה נמצא עוד בכ"י אות ל' ושלשלת מהופכת כשומר (קיסטאס) להשורה הבאה. ג) נראה דצ"ל ד כ ל.

ד) צ"ל ו כ ל. ה) צ"ל י ט מ א.

1) מן ההמשך נראה כי זה מוסב על הנדה. ולפי זה השלמתי עפ"י ההשערה.

2) במדבר ה' ג'.

3) כל אלה נזכרו בפסוק הקודם.

4) לפי תקוני בגוף הארמי צריך לתרגם: מפני שכל.

5) ויקרא י"ח י"ט. וראש הכתוב: ואל אשה בנדת טמאתה.

6) שם ט"ו י"ט.

דיני קריאת הפרשיות

הגוף הארמי

פיסקא וחדא דעולה דעומר מתקין סיפרא לאחרי מות וקרי וידבר ○ א) דבר אל בני יש׳ דוקצרתם. את ועד דאמא וספרתם וכריך לאלה הדברים וקרי שבעה שבעת תספר ומסליק סיפר׳ ובשבעין יומי דצומא קרונן באלה שמות ויבא עמלק עד בא השמש וכריך סיפרא ומתקין ומיקמי דמבריך כהן ברכה בתריתא דמיקרי בסיפרא קַרי במגלה ויאמר המן למלך אחשורוש עד ויעבר מרדכי ומבריך ומסליק סיפרא ○ב).

ובעצרת... ג)

התרגום העברי

של עומר מתקן (מכין, גולל) הספר לאחרי מות וקורא וידבר ○ דבר אל בני ישראל וקצרתם את [1]) [וגו׳] עד שיאמר וספרתם[2]) וכורך לאלה הדברים וקורא שבעה שבועות תספר[3]) לך ומסלק הספר. ובשבעים ימי הצום[4]) קוראים אנחנו באלה שמות ויבא עמלק עד בא השמש[5]) וכורך הספר ומתקן (אותו). וקודם שיברך הכהן הברכה האחרונה של קריאת הספר (התורה) קורא במגלה (באסתר) ויאמר המן למלך אחשורוש עד ויעבר מרדכי[6]) ומסלק הספר.

ובעצרת...

א) אולי פה סימן העגול הוא במקום וגו׳.
ב) סימן העגול בפה הוא כפי הנראה להפסק.
ג) פה נשלם כ״י א׳.

[1]) ויקרא כ״ג ט׳ ויו״ד.
[2]) שם כ״ג ט״ו.
[3]) ט״ז ט׳.
[4]) ראה אודות שבעים ימי הצום למטה בפרק שלישי.
[5]) שמות י״ז ח׳—י״ב.
[6]) אסתר ג׳ ח׳—ד׳ י״ז.

דיני קריאת הפרשיות

הגוף הארמי

וביום השבת שני כבשים: עלת שבת ומסליק סיפרא וכד מתרמי ראש חדש בשבת מצלונן[א] ג׳ וקרונן בתר מוספי דשבת מוספי ראש חודש ובראשי חדשיכם וכן כל מועד דמתרמי בשבת מצלונן ג׳ וקרונן בתר מוספי דשבת מוספי דמועד ובחג המצות מצלונן ב׳ כל שבעת ימי מצה ביומא קדמאה קרונן חדא דתמיד את קרבני לחמי ובמוספי קרונן באחרי מות אלה מועדי יי׳ אשר תקראו וג׳ ועד סוף פיסקא וכריך סיפרא לזאת חקת ובחדש הראשון ועד סוף פיסקא וכריך לאלה הדברים וקרי שמור את חדש האביב וקרי תוב שלש פעמים בשנה ואיש כמתנת וסאליק ובשאר יומי קרונן במוספי מן והקרבתם עד סוף פיסק׳.

וביום הקרבת עומר מצלונן ג׳ חדא דתמיד קרונן צו את בני יש׳ ואמ׳ אל׳ את קרבני וחדא דמוספי דעלה דחג המצות קרונן ומן והקרבתם[ב] אשה עד סוף

התרגום העברי

השבת שני כבשים [וגו׳] עלת שבת [וגו׳][1]) ומסלק את הספר. וכאשר יקרה ראש חודש בשבת מתפללים אנחנו ג׳[*]) ואחר קריאת מוספים של שבת קוראים אנחנו מוספי ראש חודש ובראשי חדשיכם[2]) [וגו׳]. וכן כל מועד שיקרה בשבת מתפללים אנחנו ג׳[*]) וקוראים אנחנו אחרי המוספים של שבת את המוספים של מועד. ובחג המצות מתפללים אנחנו ב׳[*]) כל שבעת ימי מצה. ביום הראשון קוראים אנחנו אחד של תמיד את קרבני לחמי[3]) ובמוספים קוראים אנחנו באחרי מות אלה מועדי יי׳ אשר תקראו[4]) וגו׳ ועד סוף הפיסקא וכורך הספר לזאת חקת ובחדש הראשון[5]) ועד סוף הפיסקא וכורך לאלה הדברים וקורא שמור את חדש האביב[6]) וקורא עוד שלש פעמים בשנה[7]) ואיש כמתנת[8]) ופוסק. ובשאר הימים (של חג המצות) אנחנו קוראים במוספים מן והקרבתם[9]) עד סוף הפיסקא.

וביום הקרבת עומר מתפללים אנחנו ג׳. אחד של תמיד קוראים אנחנו צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני[10]). ואחד של מוספים של עולה של חג המצות אנחנו קוראים מן והקרבתם אשה[11]) עד סוף הפיסקא. ואחד של עולה

א) כן בכ״י עם החולם מנקוד הבבלי. (כמו מ צ ל י נ ן וכן למטה).

ב) אות ו׳ כתוב מעל השורה.

1) במדבר כ״ח ט׳ ויוד.

*) כפי הנראה בינתי פה לשלש תפלות ולמטה שתי תפלות. והן הקריאות בתורה.

2) שם כ״ח י״א.

3) שם כ״ח ב׳.

4) ויקרא כ״ג ד׳ (בסדר אמור).

5) במדבר כ״ח ט״ז (בפינחס).

6) דברים ט״ז א׳.

7) שם ט״ז ב״ז.

8) שם ט״ז י״ז.

9) במדבר כ״ח י״ט.

10) שם כ״ח ב׳.

11) שם כ״ה י״ט.

דיני ארבעה שצריכים להודות וקריאת הפרשיות

הגוף הארמי

ואמתו אוריתא היא דכ׳ לשוב מעונינו ולהשכיל באמתך: וקמי אינַשי אמא גדלו ליי׳ וג׳ דכ׳ בהון באילין דמשתיזבין וירוממוהו בקהל עם וכת׳ הכא ונרוממה שמו יח׳: הילכך אמא גדלו ליי׳ אתי. ומישום דכ׳ בהון ויזבחו זבחי תודה מודי על חטאים דכ׳ והתודה אשר חטא עליה (עמוד ב) [ומו]די ומבריך בנפלאות דכ׳ ונפלאתיו לבני אדם: ומישום דבאעי מימר ציבורא אמן אמן אמרין בהדיה וימלא כבודו את כל הא׳ אמן ואמן:— קרונן א) בסיפרא בשיתא יומי שבתא צו את בני יש׳ ואמרת אלהם את קרבני לחמי ובבישמשי ב) ובצפרא דשבתא קרונן באלה המשפטים וזה אשר תעשה על המזבח ובצלותא דמוספי קרונן באלה המשפ׳ ויאמר יי׳ אל משה לאמר: ואתה דבר אל בני יש׳ וקרי תוב ויקהל משה וכריך סיפרא לאחרי מות וקארי וידבר יי׳ אל מש׳ ל׳: דבר אל בני יש׳ וא׳ אל׳ מועדי יי׳ וכריך סיפרא לזאת וקרי

התרגום העברי

שנאמר לשוב מעונינו ולהשכיל באמתך[1]. ולפני האנשים הוא אומר גדלו ליי׳ וגו׳ מפני שכתוב באלה שנצולו (מן הסכנה) וירוממוהו בקהל עם[2]) ופה כתוב ונרוממה שמו יחדו[3]) לכן הוא אומר גדלו ליי׳ אתי. ומפני שכתוב בהם באלה (שנצלו מן הסכנה) ויזבחו זבחי תודה[4]) לכן הוא מתודה על חטאים שנאמר והתודה אשר חטא עליה[5]) (עמוד ב) [ומו]דה ומברך בנפלאות שנאמר ונפלאותיו לבני אדם[6]). ומפני שהצבור צריך לאמר אמן אמן (לכן) אומרים עמו וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן[7]).— קוראים אנחנו בספר (התורה) בששת ימי השבת (השבוע) צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי[8]). ובערב (במנחה) ובבקר של יום השבת קוראים אנחנו באלה המשפטים[9]) וזה אשר תעשה על המזבח[10]). ובתפלת המוספים קוראים אנחנו באלה המשפטים[11]) ויאמר יי׳ אל משה לאמר ואתה דבר אל בני ישראל[12]). וקורא עוד ויקהל משה[13]). וכורך (וגולל) את הספר לאחרי מות[14]) וקורא וידבר יי׳ אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אלה מועדי יי׳[15]). וכורך את הספר לזאת[16]) וקורא וביום

א) כמו קרינן וכן למטה.

ב) כן בכ״י במלה אחת.

1) דניאל ט׳ י״ג.

2) תהלים ק״ז ל״ב.

3) שם ל״ד ד׳.

4) שם ק״ז כ״ב.

5) ויקרא ה׳ ה׳.

6) תהלים ק״ז ח׳.

7) שם ע״ב י״ט.

8) במדבר כ״ח ב׳.

9) לפנינו זה הפסוק נמצא בסדר ואתה תצוה. ומזה נראה כי חלוק הסדרות אצלו משונה משלנו. וראה עוד למטה.

10) שמות כ״ט ל״ח.

11) לפנינו זה הפסוק נמצא בסדר כי תשא.

12) שמות ל״א י״ב וי״ג.

13) שם ל״ה א׳.

14) לפנינו זה הפסוק נמצא בסדר אמור.

15) ויקרא כ״ג א׳ וב׳.

16) כונתו לסדר זאת חקת התורה. ולפנינו זה נמצא בסדר פינחס.

דיני ארבעה שצריכים להודות

הגוף הארמי

לאהל מועד ורחיצה נמי דבתר צלותא צריכה ברכה כי כל רחיצה דמצוה: ומאן דמאטי לסכנה ומשתיזב כגין דאזיל במדברא וטעי בדירכא ומאטי לסכנה ומשתיזב וכגין דנאפיל בבית אסירי ומיעני ונאפיל ביה פרזלא ומשתיזב וכגין דמיקצר ותקיף קציריה ומשתיזב וכגין דאזיל בספינתא וקאים עליה זעפא במיא ומשתיזב כולהון צריכין שבוחי קמי רחמ׳ דרחים עליהון ואודויי קמי אינאשי על ניסי דעבד להון רחמנ׳ דבכולהון כת׳ יודו לייי׳ חסדו וגו׳ והיכי מודי אמא קמי רחמ׳ אודך יי׳ אלהי בכל לבבי וגו׳ כי חסדך וג׳ ברוך אתה יי׳ למדני חקיך: וקמי אינאשי היכי א) אמא גדלו ליי׳ וגו׳ לא כחטאינו עשה וג׳ רבות עשית אתה וג׳ ברוך יי׳ אלהים אלהי יש׳ וג׳ וברוך שם וג׳ דלקמי רחמ׳ כת׳ יודו לייי׳ חסדו וגו׳ הולכך כי ב) אמא כי חסדך ומישום דאיתציל אמא פסוקא דאית בה חסד והצלה ומבריך קמי רחמ׳ ובעי רחמי לאגמוריה תורה דתורה חשיבה בהדי חסד דכ׳ ישלח אלהים חסדו ואמתו:

התרגום העברי

לכניסת אהל מועד. וגם הרחיצה שלאחר התפלה צריכה ברכה כמו כל רחיצה של מצוה.

ומי שהגיע לסכנה ונצול כמו מי שהלך במדבר ותעה בדרך והגיע לסכנה ונצול. וכמו מי שנפל לבית האסורים ונתענה [1]) ונפל עליו ברזל (שמו עליו כבלי ברזל) ונצול. וכמו מי שחלה וחזקה מחלתו ונצול. וכמו מי שהלך בספינה וקמה עליו סערה במים ונצול—כל אלה צריכים לשבח לפני הרחמן שרחם עליהם ולהודות לפני אנשים על הנסים שעשה להם הרחמן כי בכולם כתוב יודו לייי׳ חסדו [2]) וגו׳. ואיך הוא מודה?—הוא אומר לפני הרחמן „אודך יי׳ אלהי בכל לבבי [3]) וגו׳ כי חסדך [4]) וגו׳ ברוך אתה יי׳ למדני חקיך” [5]). ולפני אנשים איך [הוא מודה]?—הוא אומר „גדלו ליי׳ [6]) וגו׳ לא כחטאינו עשה [7]) וגו׳ רבות עשית אתה [8]) וגו׳ ברוך יי׳ אלהים אלהי ישראל [9]) וגו׳ וברוך שם [10]) וגו׳”. מפני שלפני הרחמן כתוב יודו לייי׳ חסדו וגו׳ לכן אומר כי חסדך ומפני שנצול (מן הסכנה) הוא אומר פסוק שיש בו חסד והצלה [11]). ומברך לפני הרחמן ומתפלל ללמדו תורה כי התורה נזכרה אצל חסד שנאמר ישלח אלהים חסדו ואמתו [12]). ואמתו היא התורה

א) צריך להשלים המלה מודי (אף כי אינו מוכרח). היוד השני מן היכי כתוב מעל השורה.

ב) המלה כי מיותרת וכפי הנראה נמחקה על ידי הסופר.

[1]) ר״ל שנעשו לי ענוים (וזה יוכיח מדברי הכתוב בתהלים ק״ז יוד: אסירי עני וברזל).

[2]) תהלים ק״ז ח׳. וכל הענין מארבעה שצריכים להודות נוסד על הפרשה הזאת בתהלים.

[3]) שם פ״ו י״ב.

[4]) שם פ״ו י״ג. וסוף הפסוק: והצלת נפשי משאול תחתיה.

[5]) שם קי״ט י״ב.

[6]) שם ל״ד ד׳.

[7]) שם ק״ג יוד.

[8]) שם כ׳ ו׳.

[9]) שם ע״ב י״ח.

[10]) שם ע״ב י״ט.

[11]) כי חסדך וכו׳ והצלת נפשי וכו׳.

[12]) תהלים נ״ז ד׳.

דיני ביאת בית הכנסת וארבעה שצריכים להודות

הגוף הארמי

בה ישראל קאים דקא (דף י) אמא הכא את שמי וכ׳ התם ושמו א) את שמי וקא אמא אבוא [אליך] וברכתיך קא מודע לך דבכל דוכתא דמקדשת לה לקמי ב) רחמ׳ לברו[כי] כהנים ולויים ג) לישראל קאים וכל היכא דמברך כהן ישראל משרי רח[מנא] שכינתיה בגווה ומבריך להון ליש׳ כי דכ׳ ושמו את שמי וגו׳ וצלותא בקטורת חשיבא דכ׳ תכון תפלתי קטרת לפניך הולכך ד) מן קמי דעילינן לבית כנישתא משונן ה) ידן וכרען ואי עייל לבית הכסא מאשי ידיה וכרעיה למטהר מטומאת צאה ומאשי תוב ידיה וכרעיה והדר עייל לבית כנישתא וכד באעי לצלויי מאשי בבית כנישתא ידיה ואיבריה וכרעיה ושאקיה והדר מצלי וכד פטר מן צלותא מאשי בבית כנישתא ידיה וכרעיה והדר נפק וכיורא דמשונן מיניה לצלותא לא עבדינן בהון ו) שום מידי אוחרינא ומיא דמשונן מינהון לצלותא לא עבדינן בהון שום מידי אוחרנא דצלותא בקטורת חשיבא וקטרת באהל מועד דמיקטרא הילכך משונן ז) להון לכיורא ומיא דרחיצה לצלותא כי כיורא דמיא ח) דרחיצה למיעל

התרגום העברי

לברך בו את ישראל הוא עומד [1]) כי (דף יוד) אמר פה את שמי וכתוב שם ושמו את שמי [2]). ואמר אבוא [אליך] וברכתיך יודיע לך כי בכל מקום שאתה מקדשו לפני הרחמן שיבר[כו] בו כהנים לישראל הוא עומד [1]). ובכל מקום שהכהן מברך לישראל הרח[מן] משכין בתוכו את שכינתו. ומברך להם לישראל כמו שנאמר ושמו את שמי [3]) וגו׳. והתפלה כקטורת היא חשובה שנאמר תכון תפלתי קטרת לפניך [4]). לכן קודם שנכנסים אנחנו לבית הכנסת אנחנו רוחצים ידינו ורגלינו. ואם נכנס לבית הכסא רוחץ ידיו ורגליו לטהר עצמו מטומאת צואה ורוחץ עוד הפעם ידיו ורגליו ואחרי כן נכנס לבית הכנסת. ובעת שרוצה להתפלל הוא רוחץ בבית הכנסת את ידיו ואבריו ורגליו ושוקיו ואחרי כן הוא מתפלל. ובעת שנפטר מן התפלה (שהשלים להתפלל) הוא רוחץ בבית הכנסת את ידיו ורגליו ואחרי כן הוא יוצא (מבית הכנסת). והכיור שאנחנו רוחצים ממנו לתפלה אין אנחנו עושים בו שום דבר אחר וגם המים שאנו רוחצים מהם לתפלה לא נעשה בהם שום דבר אחר כי התפלה היא חשובה כקטרת וקטרת היא נקטרת באהל מועד. לכן מדמים [5]) אנחנו את הכיור והמים של הרחיצה לתפלה אל הכיור והמים [6]) של הרחיצה

א) הו׳ הראשונה כתובה על השורה.
ב) הל׳ כתובה מעל השורה.
ג) על המלה ולויים נרשמו קוים למחק.
ד) כמו הילכך.
ה) כמו משינן. וכן למטה בסמוך.
ו) צ״ל ביה.
ז) כמו משוינן.
ח) נראה דצ״ל ומיא.

[1]) או כונתו כי יי׳ עומד עליו. או הכונה: זה מוסב על המקום ההוא.
[2]) במדבר ו׳ כ״ז.
[3]) כי סוף הפסוק הוא: ואני אברכם.
[4]) תהלים קמ״א ב׳.
[5]) או: עושים אנחנו את הכיור של הרחיצה לתפלה כמו הכיור וכו׳ (כי המלה משוינן יש לה שתי הוראות).
[6]) לפי תקוני בגוף הארמי.

דיני טהרת הגוף וביאת בית הכנסת

הגוף הארמי

במים לרחצה לאדעך דלא עבדין בההו[א] כיורא מידי אילא רחיצה ולא מאשו אבריהו ושקיהו אילא בעידנא דעילין לאהל מועד או דקרבין לגבי מזבח ולא מאשו בההו[א] עידנא אילא מן ההו[א] כיורא דכ׳ ורחצו ממנו ולא מן אחר וכת׳ את ידיהם ואת רגליהם בבואם דממנו הוא דצריכין למימשא אבריהו אבל כד עילין לחצר אהל מועד בידיהו ובכרעיהו סגי להו למימשא ואף כיורא דלא עבדין ביה ולא במיא מידי לבר מן[ב] רחיצה ההו[א] כיורא הוא דכד עילין לאהל מועד או כד קרבין לגבי מזבח מאשו מיניה אבל כיורא דיתיב אבראי או נמי דחצר אהל מועד לא נפקא מינה בין הוא ובין מייה למעבד בהון עבידתא אחריתי בהדי רחיצה דכ׳ ונתת אתו אתו ולא אחר וכת׳ ויתן שמה מים שמה ולא באחר. וכל בית כנישתא דמברכין בה כהנים לישראל כי חצר אהל מועד דאמיא דכת׳ בכל מקום[ג] אשר אזכיר את שמי וגו׳ קא אמא בכל מקום[ג] בכל דוכתא דמקדשת לה לאדכורי שמאי בגוה וטפי ביה הי במקום לאדעך דעל דוכתא דמקדשת לה קאים רחמנא ואמא אשר אזכיר ולא אמא אשר תזכיר קא ראזים לך דעל דוכתא דמקדשת לה לברוכי

התרגום העברי

לרחצה להודיעך כי אין עושים בכיור ההוא שום דבר לבד רחיצה. ולא ירחצו אבריהם ושוקיהם כי אם בעת שנכנסים לאהל מועד אי שמתקרבים אל המזבח ולא ירחצו בעת ההיא רק מן הכיור ההוא בלבד שנאמר ורחצו ממנו ממנו ולא מאחר. וכתב את ידיהם ואת רגליהם בבואם (להודיע) כי ממנו הם צריכים לרחוץ אבריהם אולם בעת שנכנסים לחצר אהל מועד די להם לרחוץ את ידיהם ואת רגליהם[1]. וגם הכיור שאין עושים בו ובמים (שבו) שום דבר לבד מרחיצה הוא הכיור שבעת שנכנסים לאהל מועד או שמתקרבים אל המזבח רוחצים ממנו אבל הכיור היושב (הנמצא וקבוע) בחוץ או גם בחצר אהל מועד אינו אסור לעשות עמו מלאכה אחרת עם הרחיצה בין בו (בכיור) ובין במים (הנמצאים בו) שנאמר ונתת אתו אותו ולא אחר. וכתוב ויתן שמה מים שמה ולא באחר.

וכל בית הכנסת שמברכים בה כהנים לישראל הוא דומה לחצר אהל מועד שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי[2] וגו׳. אמר בכל המקום (הוראתו) בכל מקום שאתה מקדש אותו להזכיר שמי בתוכו. והוסיף אות ה׳ בהמקום להודיעך כי על המקום שאתה מקדש אותו עומד הרחמן[3]. ואמר אשר אזכיר ולא אמר אשר תזכיר ירמוז לך כי על המקום שאתה מקדש אותו

א) כמו ההוא.

ב) לבר מן כתוב מעל השורה תחת המלה ולא שנמחקה בהעברת הקולמוס.

ג) צ״ל המקום.

1) ואין צריכים לרחוץ את אבריהם.

2) שמות כ׳ כ״ד. ואולי הוכחתו היא מזה שבראש הפסוק נאמר: מזבח אדמה תעשה לי. והמזבח הזה היה בעזרת המשכן.

3) כאשר יפרש למטה כי יי׳ משכין בו את שכינתו.

דיני טהרת הגוף

הגוף הארמי

לשרת להקטיר אשה לייי׳ די בעידנא נמי דקרבי לגבי מזבח (עמוד ב) [לאקרי]ב קורבן מאשו ידיהו וכרעיהו והדר קרבי וכת׳ ורחצו ידיהם ורגליהם וגו׳ קא אמא ורחצו דכד נפקין נמי מן אהל מועד מאשו דהאיי ורחצו ידיהם ורגליהם יתיר הוא דאי על ממשא א) למיעל הוא דקא אמא הא אמליה ב) מיקמי הכי אילא להאבי תנייה למימשא נמי כד נפקין מן אהל מועד כי היכין דלא נעבדון ברחיצה דאהל מועד שם ג) עבידתא דחול וקא אמא ולא ימותו דאי לא מאשו כד נפקין מחיבין קטלא וקא אמא והיתה להם חק עולם לו ולזרעו לדרתם: אמא להם להם ולא לאחר ואמא חק עולם לו ולזרעו קא אמא דלעולם לדיליה ולבניה ואמא לדרתם לכל זכרים דלהון הינו דידעין שימושי וההו ד) כיורא דמשו מיניה לא עבדין ביה שום מידי אילא מימשא מיניה ומיא דשאדו בההו ד) כיורא לא עבדין ביה שום מידי אילא מימשא מיניה דכ׳ ועשית כיור נחשת וג׳ ויתן ה) שמה מים לרחצה: ואמא בכיור לרחצה ואמא

התרגום העברי

המזבח לשרת להקטיר אשה לייי׳ [1]) (להודיע) כי גם בעת שיתקרבו אל המזבח (עמוד ב) [להקרי]ב קרבן ירחצו קודם את ידיהם ואת רגליהם ואחרי כן יגשו (אל המזבח). וכתב ורחצו ידיהם ורגליהם וגו׳. אמר ורחצו (להודיע) כי גם בעת שיוצאים מאהל מועד ירחצו. כי זה ורחצו ידיהם ורגליהם מיותר הוא כי אם הוא מוסב על הרחיצה בעת הכניסה (לאהל מועד) הלא כבר נאמר זה קודם לכן. אולם בעבור זה כפל אותו (כתב בפעם השנית להודיע) כי צריך לרחוץ גם בעת שיוצאים מן אהל מועד למען שלא יעשו ברחיצה של אהל מועד שום עבודה של חול [2]). ואמר ולא ימותו (להודיע) כי אם לא ירחצו בעת שיצאו הם חייבים מיתה. ואמר והיתה להם חק עולם לו ולזרעו לדרתם. אמר להם להם ולא לאחר. ואמר חק עולם לו ולזרעו אמר כי לעולם (זה) הוא לו ולבניו. ואמר לדרתם לכל הזכרים שלהם אותם היודעים את העבודה (באהל מועד) [3]). והכיור ההוא שרוחצים ממנו אין עושים בו שום דבר רק רוחצים ממנו. והמים שזורקים (ששופכים) בכיור ההוא אין עושים בהם שום דבר רק רוחצים בהם שנאמר ועשית כיור נחשת [4]) וגו׳ [וכתב] ויתן שמה מים לרחצה [5]). אמר בכיור לרחצה ואמר במים

א) כמו מימשא.

ב) הקצור מן אמא ליה.

ג) כמו שום.

ד) כמו וההוא. בההוא. ההוא.

ה) נראה דצריך להוסיף וכ׳ (וכתיב).

[1]) שם ל׳ כ׳.

[2]) לפי דעתו נתקדשו המים של הרחיצה לעבודת אהל מועד ולכן צריך להעבירם ברחיצה שניה כשיעשה עבודת חול.

[3]) ראה למעלה (דף ה׳ ובנדפס עמוד 21) כי הקטנים שאינם יודעים עבודת אהל מועד אינם חייבים מיתה גם כן אם שתו ונכנסו לאהל מועד.

[4]) שמות ל׳ י״ח. והמשך הכתוב: וכנו נחשת לרחצה. [5]) שם מ׳ ל׳.

דיני טהרת הגוף

הגוף הארמי

ידיה כי היכין דפרישנן אבל צאה מקנח לה ומחור לה ומאשי ידיה וכרעיה כי דירכא והיכין מַשי ידיה שאדי מיא במנא ושקיל בידיה מיא מן ההו א) מאנא ומאשי דכ' ורחצו אהרן ובניו ממנו כול' וקא אמא ורחצו אהרן ובניו דלא מאשו מן ההו א) כיורא אילאו אהרן ובניו ואמא ממנו את ידיהם ואת רגליהם דשקלינן מיא מן כיורא בידן ולא מורקינן אורוקי וקא אמא את ידיהם ואת רגליהם טפי בהו את את דמַשו אבריהו בהדי כרעיהו וכת' ב) בבאם אל אהל מו' קא אמא בבאם אל אהל מועד וגו' דכד באעי ג) למיעל לאהל מועד מאשו ועילי וכד באעו למיעל נמי לחצר אהל מועד מאשו דקא אמא ד) אל אהל מועד וכת' התם ולקחת אתם אל אהל מועד וכת' ויאסף שבעים איש מזקני וגו' שויה לאהל מועד כסביבות האהל לאדעך דחצר אהל מועד מיחשיב בהדי אהל מועד הילכך כי בעו למיעל נמי לחצר אהל מועד מאשו ועילי ואמא ולא ימותו דאי לא מאשו הכי מחייבי קטלא וקא אמא או בגשתם אל המזבח

התרגום העברי

לשכבת זרע ולשטוף ידיו כמו שפרשנו [1]. אבל הצואה הוא מקנח אותה ורותצה ורוחץ ידיו ורגליו כדרכו. ואיך הוא רוחץ ידיו ?—הוא זורק (שופך) מים בכלי ולוקח בידיו מים מן הכלי ההוא ורוחץ שנאמר ורחצו אהרן ובניו ממנו [2] וגו'. ואמר ורחצו אהרן ובניו (להודיע) כי לא ירחצו מן הכיור ההוא רק אהרן ובניו בלבד. ואמר ממנו את ידיהם ואת רגליהם (להודיע) כי לוקחים אנחנו את המים מן הכיור בידינו ולא מוריקים (שופכים מן הכיור) אותם [3]. ואמר את ידיהם ואת רגליהם הוסיף בהם את את (להורות) כי רוחצים הם את אבריהם [4] עם רגליהם. וכתב בבאם אל אהל מועד [5]. אמר בבאם אל אהל מועד וגו' (להודיע) כי כשירצו לכנוס לאהל מועד ירחצו (בתחלה ואחר זה) יכנסו. וכשירצו לכנוס גם לחצר אהל מועד (כמו כן) ירחצו כי אמר (פה) אל אהל מועד וכתב שם ולקחת אתם אל אהל מועד [6] וכתב עוד ויאסף שבעים איש מזקני [7] וגו'. עשה את אהל מועד כסביבות האהל [8] להודיעך כי חצר אהל מועד נחשב עם אהל מועד. לכן כשירצו גם כן לכנוס לחצר אהל מועד ירחצו (קודם ואחרי כן) יכנסו. ואמר ולא ימותו [9] (להודיע) כי אם לא ירחצו כך הם חייבים מיתה. ואמר או בגשתם אל

א) כמו ההוא.

ב) הסופר טעה וכתב דכת' (דכתיב) ואח"ז מחק את הד' וכתב למעלה אות ו'.

ג) צ"ל באעו כמו בשורה הסמוכה.

ד) אולי צריך להוסיף המלה הכא.

1) ראה למעלה דף ח' (בנדפס עמוד 29).

2) שמות ל' י"ט. והמשך הכתוב: את ידיהם ואת רגליהם.

3) ההוכחה היא מן המלה ממנו.

4) לפי הנראה כונתו היא לאברי ההולדה.

5) שמות ל' כ'.

6) במדבר י"א ט"ז.

7) שם י"א כ"ד. והמשך הכתוב: ויעמד אתם סביבת האהל.

8) או: הישוה את אהל מועד לסביבות האהל (המלה שויה יש לה שתי ההוראות).

9) שמות ל' כ"א.

דיני טהרת הגוף

הגוף הארמי

דמפריש חלה והדר אכיל אף האיי בשבתך דחפר והדר יתיב ואמא חוץ קא ראזים לך דלכל מאי דנַפיק מינך במותבך חפר והדר תיב בין לצואה ובין להשתין ואמא ביה ושבת קא ראזים דבעית מישדא מן ההו א) עפרא ומיתב עליה ומיפק לבראי כי היכין דתתכסי צאה (דף ט) בעפרא מן תתאי ומן עילאי וקא אמא וכסית את צאתך [דבעית] כסויה לצאה וטפי כתב את קא ראזים דבעית כסויי לקל[איי] דמקנחת ב) בהו צאה כי צאה ואמא בראשא דמילתיה והיה בין צאה ובין השתין לכל מילי חם ג) כי הדדי חשיבין ומישום דכ' וחפרת בה ושבת מקנחינן בקלאיי דהוה להו מן מינא דחפירא דמן עפרא אינון דכ' ד) כי יי' אלהיך מתהלך וג' קא אמא בקרב מחניך וקא אמא ולא יראה בך ערות דבר לאדעך דבית הכסא בקרב מחניך הוא וקא אמא ולא יראה בך ערות דבר דבעי לחורי לערוה במיא מצואה ומהשתין כי היכין דלא פייש בגופיה שם ה) טינוף ואמא דבר בהדי ערוה קא ראזים דעם דנַפיק מן בית הכסא לא נעכביה למימשא ידיה וכרעיה וברוכי ושכבת זרע נמי בניבולא כי צאה חשיבה דכ' כי תצא ממנו שכבת זרע הולכך ו) צריך קינוחא וחוורה לשכבת זרע ומשטף

א) כמו ההוא.

ב) אות ה' כתובה מעל השורה.

ג) צ"ל הם. ונראה כי צריך לחברו עם מילי שלפניו (מיליהם).

ד) נראה דצ"ל וכ' (וכתיב).

ה) כמו שום.

ו) כמו הילכך.

התרגום העברי

החלה ואחרי כן אוכל אף בשבתך זה הוא חופר בתחלה ואחרי כן ישב. ואמר חוץ ירמוז לך כי לכל היוצא ממך בשבתך תחפור ואחרי כן תשב בין לצואה ובין להשתנה. ואמר בו ושבת ירמוז כי צריך אתה לזרוק מן העפר ההוא ולשבת עליו ולצאת לחוץ [1]) למען תתכסה הצואה (דף ט) בעפר מלמטה ומלמעלה. ואמר וכסית את צאתך [כי צריך אתה] לכסות את הצואה. והוסיף לכתוב את ירמוז כי צריך אתה לכסות את גושי העפר אשר תקח (בהם) את הצואה כמו הצואה עצמה. ואמר בראש הדבר והיה (להודיע כי) בין הצואה ובין ההשתנה חשובים כאחד (דומין זו לזו) לכל דבר. ובעבור שכתב וחפרת בה ושבת מקנחים אנחנו בגושים שהם ממין החפירה ששניהם מעפר הם. וכתוב [2]) כי יי' אלהיך מתהלך [3]) וגו'. אמר בקרב מחנך ואמר ולא יראה בך ערות דבר [4]) להודיעך כי בית הכסא הוא בקרב מחניך. ואמר ולא יראה בך ערות דבר שצריך לרחוץ את הערוה במים מצואה ומהשתנה למען שלא ישאר בגופו שום טינוף. ואמר דבר עם ערוה (ערות דבר) ירמוז כי בעת שיצא מבית הכסא לא יעכב (לא יתמהמה) לרחוץ ידיו ורגליו ולברך. ושכבת זרע בנבולה (בלכלוכה) גם כן כצואה חשובה שנאמר כי תצא ממנו שכבת זרע [5]). לכן צריך לקנח ולרחוץ

[1]) לפי הענין נראה כי כונתו לעשות צרכיו. או ר"ל: ואחרי כן לצאת מבית הכסא.

[2]) זהו לפי תקוני בגוף הארמי שכתוב בו דכ' (דכתיב, שנאמר) כי אין זה שייך אל הקודם.

[3]) דברים כ"ג ט"ו. והמשך הכתוב: בקרב מחנך.

[4]) דברים שם. [5]) ויקרא ט"ו ט"ז.

דיני טהרת הגוף

הגוף הארמי

ערוה וערוה בעי איניש למנקט נפשיה בגויה כמזבניתא דכ׳ פלס מעגל רגלך ומעגל רגלך מידי דאיתיה בעגילות רגלך והינו ערוה יפלס[א] מוזבניתא היא דכ׳ פלס ומאזני משפט לייי׳ וכת׳ אזנך ולא כתב מאזניך דלאו על מוזבניתא קאים אילא על מיכנסא קאים דמכסי ערוה דבעית מינקט נפשך בגוה כמוזבניתא כת׳[ב] וקרונן אזניך דעל מכנסא קאים דאיתיה על אזניך ואמא ויתד תהיה לך ויד תהיה לך אשויה לדיבורהו[ג] כי הרדי לאגמורך מה יד מתקנת לה אבראי אף הדא יתד ניקטה על דוכתא דמחיבת מינה למיפק לבראי והינו מקום ערוה וסיכתא דפרזלא עבדינן דכ׳ הכא יתד וכת׳ התם ותקח יעל אשת חבר את יתד האהל וג׳ קא אמא את יתד את המקבת טפי בהון את את קא ראזים לך דמקבת[ד] ויתד מן חד מינא אינון ומקבת פרזלא הוא דכ׳ ומקבות והגרזן כל כלי ברזל מה ההיא יתיד דהתם דפרזלא אף הדא יתד דהכא דפרזלא וקא אמא והיה בשבתך חוץ וג׳ דחפר והדר יתיב כת׳ הכא בשבתך וכת׳ התם באכלכם מה האיך באכלכם

התרגום העברי

לכסות בשר ערוה[1]) ובערוה צריך האדם להחזיק עצמו כמאזנים[2]) שנאמר פלס מעגל רגלך[3]). ומעגל רגלך (הוראתו) מה שנמצא בעגילות רגלך והיא הערוה. ופלס[4]) הוא מאזנים שנאמר פלס ומאזני משפט ליי׳[5]). וכתב אזנך ולא כתב מאזניך מפני שזה אינו מוסב על המאזנים כי אם על המכנסים המכסים את הערוה שאתה צריך להחזיק עצמך בה כמאזנים. כתוב [אזנך][6]) וקוראים אנחנו אזניך[7]) מפני שזה מוסב על המכנסים שהם על אזניך. ואמר ויתד תהיה לך ויד תהיה לך שם את שני הדבורים ביחד ללמדך מה היד אתה מכין בחוץ[8]) אף היתד הזה תחזיק במקום שחייב אתה לצאת ממנה לחוץ וזה הוא מקום הערוה. והיתד עושים אנחנו מברזל כי כתוב פה יתד וכתוב שם ותקח יעל אשת חבר את יתד האהל[9]) וגו׳. אמר את יתד את המקבת הוסיף בהם את את ירמוז לך כי המקבת והיתד הם ממין אחד והמקבת היא מברזל שנאמר ומקבות והגרזן כל כלי ברזל[10]) מה היתד שם (אצל יעל) מברזל אף היתד בפה (אצל אזנך) מברזל. ואמר והיה בשבתך חוץ[11]) וגו׳ (ללמדך) כי צריך לחפור ואחרי כן ישב כי כתוב פה בשבתך וכתוב שם באכלכם[12]) מה באכלכם הלז הוא מפריש בתחלה את

א) צ״ל ופלס.
ב) נראה דצריך להשלים פה המלה אזנך.
ג) כמו לדיבוריהו.
ד) קודם המלה הזאת נכתבו האותיות דמ ונמחקו.

1) שמות כ״ח מ״ב.
2) ר״ל שלא לעבור את הגבול והמדה.
3) משלי ד׳ כ״ו.
4) כפי תקוני בגוף הארמי.
5) משלי ט״ז י״א.
6) המלה הזאת השלמתי בגוף הארמי.
7) ר״ל הכתוב בלשון יחיד והקרי בלשון רבים.
8) כמו שבאר למעלה כי במלת יד הכונה למקום מחוץ למחנה.
9) שופטים ד׳ כ״א. והמשך הכתוב: ותשם את המקבת בידה.
10) מלכים א׳ ו׳ ז׳.
11) דברים כ״ג י״ד.
12) במדבר ט״ו י״ט.

דיני טהרת הגוף

הגוף הארמי

למיעל למקדש ואמא מתחלת מילתיה והיה בין ההו א) דחזא קרי במקום קדוש ובין דחזא קרי אבראי אסור טהרה דלהון וביאה למקום קדוש דתרויהון כי הרדי הוא וכמא מירחק מאן דחזי קרי או מאן דמזדקיק לאשתו מן מקום קדש חד מן שתין במשחתא דההו ב) מקום קדש דכ' יהיה מזה אל הקדש חמש מאות בחמש מאות מרבע סביב וחמשים אמה מגרש לו סביב: והני חמש מאות דקא אמא חמש אמא ג) קני אינון דכ' עליהם חמש מאות קנים בקנה המדה סביב וקניא שתא גרמידי הוא ד) דכ' עליה קני המדה שש אמות באמה וטופח אשתכח דקא הוי חמש מאה קני תלתה אלפי גרמידי וקא אמא דעביד ליה מגרש חמשין גרמידי דהוה (עמוד ב) ליה ה) חד מן שיתין במשחתא אבל טמאים דכ' בהו וישלחו מן המחנה מן כוליה מחנה ישראל ומרחקינן להון מן מחנה חד מן תמנסר במשחתא דכולה מחנה בין אנתתא ובין גברא וכל מחנה בין דנפישא ובין דזוטרא תחומה חד מן תמנסר במשחת הוא כי היכין דפרישנן ואמא גבי צאה ויצאת שמה חוץ דבעי למיפק לבראי בההיא דוכתא דאתקין וכת' ויתד תהיה לך קא אמא ויתד תהיה לך על אזנך וגו' דבעי למהוה ליה סיכתא על מיכנסיה וקריה אזנך בלשון מאזנים דמכנסא לערוה מכסי לה דכ' ועשה להם מכנסי בד לכס' בש'

התרגום העברי

למקדש. ואמר בראש דברו והיה (להודיע כי) בין מי שראה קרי במקום קדוש ובין שראה קרי בחוץ אסור טהרה שלהם וביאה למקום קדוש של שניהם ביחד הוא (דומה זה לזה). וכמה מתרחק הרואה קרי או הבא אל אשתו ממקום קדוש? — אחד מששים במדת המקום הקדוש ההוא שנאמר יהיה מזה אל הקדש חמש מאות בחמש מאות מרבע סביב וחמשים אמה מגרש לו סביב [1]. ואלה החמש מאות שאמר הם חמש מאות [2] קנים שנאמר עליהם חמש מאות קנים בקנה המדה סביב [3]. וקנה הוא שש אמות שנאמר עליו קני המדה שש אמות באמה וטופח [4]. נמצא כי חמש מאות קנים הם שלשת אלפים אמה ואמר שעשה לו מגרש חמשים אמה שהם (עמוד ב) אחד מששים במדה. אבל טמאים שכתוב בהם וישלחו מן המחנה [5] (הוראתו) מכל מחנה ישראל ומרחקים אנחנו אותם מן המחנה אחד משמנה עשרה במדת כל המחנה בין אשה ובין איש. וכל מחנה בין גדולה ובין קטנה תחומה היא אחד משמנה עשרה במדה כמו שפירשנו [6]. ואמר אצל צואה ויצאת שמה חוץ [7] שצריך לצאת לחוץ באותו המקום שהכין וכתוב ויתד תהיה לך [8]. אמר ויתד תהיה לך על אזנך וגו' כי צריך שיהיה לו יתד על מכנסים שלו. וקרא להמכנסים בלשון מאזנים מפני שהמכנסים מכסים את הערוה שנאמר ועשה להם מכנסי בד

א) כמו ההוא.

ב) כמו דההוא.

ג) צ"ל מאה או מאות.

ד) בתחלה כתב הסופר אינון ואח"ז מחק את המלה וכתב הוא.

ה) קודם ליה במקום בלוי היה כתוב כפה"נ דהוה פעם שנית.

---

1) יחזקאל מ"ה ב'.

2) או חמש מאה כתקוני בגוף הארמי.

3) יחזקאל מ"ב ט"ז וי"ז.

4) שם מ' ה'. (ואת הטפח לא הביא בחשבונו). 5) במדבר ה' ב'.

6) למעלה בעמוד א' מדף זה.

7) דברים כ"ג י"ג.

8) דברים כ"ג י"ד.

דיני טהרת הגוף

הגוף הארמי

וחמשים א) ומאתים דהו ב) ליה חד מן תמנסר לאדעך דכי מרחקא דוכתא חד מן תמנסר במשחתא הוה ליה אבראי מן תחומא וכת' כי יהיה בך איש וג' וכת' והיה לפנות ערב וג' קא אמא כי יהיה בך איש עד טהור קא משוי ליה למאן דחזי קרי לאו טהור אלמא דקיל טמאה דיליה משאר טמאות ואמא מקרה לילה קא ראזים בין דחזֵא קרי ובין מאן דמזדקיק לאשתו וזקיקא בליליא הוא דכ' לכן ישכב עמך הלילה ומישום הכי אמא לא יהיה טהור תליה למילתא בגויה דהו ג) דבעי דלא למהוה טהור מישום דרזמה לזקיקא בהדי קרי ואי בעי להד) הוה מזדקיק לאשתו וקא אמא יצא אל מחוץ למחנה וגו' אמא לא יבא ולא אמא ולא יבא לאדעך דהאיי יצא אל מחוץ למחנה דקא אמא לא יבא אל תוך המחנה ודאמא ויצא דאי במקום קדוש הוה קרי בעי מיפק למקום חול אבל אי במקום חול הוא קרי אי ה) דאזדקיק לאשתו אסיר ליה למיעל למקום קדוש דקא אמא אל תוך המחנה ולא אמא אל המחנה דתוך המחנה מקדש הוא דכ' ועשו לי מקדש וג' וקא אמא והיה לפנות ע' יר' במ' דלא בעי מיסחא עד בהדי פניא וקא אמא וכבא השמש יבא עד דערבא שימשא אסיר

א) נראה דצ"ל ח מ ש י ם.
ב) צ"ל ד ה ו ה.
ג) כמו ד ה י א.
ד) צ"ל ל י ה. ה) כמו א ו.

[1]) כפי תקוני בגוף הארמי.
[2]) דברים כ"ג י"א. [3] שם כ"ג י"ב.
[4]) כונתו להמשך הכתוב: אשר לא יהיה טהור מקרה לילה.

התרגום העברי

וארבעת אלפים חמשים [1]) ומאתים שהם חלק אחד מן שמונה עשרה להודיעך כי אם המקום הוא רחוק אחד משמונה עשרה במדה הוא חוץ מן התחום.—וכתוב כי יהיה בך איש [2]) וגו' וכתוב והיה לפנות ערב [3]) וגו'. אמר כי יהיה בך איש עד טהור [4]) עשה את הרואה קרי לא-טהור [5]) ומזה נראה כי קלה טומאה [שלו] משאר טומאות. ואמר מקרה לילה ירמוז (כי זה נאמר) בין על מי שראה קרי ובין על מי שבא על אשתו והביאה היא בלילה שנאמר לכן ישכב עמך הלילה [6]). ולכן אמר לא יהיה טהור תלה הדבר בו [7]) כי הוא רוצה להיות לא-טהור מפני שרמז לביאה עם קרי ואם היה רוצה היה בא אל אשתו. ואמר יצא אל מחוץ למחנה וגו' אמר לא יבא ולא אמר ולא יבא להודיעך כי זה יצא אל מחוץ למחנה (הוראתו) לא יבא אל תוך המחנה. ואמר ויצא (להודיע) כי אם היה (אצלו) קרי במקום קדוש צריך הוא לצאת למקום חול, אבל אם היה הקרי במקום חול או שבא אל אשתו אסור לו לכנוס למקום קדוש כי אמר אל תוך המחנה ולא אמר אל המחנה ותוך המחנה הוא המקדש שנאמר ועשו לי מקדש [8]) וגו'. ואמר והיה לפנות ערב ירחץ במים [9]) (להודיע) שאינו צריך לרחוץ עד לפנות ערב. ואמר וכבא השמש [10]) יבא (להודיע כי) עד שיעריב השמש אסור (לו) לכנוס

[5]) הוכחתו הוא מזה שלא כתב אשר יהיה טמא.
[6]) בראשית ל' ט"ו.
[7]) הוכחתו היא ממה שלא כתב הוא לא טהור.
[8]) שמות כ"ה ח'. וכונתו לסוף הפסוק: ושכנתי בתוכם.
[9]) דברים כ"ג י"ב.
[10]) דברים שם.

דיני טהרת הגוף

הגוף הארמי

אמא לך חוריה שפיר להאיי דם ואמא בתרויהו ברוח אמא לך עבידינין להלין מילי כולהון א) כי היכי דפקידתך באור' ויד תהיה לך וג' קא אמא ויד תהיה לך דתהוי לך ב) דוכתא וקריא לדוכתא יד דהדא דוכתא ברשותך תהוי תותי ידך כי דכ' תחת ידך ואמא ויד תהיה לך ויתד תהיה לך מה יתד ברשותך היא ודידך להודך ג) הוא אף הדא דוכתא ברשותך תהוי ולדילך להודך ג) תיהוי וקא אמא מחוץ למחנה אמא לך אבראי מדוכתא דשרית בגווה תהי לך הדא דוכתא וקא אמא לך מחוץ למחנה דילך ודלא אמא מחוץ למחנך דכי היכי דמרחק לה מן היכא דשרי הוא הכי בעי רחוקה מן היכא דשרי שיבאביה ומרחק לה מן דוכתא דשרי הוא ושרי שיבביה חד מן תמנסר במשחתא (דף ח) דדוכתא דשרי ד) בה דכ' על ירוש' ואלה מדותיה פאת צפון ח[מש] מאות וארבעת אלפים ופאת נג' חמש מאות ואר' אלפים ופאת ה) קד' [ח' מ' וא' א' ופ'] ו) ימה חמשת מאות וארבעת אלפ' והיה מגרש לעיר: קא משוי מגרש לחמש מאות וארבעת אלפים

התרגום העברי

בער. אמר לך רחוץ את הדם הזה היטב. ואמר בשניהם ברוח. אמר לך עֲשֵׂה כל הדברים האלה כמו שצויתי לך בתורה [1]) ויד תהיה לך [2]) וגו'. אמר ויד תהיה לך (הוראתו) שיהיה לך מקום וקרא למקום יד (להודיע) כי המקום הזה ברשותך יהי תחת ידך כמו שנאמר תחת ידך [3]). ואמר ויד תהיה לך ויתד תהיה לך [4]) (להודיע) כי כמו שהיתד היא ברשותך ולך לבדך היא כן גם המקום הזה יהי ברשותך ויהי לך לבדך. ואמר מחוץ למחנה [5]) אמר לך מחוץ למקום שאתה חונה בו יהי המקום הזה. ואמר לך מחוץ למחנה שלך [6]) ולא אמר מחוץ למחנך (להודיע) כי כמו (שהמקום הזה צריך להיות רחוק מן המקום שחונה הוא (בעצמו) כן גם צריך להרחיקו מן המקום שחונה בו שכֵנו. וצריך להרחיקו מן המקום שחונה הוא (בעצמו) ושחונה בו שכנו (חלק) אחד משמונה עשרה במדת (דף ח) המקום שחונים [7]) בו שנאמר על ירושלם ואלה מדותיה פאת צפון ח[מש] מאות וארבעת אלפים ופאת נגב חמש מאות וארבעת אלפים ופאת [8]) קדים [חמש מאות וארבעת אלפים ופאת] ימה חמש מאות וארבעת אלפים והיה מגרש לעיר [9]). עשה (הכתוב) את המגרש לחמש מאות

א) נתקן כולהון.

ב) המלה הזאת נוספה מעל השורה.

ג) כמו לחודך.

ד) צ"ל דשרו.

ה) צ"ל ומפאת.

ו) המקום הבלוי פה הוא בערך ד' או ה' אותיות.

[1]) כפי הנראה כונתו כי במלת ברוח רמז על התורה שנתנה על פי רוח יי'.

[2]) דברים כ"ג י"ג. ואולי מן הפסוק הזה מתחיל ענין אחר ואינו מוסב על שלפניו. ואם כן הוא צריך להוסיף נקודת ההפסק אחר המלה בתורה.

[3]) שמואל א' כ"א ד'.

[4]) דברים כ"ג י"ג וי"ד.

[5]) דברים שם.

[6]) ר"ל מפני שאמר לך מחוץ למחנה הלא כונתו מחוץ למחנה שלך אם כן מדוע זה לא כתב מחוץ למחנך?

[7]) לפי תקוני בארמית. ור"ל הוא ושכנו.

[8]) צ"ל ומפאת.

[9]) יחזקאל מ"ח ט"ז וי"ז. והמשך הכתוב השני: צפונה חמשים ומאתים ונגבה חמשים ומאתים וכו'.

דיני טהרת הגוף

הגוף הארמי

(עמוד ב) [מצו]אה או מהשתין ושטיף ידיה במיא בין מן מזקיקא ובין מן מחזי א) קרי מכפר ומחוור זכרות וכל דוכתא מבשריה דנאפיל עליה שכבת זרע והדר שטיף ידיה במיא ולבהדי פניא סאחי וכד ערבא שמשא דאכי ואמא את דמי ירוש' ידיח מקרבה אקדים רחיצה לצואה ואחר הדיחה לדמי אקדים רחיצה לצואה דצאה בכל שעת צאה צריך רחיצה ואחר הדיחה לדמי דדם עד לבתר דשלמי יומי דדם לא צריך הדיחה ואמא בצואה רחיצה ואמה ב) בדם הדיחה דמצאה בשרו דרחיץ ומדם מניה מחוור ואמא בדם מקרבה לארעך ועל ג) דם נדה ודם זבה קאים ואשויה לדם לצאה דכי היכי דצאה צריך לכסוייה לדיליה ולקלאיי דקינוחא בעפרא אף דם נדה וזבה כד נאפיל על ארעא צריך כסוייה בעפרא ובליאתא דנדה וזבה הינו דלאו בני חורנין ד) אינון צריכין לכסוינון בעפרא וכן זיבת זב צריך כסוייה בעפרא דזב וזיבה כי הדדי חשיבין וקא אמא ברוח משפט וברוח בער מישום דכי נגע בערוה לחודי ה) צאה קא אמא ברוח משפט אמא לך עיבדה לרחיצתך במשפט ולא נהרהיר ליבך למסטי לגבי יצר ומישום דבעי חורי דם נדה וזבה קא אמא וברוח בער

א) המלה הזאת כתובה במקום בלוי כהקלף אולם רשומיה נִכָּרִים.

ב) כמו ו א מ א.

ג) צ"ל ד ע ל.

ד) הספר כתב ח ו ר נ ו ן והו' השני תקן וכתב למעלה י'.

ה) לפי הענין צ"ל ל ח ו ר י.

התרגום העברי

(עמוד ב) מצואה או מהשתנה ושוטף ידיו במים [1]. בין מביאה (אל אשתו) ובין מראית קרי הוא מקנח ורוחץ הזכרות וכל מקום מבשרו שנפלה עליו שכבת זרע ואחר זה ישטוף ידיו במים ולפנות ערב הוא רוחץ וכשתבא השמש הוא טהור. ואמר את דמי ירושלם ידיח מקרבה [2]) הקדים רחיצה לצואה [3]) ו ה ד ח ה כתב אחר ד מ י. הקדים רחיצה לצואה (להודיע) כי הצואה בכל זמן שתמצא (על גוף האדם) צריכה רחיצה וכתב ה ד ח ה אחר המלה ד מ י (להודיע) כי הדם עד אחר שישלמו ימי (יציאת) הדם אינו צריך הדחה. ואמר בצואה (לשון) ר ח י צ ה ואמר בדם (לשון) ה ד ח ה מפני שמצואה הוא רוחץ את בשרו ומדם הוא רוחץ את בגדיו. ואמר בדם מ ק ר ב ה להודיעך כי על דם נדה ודם זבה הוא מוסב. והשוה את הדם לצואה (להורות) כי כמו שהצואה צריך לכסותה ואת הגוש שמקנח בו בעפר כן גם דם הנדה והזבה כשנופל על הארץ צריך לכסותו בעפר. והבלאות של הנדה ושל הזבה אותן שאינן בנות רחיצה צריכים לכסותן בעפר. וכן זיבת הזב צריך לכסותה בעפר כי הזב והזיבה חשובים כאחד (דומים זה לזו). ואמר ברוח משפט וברוח בער [4]) מפני שהוא נוגע בערוה כשהוא רוחץ את הצואה אמר ב ר ו ח מ ש פ ט. אמר לך עֲשֵׂה לרחיצתך במשפט ולא יחשוב לבך לפנות אל היצר (הרע). ועל כי הוא צריך לרחוץ דם הנדה והזבה אמר ו ב ר ו ח

1) למטה יפרש כי שטיפת הידים צריכה להיות קודם רחיצת הידים והרגלים שהיא לעת ערב.

2) ישעיה ד' ד'.

3) כונתו לראש הכתוב שם בישעיה: אם רחץ יי' את צאת בנות ציון.

4) ישעיה שם.

דיני טהרת הגוף

הגוף הארמי

במימשא ידיה וכרעיה א) הוא שטיף למישטף ידיה במיא מישום לאישתרויי ליה לאידכורי מילי דאוריתא גבי מאן דנפיק מבית ב) הכסא דטהרה דיליה במימשא ידיה וכרעיה הוא אמריה בלשון רחיצה לממשא ידיה וכרעיה כי דירכא וכד נאפיק לבית ב) הכסא בתר דנאפיק מפקתיה צריך לקנוחי בקלאיי שפיר לפי טבעת מצואה ולפי זכרות או לפי רחם מהשתין וחורנון במיא באתר דמקנח להון דכ' אם רחץ יי' את צאת וגו' קא אמא אם רחץ יי' את צאת בנ' צ' וא' דמ' י' אשויה לצואה לדם לאדעך דכי היכי דדם מתחור במיא צואה נמי במיא צריך לחוורה ואמא את צאת וטפי ביה את תריץ ג) צאה ובין השתין ובין שכבת זרע כולהו בעו רחיצה במיא ומקנח להון ד) ברֵשא לטבעת מצואה ולפי זכרות ולפי רחם מהשתין בקלאיי שפיר והדר מחור להין ה) במיא כי היכין דלא תינביל ידיה בצואה או בהשתין. וכד מזדקיק לאשתו מקנח ליה לזכרות ואשתו לרחם בבליאתא והדר מחור לה ו) הוא לזכרות ואשתו לרחם ז) במיא כי היכין דלא תינבל ידיה בשכבת זרע ולבתר הכי מאשי ידיה וכרעיה כי דירכא

התרגום העברי

ידיו (ורגליו)[1] (אמר בלשון) שטיפה שישטוף ידיו במים למען יהי מותר לו לזכור את דברי התורה (אולם) אצל מי שיוצא מבית[2] הכסא שהטהרה שלו היא ברחיצת ידיו ורגליו אמר אותה בלשון רחיצה לרחוץ ידיו ורגליו כדרכו. וכשהוא יוצא מבית[3] הכסא אחר שיצא מן הבקעה[4] צריך לקנח בגוש עפר[5] היטב את פי הטבעת מצואה ואת פי הזכרות או פי הרחם מהשתנה ולרחצם במים אחר שיקנח אותם שנאמר אם רחץ יי' את צאת[6] וגו'. אמר אם רחץ יי' את צאת בנות ציון ואת דמי ירושלים השוה את הצואה אל הדם להודיעך כי כמו שהדם מתרחץ במים הצואה גם כן צריך לרחצה במים. ואמר את צאת והוסיף בו את (להורות) כי בין[7] צואה ובין השתנה ובין שכבת זרע כולם צריכים רחיצה במים. ובתחלה מקנח הוא את הטבעת מצואה ואת פי הזכרות ואת פי הרחם מהשתנה היטב בגוש עפר ואחר זה הוא רוחץ אותם במים למען שלא תתנבל (תתלכלך) ידו בצואה או בהשתנה. וכאשר יבוא אל אשתו הוא מקנח לאבר הזכרות ואשתו (מקנחת) לרחם בבלאות (מטלית של בגד) ואחרי כן הוא ירחץ לזכרות והיא (תרחץ) לרחם במים למען שלא תתנבל ידו (וידה) בשכבת זרע. ואחר זה רוחץ ידיו ורגליו כדרכו

א) המלה הזאת מיותרת היא.

ב) בכ"י היה כתיב לבית ונתקן מבית.

ג) צ"ל דבין.

ד) הסופר טעה וכתב פה המלה במיא ואחר זה מחקה בקוים.

ה) כמו להון.

ו) צ"ל ליה.

ז) הסופר טעה בראשונה לכתוב לרחם קודם לזכרות ואח"ז הרגיש בטעותו ומחק וכתב התקונים מעל השורה.

[1]) מתוכן הענין נראה כי המלה ורגליו (וכרעיה בארמית) נוספה מטעות הסופר. כי כונתו פה אל הכתוב וידיו לא שטף במים שבאר בדף הקודם (מויקרא טו יא).

[2-3]) כפי תקוני בגוף הארמי תחת לבית.

[4]) פקתא הוא בקעה בתלמוד. ודרכם היה לעשות בית הכסא בבקעה.

[5]) קלא בתלמוד הוא גוש עפר או רגבי אדמה. וראה למטה כי הקלאיי הוא ממין אחד עם עפר. [6]) ישעיה ד' ד'.

[7]) כפי תקוני בגוף הארמי.

דיני תלמוד תורה

הגוף הארמי

מחייב לברוכי וכי היכין דשרא ליה לברוכי באוריתא נמי גַרים ומן דחיביה למימשא ידיה גמרינן דעד דמשי ידיה אסיר ליה לאידכורי מילי דאוריתא וכי היכי דזב בשעתא דקא דאייב אסיר ליה לאדכורי מילי דאוריתא כל טמא נמי בשעת טומאה (דף ז) אסיר ליה לאדכורי מילי דאוריתא כגון דקא מיזדקיק לאש[תו או] דנקיט נבֵלה אסיר ליה לאדכורי מילי דאוריתא בההיא א) שעתא דקא[ים] ב) בטומאה אבל כד מיפרדם ג) מן עסיקות טומאה שאטיף ידיה במיא ומבריך והדר מידכר מילי דאוריתא ואף על גב דיום כוליה טמא הוא והיכי ד) שאטיף ידיה שאדי מיא במאנא וטמיש להו לידיה במיא ומהוור להי לידיה חדא בחברתה כי טמישין במיא דכ' וידיו לא שטף במים קא אמא במים דצריך למהוה ידיה במיא וחורנון בהלך מיא ואף מאי ה) דעייל לבית הכסא אסיר ליה לאדכרי ו) מילי דאוריתא עד דנפיק ומאשי ידיה וכרעיה כדירכא והדר מדכר מילי דאוריתא דצואה נמי דומיא דטהור ז) הוא דכ' דור טהור בעיניו וגו' קא אמא דור טהור בעיניו דמאן דלא רחיץ מצואה לאו טהור הוא ואמא רחץ דבעי מימשא ידיה וכרעיה גבי טמא דטהורה ח) דיליה

התרגום העברי

וכמו שמותר הוא לו לברך כן הותר לו לעסוק בתורה. ומזה שחייבו (הכתוב) לרחוץ ידיו למדנו כי עד (קודם) שרחץ ידיו אסיר הוא לו לזכור (לדבר) דברי התורה. וכמו שהזב בעת שהוא זב מבשרו אסור הוא לו לזכור דברי התורה כן גם כל טמא בעת טומאתו (דף ז) אסור הוא לו לזכור דברי התורה. למשל בעת שהוא בא אל אש[תו או] בעת שאוחז נבלה אסור לו לזכור דברי התורה באותה העת שהוא עומד בטומאה. אבל כאשר נפרד (חדל) מן העסק בטומאה הוא רוחץ ידיו במים ומברך ואחרי כן מזכיר את דברי התורה אף כי הוא טמא בכל אותו היום. ואיך הוא רוחץ ידיו? הוא זורק (שופך) מים בכלי וטובל את ידיו במים (שבכלי) ורוחץ את ידיו זו בזו בעת שהן טבולות במים שנאמר וידיו לא שטף במים [1]. אמר במים שצריך שידיו תהיינה במים וירחץ אותן באלה המים. וכן מי שנכנס לבית הכסא אסור הוא לו לזכור דברי התורה עד שיצא (מבית הכסא) וירחוץ ידיו ורגליו כדרכו ואחרי כן יזכור (יוכל לזכור) דברי התורה. כי הצואה היא גם כן דומה לטומאה [2]) שנאמר דור טהור בעיניו [3]) וגו'. אמר דור טהור בעיניו [4]) כי מי שלא רחץ מצואה הוא איננו טהור. ואמר רחץ מפני שצריך לרחוץ ידיו ורגליו. אצל הטמא שהטהרה שלו היא רחיצת

א) כמו בההיא.

ב) או דקא[יי].

ג) נראה דצ"ל מיפרד והס' מיותר. או צ"ל מיפרש.

ד) קודם המלה הזאת כתב הסופר בטעות ובי ומחק זה בהעברת הקולמוס.

ה) נראה דצ"ל מאן.

ו) הסופר כתב בראשונה למדכרי ואחר זה עשה מן המ' א'.

ז) צ"ל דטמא או דטומאה.

ח) כמו דטהרה. וכן כתוב למטה.

1) ויקרא שם.

2) כפי התקון שתקנתי בגוף הארמי.

3) משלי ל' י"ב והמשך הכתוב: ומצואתו לא רחץ.

4) ר"ל כי רק בעיניו הוא טהור אבל באמת אינו טהור.

דיני תלמוד תורה

הגוף הארמי

וכיון דאחתיה במקום קדוש דמחתינן ליה למקרא ביה או מיכתב ביה נמי במקום קדוש דקרונן ביה או דכתבינן ביה ומקום קדוש אסיר למיעל לגויה אילא כד שאליף מסניה ומשי ידיה וכרעיה אבל מיגרס או עיוני באוריתא בלא סיפרא בכל דוכתא שרי ליה לבר מן מקום טמא: וכתיב ושננתם לבניך וג׳ קא אמא ושננתם לבנך אגמרינון לבנך ואמריה בלשון שינון דאף פירושא נמי אודעינון. לבנך דשינון לישנא דחריפותא הוא דכ׳ אשר שננו כחרב לש׳ קא אמא לך דחריפינון ליבנך [א] באוריתא כספסירא כדכ׳ וישם פי כחרב חדה וקא אמא ודברת בם דאנת נמי גרוס [ב] באוריתא וקא אמא בשבתך בביתך ובלכתך בדרך כד יתבת בביתך וכד מסגית בדירכא לאדעך דשרי לך לאגמרי ולמיגרס באוריתא אף בלא מקום קדוש וקא אמא ובשכבך ובקומך כד גַנֶת וכד קימת בין בביתך ובין בדירכא ואקדים כתב ליה והיו הדברים האלה וגו׳ לאדעך דעל ליבך בעית למגמרינון למילי דאוריתא דמגמרת להון לבנך וגרסת בהון כד יתבת בביתך או כד מסגית בדירכא ולאו בסיפרא ואף טמא שרי ליה למיגרס ועיוני באוריתא בלא סיפרא דכ׳ וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים קא מחייב ליה לזב לממשא [ג] ידיה בתר כל שעתא ושעתא דדיב וכיון דחיביה למשטף ידיה

התרגום העברי

ועל כי מכניסים אנחנו אותו למקום קדוש לבן גם לקרוא בו ולכתוב בו רק במקום קדוש אנחנו קוראים וכותבים בו ולמקום קדוש אסור לכנוס עד שישלוף נעליו וירחוץ ידיו ורגליו. אמנם לגרוס או לעיין בתורה בלא ספר מותר בכל מקום לבד ממקום טמא. וכתוב ושננתם לבניך [1] וגו׳. אמר ושננתם לבנך (הוראתו) לַמדם לבנך. ואמר זה בלשון שינון (להודיע) כי גם הבאור צריך אתה להודיע לבנך כי השינון הוא לשון חריפות (חדוד) שנאמר אשר שננו כחרב לשונם [2]. צוה לך לחדד את בנך בתורה כחרב שנאמר וישם פי כחרב חדה [3]. ואמר ודברת בם [4] (להודיע) כי גם אתה צריך ללמוד תורה. ואמר בשבתך בביתך ובלכתך בדרך [5]. בעת שאתה יושב בביתך ובעת שאתה הולך בדרך להודיעך כי מותר לך ללמוד תורה גם בלא מקום קדוש. ואמר בשכבך ובקומך [6] בעת שתשכב לישן ובעת שתקום בין בביתך ובין בדרך. והקדים לכתוב והיו הדברים האלה [7] וגו׳ להודיעך כי על לבך [8] צריך אתה ללמוד את דברי התורה שאתה מלמדם לבנך ומה שאתה עוסק בהם בעת שתשב בביתך או בעת שתלך בדרך אבל לא בספר. וגם הטמא מותר לו לעסוק ולעיין בתורה בלא ספר שנאמר וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים [9]. חִיֵב (הכתוב) את הזב לרחוץ ידיו אחרי כל עת ועת שיהיה זב מבשרו ואחר שחייבו לרחוץ ידיו חייב הוא (גם כן) לברך [10]

א) כמו ל ב נ ך.
ב) כמו ג ר י ס.
ג) כמו ל מ י מ ש א.

1) דברים ו׳ ז׳. 2) תהלים ס״ד ד׳.
3) ישעיה מ״ט ב׳.
4) דברים ו׳ ז׳.

5) דברים שם. 6) דברים שם.
7) שם ו׳ ו׳.
8) ר״ל בעל פה שלא מן הספר כמו שמפרש למטה. 9) ויקרא ט״ו י״א.
10) לא נודע לאיזו ברכה כונתו. וכפי הנראה איננה הברכה שלפני קריאת התורה כי אם הברכה שעל הרחיצה.

דיני תלמיד תורה

הגוף הארמי

דכ׳ בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות יקט׳: ובהעלות אהרן וגו׳ קא מודע לן דעבודה דאהל מועד מבקר ועד ערב הוא דעבדינן ולאו בליליא אף מאן דמפריש או דמליף ביום הו א) דמפריש ומליף מה אהל מועד ב) לא עייל ליה כל טמא דכ׳ בכל קדש לא תגע ואל המ׳ ל׳ ת׳ אף מאן דמפריש או דמליף כד טהור הוא דמפריש ודמליף והני מילי בעידנא דמפריש או דמליף הוא דצריך מישלף מסניה וממשיא ג) ידיה וכרעיה ומיקם ובאימתא ובטהרה אבל קא מגרים או קא מעיין אי קא מגמר אי קא גמר לא צריך כל אילין מילי דכ׳ ולהבדיל ולהורות להבדיל ולהורות הוא דצריך כל אילין מילי הא לאו להבדיל ולהורות לא נפקא מינה ולהבדיל אמת ד) הוא בעידנא דאתי לקמיה סיפוק קדש (עמוד ב) [א]ו סיפוק טומאה דבעי למימר ה) האיי קודש האיי חול האיי טמא והאיי טהור ולהורות אמת הוא בעידנא דכאניף קהלא ובעי למימר להון מאי שרי ומאי אסיר ואף סיפרא ו) אסיר למינגע בה כל טמא דכ׳ בטמא בכל קדש לא תגע וטהיר נמי אסיר ליה למיקרא בסיפרא או למיכתב בסיפרא עד דשליף מסניה ומאשי ידיה וכרעיה דספרא לא מחתינן ליה אילאו במקום קודש דכ׳ לקוח את ספר התורה הזה ושמתם א׳ מצד ארון

התרגום העברי

בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה: ובהעלות אהרן [1]) וגו׳ שהוא (הכתוב) מודיע לנו כי העבודה באהל מועד אנחנו עובדים רק מבקר ועד ערב אבל לא בלילה כן גם מי שמבדיל או מלמד צריך לעשות זה ביום (אבל לא בלילה). וכמו שבאהל מועד אין נכנס כל טמא שנאמר בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבוא [2]) כן גם מי שמבדיל או מלמד צריך לעשות זה בעת שהוא טהור (אבל לא בעת טומאתו). במה דברים אמורים בעת שהוא מבדיל או שהוא מלמד (אז) הוא צריך לשלוף נעליו לרחוץ ידיו ורגליו ולעמוד באימה ולהיות בטהרה אבל אם הוא גורס או מעיין או לומד לעצמו ולאחר [3]) אינו צריך לכל אלה הדברים שנאמר להבדיל ולהורות. רק להבדיל ולהורות הוא צריך לכל אלו הדברים אולם בלא להבדיל ולהורות אינו צריך. ולהבדיל מתי הוא?— בעת שבא לפניו ספק קדש (עמוד ב) או ספק טומאה שצריך שיאמר זה קדש וזה חול זה טמא וזה טהור. ולהורות מתי הוא?—בעת שמתאסף הקהל וצריך שיאמר להם (לבני הקהל) מה מותר ומה הוא אסור. וגם הספר אסור שיגע בו כל טמא שנאמר בכל קדש לא תגע [4]). וגם לטהור אסור הוא לקרוא בספר או לכתוב בספר עד שישלוף נעליו וירחוץ ידיו ורגליו. כי אין מכניסים אנחנו את הספר כי אם במקום קדוש שנאמר לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון [5]).

א) צ״ל הוא. ב) צ״ל ומה.
ג) כמו וממשא. ד) צ״ל אימת.
ה) הסופר טעה וכתב בתחלה למיגמר ואחר זה מחק את הג׳ בהעברת הקולמוס.
ו) המלה ספרא כתובה מעל השורה.

[1]) שמות ל׳ ז׳ וח׳. והמשך הפסוק השני: את הנרות בין הערבים יקטירנה.

[2]) ויקרא י״ב ד׳.

[3]) לא נודע ברור ההפרש בין המלות: מגרים מעיין מגמר וגמר. וכפי הנראה מגרים הוא קורא בפה. מעיין במחשבת הלב. מגמר קורא להתלמד. גמר לומד לאחר (אבל לא באספת קהל ועדה) וכל זה הוא בלא ספר תורה. ראה למטה.

[4]) ויקרא י״ב ד׳. [5]) דברים ל״א כ״ו.

דיני ביאת אהל מועד ותלמוד תורה

הגוף הארמי

מיחייב אילא מאן דשאתי ועייל לבית כנישתא מחיב קטלא בֶן כהנים ובֶן לוויים ובין יש׳ ודאמא כהנים ולוויים ולא אמא יש׳ דכהנים ולוויים הו א) דשכיחי באהל מועד אילא פקדתא דילה ב) על ביאה הוא כל בן עשרים שנה דעייל לבית כנישתא כי שאתי מיחייב קטלא וקא אמא ולהבדיל בין הקדש וגו׳ ולהורות וגו׳ דאף כד מפרשי בין קדש לחול ובין טמא לטהור וכד מלפין להון ליש׳ ג) מצות אסיר להון למישתא וקא תלי ליה בגויהו לאפרושי ולאלופי לאדעך דעליהון רמיא מילתא לאפרושי בין קדש לחול ובין טמא לטהור לאלופנון ליש׳ כל מצוות הילכך כל כהני וליואי מיחייבין למיגמר אוריתא ופירושה דאינון דמחיבין לאגמורי יש׳ ואשוינון לאפרושי ולאלופי כביאה אל אהל מועד לאגמורך מה אהל מועד לא עילין ליה מסאני דכ׳ של נעלך מעל רגלך וג׳ אף מאן דמפריש או דמליף צריך מישלף מסניה ומה אהל מועד מאן דעייל משי ידיה וכרעיה דכ׳ ורחצו ידיהם ורגל׳ ולא ד) ימותו אף מאן דמפריש או דמליף מיחייב מימשא ידיה וכרעיה מה ה) אהל מועד בעמידה משמשין ביה דכ׳ לעמד לשרת בשם יי׳ אף מאן דמפריש או דמליף מיקא קאים ומה אהל מועד כיון ו) דמשמשין בגויה

התרגום העברי

חייב. אולם מי ששתה ונכנס לבית הכנסת הוא חייב מיתה בין כהנים בין לוים ובין ישראלים. ומה שאמר כהנים ולויים ולא אמר ישראלים [1]) הוא מפני שהכהנים והלויים רגילים להיות באהל מועד אמנם הפקודה שלו (של יי׳) על ביאה היא שכל בן עשרים שנה שנכנס לבית הכנסת כששתה הוא חייב מיתה. ואמר ולהבדיל בין הקדש וגו׳ ולהורות וגו׳ (להודיע) כי גם בעת שמבדילים (הכהנים והלויים) בין קדש לחול ובין טמא לטהור ובעת שהם מלמדים לישראל את המצות אסור להם לשתות. ותלה (הכתוב) בהם [2]) ל ה ב ד י ל ו ל ה ו ר ו ת להודיעך כי עליהם מוטל הדבר להבדיל בין קדש לחול ובין טמא לטהור וללמד לישראל כל המצוות. לכן כל הכהנים והלוים חייבים ללמוד את התורה ולפרשה מפני שהם חייבים ללַמֵד לישראל (את התורה). והשוה את ההבדלה והלמוד אל הביאה לאהל מועד ללמדך כי כמו שבאהל מועד אין נכנסים בנעלים שנאמר של נעלך מעל רגליך [3]) וגו׳ כן גם מי שמבדיל או מלמד צריך לשלוף נעליו. וכמו שהנכנס לאהל מועד רוחץ ידיו ורגליו שנאמר ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו [4]) כן גם מי שמבדיל או מלמד חייב לרחוץ ידיו ורגליו. וכמו שבאהל מועד משמשים (עובדים עבודת המקדש) בעמידה שנאמר לעמוד לשרת בשם יי׳ [5]) כן גם מי שמבדיל או מלמד צריך לעמוד. וכמו שבאהל מועד משמשים רק ביום [6]) שנא׳

א) כמו ה ו א.
ב) אות ו׳ נוסף מעל השורה.
ג) צ״ל דילה׳=דילהון.
ד) אות ל׳ נוסף מעל השורה.
ה) צ״ל ו מ ה.
ו) מהמשך הענין נראה ברור כי המלה כ י ו ן היא מטעות הסופר תחת ב י ו ם.

[1]) כהנים נזכרו בכתוב בפירוש (ובניך אתך) ולויים נלמדו מגזרה שוה של המלה א ת ך בדף הקודם. [2]) בכהנים ולויים.
[3]) שמות ג׳ ה׳. והמשך הכתוב: כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא יורה כי גם בכל מקום קדוש אסור לעמוד בנעלים. [4]) שמות ל׳ כ״א.
[5]) דברים י״ח ה׳.
[6]) כפי תקוני בגוף הארמי ב י ו ם תחת השבוש כ י ו ן.

דיני ברכות התורה וביאת אהל מועד ובית הכנסת

הגוף הארמי

על מצות דמצות רוביהי כל איניש איניש להודיה א) עביד ליה הילכך כד קארי בסיפרא בלא ציבורא מבריך בתחלה ברכה דמצוות דהא לא איכא קהלא למימר אמן ובסופא לא צריך לברוכי כי היכין דפרישנן ובלא ציבורא לא צריך למיקם ומקרא בסיפרא ב) דכ׳ יין ושכר אל תשת וג׳ ולהבדיל בין הקדש וג׳ ולהורות את בני וגו׳ קא אמא יין ושכר עד תמותו דכל כהן דשאתי חמרא או כל מידי דמרוי ועייל לאהל מוחייב ג) קטלא ואמא ואתה ובניך אתך לא שנא כהן גדול ולא שנא שאר כהנים קא אמא ובניך אתך לאפוקי כהנים קטנים דאכתי לא מטן ד) לשרת דאף על גב דאסיר להון למשתא ומיעל קטלא לא מחייבין ולחיובי לוים דכת׳ בהון והקרב אתך דאי שאתו ועילין מחיבין קטלא ואמא אל אהל מועד ולא אמא לאהל מועד ואפילו ה) לחצר אהל מועד אי שאתו ועילין (דף ו) בין כהנים ובין לוים מחייבין קטלא וקא אמא חקת עולם [לדרתיכם] דבזמן נמי דלא איכא בית המקדש אסיר להון למיעל לבית כניש[תא] כד שתי להון חמרא או כל דמרוי ואף על גב דהכא הוא אסיר לן חמרא וכל דמרוי מאן דשאתי חמרא ואף על גב דלא עייל לבית כנישתא עון אית עליה קטלא לא

התרגום העברי

עושה כל איש לבדו. לכן כאשר קורא בספר בלא צבור הוא מברך בתחלה ברכה של מצות מפני שאין שם קהל לאמר אמן ובסוף אין צריך לברך כמו שפרשנו. ובלא צבור אין צריך לעמוד. ולקרוא בספר [1]) שנאמר יין ושכר אל תשת [2]) וגו׳ ולהבדיל בין הקדש [3]) וגו׳ ולהורות את בני [4]) וגו׳. אמר יין ושכר עד תמותו (להודיע) כי כל כהן השותה יין או כל דבר המשַׁכֵּר ונכנס לאהל מועד חייב מיתה. ואמר ואתה ובניך אתך אין הפרש (בין) כהן גדול ובין שאר כהנים. ואמר ובניך אתך להוציא כהנים קטנים שעוד לא הגיעו לשרת (בעבודת אהל מועד) כי אף כי אסור הוא להם לשתות ולכנוס (באהל מועד בכל זאת) אינם חיבים מיתה על זה. ועוד (נלמוד מן המלות ובניך אתך) לחייב את הלוים שנאמר בהם והקרב אתך [5]) שאם שתו ונכנסים (לאהל מועד) חייבים מיתה. ואמר אל אהל מועד ולא אמר לאהל מועד (להודיע) כי אף לחצר אהל מועד אם שתו ונכנסו (דף ו) בין כהנים ובין לויים חייבים מיתה. ואמר חקת עולם [לדורותיכם] (להודיע) כי גם בזמן שאין בית המקדש קיים אסור להם לכנוס לבית הכנסת כאשר שתו יין וכל דבר המשַׁכר. ואף כי בפה (בארצות הגלות) אסור לנו היין וכל דבר המשַׁכר [6]) גם אם לא נכנס לבית הכנסת (אך באופן הזה רק) עון יש לו אבל מיתה אינו

א) להודיה כמו לתודיה.
ב) לפי הענין נראה כי הסופר השמיט פה מלות אחדות או שורה שלמה.
ג) צ״ל מיחייב או מחייב.
ד) אולי האות האחרונה היא ו׳ (מטו).
ה) נראה דצ״ל דאפילו.

---

[1]) לפי הענין נראה כי יחסר פה: ואסור לשתות יין וכל דבר המשכר ולכנוס לבית הכנסת ולקרוא בספר. או אולי המלות ולקרוא בספר מוסבות למעלה.

[2]) ויקרא י׳ ט׳. והמשך הכתוב: אתה ובניך אתך. [3]) שם י׳ י׳. [4]) שם י׳ י״א.

[5]) לא ידעתי מקומו. ונראה דצ״ל הקרב אתך (במדבר י״ח ב׳).

[6]) ראה למעלה דף א׳ ע״א (בנדפס עמוד 4).

דיני ברכות התורה והמצוה

הגוף הארמי

ידיהון לעילאי וסגדין [על אר]עא והדר אמרין שירה ומבריך כהן ישראל ומסלקין סיפרא מישום דאשויה למקרא בסיפרא לאכילה בעי לאדכורי בברכה דמקרא בספרא ציון דומיא דברכה דאכילה ובעי אדכורי בהדי ציון גדולה דקא אמא את יי' האלהים הגדול והואיל ואמא בברכה דתחלה ויענו כל העם אמן ברכה דסופא נמי מברכינן [א]) ברכה דאמיר בה ואמר כל העם אמן דומיא דברכה קבליתא ודלוי ידא ומיסגד נמי עבדינן כי היכין דעבדנן בקמאי דכת' אני [ב]) הוא אני ראשון אף אני אחרון קא ראזים דכי היכי דעבדת לקמי רחמנא בקמאי עביד לבסוף ואף על מצות מבריך דכ' והתורה והמצוה אשויה לדיבורא דתורה ומצוה כי הדדי לאדעך דצריך לברוכי על מצות כי היכין דצריך לברוכי על תורה אבל על מצות בתחלה הוא דמבריך דמצוות לא אית להון קביעותא כי דמקרא בספרא קמי ציבורא וכד עביד מצות מאי מבריך יי' בציון גדול וג' ברוך יי' אלהי ישי' וג' כי ישר. וג' ומישום דאשויה לדיבורא דמצוות ותורה כי הדדי על ברכה דמצוה נמי מדכרינן ציון וגדולה אבל ברכה דאית בה ואמר כל העם אמן לא מברכינן

התרגום העברי

ומשתחוים [על האר]ץ. ואחרי כן אומרים שירה [1]) וכהן מברך את ישראל ומסלקים את הספר. מפני שהשוה את הקריאה בספר לאכילה [2]) (בעבור זה) צריך להזכיר בברכה של קריאת הספר את ציון כמו בברכה של אכילה. וצריך להזכיר עם ציון גדולה (גדולת יי') שנאמר את יי' האלהים הגדול [3]). ומפני שנאמר בברכה שבתחלה ויענו כל הקהל אמן (לכן) ברכה שבסוף גם כן מברכים אנחנו ברכה שנאמר בה ואמר כל העם אמן דומה לברכה שלפניה [4]). והרמת היד וההשתחואה עושים אנחנו גם כן כמו שעשינו (בברכה) הראשונה שנאמר אני הוא אני ראשון אף אני אחרון [5]) ירמוז כי כמו שעשית לפני הרחמן בראשונה כן תעשה בסוף. ואף על המצות מברך שנאמר והתורה והמצוה [6]) השוה לדבור התורה והמצוה זה לזה להודיעך שצריך לברך על המצות כמו שצריך לברך על התורה. אבל על המצות מברך הוא בתחלה [7]) כי המצות אין להן קביעות בקריאה בספר לפני הצבור. וכשעושה המצות מה הוא מברך? -- „יי' בציון גדול [8]) וגו' ברוך יי' אלהי ישראל [9]) וגו' כי ישר [10]) וגו'". ומפני שהשוה לדבור של מצות ושל תורה זה לזה (לכן) בברכה של מצוה מזכירים אנחנו גם כן ציון וגדולה (גדולת ה'). אבל אין מברכים אנחנו על מצות ברכה שיש בה ואמר כל העם אמן מפני שרוב המצות

א) הסופר טעה וכתב דמברכינן ואח"ז הרגיש בטעותו ומחק את הד'.

ב) המלה יי' שכתב הסופר בטעות חזר ומחקה.

[1]) כפי הנראה כונתו לשיר של יום.

[2]) בדברי יחזקאל המובאים למעלה.

[3]) נחמיה ה' ו'.

[4]) אם המלה קבליתא בגוף הארמי איננה מטעות הסופר תחת קמיתא או קמאי אזי היא לקוחה מן הערבי קבל (קודם).

[5]) ישעיה מ"ח י"ב.

[6]) שמות כ"ד י"ב.

[7]) ר"ל אבל אינו מברך בסוף. ואולי פה השמטת הסופר. [8]) תהלים צ"ט ב'.

[9]) שם מ"א י"ד. [10]) שם ל"ג ד'.

דיני ברכות המזון וברכות התורה

הגוף הארמי

ואת מימינו ומסיר מחלה מקרבינו כב׳ ועבדתם את יי׳ אלהיכם וגו׳ דבאכילה קא אמא וברכת את יי׳ אלהיך על הא׳ הטב׳ וטובא דארץ יש׳ ציון היא דכ׳ עלה ההר הטוב הזה והלבנון: הולכך בעינן לברוכי לאכילה ברכה דמדכרינן בה ציון ואף ברכה דמים נמי מדכרינן בה ציון דאשויה לדיבורא דלחם ודמים כי הרדי דכ׳ את לחמך ואת מימיך ועל מקרא בסיפרא מאי מבריך כי מתחיל יי׳ בציון גדול וג׳ ברוך יי׳ האלהים הגדול ומיקם קַיים דכ׳ ויעמד עזרא הספר על מגדל עץ אשר עשו לדבר וכד פתח ליה לסיפרא קימין כוליה עלמא א) ובפתחו עמדו כל העם ועם דמסיים ברכה ודהיא ב) דקא קארי אמרי כוליה עלמא אמן אמן כד מרמין ידיהון לעילאי וסגדין עד דדבקין אפיהון על ארעא דכ׳ ויענו כל העם אמן אמן במעל ידיהם ויקדו וגו׳ ולא יתבין עד דמסיים דכ׳ והלוים מבינים את העם לתורה והעם על עמדם: וכד מסיים מאי מבריך יי׳ בציון גדול וגו׳ ברוך יי׳ אלהי יש׳ מן העולם ועד העולם (עמוד ב) [ואמרין] כוליה קהלא אמן אמן הללויה כד מרימין

התרגום העברי

שמברך את לחמינו ואת מימינו ומסיר מחלה מקרבינו ככתוב ועבדתם את יי׳ אלהיכם [1]) וגו׳". כי באכילה כתוב וברכת את יי׳ אלהיך על הארץ הטובה [2]). והטוב של ארץ ישראל הוא ציון שנאמר עליו ההר הטוב הזה והלבנון [3]). לכן צריכים אנחנו לברך על האכילה ברכה שמזכירים אנחנו בה את ציון. וגם בברכה של מים אנחנו מזכירים את ציון מפני שהשוה את הדבור של לחם ושל מים זה לזה שנאמר את לחמך ואת מימיך [4]). ועל הקריאה בספר מה הוא מברך? — כשמתחיל (מברך): „יי׳ בציון גדול [5]) וגו׳ ברוך יי׳ האלהים הגדול" [6]). וצריך (הקורא) לעמוד שנאמר ויעמד עזרא הספר על מגדל עץ אשר עשו לדבר [7]). ובשפותח את הספר יעמדו כל האנשים [שנאמר] ובפתחו עמדו כל העם [8]). וכאשר יגמור הברכה זה הקורא [9]) אומרים כל האנשים אמן אמן בעוד שהם מגביהים ידיהם למעלה ומשתחוים עד שיגעו פניהם בארץ שנאמר ויענו כל העם אמן אמן במעל ידיהם ויקדו [10]) וגו׳. ולא ישבו (העם) עד שגומר שנאמר והלוים מבינים את העם לתורה והעם על עמדם [11]). ובשגומר מה הוא מברך?— „יי׳ בציון גדול וגו׳ ברוך יי׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם" [12]) (עמוד ב) [ואומר] כל הקהל: אמן אמן הללויה [13]) בעוד שהם מגביהים ידיהם למעלה

א) פה תחסר המלה דכ׳ (דכתיב).
ב) אולי צ"ל הוא.

[1]) שמות כ"ג כ"ה. וסוף הפסוק: וברך את לחמך ואת מימיך והסרתי מחלה מקרבך.
[2]) דברים ח׳ יוד.
[3]) דברים ג׳ כ"ה.
[4]) שמות כ"ג כ"ה.
[5]) תהלים צ"ט ב׳.
[6]) ראה נחמיה ח׳ ו׳: ויברך עזרא את יי׳ האלהים הגדול.
[7]) שם ח׳ ד׳.
[8]) שם ח׳ ה׳.
[9]) תרגמתי כפי השערתי שצ"ל דהוא במקום ודהיא הכתוב בכ"י. ומסופק אני בדבר.
[10]) שם ח׳ ו׳. וסוף הפסוק: וישתחו ליי׳ אפים ארצה.
[11]) שם ח׳ ז׳.
[12]) תהלים ק"ו מ"ח.
[13]) תהלים שם כתוב אמן פעם אחת. אמנם בנחמיה שם ב׳ פעמים ובלא הללויה.

דיני ברכות התורה וברכות המזון

הגוף הארמי

דלאו קביעא היא לא צריך א) לברוכי לבסוף (דף ה) ואף כל קראיא דסיפרא דלאו קריא דקביע הוא לא צריך לב[רוכי בסוף] אבל בתחילה צריך לברוכי בין בקרית ספר ובין באכילה בין דקבי[ע] ובין דלא קביע וקביעותא דקרית ספר מאי היא קראיא דקמי ציבורא וקביעותא ב) דאכילה מאי היא דקבע דוכתא ויתיב ואכיל ואף על מיא נמי מבריך ג) דכ' וברך את לחמך ואת מימיך אשויה לדיבורא דלחם ומים כי הדדי לאדעך דצריך לברוכי על מיא כי היכין דצריך לברוכי על לחמא אבל על מיא בתחלה הוא דמבריך דמיא לא אית להון קביעותא ואכילה אית לה קביעותא ולא שנא כל ד) לחמא ולא שנא כל דאכיל מידעם אוחרנא חיובהון בברכה כי הדאדי הוא דקא אמא ואכלת על כל אכילה דאכיל קא נמי ה) וכל משקין נמי דמתעבדין מן אכולין ו) כי אוכל חשיבי בין לברכה ובין לקביעותא ועל אוכל מאי מבריך כי מתחיל מבריך ברוך יי' מציון שוכן ירוש' הללויה שעיני כל אליך ישברו והוא נותן להם את אכלם בעתו כב' עיני כל אליך ישברו וג' ולבתר דאכיל מאי מבריך ברוך יי' מציון וג' שפתח את ידו ומשביע לכל חי רצון כב' פתח את ידיך וגו' וכד שאתי מיא מבריך ברוך יי' מציון וגו' שמברך את לחמינו

התרגום העברי

קבועה אין צריך לברך עליה בסוף. (דף ה') וכן כל קריאה בספר שאיננה קבועה אין צריך לברך עליה בסוף. אבל בתחלה צריך לברך בין בקריאת ספר ובין באכילה בין שהן קבועות ובין שאינן קבועות. ומה היא הקביעות של קריאת ספר?—קריאה שלפני הצבור (העדה). ומה היא הקביעות של האכילה?—שקובע מקום ויושב ואוכל. וגם על המים צריך לברך שנאמר וברך את לחמך ואת מימיך[1]. השוה את הדבור של לחם ושל מים זה לזה להודיעך כי צריך לברך על המים כמו שצריך לברך על הלחם. אבל על המים הוא צריך לברך בתחלה[2]. כי המים אין להם קביעות והאכילה יש לה קביעות. ואין הפרש בין (האוכל) כל (מיני) לחם[3] ובין כל האוכל דבר אחר החיוב שלהם בברכה שוה הוא שנאמר ואכלת על כל אכילה שאוכל גם כן צריך [לברך]. וכן כל המשקים שנעשים מן האוכלים חשובים כאוכל בין לברכה ובין לקביעות. ועל האוכל מה הוא מברך? כשמתחיל מברך: „ברוך יי' מציון שוכן ירושלים הללויה[4]) שעיני כל אליך ישברו והוא נותן להם את אכלם בעתו ככתוב עיני כל אליך ישברו[5]) וגו'". ואחר האכילה מה הוא מברך?—„ברוך יי' מציון וגו' שפתח את ידו ומשביע לכל חי רצון ככתוב פתח את ידך[6]) וגו'". ובששותה מים הוא מברך: „ברוך יי' מציון וגו'

א) אות צ' נמחקה בב"י. אך רשומה נכר.
ב) הסופר כתב בתחלה וקביעאתא ואח"ז מחק את הא' באמצע וכתב מלמעלה אות ו'.
ג) היוד נכתב מעל השורה.
ד) אולי צ"ל אכל או אכיל.
ה) כנראה השמיט הסופר את המלה מבריך וצ"ל קא מבריך נמי.
ו) אולי צ"ל אוכלין.

1) שמות כ"ג כ"ה.
2) צריך להשלים: אבל אין צריך לברך בסוף. ואולי השמיט זה הסופר בטעות.
3) ואם תתקבל הגהתי נצטרך לתרגם: בין האוכל לחם. 4) תהלים קל"ה כ"א.
5) שם קמ"ה ט"ו. וסוף הפסוק: ואתה נותן להם את אכלם בעתו.
6) שם קמ"ה ט"ז. וסוף הפסוק: ומשביע לכל חי רצון.

דיני קריאת התורה

הגוף הארמי

עונות אחרניאתא כתיבביה וכפר עליו הכהן לפני יי׳ ונסלח לו על אחת וגו׳. — וכד מתחלינן למיקרא בסיפרא בעונן א) לברוכי וכד מסימינן בעונן לברוכי דכת׳ ואראה והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר: ויפרש אתה לפני וגו׳ ויא׳ אלי בן א׳ את אשר תמצא אכול וגו׳ ואפתח את פי ויאכילני: ויא׳ אלי בן אדם בטנך תאכל וגו׳ קא אמא כדבש למתוק לאדעך דעל אוריתא קאים דכתיב יראת יי׳ טהורה וגו׳ הנחמדים וגו׳ וקא אמא אכול את המגלה הזאת קא מודע לן דעל מיגמר מאי במגלה הוא דקא אמא ליה למיגמר וקא מפיק ליה בלשון אכילה דבעי לברוכי כד מתחיל וכד מסיים דכ׳ הכא אכול וכת׳ התם ואכלת ושבעת וברכ׳ את יי׳ אלהיך מה ההיא אכילה צריכה ברכה בתחלה ובסוף דקא אמא ואכלת ושבע׳ ולא אמא ואכלת לשבע אשויה לדיבורא דאכילה ודשביעא כי הדדי לאדעך דמחיבת לברוכי כד מתחלת למיכל ולבתר דשבעת אף הדא אכילה דתורה נמי דמחייבת ב) לברוכי כד מתחלת למיקרא בסיפרא וכד מסיימת וקא אמא מגלת ספר לאדעך דכד קרית בסיפרא הו ג) דמחיבת לברוכי בתחלה ובסוף ואמא ושבעת קא ראזים דכל אכילה

התרגום העברי

שעשה עונות אחרים כתוב בו וכפר עליו הכהן לפני יי׳ ונסלח לו על אחת [1]) וגו׳.
וכאשר נתחיל לקרוא בספר (התורה) צריכים אנחנו לברך וכאשר נסיים (נפסיק) צריכים אנחנו לברך שנאמר ואראה והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר. ויפרש אתה לפני וגו׳ ויאמר אלי בן אדם את אשר תמצא אכול וגו׳ ואפתח את פי ויאכילני. ויאמר אלי בן אדם בטנך תאכל [2]) וגו׳. אמר כדבש למתוק להודיעך שזה מוסב על התורה שנאמר יראת יי׳ טהורה וגו׳ הנחמדים [3]) וגו׳. ואמר אכול את המגלה הזאת יודיע לנו כי על למוד דבר מה במגלה הוא שאמר לו ללמוד. והוציא אותו (קרא אותו) בלשון אכילה מפני שצריך לברך בעת שמתחיל (הלמוד) ובעת שמסיים שנאמר בפה אכול וכתוב שם ואכלת ושבעת וברכת את יי׳ אלהיך [4]) מה האכילה ההיא צריכה ברכה בתחלה ובסוף. שאמר [5]) ואכלת ושבעת—ולא אמר ואכלת לשבע השוה את הדבור של אכילה ושל שביעה זה לזה להודיעך כי חייב אתה לברך כאשר תתחיל לאכול ואחר ששבעת אף אכילה זאת של התורה גם כן חייב אתה לברך כאשר תתחיל לקרוא בספר וכאשר תסיים. ואמר מגלת ספר להודיעך כי רק כאשר תקרא בספר אתה חייב לברך בתחלה ובסוף [6]). ואמר ושבעת ירמוז כי כל אכילה שאינה

א) כמו בעינן.

ב) הסופר טעה והתחיל לכתוב כד ואח״ז הרגיש בטעותו ומחק את המלה כד בהעברת הקולמוס והוסיף אות ד׳ מעל השורה להמלה מחייבת.

ג) כמו הוא.

[1]) ויקרא ה׳ כ״ו.

[2]) יחזקאל ב׳ ט׳ וי׳, ג׳ א׳ ב׳ וג׳. וסוף הפסוק האחרון: ותהי בפי כדבש למתוק.

[3]) תהלים י״ט י׳ וי״א. וסוף הפסוק השני: ומתוקים מדבש ונופת צופים.

[4]) דברים ח׳ יוד.

[5]) מן שאמר ואכלת עד המלות ואחר ששבעת הוא כמאמר המוסגר שבו יוכיח כי על האכילה צריך לברך בתחלה ובסוף.

[6]) כפי הנראה כונתו כי על הקריאה בעל פה איננו חייבים לברך.

דיני שופטים וחייבי מיתה בזמן הזה

הגוף הארמי

אינשי דעבדין עבידתא דאלהים קא אמא כדכ׳ ואתה תהיה לו לאלהים. וקא אמא עד האלהים דאזלין בראשא לבית דינא דמאתיהון ואי מסתפק דינהון על דיני דאתרהון אזלין לגבי דיאני דבית המקדש ולבר מן דינא דנפש ושבר ועין ושן ויד ורגל וכויה ופצע וחבורה ונגפו אשה הרה א) ושומר (עמוד ב) כסף או כלים כל דיני דינינן הכא.—ומאן דעביד חדא מן אילין מילי דלא דינינן בהון הכא או מאן דפסקין ביה דינא ולא מקביל פרשינן מיניה כי היכין דאמרנן דפרשינן מן גברא דמחייב קטלא דכיון דעבד בחבריה חדא מן אילין מִלי או נמי דלא מקביל דינא הוה ליה רשע דכת׳ על מה נאץ רשע וגו׳ וכיון דהוה ליה רשע מאן דלא פריש מינֵה לאקי בהדיה בחוביה דכ׳ סורו נא מעל אהלי וגו׳ ומאן דמחייב קטלא או האדר לא מקבלינן מיניה אבל מאן דעביד בחבריה חדא מן אילין מילי או מפיים ליה לבעל דיניה מקבלינן מיניה ומאן נמי דלא מקביל דינא אי הדר ואתי ומקביל דיניה תוב דההוא ב) דאתפקר ג) מן דינא מקבלינן ליה ומאן ד) דמחייב קטלא כתיב ובערת הרע מקרבך אבל מאן דעביד

התרגום העברי

האנשים העושים מעשה אלהים (דין ומשפט) אמר כמו שנאמר ואתה תהיה לו לאלהים[1]. ואמר עד האלהים כי בראשונה הולכים לבית דין של עירם ואם נסתפק דינם אצל דייני מקומם אז הולכים אל הדיינים של בית המקדש. וחוץ מדין של נפש ושבר ועין ושן ויד ורגל וכויה ופצע וחבורה ונגפו אשה הרה ושומר (עמוד ב׳) כסף או כלים כל (שאר) הדינים דנים אנחנו בפה.—ומי שעשה אחד מהדברים ההם שאין אנחנו דנים אותם בפה או מי שפסקו לו את הדין והוא לא קבלו (על עצמו) אנחנו נִבְדָל ממנו כמו שאמרנו כי נִבְדָל מאיש שהוא חייב מיתה כי מפני שעשה בחברו אחד מן הדברים האלה או שלא קבל עליו את הדין הוא נעשה רשע שנאמר על מה נאץ רשע[2]) וגו׳. ועל כי הוא נעשה רשע מי שלא יִבָּדֵל ממנו לוקה עמו בחטאתו שנאמר סורו נא מעל אהלי[3]) וגו׳. ומי שחייב מיתה אם חוזר (בתשובה) אין אנחנו מקבלים (את תשובתו). אבל מי שעשה בחברו אחד מן הדברים האלה (הנזכרים למעלה) אם הוא מפיים (מפצה) לבעל דיניה אנחנו מקבלים ממנו. וכן מי שאינו מקבל עליו את הדין אם הוא חוזר ובא ומקבל את דינו זה שפקר (שהחציף פניו) מן הדין[4]) מקבלים ממנו. כי מי שחייב מיתה כתוב (אצלו) ובערת הרע מקרבך[5]) אבל מי

א) הסופר טעה וכתב מלה אחרת ומחקה ואולי כתב ילדיה.

ב) אות ד׳ כתובה הרחק מן המלה ההוא והיא מיותרת.

ג) אולי צ״ל דאתפקד (שנתבע לבוא לדין).

ד) נראה דצ״ל דמאן.

[1]) שמות ד׳ ט״ז.

[2]) תהלים י׳ י״ג. ונראה כי גם המלה אלהים הכתובה בהמשך הכתוב שם יפרש ענן בהוראת בית דין.

[3]) במדבר ט״ז כ״ו. וסוף הפסוק שם: פן תספו בכל חטאתם.

[4]) או אם נקרא דאתפקד: זה שנקרא (לבוא) מבית דין.

[5]) דברים י״ג ו׳ ועוד הרבה.

דיני מומים ונגפו אשה הרה

הגוף הארמי	התרגום העברי
דנורא דכ׳ כי יהיה בערו מכות אש פצע פדעתא דראשא דכ׳ ויכהו האיש הכה ופצוע. חבורה מחתא דגופא דאתי דמא מיניה דומיא דפדעתא דראשא דכ׳ פצע וחבורה ומכה טריה קא אמא מכה טריה לארעך דפצע וחבורה נמי מחתא אינין אילא פצע וחבורה אתי דמא מינהון ומכה טריה מחתא דלא אתי דם מיניה ודינא דשבר נמי לא דינינן הכא דכ׳ שבר תחת שבר אשויה לשבר לעין א) וַשֵׁן מה דינא דעין ושן לא דינינן הכא אף דינא דשבר לא דינינן הכא ושבר תיברא דגרמא הוא ב) שויתי עד בקר כארי כן ישבר כל עצמותי.— ואף דינא דנגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ודינא דשמר כסף או כלים וגנב לא דינינן הכא דבאשה הרה כתיב ונתן בפלילים ובגנב מבית האיש כת׳ ונקרב בעל הבית אל האלהים וכת׳ עד האלהים יבא דבר שניהם בפלילים דקא אמא על כהן ושפט דבית המקדש קאים וכת׳ כי יפלא ממך דבר למשפט וכת׳ ביה ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט אל האלהים דקא אמא ניזלו לגבי	כי יהיה בערו מכות אש [1]. פצע הוא חבורת הראש שנאמר ויכהו האיש הכה ופצוע [2]. חבורה היא מכת הגוף שיוצא דם ממנה דומה לפצע הראש שנאמר פצע וחבורה ומכה טריה [3]. אמר מכה טריה להודיעך כי פצע וחבורה הם גם כן מכות אבל מפצע ומחבורה יֵצא הדם ומכה טריה היא מכה שלא יצא הדם ממנה. ודין השבר לא נשפוט גם כן בפה שנאמר שבר תחת שבר [4] השוה את השבר לעין ושן כמו שלא נשפוט בפה דין העין והשן כן לא נשפוט בפה את דין השבר. ושבר הוא שבירת העצם [שנאמר] שויתי עד בקר כארי כן ישבר כל עצמותי [5]. וגם דין של נגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון [6] ודין של שומר כסף או כלים וגנב [7] לא נשפוט בפה.—כי באשה הרה כתוב ונתן בפלילים [8] ובגנב מבית האיש כתוב ונקרב בעל הבית אל האלהים [9] וכתוב עד האלהים יבא דבר שניהם [10]. כי מה שאמר בפלילים הוא מוסב על כהן ושופט של בית המקדש וכתוב כי יפלא ממך דבר למשפט [11] וכתוב בו ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט [12]. ומה שאמר אל האלהים (הוראתו) ילכו אל

א) הסופר טעה וכתב בראשונה ו ע י ן והרגיש בטעותו ותקן ו ש ן והוסיף המלה ל ע י ן מעל השורה.

ב) פה צריך להוסיף דכת׳ או דכ׳ (דכתיב).

[1]) ויקרא י״ג כ״ד.

[2]) מלכים א כ׳ ל״ז. ולא נודע איך הוכיח כי הפצע היה בראש. ואולי הוכיח זה מן הכתוב כי איש הרגתי לפצעי (בראשית ד׳ כ״ג). ומזה נראה כי הפצע היא מכה גדולה שהיא מכת מות והיא המכה על הראש. או אולי מפני שבפסוק מישעיה שהביא אחר זה (א׳ ו׳) המלה ר א ש היא סמוכה אל המלה פ צ ע (מכף רגלו ועד ר א ש אין בו מתם פ צ ע וחבורה וכו׳).

[3]) ישעיה א׳ ו׳.

[4]) ויקרא כ״ד כ׳.

[5]) ישעיה ל״ח י״ג.

[6]) שמות כ״א כ״ב. ודקדק לומר ולא יהיה אסון כי בפסוק כ״ג שם כתוב: ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש. ולמעלה כבר אמר ענן כי בגלות אין דנין דיני נפשות.

[7]) שם כ״ב ו׳.

[8]) שם כ״א כ״ב.

[9]) שם כ״ב ז׳.

[10]) שם כ״ב ח׳.

[11]) דברים י״ז ח׳. וכפי הנראה דרש גזרה שוה ממלות פ ל י ל י ם ו י פ ל א.

[12]) שם י״ז ט׳.

דיני כבוד התורה והמצוה וחייבי מיתות ומומים

הגוף הארמי

נקרא שם שם יי׳ צבאות יושב הכרובים עליו וקא אמא ארון האלהים אשר נקרא שם שם יי׳ האכי קא אמא דבארון אית ביה שם יי׳ ובארון לא איכא אילאו תורה דכ׳ ויקח ויתן את העדות אל הארון אשתכח דקא קרי לה לאוריתא שם יי׳ ומצוות ותורה חדא מילתא אינין א) דכ׳ ואתנה לך את לחות האבן וגו׳ הילכך מאן דמדכר נמי מצוות בקלילותא מיחייב קטלא.—והידנא ב) דלא דינינן דינא דקטלא כל דעביד מילתא (דף ד) דמחייב בה ג) קטלא פרשינן מיניה או ד) גברא היא מפרשינן לה לאיתתיה מיניה ואי איתתא היא מפרשינן ליה לגברה מינה ולא משתעונן ה) בהדיה ולא דאיר גבן ולא עבדינן בהדיה משא ומתן ולא שילינן מיניה ולא מושלינן ליה ולא מקבלינן מיניה צדקה ולא מרחמינן עליה וחשבינן ליה כמאן דמית ליה.—ואף דינא דמומי נמי לא דינינן האכא דכת׳ לא תחוס עינך נפש בנפש וג׳ אשוינון למומי לנפש מאי ו) דינא דנפש לא דינינן הכא אף דינא דמומי נמי ז) לא דינינן הכא ואף דינא דכויה ופצע וחבורה לא דינינן הכא דכ׳ עין תחת עין וגו׳ מא דינא דעין ושן ויד ורגל לא דינינן הכא אף דינא דכויה ופצע וחבורה לא דינינן הכא כויה כויה

התרגום העברי

שם יי׳ צבאות יושב הכרובים עליו[1]. ואמרו ארון האלהים אשר נקרא שם שם יי׳ כן אמר (זה כונתו) כי בארון נמצא שם יי׳ ובארון לא נמצא רק התורה שנאמר ויקח ויתן את העדות אל הארון[2]) נמצא כי קרא את התורה שם יי׳. ומצוות ותורה דבר אחד הם שנאמר ואתנה לך את לחות האבן[3]) וגו׳. לכן מי שמזכיר גם את המצוות בקלות חייב מיתה.—ועתה שאין אנו דנים דין מיתה כל מי שעושה דבר (דף ד׳) שחייבים עליו מיתה נַבְדֵּל ממנו (נפרוש מעליו). אם איש הוא נבדיל את אשתו ממנו ואם אשה היא נבדיל את בעלה ממנה. ולא נדבר עמו ולא ישכון (ידור) אצלנו ולא נעשה עמו משא ומתן ולא נשאול (נַלְוֶה) ממנו ולא נשאיל לו ולא נקבל ממנו צדקה ולא נרחם עליו וחושבים אנחנו אותו כאלו מת.—וגם את דין המומים[3*]) לא נשפוט בפה[4]) שנאמר לא תחוס עינך נפש בנפש[5]) וגו׳ השוה את המומים לנפש מה דין הנפש (דיני נפשות) לא נשפוט בפה אף דין המומים לא נשפוט בפה. וגם את דין הכויה ופצע וחבורה לא נשפוט בפה שנאמר עין תחת עין[6]) וגו׳ מה דין של העין והשן והיד והרגל לא נשפוט בפה אף דין הכויה ופצע וחבורה לא נשפוט בפה. כויה (פירושה) שרפת אש שנאמר

א) אינין כמו א י נ ו ן.
ב) כמו ו ה א י ד נ א.
ג) המלה ב ה כתובה מעל השורה.
ד) כמו א י.
ה) כמו מ ש ת ע י נ ן.
ו) נראה דצ״ל מ ה.
ז) המלה נ מ י נוספה מעל השורה.

[1]) שמואל ב׳ ו׳ ב׳.
[2]) שמות מ׳ כ׳. והיה יכול להביא גם את הפסוק (מלכים א׳ ח׳ ט׳): אין בארון רק שני לחות האבנים אשר הנית שם משה בחורב.
[3]) שמות כ״ד י״ב. והמשך הכתוב: התורה והמצוה אשר כתבתי להורותם.
[3*]) ר״ל דין המזיק לחברו ועושה בו מום באחד מאיבריו.
[4]) ר״ל בארצות גלותנו.
[5]) דברים י״ט כ״א. והמשך הכתוב: עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל.
[6]) שמות כ״א כ״ד. ובפסוק כ״ה שם חשב גם את כויה פצע וחבורה.

דיני כבוד התורה והמצוה

הגוף הארמי

דמצות נמי אקריא על שמיה דאלהא א) דכת' אמרו לערי יהודה הנה אלהיכם מה האייך אלהיכם דהתם הכי קא ב) ליה רחמ' למבשרת ציון דאמרי לישראל הא מצות דאלהיכם אף האיי אלהיו דהכא על מצות אלהיו קאים ודאמא אלהיו ולא אמא אלהים דאי נמי נקיט איניש מילתא דלאו מצוה היא ובדעתיה דיליה מצוה היא כיון דבדעתא דיליה מצוה היא אי מקיל בגוה מידין עלה אבל או ג) ידע דלאו מצוה היא או אמר ליה איניש דגמיר אוריתא דלאו מצוה היא ולא שביק לה הוה ליה עד שקר ורחמ' משצי ליה דכ' ויפיח כזבים עד שקר ומאן דאמא מימר מצות לאו מידי אינון או אוריתא לאו מידי היא או דאמא מי יי' מיחייב קטלא ורגמין ליה כל ישראל דכ' ונקב שם ייי' וגו' והאיי ונקב לישנא דפירושי הוא דנקב נמי איקרי פירושא דכ' את האנשים האלה אשר נקבו בשמות אמא ונקב טפי ביה וא ואקדים ליה כי יקלל לאדעך דעל מאן דמדכר שמיא ד) דרחמנ' בקלילותא קאים דמחייב קטלא ואמא בסופא בנקבו שם יומת קא ראזים דמן ה) נמי דמדכר ו) אוריתא בקלילותא מחייב קטלא דאוריתא נמי אקריא שם יי' דכת' להעלות משם את ארון האלהים אשר

התרגום העברי

מצות כי המצות גם כן נקראו על שם אלהים שנאמר אמרו לערי יהודה הנה אלהיכם [1]. מה אלהיכם (הכתוב) שם (הוראתו) כי כן אמר הרחמן למבשרת ציון שתאמר לישראל: הנה מצות אלהיכם אף אלהיו שנאמר פה מוסב על מצות אלהיו. ובעבור זה אמר אלהיו ולא אמר אלהים (להורות) כי אף אם מחזיק אדם דבר שאינה מצוה אך לפי דעתו היא מצוה בעבור זה שבדעתו היא מצוה הוא נדון (נשפט) עליה אם הוא מקיל בה. אולם אם ידע שאיננה מצוה או אם אמר לו אדם הלומד תורה שאיננה מצוה והוא לא יעזבנה אזי הוא עד שקר והרחמן יאבידו (יכרתנו) שנאמר ויפיח כזבים עד שקר [2]. ומי שאמור יאמר כי המצות אינן דבר (אינן חשובות מאומה) או כי התורה אינה דבר או האומר מי יי' חייב מיתה וסוקלים אותו כל ישראל שנאמר ונקב שם יי' [3] וגו'. ונקב זה לשון פירוש הוא כי נקב נקרא גם כן פירוש ככתוב את האנשים האלה אשר נקבו בשמות [4]. אמר ונקב הוסיף בו (אות) ו' והקדים לו כי יקלל [5] להודיעך כי זה מוסב על מי שמזכיר את שמו של הרחמן בקלות (בבזיון) שהוא חייב מיתה. ואמר בסוף בנקבו שם יומת [6] ירמוז כי גם מי שמזכיר את התורה בקלות חייב מיתה כי התורה נקראת גם כן שם יי' שנאמר להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם

א) מעל השורה נוסף יוד. ר"ל דאלהיא.

ב) חסרה המלה אמא.

ג) כמו אי. ד) כמו שמיה.

ה) כמן דמאן.

ו) אות ד' נוספה מעל השורה.

[1]) ישעיה מ' ט'.

[2]) משלי י"ד ה'. והנה מפסוק זה אין ראיה כי ה' יכריתנו. אולם זה נמצא בפסוקים אחרים כמו למשל בתהלים י"ב ג' וד'.

[3]) ויקרא כ"ד ט"ז. והמשך הכתוב: מות יומת רגום ירגמו בו כל העדה.

[4]) במדבר א' י"ז.

[5]) ויקרא כ"ד ט"ו.

[6]) שם כ"ד ט"ז.

דיני שמיטה וכבוד התורה והמצוה

הגוף הארמי

תגש וג׳ קא אמא את הנכרי תגש ומאן א) דאית לה גבי גוי יזפתא תבע מיניה בשבעית וקא אמא ואשר יהיה לך את אחיך תש׳ יד׳: דמן ב) אחוך אסיר לך ג) למתבע בשבעית כל יזפתא דאית לך גביה בין במשכונא ובין בלא משכונא הולכך ד) כל משכונא דיש׳ בעית לאהדוריה ליה בשביעית דכ׳ ונטוש את השנה השביעית ומשא כל יד דכי היכין דשאביק פירי דשביעית האכי מתיור ה) משכונא דעל יזפתא למריה בשביעית.

פקדינן רחמ׳ למעבד מצוותיה באימתא ויקרנון דכ׳ עבדו את יי׳ ביראה ואף על גב דהאיי עבדו את יי׳ על צלותא קאים דבאעי צלויי איניש קמי רחמ׳ באימתא וברתיתא כיון דטפי כתב ביה את גמרינן (עמוד ב׳) [דמצוו]ת נמי באימתא בעונן ו) למעבדנין ובעונן למקרנין ז) למצוות [דכ׳] שימו כבוד תהלתו קא אמא קימוה ביקרא לאוריתא והינו [מ]קרי ח) מצות ומאן דמקליל מצות דרחמ׳ רחמ׳ דיין ליה דכ׳ איש איש כי יקלל אלהיו ונש׳ חטאו והאיי קילול לישנא דאקולי הוא דאקולי נמי איקרי קילול דכ׳ בעון אשר ידע כי מקללים וגו׳ והאיי אלהיו מצות הוא

א) ומאן. נראה דצ"ל ד מ א ן.
ב) כמו ד מ א ן.
ג) המלה ל ך נשלמה מעל השורה.
ד) כמו ה י ל כ ך.
ה) או מ ת י י ר. וצ"ל מ ח ז י ר.
ו) כמו ב ע י נ ן.
ז) כמו ל א ו ק י ר נ ו ן או לאוקרנון
ח) או [מו]קרי.

התרגום העברי

הכפורים [1]). וכתוב את הנכרי תגש [2]) וגו׳ אמר את הנכרי תגש כי מי שיש לו חוב אצל הגוי תובע הוא ממנו בשביעית. ואמר ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך [3]) כי מן אחיך אסור לך לתבוע בשביעית כל חוב שיש לך אצלו בין במשכון ובין שלא במשכון. לכן כל משכון של ישראל צריך אתה להשיבו לו בשביעית שנאמר ונטוש את השנה השביעית ומשא כל יד [4]). כי כמו שצריך לעזוב פרות של שביעית כן מחזיר משכון שעל החוב לבעליו בשביעית.

צונו הרחמן לעשות מצותיו במורא וכבוד שנאמר עבדו את יי׳ ביראה [5]). ואף כי שזה (הפסוק) עבדו את יי׳ מוסב על התפלה שצריך אדם להתפלל לפני הרחמן במורא ופחד (אך) מפני שהוסיף לכתוב בו את למדים אנחנו (עמוד ב׳) [שהמצוו]ת גם כן צריכים אנחנו לעשותן במורא. וצריכים אנחנו לכבד את המצוות [שנאמר] שימו כבוד תהלתו [6]) אמר: קיימו את התורה בכבוד וזהו כבוד המצות. ומי שמקיל (שמזלזל) במצות הרחמן הרחמן דן (שופט) אותו שנאמר איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו [7]). וזה הקילול לשון הקלה (בזיון וזלזול) הוא כי ההקלה גם כן נקראת קילול שנאמר בעון אשר ידע כי מקללים [8]) וגו׳. וזה אלהיו הוראתו

[1]) דאם אינו ענין ליובל תנהו לשנת השמיטה.
[2]) דברים ט"ו ג׳. [3]) דברים שם.
[4]) נחמיה י׳ ל"ב. ויפרש מ ש א כ ל י ד בהוראת משכון.
[5]) תהלים ב׳ י"א.
[6]) שם ס"ו ב׳.
[7]) ויקרא כ"ד ט"ו.
[8]) שמואל א׳ ג׳ י"ג.

דיני שמיטה

הגוף הארמי

לה קבלתא לחבריה לא שמיט בשבעית קא אמא לא יגש את רעהו וגו׳ דאיסיר א) ליה למיתבעיה לחבריה למיפירעיה בשביעית ואמריה בלשון גישא וגישא לישנא דשולטנא הוא דכ׳ נגשי העם ב) ומשום דכ׳ עבד לוה לאיש מלוה אמא לא יגש דאיסיר ליה לאחויי ליה לחבריה בשבעית כמן ג) דמסיק ביה כלל דלא נהוי עליה כי נגש :אמא את רעהו ואת אחיו בין לישראל ובין לגר אסיר ליה למיתיבעיה בשבעית :

ולשתא דשמיטתא בעונן ד) לקדושה דכ׳ הכא כי קרא וכת׳ התם וקראתם דרור מה ההיא קריאה דיובל לקדושה לשתא דיובל הוא דכ׳ וקדשתם את שנת החמ׳ שנה וקר׳ דרור בא׳ אף האיי קריאה דשמיטתא לקדושה לשתא דשמיטתא ומה ההי ה) קריאה דיובל מקדשינן לה בתרועת שופר ביום הכפורים כי דכת׳ והעברת שופר וגו׳ אף האיי קריאה דשתא דשמיטתא דמקדשינן לה לשתא דשמיטתא בתרועת שופר ביום הכפורים ולהכי כתב שופר ב׳ זמני ביובל קא ראזים בין שתא דיובל ובין שתא דשמיטתא מקדשינן לה בתרועת שופר ביום הכפרים וכת׳ את הנכרי

התרגום העברי

(שכיר) או גם שכר הבית או גם אם קבל קבלנות לחברו (כל זה) אינו משמיט בשביעית. ואמר (הכתוב) לא יגש את רעהו וגו׳ [1]) שאסור לו לתבוע את חברו שישלם לו בשביעית. ואמר זה בלשון ג י ש ה (נגישה) [2]) וגישה היא לשון שלטון שנאמר נגשי העם ומפני שכתוב עבד לוה לאיש מלוה [3]) (לכן) אמר לא יגש שאסור לו להראות לחברו שהוא חייב לו כלל למען לא יהיה עליו כנוגש. ואמר את רעהו ואת אחיו [4]) (להורות כי) בין לישראל ובין לגר אסור הוא לתבוע בשביעית.

וצריכים אנחנו לקדש את שנת השמיטה שנאמר פה כי קרא [5]) ונאמר שם וקראתם דרור [6]) כמו שהקריאה ההיא של יובל (הוראתה היא) לקדש את שנת היובל שנאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ [7]) כמו כן הקריאה של שמיטה (הוראתה) לקדש את שנת השמיטה. וכמו שהקריאה ההיא של יובל מקדשים אנחנו אותה בתרועת שופר ביום הכפורים כמה שכתוב והעברת שופר [8]) וגו׳ אף הקריאה הזאת של שנת השמיטה היא שמקדשים אנחנו לשנת השמיטה בתרועת שופר ביום הכפורים. ובעבור זה כתב ביובל שתי פעמים שופר [9]) מפני שמרמז כי בין שנת היובל ובין שנת השמיטה מקדשים אנחנו לה בתרועת שופר ביום

א) כמו ד א ס י ר. וכן למטה.

ב) פה נכתבה המלה ו כ ת׳ ונמחקה בהעברת הקולמוס.

ג) כמן, כמו כ מ א ן.

ד) בעונן, כמו ב ע י נ ן.

ה) צ״ל ה ה י א.

[1]) דברים שם.

[2]) בימי ענן לא ידעו עוד מן הפעלים חסרו פ״נ והשבו אותם לשרשים מב׳ אותיות.

[3]) משלי כ״ב ז׳. ושם ו ע ב ד.

[4]) דברים שם.

[5]) דברים שם.

[6]) ויקרא כ״ה יוד.

[7]) ויקרא שם.

[8]) שם כ״ה ט׳.

[9]) ויקרא שם: והעברת שופר תרועה וכו׳ ביום הכפורים תעבירו שופר.

דיני שמיטה

הגוף הארמי

אילא חדא גדילתא איפה ושויה ציצת ואי אמרת דהאיי ציץ דילמא פירא הוא דסמיך ליה ויגמל שקדים לאדעך דהאיי ציץ לאו פירא הוא ואורכא דגדילתא מנא לן דטפח הוא דכ' הכא ציצת וכת' התם ציץ נזר מה ציץ אורכיה טפח הוא אף ציצת אורכה טפח הוא וציץ מנא לן דאורכיה טפח הוא דכ' בציץ והיה על מצחו וכת' התם חלבו האליה תמימה מה ההו א) וא דחלבו כולה אליה הוא אף האיי וא דמצחו כוליה מצח הוא ואורכא דאפותא לא האוי אילאו טפח ואף על גב דהאיי וא דכת' בחלבו להאכי דאתא לאדעך דהאיי חלב באיל להודיה ב) הוא דאיתיה כיון דאיכתב חלבו האליה הוה סגי ליה להאכי טפי כתב תמימ[ה] לאדעך דכל היכא דאיכא וא טופיאנא כי האיי גונא איכא למגמר מיניה דכוליה הוא ואי אמרת דלמא האיי וא דמצחו להאכי דאתא דלא למהוה ציץ אילא על מצח דאהרן הדא ג) בכל ...

(דף ג') דיזפתא דמוזפת ד) בין כסף ובין אכל ובין כל מילי ואמא ידו [לאודעך דמה] דמוזיף מן ידיה לחבריה ה) דקא אמא דמשמיט אבל זבין ליה ז[בינתא] לחבריה פיש ו) דמי זבינתא גביה אי נמי אית ליה לחבריה אגרא גביה או נמי אגרא דביתא או נמי קביל

א צ"ל ההוא.

ב צ"ל לחודיה.

ג) אולי צ"ל הוא או חדא.

ד) דמוזפת. אות ו' נוספה על השורה.

ה) לפי הענין צריך להוסיף פה המלה היא.

ו) כמו ופיש.

[1]) ראה ההערה למעלה למלת ואיפינן.

התרגום העברי

מהן רק תכפול [1]) גדיל אחד ותעשנו ציצת. ואם תאמר כי אולי הציץ הזה הוא פרי כי סמוך לו (כתוב) ויגמל שקדים [2]) להודיעך כי הציץ הזה [3]) איננו פרי. ומאיזה מקום נדע כי אורך הגדיל הוא טפח? כתוב פה ציצת וכתוב שם ציץ נזר [4]) (ללמדך כי) כמו שהציץ ארכו טפח הוא אף הציצת ארכה הוא טפח. ומאיזה מקום נדע כי הציץ ארכו טפח הוא? כתוב בציץ והיה על מצחו [5]) וכתוב שם חלבו האליה תמימה [6]) כמו (שהאות) ו' של חלבו (תורה) על כל האליה כמו כן הו' הזה של מצחו (יורה) על כל המצח ואורך המצח אינו אלא טפח. ואם כי אותו הו' הכתוב בחלבו בא לזה להודיעך שזה החלק נמצא רק באיל לבד. הואיל שכתוב חלבו האליה היה די לו. לכן הוסיף וכתב תמימה להודיעך כי בכל מקום שנמצא בו ו' נוסף כאופן זה נוכל ללמוד ממנו שכולו הוא [7]). ואם תאמר אולי בא הו' הזה של מצחו להורות שלא יהיה הציץ כי אם על מצח של אהרן [8]) ....

(דף ג')... שההלואה שתלוה בין כסף ובין אוכל ובין כל דבר. ואמר ידו [9]) [להורות לך כי] מה שהלוה מידו לחברו על זה אמר שמשמיט (בשביעית). אבל אם מכר לחברו [דבר מה] ונשארו דמי המקח אצלו (אצל הקונה) או גם אם יש לחברו אצלו שכר

[2]) במדבר י"ז כ"ג.

[3]) של ציצית.

[4]) שמות ל"ט ל'.

[5]) שם כ"ח ל"ח.

[6]) ויקרא ג' ט'.

[7]) זהו על דרך: אם אינו ענין לכאן תנהו לדבר אחר.

[8]) מחסרון ההמשך לא נדע בברור הוראת שתי המלות האחרונות ולא נתרגמו.

[9]) דברים ט"ו ב': כל בעל משה ידו.

דיני ציצית

הגוף הארמי

כתיב [אותם] לאגמורך דחוטי שרשרת נמי כעבות דאמו ומתקנינן לה[ון] לרשואתא דהלין גדילאתא כי היכין לא א) תיפשר גדילתא כי דמתקנין ראשה דארוסא דכ׳ תעשה אותם מעשה עבת ועב[דינן] ד׳ גדילאתא דכ׳ גדלים תעשה לך ואורכא דכל גדילתא וגדיל[תא] האוי טפח ואיפינן לה על תרין וזירינן להון בחוטא לתרין א[טרפי] על הדדי בעיקבא ומתקנין לה כי היכין דכד פתחין תרין אשואתא מן הדדי ליהאיי גיסא ולהאיי גיסא דאמו לתרין אטירפי דנפקין בליבא דאילנא חד לאפי חבריה ומנא לן דהכי כת׳ הכא ציצת וכת׳ במטה אהרן ויצא פרח ויצץ ציץ מה ציץ דהתם תרין אטרפי הוא דנפקין באילנא חד לאפי חבריה אף האיי ציצת נמי כי האיי גונא ב) הוא והאיי דכתב התם ציץ וכת׳ הכא ציצת מישום דאטרפי דאילנא מנפשיהון נפקין והאכא אנן הוא דבעינן מעבד דומייה ולהאכי ג) טפי ביה תו כת׳ ציצת לאודענן דהאיי דומיא ד) דציץ אנן הוא דבעונן לתקוניה והאיי דאמריה בחד מימרא ציצית דלא תיתי תרין פיסקי ה) דגדילתא ותעבדינין

התרגום העברי

ב׳) כי לולא זאת היה די לו (לומר) תעשה אולם הוסיף לכתוב אותם ללמדך כי חוטי השרשרות גם כן דומים לעבות. ומתקנים (ועושים) אנחנו את ראשי הגדילים האלה שלא יהי הגדיל ניתר (שלא יתפרדו החוטים זה מזה) כמו שמתקנים את ראש החבל שנאמר תעשה אתם מעשה עבת [1]). ועושים אנחנו ארבעה גדילים שנאמר גדילים תעשה לך [2]). ואורך כל גדיל וגדיל הוא טפח וכופלים [3]) אותו לשנים ועושים להם זר [4]) (שפה) בחוט לשני קצות אחד על חברו בסוף [5]) ומתקנים אותו כזאת שאם יפתחו (יפרדו) שני הראשים זה מזה לצד זה ולצד זה (לצד אחד ולצד שני) יהיו דומים לשני עלים [6]) היוצאים (הצומחים) בלב האילן האחד נגד חברו. ומאיזה מקום ידענו שכן הוא? כתוב פה ציצת וכתוב במטה אהרן ויצא פרח ויצץ ציץ [7]) מה ציץ של שם שני עלים הם היוצאים באילן האחד נגד חברו כמו כן הציצת הזו היא באופן כזה. ולכן כתב שם ציץ וכתב פה ציצת מפני שהעלים של האילן יוצאים מעצמם ופה אנחנו צריכים לעשות הדומה להם ובעבור זה הוסיף (אות) ת׳ וכתב ציצת להודיענו שהדמיון הזה לציץ צריכים אנחנו לתקנו (לעשותו). ובעבור זה אמר אותו במאמר אחד (במלה אחת) ציצית למען לא תביא שתי חתיכות (חלקי) גדיל ותעשה

א) נראה דצ״ל דלא.

ב) המלה נמחקה אצל הסופר בדיו וכתבה פעם שנית למעלה מן השורה.

ג) האותיות א כ נמחקו ונתקנו מחדש.

ד) אות יוד נכתבה על השורה.

ה) אות ס׳ נתקנה מאות פ׳.

[1]) שמות כ״ה י״ד.

[2]) דברים כ״ב י״ב. והמשך הכתוב: על ארבע כנפות כסותך.

[3]) תרגמתי המלה ואיפינן כמו ועיפינן בתרגום ותלמוד. וכן למטה איפה.

[4]) אחשוב כי הפעל וזירינן לקוח מן זיר בארמית (זר בעברית.

[5]) לא אדע אם תרגומי נכון הוא.

[6]) טרפי ואטרפי הם גם עלים וגם קצות. ואולי כונתו לענפים.

[7]) במדבר י״ז כ״ג.

דיני ציצית

הגוף הארמי

לערלים דכ׳ בציצת להם וכת׳ בפסח ויקחו להם מה להם דפסח לדילן ולא לערלים דכ׳ וכל ערל לא יאכל בו אף להם דציצת לדילן ולאו לערלים וגברא עביד לה לציצת דכת׳ בציצת להם וכת׳ בפסח להם מה להם דפסח לאיתויי גברא הוא דכ׳ ויקחו להם איש אף להם דציצת גברא עביד לה והני מילי מיעבדה לציצת גופה אבל מישד שידא א) ליה איתתא דכ׳ וכל אשה חכמת לב ציצת דק׳ אמא קרא היכי בעונן ב) למעבדה בעונן למיגיד לה כי תיכתא דכ׳ בציצת גדילים תעשה לך וגדילים לתיכי דאמו דכ׳ מעשה שרשרות וגדדי דציצת כרכינן להון על ג׳ וגדילתא דציצת גדלינן לה על ג׳ ומנא לן דהאכי דכ׳ גדילים מעשה שרשרות ושרשרת האכי הוה עבידא דכת׳ ושתי שרשרת ועבת ארויסא הוא דכת׳ ויאסרוהו בשנים עבותים וכל ארוסה על ג׳ מיכדים ודק קראה וכתב תעשה אותם לאדעך דאף הוטי זהב דשרשרת על ג׳ בדימין ל..א ג) (עמוד ב׳) דאי לאו האכי בתעשה נמי הוה סגי ליה אילא טפי

התרגום העברי

עושים ציצית ולא לערלים. שנאמר בציצית להם וכתוב בפסח ויקחו להם [1]) מה להם של פסח (כונתו) לנו ולא לערלים שנאמר וכל ערל לא יאכל בו [2]) אף להם של ציצית (הוראתו) לנו ולא לערלים. ואיש (זכר) צריך לעשות את הציצית שנאמר בציצית להם וכתוב בפסח להם מה להם של פסח (כונתו) להביא את האיש שנאמר ויקחו להם איש אף להם של ציצית איש עושה אותה. וזהו רק לעשות את הציצית עצמה אבל להטילה (בבגד) גם האשה תוכל להטיל שנאמר וכל אשה חכמת לב [3]). ציצית שאמר הכתוב איך צריכים אנחנו לעשותה? צריכים אנחנו לקשור אותה בשרשרת שנאמר בציצית גדילים תעשה לך וגדילים דומים לשרשרות שנאמר מעשה שרשרות [4]). וחוטי הציצית אנו כורכים אותם על שלשה וגדיל של ציצית גודלים (פותלים ומקלעים) אנחנו אותו על שלשה [5]). ומאיזה מקום ידענו שכן הוא? שנאמר גדילים מעשה שרשרות ושרשרת היתה נעשה כן שנאמר ושתי שרשרת [6]). ועבת חבל [7]) הוא שנאמר ויאסרוהו בשנים עבותים [8]) וכל חבל על שלשה נפתל הוא [9]). ודקדק הפסוק וכתב תעשה אותם להודיעך כי גם חוטי זהב של השרשרת על שלשה הם נפתלים (עמוד

א) נראה דצ״ל שדיא.

ב) כמו בעינן.

ג) כפי הנראה נמחקה המלה הזאת בכונה כמיותרת.

[1] שם י״ב ג׳. — [2]) שם י״ב מ״ח.

[3]) שם ל״ה כ״ה.

[4]) מלכים א׳ ז׳ י״ז. וקודם לזה כתיב גדלים ולמד מגזרה שוה.

[5]) כפי הנראה כונתו שכל חוט צריך להיות נפתל משלשה חוטים דקים והגדיל צריך להיות נפתל משלשה חוטים עבים כאלה.

[6]) שמות כ״ח י״ד. ובהמשך הכתוב נאמר מעשה עבת.

[7]) ארויסא בהוראת חבל נמצא בבבלי יבמות מ״ו ע״א.

[8]) שופטים ט״ו י״ג.

[9]) תרגמתי לפי הענין. ולא נודע לי הפעל כדם בארמית.

דיני פרישות מנכרים ורשעים וציצית

הגוף הארמי

דלא עבדא [כעו]בדך .. הא א) [וכו]תך ואף אב ואם ואחי ובני דלא עבדין עיבידתא דשמיא [כ]ותן מחיבינן למיפרש מינהון דכ' האמר לאביו ולאמו וכל ב) [א]ימת דמערבין ג) ישראל ביני גוים גרמא להון מילתא דעבדין [כ]עובדיהון דכ' ויתערבו בגוים וכל דלא עביד אוריתא יש' גוי איקרי כי היכין דפרישנן ומחיבינן למיפרש מנהון. ומיבעי לן לאיכנופי כולן בחד דוכתא כי דכ' אספו לי חסידי וכד עבדינן הכי רחמנא מפריש לן לקמיה דכת' והייתם לי קדשים. —

ופקידינן רחמ' למעבד ציצית בגלימן דכ' דבר אל בני יש' וא' אל' ועשו להם צ' ועשו דק' אמא קראה ויעשו מבעי ליה אגמרי קא מגמר לן דבעינן מישד גראדי לציצת לכתחילה ומעבד מנהון ציצית דכ' בציצית ועשו וכת' במקדש ועשו מה ועשו דמקדש אפרושיה והדר מיעיבדיה ד) דכ' ויקחו לי תרומה והדר כת' ועשו לי מקדש אף ועשו דציצת אפרושיה והדר מיעיבדיה להם דקא אמא קראה לדילן עבדינן ציצית ולאי

א) אות ה' מסופקת בכ"י ולפניה יש עוד מקום לב' או לג' אותיות. ולכן לא נוכל להשלים [ולא עב]דא.

ב) האותיות ו כ הן בספק.

ג) אות מ' למעלה מן השורה.

ד כן בכ"י.

1) ואם יש לך אשה. הוא הדבר השני שמֻזהיר עליו הכתוב באמרו: ומן הנשים הנכריות.

2) ממצב הגוף הארמי יראו הקוראים כי

התרגום העברי

ביניהם. ואם יש לך אשה 1) שאינה עושה כמעשך ... וכדומה לך 2) ואף אב ואם ואחים ובנים שאינם עובדים עבודת השמים כדומה לנו מחויבים אנחנו להבדל מהם שנאמר האמר לאביו ולאמו 3). וכל זמן שמתערבים ישראל בין הגוים הדבר הזה גורם להם שיעשו כמעשיהם שנאמר ויתערבו בגוים 4). וכל ישראל שאינו עושה (מצות) התורה נקרא גוי כאשר פרשנו. ומחויבים אנחנו להבדל מהם וצריכים אנחנו להתאסף כולנו במקום אחד כמה שנאמר אספו לי חסידי 5). וכאשר אנחנו עושים כן הרחמן מבדיל אותנו לפניו שנאמר והייתם לי קדשים.

וצונו הרחמן לעשות ציצית בבגדנו שנאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית 6). ומה שאמר הכתוב ו ע ש ו והיה צריך לומר ו י ע ש ו ילמד לנו כי צריכים אנו להטיל חוטים לציצית לכתחלה 7) ולעשות מהם ציצית כי נאמר בציצית ו ע ש ו ונאמר במקדש ו ע ש ו. מה ועשו שבמקדש צריך להפרישו ואחר זה לעשותו שנאמר ויקחו לי תרומה 8). ואחריו כתב ועשו לי מקדש 9) אף ועשו של ציצית צריך להפרישו ואחר זה לעשותו. ומה שאמר הכתוב ל ה ם (הוראתו כי) לנו אנחנו

המלות האחרונות הן בספק.

3) דברים ל"ג ט'. והמשך הכתוב: לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו.

4) תהלים ק"ו ל"ה. והמשך הכתוב: וילמדו מעשיהם.

5) תהלים נ' ה'.

6) במדבר ט"ו ל"ח.

7) כונתו שאין לעשות ציצית מחוטים התלוים מן הבגד במקרה.

8) שמות כ"ה ב'.

9) שם כ"ה ח'.

דיני שעטנז ופרישות מנכרים ורשעים

הגוף הארמי

לאדעך דאנת אסיר לך למיעבדיה ומאי דעבדין אחריני נמי אסיר לך למהוה בביתך וכתב לא תלבש אמא צמר מחיה ואמא פשתים מזרעים וכתב יחדו צמר וכל מיניה ופשתים וכל מיניה וכת' תילבש א) לאדעך דשעטנז אף על גב דאסיר לך למלבשה אי מלבשין לך בעל כורחך לא מתפסת בעוון ומשכא לא מערבינן ליה בהדי מאי דאתי ב) מחיה ולא בהדי מאי דאתי מזרעים דכ' בגד הצמר וגו' אפרשינון חד חד לחודיה ואמא לטהרו או לטמאו לאדעך דאיסיר ג) לערביה לחד בהדי חבריה הצמר עמרא פשתים כיתנא השתי כל דשתי מיא והינינון זרעים דכ' למען אשר לא יגבהו בקומתם. או הערב הינו כל בהמות דאיקרו ערב דכ' ויבא ערב כבד ודקא אמא בראשא דמילתיה את חקתי תשמרו אמטו ד) כל צוואות לאו חקת דרחמנא אינין אלא משום דקא אמא אסור כלאים. אמא חקתי תשמרו קא מזהר להון דנטריה לנפשיכון לאוריתאי ופרישו מביני גוים כי היכין דקא מפקדנא לכון לאפרושי כלאים מיהדדי וכת' ועתה תנו תודה לייי' קא מזהר לן תרתין מילי פרישו מעמי הארץ (דף ב') [דלא ל]מתבו ביניהו. ואי אית לך אשה

התרגום העברי

להודיעך כי לך אסור הוא לעשותו לך ומה שעשו אותו אחרים אסור הוא לך גם כן שיהיה בביתך. וכתב לא תלבש[1] אמר צמר (שהוא בא) מן החיה ואמר פשתים (שהם) מן הזרעים וכתב יחדו (לכלול) צמר וכל מין שלו ופשתים וכל מין שלו (שלהם). וכתב תלבש[2] להודיעך כי אף כי השעטנז אסור לך ללבשו (בעצמך) אם ילבישוך אותו בחזקה (נגד רצונך, בעל כרחך) אינך נתפס בעון. והעור אין מערבין אותו לא עם דבר הבא מחיה ולא עם דבר הבא מזרעים שנאמר בגד הצמר וגו'[3] הפרישם אחד אחד (זה מזה) לבדו. ואמר לטהרו או לטמאו להודיעך שאסור הוא לערב את האחד עם חברו. הצמר עמרא (שער הבהמה והחיה). פשתים כיתנא (גדולי פשתן). השתי כל מה ששותה מים והם הזרעים שנאמר למען אשר לא יגבהו בקומתם[4]. או הערב זהו כל הבהמות שנקראו ערב שנאמר ויבא ערב כבד[5]. ומה שאמר בראש הדברים את חקתי תשמרו[6] האם כל הצוואות (המצות) אינם חקות הרחמן? אך מפני שאמר אסור כלאים אמר חקתי תשמרו הזהיר אותם: התאמצו בתורתי והבדלו מבין הגוים כמו שצויתי לכם להבדיל את הכלאים זה מזה. וכתב ועתה תנו תודה ליי'[7] מזהיר לנו שני דברים הבדלו מעמי הארץ שלא לשבת

א) כן בכ"י ביוד.
ב) היה כתוב ד א ת ו בוו' ונתקן.
ג) צ"ל ד א ס י ר.
ד) נראה דצ"ל א ט ו.

[1] נראה דצריך להוסיף וגו'.
[2] ענן ידרוש כפעם בפעם את האותיות הנוספות על השרש על פי צרופי הדקדוק. וכן עשה כאן באות ת' הנוספת על השרש ל ב ש.

[3] ויקרא י"ג נ"ט. והמשך הכתוב שם הוא: או הפשתים או השתי או הערב או כל כלי עור לטהרו או לטמאו.
[4] יחזקאל ל"א י"א. ובהמשך הכתוב שם נאמר: ולא יעמדו אליהם בגבהם כל שתי מים.
[5] שמות ח' כ'.
[6] ויקרא י"ט י"ט.
[7] עזרא י' י"א. ובהמשך הכתוב שם: והבדלו מעמי הארץ ומן הנשים הנכריות.

דיני כלאים ושעטנז

הגוף הארמי

לולא חרשתם בעגלתי ולהכי כתביה בתר לא תזרע כרמך למשמע מינה תרתין כי היכין דפרישנן שדך לא תזרע כלאים הנך כלאים דפריש בזרעים ומאי היא זרעים דעשבים וזרעים דאילנות כדכ' את כל עשב וכת' לא תזרע כרמך אמא מזרעים דעשבים א) המלאה הזרע ואמא מזרעים דאילנות (עמוד ב') ותבואת הכרם ולא כת' בהו יחדו דלא קא אסר אילאו ב) עשבי[ם] דאית להון פירי אבל דלא אית להון פירי לא.—ובגד כלאים ט[פי] ביה וא וקא אמא דלא תלבש מאני דמתעבדין מן הלין מאני דפרישו לך מבהמה ומזרעים וקריה שעטנז בה[מה] קריה שעט ועשבים קרנון נז והיכא אשכחן דבהמה אית[מר] בה שעט דכ' מקול שעטת ונז קא קארי להו זרעים מישום דבמיא מתרבו דכ' מריח מים יפריח. ומיא איתמר בהון נז דכ' מים זרים והיי דלא כתב בשעטנז למד דלאו על מיא ממש קאים אילא על זרעים קאים מישום דבמיא מתרבו וכת' לא יעלה עליך ואפילו ג) בביתא נמי אסיר למהוה שעטנז דאי האוי בביתא אי איפשר דלא דארי ליה אינש מיהכא להכא ואמריה בלשון לא יעלה עליך

התרגום העברי

בעגלתי[1]. ובעבור זה כתבו[2] אחרי לא תזרע כרמך להשמיענו שני דברים כמו שפירשנו שדך לא תזרע כלאים. אותן כלאים שפירש בזרעים. ומה היא? זרעים של עשבים וזרעים של אילנות כמו שכתוב את כל עשב[3] וכתב לא תזרע כרמך. אמר מזרעים של עשבים המלאה הזרע[4] ואמר מזרעים של אילנות (עמוד ב') ותבואת הכרם[5] ולא כתב בהם יחדו מפני שלא אסר רק עשבים שיש להם פרות אבל שאין להם פרות לא (אסר).—ובגד כלאים[6] הוסיף בו ו' ואמר שלא תלבוש בגדים הנעשים מאותם הבגדים[7] שנתפרשו לך מבהמה ומזרעים. וקרא לו שעטנז (מפני) שלבהמה קרא שעט ולעשבים קרא נז. ואיפוא מצאנו שנאמר בבהמה שעט? שכתוב מקול שעטת[8]. ונז קרא לזרעים מפני שגדלים במים שנאמר מריח מים יפריח[9]. ובמים נאמר בהם נז שנאמר מים זרים[10]. ובעבור זה לא כתב בשעטנז ל'[11] מפני שלא על המים בעצמם הוא מוסב כי אם על זרעים הוא מוסב מפני שהם גדלים במים. וכתב לא יעלה עליך (להודיע) שהשעטנז אסור להיות אף בבית מפני שאם יהיה בבית לא ימלט מזה שישא איש אותו מפה לפה (ממקום למקום). ואמר אותו בלשון לא יעלה עליך

א) האות הראשונה מן המלה דעשבים נמחקה וכתב במקומה אות ד' מעל השורה.

ב) אילאו. כמו אילא או אלא.

ג) נראה דצ"ל דאפילו.

1) שופטים י"ד י"ח.

2) ר"ל את הפסוק לא תחרש בשור ובחמור.

3) בראשית א' כ"ט. והמשך הכתוב: זרע זרע.

4) דברים כ"ב ט'.

5) דברים שם.

6) ויקרא י"ט י"ט.

7) ר"ל חומר האריגות שמהן נעשים הבגדים.

8) ירמיה מ"ז ג'. והמשך הכתוב: פרסות אביריו.

9) איוב י"ד ט'.

10) ירמיה י"ח י"ד. והמשך הכתוב: קרים נוזלים.

11) לפי ביאורו כי נז בא להורות על מים נוזלים.

דיני מאכלות אסורות וכלאים

הגוף הארמי

בהין עבידתא שרי לן דכ׳ אכל בכסף לאדעך דלמיכל ולמישתא הוא דאסיר לן למישקל מגוים לבר מן זרעים ומים אבל לעבידתא אחריתי דלאו למיכל ולמשתא הוא כל דשקלינן מגוים שפיר דאמי וחמרא וכל דמרוי הידנא אסיר לן דכת׳ ונתתה הכסף אשוייה לייןושכר לבקר וצאן מה בקר וצאן בשעריך דשרי לן למיכל אף יין ושכר בשעריך דשרי לן משתה ודק קראה וכת׳ ואכלת שם שם הוא דשרי לך למיכל אבל בלא שם לא ואף התם נמי אפושי מיכל בשר ואפושי משתא יין אסיר לן דכ׳ אל תהי בסבאי יין. — ואסיר לן לארבעי בעירין כלאים ומזרע דברין כלאים ולבושא דכלאים אסיר למיסק עלן דכת׳ את חקתי תשמרו ההוא א) כלאים דפריש בבהמה ומאי הוא בהמה בהמה טהורה ובהמה טמאה כדכת׳ מן הבהמה הטהורה וכת׳ לא תחרוש אמא שור מן בהמה טהורה ואמא חמור מן בהמה טמאה וכת׳ יחדו שור וכל מיניה והינו בהמה טהורה וחמור וכל מינה ב) והינו בהמה טמאה וכת׳ תחרש לאשמעי מינה תרתין רביעא וחרישה דחרישה נמי איקריא רביעה דכ׳

התרגום העברי

אכל בכסף[1]. להודיעך כי לאכול ולשתות אסור הוא לנו לקחת מגוים חוץ מן זרעים ומים אבל לעבודה אחרת שלא לאכול ולשתות כל מה שנקח מגוים טוב ויפה הוא. ויין וכל דבר המשכר אסור לנו עתה[2] שנאמר ונתת הכסף[3]. השוה היין והשכר לבקר וצאן מה בקר וצאן מותר לנו לאכול (רק) בשעריך אף יין ושכר מותר לנו לשתות (רק) בשעריך. ודקדק הפסוק וכתב ואכלת שם[4] (להורות כי) שם הוא מותר לך לאכול (בקר וצאן) אבל בלא שם[5] לא. ואף שם גם כן אסור לנו להרבות באכילת בשר ולהרבות בשתית יין שנאמר אל תהי בסבאי יין[6]. — ואסור לנו להרביע בהמותינו כלאים ולזרוע שדותינו כלאים ובגד של כלאים אסור להעלות עלינו שנאמר את חקתי תשמרו[7]. אותו כלאים שפירש בבהמה. ומה הוא בהמה? בהמה טהורה ובהמה טמאה כמו שכתוב מן הבהמה הטהורה[8], וכתב לא תחרוש[9]. אמר שור מן בהמה טהורה ואמר חמור מן בהמה טמאה. וכתב יחדו[10] שור וכל מינו וזהו בהמה טהורה וחמור וכל מינו וזהו בהמה טמאה. וכתב תחרש להשמיענו שני דברים רביעה וחרישה. כי חרישה גם כן נקראת רביעה שנאמר לולא חרשתם

א) על אות ה׳ הראשונה ממלת ההוא רשום דבר מה ברושם בלתי ברור.

ב) צ״ל מיניה.

[1]) קשה להבין הוכחתו מן הכתוב הזה. כי אם כונתו אל הכתוב דברים ב׳ ו׳ הלא שם נאמר: אכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם. וגם שם פסוק כ״ח כתוב: אכל בכסף תשברני ואכלתי. ואם כן באכילה ולא בעבודה אחרת מדבר הכתוב.

[2]) כונתו: אחר החורבן בגלות.

[3]) דברים י״ד כ״ו. והמשך הכתוב: בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר.

[4]) דברים שם.

[5]) ר״ל כאשר לא תהיה בארץ ישראל ובזמן הבית כי אם בגלות ואחר החרבן.

[6]) משלי כ״ג כ׳. והמשך הכתוב: בזללי בשר למו.

[7]) ויקרא י״ח ד׳.

[8]) בראשית ז׳ ח׳. והמשך הכתיב שם: ומן הבהמה אשר איננה טהורה.

[9]) דברים כ״ב י׳. והמשך הכתיב: בשור ובחמור יחדו.

[10]) דברים שם.

מספר המצות לענן הנשיא.

פרק ראשון.

דיני מאכלות אסורות.

הגוף הארמי

(דף א') ... דניאל ויתנו לנו לאדעך דלא שרי למישקל מגוים *) אלא זרעים [ומ]ים **) ואף קמחא שרי לן למשקל מגוים דכ' על דבר אשר לא [קד]מו ולהם דגוים מי שרי לן אילא האיי לחם קמחא הוא דאשכחן [דא]קרי קמחא לחם דכ' ויהי לחם שלמה ואף כגין דובשא דלא [נ]פק מכוריה וכגין ערורא דלא אשתני מבריתו שרי לן למשקל [מ]גוים אבל חלבא דחלבוה גוים אסיר לן דהוה ליה תולדותו בידא דגוים ומיא דאחמינון גוים אסיר לן דאשתני בהדי גוים וכל מידי דאסיר א) לן למשקל מגוים למיכל ולמישתא הוא דאסיר לן אבל למעבד

*) כונתו לעכו"ם וישמעאלים שוכני ארצו. וכן למטה.

**) הנוסף בשני חצאי מרובע הוא הנשלם מאתי לפי צורך הענין ולפי ההשערה. והנוסף בחצאי עגול נוסף ליתר באור.

א) בכ"י ד א ס ר ומעל השורה נוסף יוד.

[1]) דניאל א' י"ב. והמשך הכתוב שם: מן הזרעים ונאכלה ומים ונשתה.

התרגום העברי

(דף א') ... דניאל ויתנו לנו [1]). להודיעך שאינו מותר לקחת מגוים *) רק זרעים ומים. ואף קמח מותר לנו לקחת מגוים שנאמר על דבר אשר לא קדמו [2]). ולחם של גוים האם מותר הוא לנו? אולם הלחם הזה הוראתו הוא קמח כי מצאנו שהקמח נקרא לחם שנאמר ויהי לחם שלמה [3]). ואף כדומה (למשל) הדבש שלא יצא מהכוֶרת שלו. וכמו המָן [4]) שלא נשתנה מבריאתו מותר לנו לקחת מגוים. אבל החלב שחלבוהו גוים אסור לנו מפני שתולדתו הוא על ידי גוים. והמים אשר הממום גוים אסורים לנו מפני שנשתנו על ידי גוים. וכל דבר שאסור לנו לקחת מגוים (רק) לאכול ולשתות הוא אסור לנו אבל לעשות בהם מלאכה מותר לנו שנאמר

[2]) דברים כ"ג ה'. והמשך הכתוב: אתכם בלחם ובמים. ועל זה ישאל: האם מותר לנו לחם של גוים?

[3]) מלכים א' ה' ב'. והמשך הכתוב: שלשים כר סלת וששים כר קמח.

[4]) תרגומי הוא בספק. וכמדומה שֶשֵם המן בארמית היא ע ר ו ר א. אך לא נשאר בזכרוני המקום שמצאתי כזה. לכן הדבר בספק.

השריד והפליט מספר המצות
לענן בן דוד נשיא לבני מקרא.

הוברת ראשונה.

פרק ראשון: החלקים הנמצאים עתה ממנו בכתבי יד.
פרק שני: המאמרים ממנו המובאים בלשונו בספרים אחרים.
פרק שלישי: המאמרים ממנו המובאים בתרגום עברי.

י. בנין אב מכתוב אחד. היא המדה השלישית מי"ג מדות הנ"ל. על ג המדות האלה שהשתמש ענן בהן העיד כבר החכם משה בשייצי.

יא. הקש. היא (כמו שלש המדות הקודמות) מדה אחת ממדות הלל הנשיא. גם המדה הזאת הסתעפה לענפים שונים אצל ענן ותלמידיו. (אצל הערבים נקראת המדה הזאת בשם קיאס. והשתמש בה לרוב החכם הערבי אבו חניפה בן דורו ובן גילו של ענן).

יב. אחד מכללי ענן היה כי רשות הוא לנו להוציא את מלות התורה מפשוטן בעת הצורך ולמצוא להן הוראה אחרת. כן למשל בדין יבום אמר כי המלה אחים הוראתה קרובים. מלך הוראתו מחשבה. אשה אל אחותה הוראתו אשה ובת אחותה. שתי וערב הוראתו זרעים וחיות. אזנך הוראתו מכנסים. חריש הוראתו תשמיש המטה. צורים הוראתו מספרים וכדומה. (אצל הערבים נקרא זה האופן תאויל. וגם בו השתמש אבו חניפה במדה מרובה).

יג. כשנמצא איזה שנוי בין שתי מלות דומות זה יורה לפי דעת ענן כי הוראת המלות האלה היא גם כן נפרדת ונבדלת באיזה צד.

ממוצא הדברים האלה יובן לנו מה שהאשימו חכמי הקראים המאוחרים (כמו סלמון בן ירוחם ובעל ספר העושר) את ענן שהוא נגרר אחר דעת הרבנים. וזהו לא בעבור שהסכים אל הרבנים בפרטי הדינים וההלכות כי אם מפני שהשתמש בכללים ומדות שלהם בענין הוצאת הדינים מן המקרא ובהוכחותיו ממלות כתבי הקדש. אך בכל זאת נמצא כי רוב חכמי הקראים המאוחרים הרבו גם כן להשתמש באלה הכללים והמדות. וביחוד התרחב אצלם השמוש במדת ההקש גם במצות השמעיות כנודע. תחת אשר אצל הרבנים ישתמשו בו רק במצות השכליות.

ויתר הדברים כן בענין הזה וכן בענינים אחרים אשר הוכרחתי לקצר בהם לעת כזאת יבוא בתולדות ענן אחרי תום אספת כל מאמרי ענן גם אצל המחברים אשר כתבו בשפת ערבית.

פטרבורג. בחדש כסלו התרס"ג. **אברהם אליהו הרכבי.**

ואודות ספר המצוות של הנשיא ענן שהוא העקר במחברתי זאת נוכל לומר כי אם נוסיף דעת לימים הבאים בענינים הנכללים בו זהו רק בפרטות כמה וכמה הלכות ודינים של מיסד הדת הקראית ומחוקקה הראשון. אולם במה שנוגע לשיטתו בהוצאת הדינים מפסוקי המקרא ואל הכללים והמדות אשר השתמש בהם אחשוב כי גם החלקים והלקוטים מספר המצות שלו אשר נקבצו ובאו אל תוך המחברת הזאת יפיצו אור בהיר כאשר אבאר זה בקצרה למטה בסמוך. ובמדה יותר קטנה נוכל ללמוד זה גם מחלקי ספרי המצות של בנימין הנהאונדי ושל דניאל הקומסי.

והנה אף כי אין פה המקום לדבר משיטתו של ענן הנשיא ודרכי למודיו בפרטות (ואודות זה שמורים אצלי הדברים לתולדות ענן וקורות שיטתו). בכל זאת אחשוב כי לא למותר יהי להציג בזה בקצרה את הכללים והמדות אשר השתמש ענן בהם להוציא דינים חדשים מכתבי הקדש או למצוא הוכחות חדשות מן הכתובים לדינים ישנים שלקח מן הרבנים או מן הכתות האחרות בישראל. וזהו על פי מה שנתגלה לנו עתה על ידי חלקי ספר המצות שלו.

א. ענן דרש את האתין שבכתוב. כי חשב את המלה את שהיא יחס הפעול למיותרת מפאת שלפעמים היא חסרה במקרא. ולכן הוציא כפעם בפעם דין חדש מן המלה הזאת.

ב. גם מאות ה׳ הידיעה הוציא ענן דרושי הלכות.

ג. כמו כן למד כפעם בפעם דין חדש מאות ו׳ החבור במקום שאינה נצרכת לדעתו.

ד. כאשר מצא ענן מבטא או מלה בכתוב שהשבם למיותרים אזי אמר: אם אינו ענין לדבר זה תנהו לדבר אחר.

ה. אם מצא בכתוב חלוף לשון זכר או נקבה אזי דרש את החלוף הזה להלכה.

ו. גם דרש ענן סמוכין. אם נסמכו בפסוק שני פעלים או שני שמות אזי השווה את הפעולות והשמות זה לזה.

ז. לענין הוצאת הדינים חשב ענן את ספרי הנביאים והכתובים כמו תורת משה ודקדק במלותיהם ואותיותיהם כמו במלות התורה ואותיותיה. כאשר נראה בפרטות בדיני מילה (מספר יהושע ויחזקאל) בדיני יבום וחליצה (ממגלת רות) ועוד.

ח. קל וחומר. היא המדה הראשונה מי״ג מדות הידועות של ר׳ ישמעאל.

ט. גזרה שוה. היא המדה השניה מי״ג מדות הנ״ל. והמדה הזאת התרחבה אצל ענן בכמות גדולה כי לפעמים למד גזרה שוה של אות אחת או של כנוי הדומה בשני ענינים שונים להשוותם זה לזה באיזה צד.

לפרק שני אשר בו באו מאמרי ענן בלשונם אצל פ"פ ישר בן חסד ושלמה הנשיא ראוי להעיר כי הספרים כתבי יד אשר מהם שאבתי כמעט כל דברי הפרק הזה (לבד המקומות המעטים מספר הישר לפ"פ מהאשכל להדסי ושער יהודה הנדפסים) הובאו על ידי פירקאוויץ מגניזות מצרים ובבל. והם לא נמצאו פה בשלמותם כי אם חלקים חלקים גדולים וקטנים ומכתב יד סופרים שונים. ומפאת זאת סגנון כתיבת המלות משונה הוא בין כ"י אחד לחברו וגם לפעמים בכ"י אחד בין מאמר למאמר. וביחוד בעניני מלא וחסר בחלוף האותיות הדומות ובמלות הטעם והקשור. גם בעבור זה לא נוכל לדעת אם הלקוטים אשר הצגתי בזה הם כסדרם או אם נהפך סדר המוקדם והמאוחר. גם הסופרים המעתיקים הספרים בערבית מפ"פ (וגם בתרגום העברי מס' הישר שלו) ישר בן חסד ושלמה הנשיא לא היו בקיאים בשפת ארמית שבה נכתב ספרו של ענן. ולכן פעמים רבות נשתבשו אצלם מלות רבות ונשחת תארם. אולם על הרוב רפואתם של כתבי יד המשובשים נמצאת בכתבי יד אחרים שאינם משובשים כלל או שיש בהם שגיאות קלות וקטנות שנקל לתקנם. ולא חדלתי מהביא כפעם בפעם את שנויי הנוסחאות בשולי העמודים למען יראו הקוראים איך נכתבו בכ"י וישפטו אם כונתי אל האמת בנוסחאות אשר בחרתי ותקנתי על פי השערתי. וצר לי מאד כי נאבדה אצלי הרשימה של ציוני המספר (№№) מכתבי היד שהשתמשתי בהם בפרק זה שהיתה כתובה אצלי על דף מיוחד. ואקוה למלא את החסרון בפרקים הבאים. ואחדים מן המאמרים הנכללים בפרק זה כבר נדפסו על ידי במה"ע האשכנזי מאגאצין לברלינר והופמאן, בחלק החמישי מגראֶטץ, במה"ע הרוסי וואסחאד (Восходъ) ובמאסף הפסגה. — בפרק זה נכלל גם המאמר המכונה מיפת בן עלי בשם פדלכה (המספר הכולל). שהוא לפי דעתי תמצית דיני העריות בקצרה המובאים בארוכה בספר המצות של ענן.

ובפרק השלישי השתדלתי לקבץ מאמרי ענן אצל המחברים המאוחרים ממנו לא בלבד המיוחסים אליו בפירוש כי גם אותם המובאים סתם ואינם מיוחסים אליו. מהם מה שנודע לנו ברור שהם מאמרי ענן כי נמצאים בחלקי ספר המצות שלו הנמצאים בידנו או מיוחסים אליו אצל מחברים אחרים. ומהם מאמרים אשר רק על פי ההשערה מטעמים שונים הם מענן כאשר ציינתי בהערות. ואת הקוראים הסליחה אם שגיתי באחדים מהם. גם לא אוכל להיות ערב בדבר כי ערכתי בפרק זה את כל מאמרי ענן הנמצאים אצל המחברים שהבאתי. ויוכל להיות כי איזה מהם נעלמו מעיני ונשמטו ממני. וביחוד מן הספרים כ"י אשר לא הספיקה לי עוד השעה לקרותם בשום לב ועיון היטב. ולא נצטיין מראה מקומות הפסוקים בפרק זה על כי בלקוטים מספרים נדפסים כבר נמצאים הציונים בכמה מהם במקומם.

ואחרי הפרקים האלה ערכתי בהוספות את הלקוטים המעטים אשר מצאתי מספרי המצות של בנימין הנהאונדי ודניאל הקומסי. וצר לי כי לא ציינתי גם פה מראה מקומות הפסוקים אל הלקוטים האלה. אף כי מלאכה היא ולא חכמה. ובנקל יוכל החפץ למלא את החסרון. ובפרקים הבאים אקוה לתת את המאמרים המובאים בשמם אצל המחברים הבאים אחריהם.

ואחריהם תבוא אספת כל הנאמר אודות החכמים האלה בקורות חייהם ודרכי למודיהם בעניני הדת והאמונה. ואחר זה אשתדל להביא כל נתח טוב לקורות ספרות הקראים מספרי החכמים יעקב הקרקסאני, סהל בן מצליח, סלמון בן ירוחם, יפת הלוי, הנשיא דוד בן בעז, יוסף בן נח, לוי הלוי, יוסף הרואה, אבו אלפרג הרון, יהושע בן יהודה (פ"פ), נסי בן נח, ישר בן חסד, עלי בן סלימאן, שלמה הנשיא וזולתם. וה' יעזר לי להפיק זממי.

ואחרי אשר הודעתי את מהות המחברת הזאת ואיכותה אציע במעט מלים את מהות הספרים אשר מהם שאבתי את המאמרים הנדפסים על ידי וסדר הנהגתי עמם. בשנת תרמ"ו הקרה ה' לפני חלק קטן מגוף ספר המצות לענן בעיר קאהרה במצרים (ששה דפים קלף הבלוים בראשם בדיני טומאה וטהרה; והם נדפסו אצלי מעמוד 41 עד עמוד 52). ומעת ההיא שמתי את פני לחפש אחר עצם דברי הספר הזה המובאים בספרים כתבי יד לחכמי בני מקרא הקדמונים הנמצאים באוצר ספרי המלכות דפה. וביחוד היו לי למעין נפתח ולמקור נאמן ספרי החכמים ישועה בן יהודה (פ"פ) ישר בן חסד (בערבית סהל בן פצל) תסתרי ושלמה הנשיא (ובערבית אלריים אבו אלפאצל). וזה לא כביר עלתה בידי לקנות עוד הרבה עלים מגניזות מצרים. ושמחתי למצוא בהם דברים יקרים לספרות הרבנים וגם שני חלקים קטנים מספר המצות לענן (שני דפים ושמנה דפים קלף אשר כפי הנראה הם מכתב יד סופר אחד. הראשון יחזיק 30—29 שורות בעמוד והשני 28 שורות. והם נדפסו אצלי מעמוד 3 עד עמוד 40). והם נכבדים מאד כי יאירו אור חדש על דברים רבים בשטת ענן. כאשר רמזתי עליהם קצת בהערותי בסוף החוברת הזאת והשאר יבוא ברצות האל בחוברת השניה. ולתועלת האנשים הבלתי בקיאים בארמית צרפתי לגוף דברי ענן תרגומי בשפת עברית עם הערות קצרות. ולא חדלתי מהשתמש במקומות הצריכים במלות הלקוחות משפת המשנה היא שפת עברית המאוחרת השגורה בפי מחברי ספרי חכמה רבנים וקראים. וצרפתי לזה עוד מאמרי ענן הנשיא המובאים שלא בלשונו אצל מחברים רבנים וקראים הכותבים עברית או שנתרגמו לעברית. ואקוה לתת את ההמשך וגם המאמרים אצל המחברים אשר כתבו בשפת ערבית בחוברת השניה. את החלקים הנמצאים בגוף הספר נתתי בפרק ראשון. והמאמרים המובאים בלשונו אצל המחברים אשר זכרתי הדפסתי בפרק שני. והמאמרים המתורגמים נדפסו בפרק שלישי.

בפרק ראשון הדפסתי הדברים אות באות כמו שנמצאו בכתבי יד. ורק במקומות החסרים מפאת שבלה הקלף או מפני המחק השתדלתי להשלים על פי ההשערה. ובכ"י א' עלתה בידי להשלים עפ"י דברי פ"פ. ומקומות ההשלמה נדפסו בתוך שני חצאי עגול. והתקונים למלות ואותיות המשובשות לפי השערותי הצגתי בשולי היריעה וכמו כן מראה מקומות הפסוקים.

קדמון; גם טעו לחשוב כי החכם סהל בן מצליח הביא את דברי הרואה המאוחר גם ממנו קרוב למאה שנה; וכן שגו לומר כי החכם סלמון בן ירוחם הביא את דברי אבו אלפרג הרון (המדקדק הירושלמי) המאוחר ממנו כשמונים שנה; גם האמינו במציאות איזה מחברים מבני מקרא שלא היו ולא נבראו אלא משל היו כמו ישוע בן עלי, יפת בן סעיד ודומיהם. ומחברי ספר הקורות לבני ישראל בכלל ולבני מקרא בפרט כמו יאָסט, גראֶטץ ופּירסט בהלכם בעינים עצומות אחרי פינסקר ובהוסיפם עוד דברי חלומות וחזיונות שוא משלהם כשלו ויכשילו רבים והגדילו עוד את מדורת המבוכה. וביחוד עבר חק ופרץ גדר הבקרת המתונה גם הרחיב גבולות תעתועי שוא פּירסט בחבורו הידוע: „געשיכטע דעס קאראֶרטהומס" (לייפציג 1862—69).

לכן בחפצנו להשלים את עבודת פינסקר ולתקנה גם להניח אבן פנה אשר לא תמוט ויסוד מוסד לספרות הקראים וקורות דתם אין לנו עצה ותחבולה אחרת כי אם לחפש אחר השרידים הנמצאים עוד בכתבי יד מגוף הספרים הראשונים לחכמי בני מקרא הכתובים ארמית (ספר המצות לענן) עברית (ספרי המצות לבנימין ודניאל) וערבית (ספרי הקרקסאני סהל הרואה וישועה בן יהודה) ולהוציאם לאור בעצם דבריהם איש על דגלו. וכן נחוץ הוא לקבץ את המאמרים המובאים בשמם בספרי החכמים הבאים אחריהם גם כל הנמצא אודותם וקורות חייהם ודעותיהם בתורה וחכמה. ורק אחר אשר תהיה לפנינו אספת חבורי כל אחד מהם בשלמות האפשרית בלשונם ובתוכנם נוכל לדעת ברור היטב מה פעל ועשה איש איש מהם ואיך היו דרכי למודו והגיוני לבו באמונות ודעות ובדברי דת ודין. והנה אין ספק בדבר כי ברבות הימים כאשר יתגלו עוד כתבי יד קדמונים הנעלמים עד עתה יוכלו הבאים אחרינו להשלים את החסר כעת ולהוסיף על דברי חכמי בני מקרא הראשונים הנודעים לנו עתה—אולם על כל פנים לא יוכלו לגרוע מאומה מדבריהם. וביחוד מדבריהם הנאמרים בעצם לשונם או הנודעים לנו בתוכנם מפי עדים קדמונים ונאמנים.

ובעבור זה קראתי את המחברת השמינית מספר זכרון לראשונים גם בשם לקוטי קדמוניות חלק שני (כאשר נדרתי בדבר אל הקורא בראש המחברת הראשונה, עמוד VI, ואקימהו) לחלק כבוד לשם מחבר החלק הראשון אשר לזכרונו הקדשתי את המחברת הזאת. וגם להורות עד כמה נחוץ הוא למלאות ולתקן את ידיעותינו בקורות דת בני מקרא וספרותם על פי המציאות החדשות אשר נתגלו לנו אחרי פטירת החכם פינסקר. והחוברת הראשונה הזאת תכיל את דברי מיסדי הדת הקראית וחכמיה הראשונים, והם: הנשיא ענן, הדיין בנימין הנהאונדי ודניאל הקומסי המכונה ראש כלה, בעצם גוף דבריהם בספרי המצות שחברו. ואל מאמרי ענן בלשונו צרפתי גם את דבריו המובאים אצל חכמי הקראים בתרגום עברי. ואם יגזור ה' בחיים אביא בחוברות הבאות את מאמרי ענן המובאים אצל הבאים אחריו בתרגום ערבי ואתרגמם לשפת עברית. וגם את מאמרי בנימין ודניאל המובאים אצל המחברים הבאים אחריהם.

ראש דבר.

הנה החכם שמחה פינסקר היה הראשון בזמננו אשר גלה עמוקות ונסתרות מספרי חכמי בני מקרא (שהמציא לו החכם אב"ן רש"ף) והאיר עיני חכמי אירופא בדרישותיו וחקירותיו בספרות הקראים בחבורו לקוטי קדמוניות. (ווין תר"ך). אולם כמקרה כל יורדי תהומות לגלות אוצרות חשך כאשר יזרח להם פתאום אור גדול כמעט קט תִּכַּהּ עינם כן קרה פעמים רבות גם להחכם הזה. כי לא אחת ושתים ראה את צל ההרים כהרים וחשב למצוא דברים רבים אשר בנוח עליהם רוח המשפט המתון נדו עפו כחלום חזיון ליל וחם שמש הבקרת ונמסו. אך תפארתו והדרו ישארו לדור דורים כי לו יאתה עטרת הכבוד אשר הנחילוהו חכמי הזמן זה יותר מארבעים שנה. כי מלבד אשר אסירי התודה אנחנו לו בעד הדברים הרבים הטובים והנכוחים אשר האיר עינינו בהם — הנה אין לשכוח כי רב יתר תכבד עבודת החפוש על האיש אשר החל להיות גבור ציד במקום שממה ותלאובה באין דרכים ונתיבות. וכזאת היתה נחלת ספרות הקראים בימיו כי לא עברו בה עוד החוקרים לכל תכלית הספרים והמחברים מבני מקרא. ולכן לא נתפלא על שגיאותיו כי אין איש בארץ הקולע תמיד אל שערת האמת ולא יחטא המטרה. נוסף לזה הנה נתגלו לנו עתה ספרים רבים מחכמי הקראים הקדמונים אשר נעלמו אז מפינסקר ואשר ידע מהם רק שמץ דבר או שמע מהם שֵׁמַע שוא. ועל ידי הספרים האלה בעצם תומם כאשר יצאו מידי מחבריהם יש לאל ידנו לברר כמה ספקות ולתקן כמה שגיאות. כן למשל מספרי המיסדים הראשונים לדת הקראית ענן הנשיא, בנימין נהאונדי ודניאל אלקומסי ודעותיהם ידעו פינסקר וכל החוקרים אך מעט מזער כי לא נודעו עד עתה בקהל; את החכם נסי בן נח אשר חי (כפי אשר מצאתי זה לא כביר) בפרס בערך שלש מאות שנה אחרי ענן הקדימו וקצבו את זמנו קודם ענן הנשיא או בדורו של ענן! על החכם יעקב הקרקסאני חשבו ששמו יוסף (כמו שהוא נקרא בטעות אצל סופרי ארץ יון שכתבו רבי יוסף תחת אבי יוסף שהוא הכנוי הערבי לאיש ששמו יעקב) ושגו לחשוב כי הוא מאוחר בזמן מהחכם יוסף הרואה אשר באמת חי כמאה שנה אחר הקרקסאני ומביא כפעם בפעם את דברי זה האחרון כמחבר

למזכרת כבוד ותהלה לנשמת החכם החוקר הנעלה

שמחה פינסקר ז״ל

(נולד בחדש אדר התקס״ג בטארנוב בגליציא ונפטר בחדש תשרי התרכ״ה באודיסא)

אשר פתח את השער הראשון בדרישת הספרות לבני מקרא
הקדשתי את החוברת הזאת.

א. א. הרכבי.

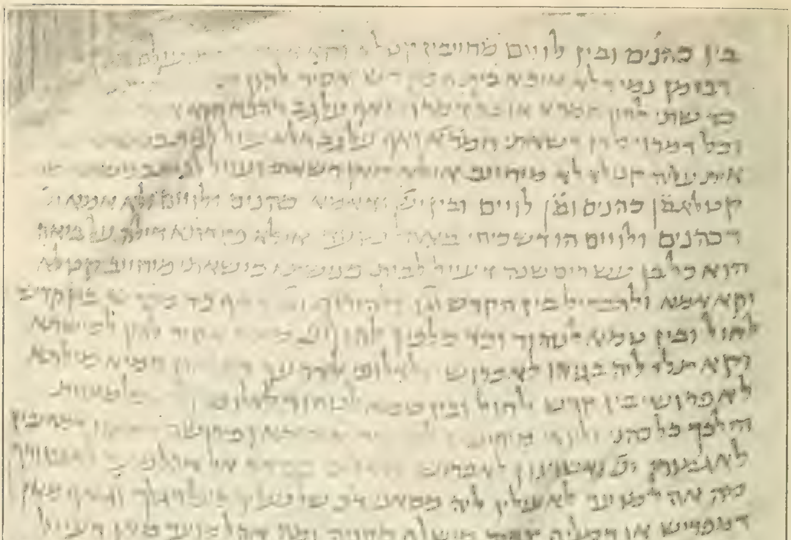
№ 3.

(כתב יד ג׳ דף י״ב עמוד א׳, בנדפס עמוד 43—42)

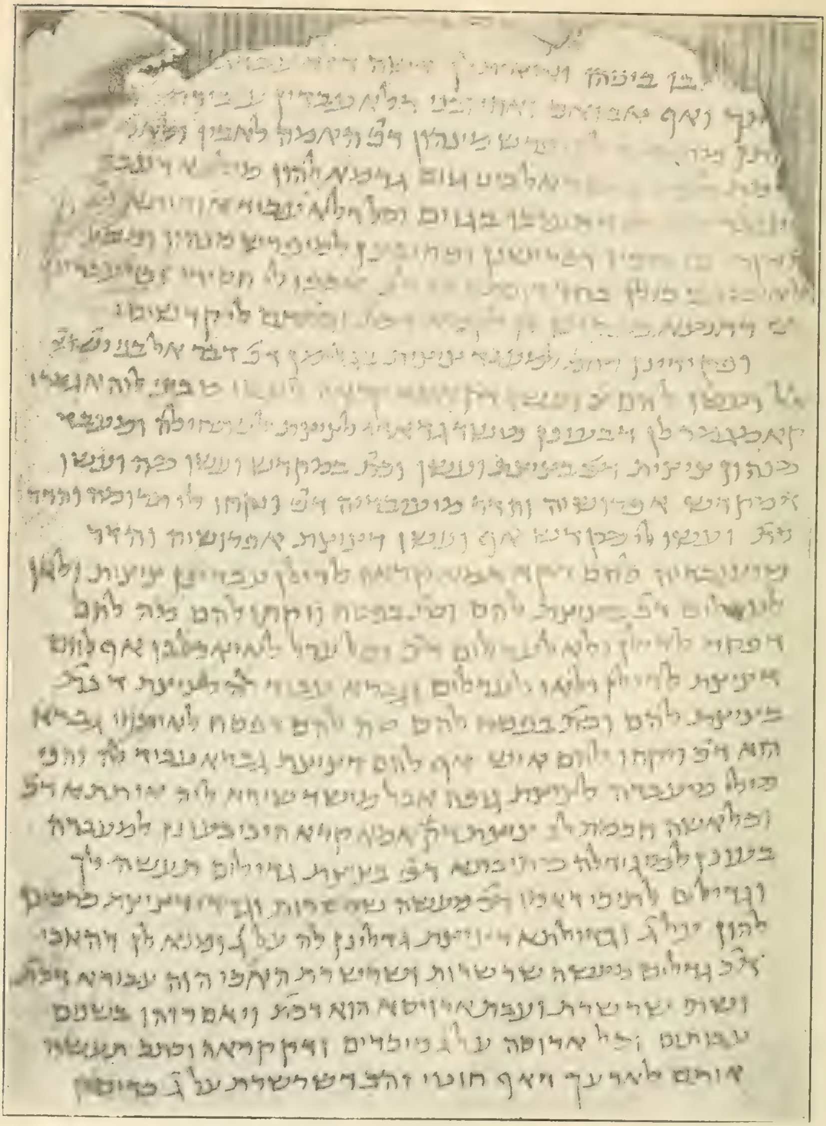
№ 2.

(כתב יד ב' דף ו' עמוד א', בנדפס עמוד 21—23)

№ 1.

(כתב יד א׳ דף ב׳ עמוד א׳. בנדפס עמוד 8—6)

זכרון לראשונים

מחברת שמינית

והיא חלק שני מספר

לקוטי קדמוניות לקורות דת בני מקרא וספרותם

(לר״ש פינסקר).

חוברת ראשונה:

השריד והפליט מספרי המצות הראשונים לבני מקרא

(לענן הנשיא, בנימין נהאונדי ודניאל אלקומסי)

יצאו לאור על פי כתבי יד עברים וערבים וספרים נדפסים

מאת **אברהם אליהו הרכבי.**

ס״ט פטרבורג.

שנת התרס״ג לפ״ג

ЗИХРОНЪ ЛАРИШОНИМЪ.

Часть VIII.

Сохранившіеся остатки изъ древнѣйшихъ Караимскихъ книгъ по законовѣденію

(Анана, Веніамина Наговенди и Даніила Алкумиси)

Собралъ, издалъ и объяснилъ

А. Я. ГАРКАВИ.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Типо-Литографія І. Лурье и К° Гороховая, 48

1903.

STUDIEN UND MITTHEILUNGEN

AUS DER

Kaiserlichen Oeffentlichen Bibliothek

ZU

ST. PETERSBURG.

von

Dr. A. Harkavy

ACHTER THEIL

Likkute Kadmoniot II.

Zur Geschichte des Karaismus und der Karäischen Literatur.

ERSTES HEFT:

Aus den ältesten Karäischen Gesetzbüchern

(von **Anan, Beniamin Nehawendi** und **Daniel Kummissi**).

ST. PETERSBURG
(Gr. Puschkarskaja, 47).
1903.

לקוטי קדמוניות

לקורות דת בני מקרא וספרותם

חלק שני .1

מספרי המצות הראשונים לבני מקרא

(לענן [illegible] בנימין נהאונדי ודניאל אלקומסי)

לקוטי קדמוניות

לקורות דת בני מקרא וספרותם

חלק שני 1.

מספרי המצות הראשונים לבני מקרא

(לענן הנשיא, בנימין נהאונדי ודניאל אלקומסי)

עם שלשה ציורי-אור מתמונות כתבי היד

יצאו לאור על פי כתבי יד עברים וערבים וספרים נדפסים

מאת **אברהם אליהו הרכבי.**

ס"ט פטרבורג.
שנת התרס"ג לפ"ג

ЗИХРОНЪ ЛАРИШОНИМЪ.

Часть VIII.

Сохранившіеся остатки изъ древнѣйшихъ Караимскихъ книгъ по законовѣденію

(Анана, Веніамина Наговенди и Даніила Алкуми и).

Собралъ, издалъ и объяснилъ

А. Я. ГАРКАВИ.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
Типо-Литографія І. Лурье и К°. Гороховая, 48.
1903.

$25-

1250